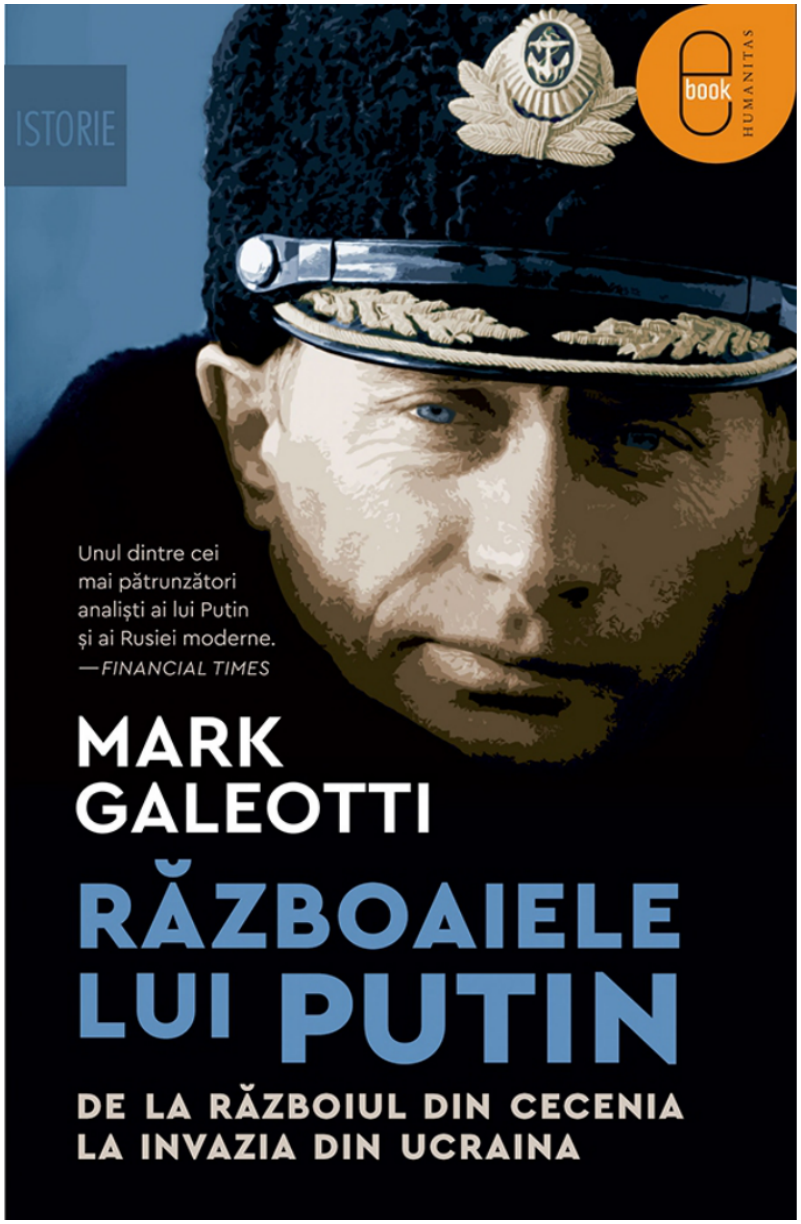

ISTORIE
book
HUMANITAS
Unul dintre cei
mai pătrunzători
analiști ai lui Putin
și ai Rusiei moderne.
—FINANCIAL TIMES
MARK
GALEOTTI
RĂZBOAIELE
LUI PUTIN
DE LA RĂZBOIUL DIN CECENIA
LA INVAZIA DIN UCRAINA

Mark Galeotti (n. 1965) este expert în istoria modernă, politica şi securitatea Rusiei. Autor prolific, printre cele mai recente cărţi ale sale se numără: *A Short History of Russia* (2021), *Armies of the Russian-Ukrainian War* (2019), *We Need to Talk About Putin: Why The West Gets Him Wrong* (2019; trad. rom. *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înţelege Occidentul*, Humanitas, 2021), *Russian Political Warfare: Moving Beyond the Hybrid* (2019), *Kulikovo 1380: The Battle that Made Russia* (2019), *The Vory: Russia's Super Mafia* (2018), *The Modern Russian Army, 1992–2016* (2017). De asemenea, semnează articole cu regularitate pentru *Moscow Times*, *Raam op Rusland*, *Business New Europe* şi numeroase alte publicaţii. Scrie şi pe propriul blog, „In Moscow's Shadows".

Este profesor onorific la University College London şi director general la Mayak Intelligence, o firmă de consultanţă şi cercetare specializată în relaţiile cu Rusia. Este bursier al Institutului de Relaţii Internaţionale de la Praga şi al Royal United Services Institute de la Londra. A predat istorie la Robinson College, Cambridge, şi are un doctorat în ştiinţe politice la London School of Economics. A fost şeful Departamentului de istorie de la Universitatea Keele, profesor de afaceri internaţionale la Universitatea din New York, profesor invitat la Universitatea Rutgers (Newark), la Universitatea Carolină din Praga şi la Institutul de Stat pentru Relaţii Internaţionale al Ministerului Afacerilor Externe al Federaţiei Ruse (Moscova). A consiliat mai multe instituţii, printre care Comitetul pentru Afaceri Externe al Camerei Comunelor (Marea Britanie), Adunarea Parlamentară a NATO, Interpolul şi Comandamentul Suprem al Forţelor Aliate din Europa.

MARK GALEOTTI

RĂZBOAIELE LUI PUTIN

DE LA RĂZBOIUL DIN CECENIA LA INVAZIA DIN UCRAINA

Traducere din engleză
de George Arion jr. și Lia Decei

Mark Galeotti
Putin's Wars: From Chechnya to Ukraine
Copyright © Mark Galeotti, 2022
All rights reserved.
This translation is published by Humanitas SA by arrangement with Osprey Publishing, part of Bloomsbury Publishing Plc.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta versiune în limba română (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-7871-3 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Cartea de faţă este dedicată miilor de ruşi care, luând în râs propaganda Kremlinului şi sfidând represiunea, au protestat împotriva invaziei Ucrainei.

Cuprins

Nota autorului
Lista ilustraţiilor
Lista hărţilor şi diagramelor
Abrevieri
Distribuţia
Cronologie
1. Introducere
Partea întâi. Înainte de Putin
2. Născută în haos
3. O armată în criză
4. Primul război din Cecenia
5. Războaiele pentru afirmarea Rusiei
Partea a doua. Putin intră în scenă
6. Priorităţile lui Putin
7. Al doilea război din Cecenia
8. Ivanov, iniţiatorul
9. Serdiukov, executantul
10. Georgia, 2008 (1): Tbilisi la mutare…
11. Georgia, 2008 (2): …Moscova contraatacă
12. Armata cu „înfăţişare nouă“
Partea a treia. Noul război rece
13. Şoigu, reconstructorul
14. Crimeea, 2014
15. Donbas, 2014–
16. Lecţiile războiului din Donbas
17. Siria, 2015– (1): intervenţia neaşteptată
18. Siria, 2015– (2): Lecţiile campaniei din Siria
Partea a patra. Reînarmarea Rusiei
19. Arme contra ruble
20. Armiia Rossii
21. Cerul este al Rusiei!
22. Contestarea mării
23. Proiecţia de putere: beretele albastre şi negre
24. Speţnaz
25. Bariera nucleară

Partea a cincea. Viitorul
26. Războiul politic
27. Războiul de nouă generaţie
28. Provocările viitorului
29. Ucraina 2022: Ultimul război al lui Putin?
30. Concluzii: Sparta eurasiatică?
Bibliografie selectivă în limba engleză
Coliţă foto

NOTA AUTORULUI

Hărţile arată Crimeea ca parte a Rusiei numai ca să ilustreze amplasamentele militare ruseşti, nevrând sub nici o formă să sugereze că aş accepta revendicările Moscovei asupra regiunii.

LISTA ILUSTRAŢIILOR

Fig. 1. Finala Biatlonului de Tancuri din cadrul Jocurilor Armatei din 2018; pe tancul T-72B3 din prim-plan se vede sigla producătorului Uralvagonzavod. (Mark Galeotti)

Fig. 2. Soldaţi loiali lui Boris Elţin se adăpostesc lângă „Casa Albă“ în timpul „Crizei constituţionale“ din octombrie 1993. (HECTOR MATA / AFP via Getty Images)

Fig. 3. Unul dintre ultimele ekranoplane sovietice A-90 Orlionok („Pui de Vultur“), o aeronavă inovatoare cu „efect la sol“ care zbura puţin deasupra valurilor. (Mark Galeotti)

Fig. 4. Un elicopter Mi-24 lansează o salvă de rachete neghidate. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 5. Un membru al Gărzii Naţionale Cecene – un aşa-numit „kadîrovit“ – într-un TB decorat cu portretul fostului preşedinte cecen Ahmad Kadîrov. (ALEXANDER NEMENOV / AFP via Getty Images)

Fig. 6. Elicopter de asalt Mi-24P Hind-F echipat cu lansatoare de rachete şi tunuri automate GSh-20-2K montate lateral. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 7. Soldaţi ruşi trec în Osetia de Sud, 2008. (DMITRI KOSTIUKOV / AFP via Getty Images)

Fig. 8. Soldaţi echipaţi cu schiuri sunt tractaţi de un BMP-2 în Siberia. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 9. Genist în echipament complet pentru dezamorsarea bombelor. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 10. „Omuleţ Verde“ – sau, pentru ruşi, „Persoană Politicoasă“ – în echipament Ratnik, alături de un susţinător, la aeroportul Simferopol. (Ilia Varlamov, CC BY-SA 4.0, https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en)

Fig. 11. Pilotul unui Suhoi Su-25 staţionat în Siria se pregăteşte să se întoarcă acasă în Rusia. (TASS / Alamy Stock Photo)

Fig. 12. Ministrul apărării, Serghei Şoigu, la Hmeimim, în Siria, la începutul lui 2022. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 13. Tanc T-14 *Armata* defilează la Moscova, în 2019. (Mark Galeotti)

Fig. 14. O dronă Orlan-10 gata de lansare, în timp ce soldatul din prim-plan ţine o puşcă antidronă REX-1, care le bruiază semnalele de control. (TASS / Alamy Stock Photo)

Fig. 15. Obuzier autopropulsat Msta de 152 mm. (Mark Galeotti)

Fig. 16. Două elicoptere de asalt Mi-28 din Districtul Militar de Vest. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 17. Dornică să aibă mai mulţi *kontraktniki*, soldaţi angajaţi pe bază de contract, armata recrutează tot mai multe femei, ca acest locotenent din Trupele de Asalt Aeropurtate, Brigada 38, care pregăteşte sistemele de comunicaţii într-un jeep GAZ

Tigr. (TASS / Alamy Stock Photo)
Fig. 18. Sistem RSA S-300V în poziţie de lansare. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 19. Un avion Su-34 lansează bombe KAB-500S asupra Siriei. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 20. Portavionul *Amiral Kutuzov* în timpul unui exerciţiu. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 21. Crucişătorul purtător de rachete, clasa Slava, *Mareşal Ustinov*, cu tuburile de lansare uriaşe pentru rachetele antinavă P-500 Bazalt (SS-N-12 Sandbox) clar vizibile. (Marina Regală Britanică, OGL v1.0, https://nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/1)
Fig. 22. Fregatele clasa Krivak IV *Amiral Essen* şi *Amiral Grigorovici*, în Marea Mediterană, îşi lansează rachetele de croazieră *Kalibr* către ţinte ale Statului Islamic din Siria în 2017. (TASS / Alamy Stock Photo)
Fig. 23. Crucişătorul purtător de rachete ghidate *Moskva*, nava-amiral a Flotei din Marea Neagră, pleacă din Sevastopol. Nava a fost ulterior scufundată de rachete ucrainene în aprilie 2022. (ZUMA / Alamy Stock Photo)
Fig. 24. Barcă de patrulă clasa Raptor deplasându-se în viteză. (Nikolai Vinokurov / Alamy Stock Photo)
Fig. 25. Rachetă balistică intercontinentală mobilă RS-24 Iars a Diviziei 54 Rachete de Gardă. (TASS / Alamy Stock Photo)
Fig. 26. Noi recruţi ai Diviziei 106 Gărzi Aeropurtate depun jurământul. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 27. O maşină de luptă BMD-2 a infanteriei aeropurtate e ridicată într-un Il-76 înainte să se îndrepte spre Kazahstan în 2002. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 28. Aeroglisorul clasa Zubr *Mordovia* se îndreaptă spre plajă ca să debarce soldaţii din Infanteria Navală. (TASS / Alamy Stock Photo)
Fig. 29. Soldat din *Speţnaz* cu puşcă VVS Vintorez cu lunetă şi amortizor. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 30. Membri ai Poliţiei Militare din Hmeimim, cu noua uniformă rusească de deşert. (Kremlin.ru)
Fig. 31. O coloană de tancuri noi T-72B3 soseşte la Baza 201 din Tadjikistan. (Ministerul Apărării din Rusia)
Fig. 32. Litera Z a devenit un fel de simbol al invaziei ruseşti în Ucraina, iar aceste tancuri care ies din Mariupol sunt decorate din belşug cu Z-uri. (SOPA Images / Alamy Stock Photo)
Fig. 33. Soldaţi din Brigada 1 Genişti în timpul unui antrenament de luptă urbană. (Ministerul Apărării din Rusia)

Fig. 34. Puterea spirituală o întâlneşte pe cea nucleară: un preot binecuvântează o RBI Iars la Teikovo, în regiunea Ivanovo. (TASS / Alamy Stock Photo)
Fig. 35. Stema Forţelor Armate pe gardul care înconjoară clădirea Statului Major de pe strada Znamenka din Moscova, adoptată în 1997 drept omagiu adus celei ţariste din 1800. (Mark Galeotti)

LISTA HĂRŢILOR ŞI DIAGRAMELOR

Hărţi

Harta 1: Războaiele din 1990
Harta 2: Georgia, 2008
Harta 3: Districtele Militare ale Rusiei
Harta 4: Ucraina, 2014–2020
Harta 5: Siria, 2015–2022
Harta 6: Unităţi ale armatei ruse
Harta 7: Comandamentele ruseşti ale Apărării Aeriene şi Navale
Harta 8: Flote şi baze navale ruseşti

Diagrame

Lanţul de comandă

Serviciile de Informaţii şi Securitate

ABREVIERI

TB transportor blindat
AV-MF *Aviaţiia Voenno-Morskovo Flota*, Aviaţia Navală
BF *Baltiiski Flot*, Flota Mării Baltice
BMP *Boevaia Maşina Pehotî*, maşină de luptă a infanteriei
GTB (în lb. engl. BTG) grup tactic de batalion; forţă de manevră independentă şi modulară de 700–900 de soldaţi dintr-o brigadă
FACE (în lb. engl. CFE) Tratatul cu privire la Forţele Armate Convenţionale din Europa
CeF *Cernomorski Flot*, Flota Mării Negre
CSI Comunitatea Statelor Independente
DA *Dalnaia Aviaţiia*, Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune
FA *Frontovaia Aviaţiia*, Aviaţia Frontală
FSB *Federalnaia Slujba Bezopastnosti*, Serviciul Federal de Securitate, principala agenţie de securitate şi contrainformaţii
FSK *Federalnaia Slujba Kontrrazvedki*, Serviciul Federal de Contrainformaţii, predecesor al FSB până în 1995
FSO *Federalnaia Slujba Ohranî*, Serviciul Federal de Protecţie
GBU *Gruppa Boevovo Upravlenia*, Grupul de Gestionare a Luptei, din cadrul Centrului de Gestionare a Apărării Naţionale (care face parte din Ministerul Apărării), direct subordonat Statului-Major General
GOU *Glavnoe Operativnoe Upravlenie*, Direcţia Operaţională Principală (a Statului-Major)
GOZ *Gosudarstvennîi Oboronnîi Zakaz*, Ordinul de Apărare a Statului
GPV *Gosudarstvennaia Programma Voorujenia*, Planul de Înarmare a Statului
GRU *Glavnoe Razvedîvatelnoe Upravlenie*, Direcţia Principală de Informaţii (a Statului-Major), spionaj militar (cunoscută mai târziu sub denumirea de GU)
GU *Glavnoe Upravlenie*, Direcţia Principală (a Statului-Major General), spionaj militar (din 2010, dar denumită încă preponderent GRU)
GVS *Gruppirovka Voisk v Sirii*, Grupul Forţelor din Siria
RBI (în lb. engl. ICBM) rachetă balistică intercontinentală
MLI (în lb. engl. IFV) maşină de luptă a infanteriei
INF Tratatul privind Forţele Nucleare cu Rază Intermediară de Acţiune (1987)
KF *Kaspiiskaia Flotilia*, Flotila din Marea Caspică
KGB *Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti*, Comitetul Securităţii Statului, serviciul sovietic de informaţii şi securitate
KSSO *Komandovanie Sil Speţialnîh Operaţii*, Comandamentul Forţelor pentru Operaţiuni Speciale

KV *Kosmiceskie Voiska*, Forţele Spaţiale
MCeS *Ministerstvo po Cerezvîceainîm Situaţiam*, Ministerul pentru Situaţii de Urgenţă
SMLR (în lb. engl. MLRS) sistem de rachete cu lansare multiplă
MP *Morskaia Pehota*, Infanteria Marină
MRAU *Massirovannîi Raketno-Aviaţionnîi Udar*, atac aerian masiv cu rachete
MVD *Ministerstvo Vnutrennîh Del*, Ministerul Afacerilor Interne (Rusia)
NŢUO *Naţionalnîi Ţentr Upravlenia Oboronoi*, Centrul de Gestionare a Apărării Naţionale
OGFV *Obedinennaia Gruppa Federalnîh Voisk*, Grupul Mixt al Forţelor Federale (din Cecenia)
OMON *Otriad Miliţii Osobennovo Naznacenia*, Unitate de Miliţie cu Misiune Specială, redenumită mai târziu *Otriad Mobilnîi Osobennovo Naznacenia*, Unitate Mobilă cu Misiune Specială, poliţia pentru prevenirea şi controlul revoltelor
OMRPSN *Otdelnîi Morskoi Razvedîvatelnîi Punkt Speţialnovo Naznacenia*, Punct Special Independent de Recunoaştere Navală
OOSN *Otdelnîi Otriad Speţialnovo Naznacenia*, Detaşament Independent cu Destinaţie Specială (*Speţnaz*)
OSCE Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa
OSK *Operativnoe Strateghiceskoe Komandavanie*, Comandamentul Operaţional Strategic
OSKVKO *Obedinionnoe Strateghiceskoe Komandovanie Vozduşno-Kosmiceskoi Oboronî*, Comandamentul Operaţional Strategic pentru Apărare Aerospaţială
OSpN PDSS *Otriad Speţialnovo Naznacenia Borbî s Podvodnîmi Diversionnîmi Silami i Sredstvami*, detaşamente independente cu destinaţie specială pentru lupta împotriva forţelor şi mijloacelor subversive submarine
PVO-PRO *Voiska Protivovozduşnoi i Protivoraketnoi Oboronî*, Forţele de Apărare Antiaeriană şi Antirachetă
AG (în lb. engl. RPG) aruncător de grenade
RVSN *Raketnîe Voiska Strateghiceskovo Naznacenia*, Forţele de Rachete Strategice (ale armatei ruse)
RSA (în lb. engl. SAM) rachetă sol-aer
SF *Severnîi Flot*, Flota de Nord
SKVO *Severo-Kavkazski Voennîi Okrug*, Districtul Militar al Caucazului de Nord
TA (în lb. engl. SPG) tun autopropulsat (autotun)
SV *Suhoputnîe Voiska*, Forţele Terestre (ale armatei ruse)
SVR *Slujba Vneşnei Razvedki*, Serviciul de Informaţii Externe
TF *Tihookeanski Flot*, Flota din Pacific
ŢVO *Ţentralnîi Voennîi Okrug*, Districtul Militar Central
VDV *Vozduşno-Desantnîie Voiska*, Trupe de Asalt Aeropurtate
VKS *Vozduşno-Kosmiceskie Silî*, Forţele Aerospaţiale
VO *Voennîi Okrug*, District Militar
VP *Voennaia Poliţia*, Poliţia Militară
VTA *Voenno-Transportnaia Aviaţiia*, Aviaţia pentru transport militar

VV *Vnutrennie Voiska*, Trupele interne (forţă paramilitară a Ministerului de Interne)
VVKO *Voiska Vozduşno-Kosmiceskoe Oboronî*, Forţele Militare Aerospaţiale
VVO *Vostocinîi Voennîi Okrug*, Districtul Militar de Est
IoVO *Iojnîi Voennîi Okrug*, Districtul Militar de Sud
ZATO *Zakrîtoe Administrativno-Territorialnoe Obrazovanie*, entitate administrativ-teritorială închisă
ZVO *Zapadnîi Voennîi Okrug* Districtul Militar de Vest
Grade: lt. (locotenent), mr. (maior), lt.-col. (locotenent-colonel), col. (colonel), gen.-mr. (general-maior), gen. (general), cam. (contraamiral), am. (amiral)

Mai apar următoarele abrevieri (în partea a doua):
VVS *Voenno-Vozduşnîe Silî*, Aviaţia Militară
DOSAAF *Dobrovolnoe Obşestvo Sodeistviia Armii, Aviaţii i Floti*, Societatea Voluntară pentru Cooperare cu Armata, Aviaţia şi Flota
SOBR *Speţialnîi Otrîad Bîstrovo Reaghirovaniia*), Detaşamentele Speciale de Reacţie Rapidă sau Unitate specială de reacţie rapidă
ŢSN *Ţentr Speţialnovo Naznacenia*, Centru cu Destinaţie Specială
BARS *Boevoi Armeiskii Rezerv Stranî*, Rezerva de Luptă a Armatei Naţionale
BMD *Boevaia Maşina Desanta*, vehicul blindat de luptă aeropurtat, destinat infanteriei aeropurtate
VIO *Voiska Informaţionnîh Operaţii*, Trupe Specializate în Operaţiuni Informaţionale
RE (în lb. engl. EW) război electronic
KPGV *Komandnîi Punkt Gruppirovki Voisk*, Post de Comandă al unui Grup de Forţe
OTSC Organizaţia Tratatului de Securitate Colectivă
ALP (în lb. engl. UCAV) aeronavă de luptă fără pilot

DISTRIBUŢIA

BORTNIKOV, ALEKSANDR Directorul Serviciului Federal de Securitate din 2008, susţinător loial al lui Putin şi acolit al lui Patruşev.

DUDAEV, DJOHAR Generalul de aviaţie sovietic care a devenit primul preşedinte al Ceceniei când aceasta şi-a proclamat independenţa (1981–1986), conducând mai întâi o preluare în stil mafiot a republicii, apoi un război sângeros cu Moscova, înainte de a fi ucis de rachete ruseşti.

ELŢIN, BORIS Oficial al Partidului Comunist devenit luptător radical împotriva Partidului, care, din multe puncte de vedere, l-a forţat pe Gorbaciov să dizolve URSS. Mult mai eficient ca insurgent politic decât în postura de constructor al naţiunii, s-a aflat la cârma statului într-un deceniu dominat de anarhie, până i-a cedat puterea lui Putin în 1999.

GHERASIMOV, VALERI, GEN. Şeful Statului-Major din 2012, ocupând acest post mai mult decât oricine altcineva din epoca sovietică încoace. Ofiţer tanchist dur, eficient şi puternic, mâna dreaptă a ministrului Şoigu.

GHIRKIN, IGOR Cunoscut sub porecla de război „Strelkov“, „Trăgătorul“, naţionalist, fost ofiţer FSB, implicat în reconstituiri istorice militare, figură-cheie în declanşarea conflictului din Donbas în 2014.

GORBACIOV, MIHAIL Ultimul secretar-general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (1985–1991), primul şi ultimul preşedinte ales al Uniunii Sovietice (1988–1991), omul care a sperat să reformeze URSS, dar, în schimb, a dizolvat-o.

GRACIOV, PAVEL, GEN. Un paraşutist fără îndoială curajos, veteran al Războiului din Afganistan, complet depăşit în funcţia de ministru al apărării în guvernul Elţin (1992–1996), criticat în mod deosebit pentru felul inept în care a gestionat Primul Război din Cecenia.

IAZOV, DMITRI, MAREŞAL Ministrul sovietic al apărării (1987–1991) care a gestionat retragerea trupelor sovietice din Afganistan şi din Europa Centrală, dar a refuzat reforma Uniunii Sovietice şi s-a alăturat loviturii de stat din 1991, moment după care a fost demis şi închis.

IVANOV, SERGHEI Agentul KGB rafinat, dar belicos, care sub Putin a devenit ministru al apărării, viceprim-ministru, secretar general şi apoi potenţial succesor al acestuia, până când moartea fiului cel mare, survenită în 2014, l-a făcut, în aparenţă, să-şi reevalueze priorităţile. (A devenit Reprezentant Prezidenţial Special pentru Mediu, Ecologie şi Transporturi, iar realizarea de care se spune că ar fi cel mai mândru este faptul că a salvat tigrul siberian de la dispariţie.)

KADÎROV, RAMZAN Comandantul militar haotic şi autoritar care conduce Republica

Cecenă ca pe fieful personal, jurându-i în acelaşi timp fidelitate absolută lui Putin.

KRIUCIKOV, VLADIMIR Ultimul şef al KGB-ului, sinistru, dar inteligent, care s-a întors împotriva lui Gorbaciov când acesta a optat pentru reformarea, nu păstrarea, vechii URSS şi a statului comunist monopartinic, dar care nu s-a dovedit îndeajuns de inteligent încât să ducă la bun sfârşit o lovitură de stat.

LAVROV, SERGHEI Ministrul de externe al Rusiei, cu un mandat îndelungat (din 2004 încoace), cândva o legendă în cercurile diplomatice, însă din 2014 tot mai mult lăsat pe margine şi însărcinat cu misiunea nefericită de a apăra poziţii imposibil de apărat şi de a curăţa harababurile diplomatice create de alţii.

LEBED, ALEKSANDR, GEN. Comandantul de paraşutişti cu glas ca şmirghelul, care a devenit şeful securităţii lui Elţin, dar care la scurt timp după aceea s-a certat cu el, pentru că nu ştia niciodată când să tacă.

MAKAROV, NIKOLAI, GEN. Foarte competentul şef al Statului-Major (2007–2012), arhitectul reformelor militare introduse ulterior de Şoigu şi Gherasimov.

MASHADOV, ASLAN Strălucit comandant rebel cecen, care a eşuat în postura de lider civil, un om cumsecade strivit între o Rusie revanşistă şi jihadiştii de acasă.

MEDVEDEV, DMITRI Membru al fostei echipe a primarului Sobceak din Sankt-Petersburg, adus de Putin la guvernare; Medvedev a fost şeful său de cabinet, apoi locţiitor prezidenţial în 2008–2012, perioadă în care Putin a condus, de fapt, din scaunul de prim-ministru, iar apoi a fost prim-ministru sub Putin până în 2020, când i s-a inventat un fel de sinecură ca vicepreşedinte al Consiliului de Securitate. Considerat în general ca fiind deopotrivă liberal şi lipsit de importanţă.

MIŞUSTIN, MIHAIL Succesorul lui Medvedev în funcţia de prim-ministru, un manager tehnocrat care crede că automatizarea, centralizarea şi *big data* fac în sfârşit posibilă administrarea eficientă a Rusiei.

PATRUŞEV, NIKOLAI Veteran KGB ascet şi, poate, personajul cel mai rapace din cercul apropiat al lui Putin. Secretar al Consiliului de Securitate din 2008, Patruşev este, în realitate, consilier de securitate naţională, şi a jucat un rol esenţial în toate deciziile de politică externă încă dinainte de 2014.

PUGO, BORIS Ministrul de interne de origine letonă cu atitudine rigidă, figură-cheie a loviturii de stat din august 1991, şi care s-a împuşcat atunci când aceasta a dat greş.

PUTIN, VLADIMIR „Trupul“, cum e numit în jargonul administraţiei prezidenţiale; factorul de decizie suprem, dar în acelaşi timp un om bucuros să-şi lase subordonaţii să vină cu idei pe care el să le aprobe sau să le respingă, în timp ce-şi continuă campania atât pentru a rămâne în funcţie (teoretic poate sta până în 2036), cât şi pentru a transforma Rusia din nou într-o mare putere.

RUŢKOI, ALEKSANDR Pilot şi erou decorat al Războiului din Afganistan, care o perioadă a fost vicepreşedintele lui Elţin, până s-a despărţit în mod spectaculos de el în 1993.

SERDIUKOV, ANATOLI „Vânzătorul de mobilă“, administratorul fiscal care a devenit ministru al apărării în perioada 2007–2012 şi care a ajuns nemaipomenit de nepopular în rândurile Comandamentului Suprem pentru că a forţat o reformă necesară, dar dificilă în cadrul acestei instituţii extrem de conservatoare.

SERGHEIEV, IGOR, MAREŞAL Fost comandant al Forţelor Strategice de Rachete, iar apoi ministru al apărării în 1997–2001, un mandat, la drept vorbind, foarte şters.

ŞOIGU, SERGHEI Unul dintre cele mai populare şi mai puternice personaje din politica rusă, fostul ministru pentru situaţii de urgenţă şi guvernator al Regiunii Moscova, care în 2012 a devenit ministru al apărării şi a condus într-o perioadă deopotrivă de modernizare susţinută a armatei şi de activitate militară fără precedent, dar a cărui ascensiune nestăvilită s-ar putea să fi ajuns la sfârşit odată cu invadarea Ucrainei în 2022.

ZOLOTOV, VIKTOR, GEN. „Dobermanul lui Putin“, fostul bodyguard KGB devenit şeful Serviciului Prezidenţial de Securitate (2000–2013), iar apoi primul şef al Gărzii Naţionale (2016–); considerat un om care pune loialitatea faţă de şef mai presus de constrângerile meschine ale legii.

CRONOLOGIE

1991 decembrie Dizolvarea URSS: independenţa formală a Rusiei sub Boris Elţin
1992 martie Este creat Ministerul Apărării din Rusia
martie–iulie Războiul din Transnistria
1993 ianuarie Statele Unite şi Rusia semnează tratatul START II pentru controlarea înarmării
octombrie „Lovitura din octombrie“, când Elţin forţează dizolvarea Congresului Deputaţilor Poporului

noiembrie Este adoptată Noua Doctrină Militară
1994 octombrie Atac sprijinit de ruşi, nereuşit, asupra oraşului Groznîi
noiembrie Începe Primul Război din Cecenia
decembrie În urma Memorandumului de la Budapesta, Bielorusia, Ucraina şi Kazahstan sunt de acord să transfere arme nucleare Rusiei
1995 ianuarie Groznîi cade în mâinile forţelor federale
iunie Rebelii ceceni capturează spitalul din Budionovsk
1996 aprilie Este ucis liderul cecen Dudaev
iulie Graciov este înlocuit din funcţia de ministru al apărării de Rodionov
august Elţin este reales în cadrul unor alegeri bănuite de nereguli procedurale
Rebelii recuceresc Groznîi
Acordul de la Hasaviurt pune capăt Primului Război din Cecenia
1997 mai Rodionov este înlocuit din funcţia de ministru al apărării de Sergheiev
Acord pentru împărţirea Flotei din Marea Neagră
1998 iulie Putin este numit director al Serviciului Federal de Securitate
1999 iunie „Incidentul de la Priştina“, în Kosovo
august Radicalii ceceni invadează Daghestanul
Putin este numit prim-ministru
septembrie Atacuri cu bombă în blocuri din Rusia
octombrie Începe al Doilea Război din Cecenia
decembrie Elţin îşi dă demisia în favoarea lui Putin
2000 februarie Groznîi cade în mâinile forţelor federale
martie Putin câştigă alegerile prezidenţiale
august Submarinul nuclear *Kursk* se scufundă, cu tot echipajul aflat la bord; Putin e criticat pentru răspunsul întârziat
2001 martie Sergheiev este înlocuit din funcţia de ministru al apărării de Ivanov
2002 iulie Statele Unite se retrag din Tratatul asupra rachetelor balistice (ABM) din 1972

octombrie Teroriştii ceceni pun mâna pe Teatrul Dubrovka din Moscova

2003 iunie Statele Unite şi Rusia semnează Tratatul de la Moscova (*Strategic Offensive Reductions Treaty*, SORT), cu scopul de a-şi reduce armamentul nuclear

2004 martie Putin câştigă al doilea mandat prezidenţial cu o diferenţă uriaşă

septembrie Teroriştii ceceni pun mâna pe o şcoală din Beslan

2005 martie Este ucis Aslan Mashadov, liderul rebelilor ceceni

2006 iulie Este ucis liderul militar cecen Şamil Basaiev

noiembrie Fostul agent FSB Aleksandr Litvinenko moare la Londra în urma intoxicării cu poloniu radioactiv, pusă pe seama Moscovei

2007 februarie Putin ţine un discurs beligerant la Conferinţa de Securitate de la München

Ivanov este înlocuit din funcţia de ministru al apărării de Serdiukov

Ramzan Kadîrov devine conducătorul Ceceniei

iunie Baluievski este înlocuit ca şef al Statului-Major de Makarov

noiembrie Rusia suspendă participarea la Tratatul cu privire la Forţele Armate Convenţionale din Europa, încheiat în 1990

2008 martie Dmitri Medvedev câştigă alegerile prezidenţiale în calitate de mandatar al lui Putin; Putin devine prim-ministru

august Războiul Ruso–Georgian

octombrie Serdiukov anunţă reformele care ar trebui să confere „o înfăţişare nouă“ armatei

2009 aprilie Moscova anunţă oficial sfârşitul operaţiunii militare din Cecenia

2010 aprilie Statele Unite şi Rusia semnează Tratatul cu privire la arme strategice Noul START

mai Incidentul cu petrolierul *MV Moskovîi Universitet* de lângă coasta Somaliei

2012 martie Putin câştigă alegerile prezidenţiale, fapt soldat cu proteste la scară largă

noiembrie Serdiukov este înlocuit din funcţia de ministru al apărării de Şoigu

Makarov este înlocuit din funcţia de şef al Statului-Major de Gherasimov

2014 februarie Revoluţia „Euromaidan“: preşedintele Ianukovici fuge din Ucraina

Forţele ruseşti cuceresc Crimeea

aprilie Strelkov conduce o incursiune în Donbas

iulie Avionul de linie MH17 al Malaysia Airlines e doborât de rebeli deasupra regiunii Donbas

august Bătălia de la Ilovaisk, prima desfăşurare substanţială a trupelor ruseşti în Donbas

septembrie Este semnat Protocolul de la Minsk

octombrie Sabotarea depozitului de arme Vrbětice din Cehia

2015 februarie Este semnat Pachetul de măsuri de la Minsk (Minsk II)

august Sunt create Forţele Aerospaţiale combinate (VKS)

septembrie Rusia desfăşoară trupe în Siria

noiembrie Turcia doboară un bombardier rus care operează deasupra Siriei

2016 martie Bătălia pentru Palmira

aprilie Se formează Garda Naţională

iulie–decembrie Bătălia de la Alep

2017 ianuarie Bătălia de la Avdiivka
aprilie Atac terorist sinucigaş la metroul din Sankt-Petersburg
2018 februarie Grupul Wagner este decimat la Deir ez-Zor
martie Tentativă de otrăvire a fostului spion Serghei Skripal la Salisbury, pusă de Marea Britanie pe seama Rusiei
Putin câştigă pentru a patra oară alegerile prezidenţiale
În discursul despre „starea federaţiei“, Putin anunţă şase noi sisteme strategice de arme
2020 septembrie Războiul dintre Armenia şi Azerbaidjan
2021 martie Rusia începe să concentreze trupe la graniţa cu Ucraina
aprilie Incidentul din strâmtoarea Kerci
decembrie Moscova solicită „garanţii de securitate“ cu privire la Ucraina
2022 ianuarie Organizaţia Tratatului de Securitate Colectivă (ODKB în rusă) trimite trupe în Kazahstan
februarie Începe invazia Ucrainei

1. INTRODUCERE

Parada anuală de Ziua Victoriei care defilează prin Piaţa Roşie spune foarte multe despre cum privesc Kremlinul şi poporul rus războiul şi armata. Deşi există loc pentru solemnitate şi reflecţii în comemorarea celor poate 27 de milioane de sovietici (dintre ei, 14 milioane de ruşi) care au murit în ceea ce ei numesc Marele Război pentru Apărarea Patriei – al Doilea Război Mondial –, parada în sine sărbătoreşte fără remuşcări triumful şi puterea militară. Mii de soldaţi aliniaţi strigă tradiţionalul *Ura!*, cele mai noi echipamente militare trec huruind peste pietrele din pavaj, „Drapelul Victoriei“ (sau cel puţin o copie fidelă a drapelului roşu înălţat la Berlin de Divizia 150 Puşcaşi) e purtat de-a lungul Pieţei Roşii, în pas de gâscă, de o gardă de onoare din cadrul Regimentului de Gărzi Ceremoniale al Comandantului Moscovei, în acordurile Războiului Sfânt:

Ridică-te, măreaţă patrie,
Ridică-te pentru Sfântul Război
Să zdrobeşti hoardele fasciste,
Să te uneşti şi să-i goneşti înapoi.

Demnitarii străini şi ambasadorii sunt de regulă invitaţi să se alăture mulţimii de spectatori, de la aliaţi din vreme de război până la simpatizanţi geopolitici actuali. Cu toate acestea, ei nu sunt acolo ca să participe, ci ca să fie martori, pentru că de aproape două decenii acesta este spectacolul lui Vladimir Putin. La facultate a trecut numai printr-o minimă pregătire de rezervist, apoi a fost scutit de serviciul militar obligatoriu când s-a alăturat serviciului sovietic de informaţii şi securitate (KGB, *Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti*), însă a făcut tot posibilul ca să se asocieze cu triumfurile marţiale ale ţării sale. Pozele cu Putin în carlinga unui avion de vânătoare, inspectând o armă nouă sau conducând un tanc au devenit un clişeu (dar şi subiectul multor calendare jenant de linguşitoare). Tot la fel, *Dien Pobedî*, Ziua Victoriei, e o ocazie de neratat de a stabili o legătură nu doar cu triumful în general, ci şi în mod specific cu triumful rusesc.

Marele Război pentru Apărarea Patriei s-a desfăşurat între 1941 şi 1945, începând cu invazia nazistă a Uniunii Sovietice, nu cu invadarea Poloniei în 1939 (la urma urmei, Stalin a pus şi el mâna pe o parte din teritoriul inamicului tradiţional), nici măcar cu ocuparea Franţei. În plus, este sărbătorit pe 9 mai, nu pe 8 mai, ca oriunde altundeva. Nu este, cum trag concluzia unii, o declaraţie încăpăţânată de independenţă, ci doar rezultatul unor fusuri orare diferite: până s-a semnat tratatul final de pace, la Moscova începuse deja o nouă zi.

Dar Ziua Victoriei are ceva şi mai specific, şi anume măsura în care este încă un

eveniment cu adevărat naţional. Cerul e aproape întotdeauna albastru (în bună parte datorită aviaţiei ruseşti, care însămânţează norii cu gheaţă carbonică pentru a-i face să elimine precipitaţiile înaintea zilei cu pricina), iar în tot oraşul urlă cântece patriotice din boxe. Pe stradă merg cupluri care poartă *pilotka* asortate, bonetele kaki distinctive ale Armatei Roşii, iar copiii le oferă flori veteranilor pe ale căror piepturi zdrăngănesc şi scânteiază vechile medalii. Bineînţeles, Kremlinul face tot ce îi stă în puteri să stârnească şi să încurajeze aceste expresii ale patriotismului nostalgic, pornind de la picturile murale ce-i preamăresc pe generalii din trecut şi ajungând la preluarea şi relansarea mişcării Regimentul Nemuritor, în cadrul căreia oamenii mărşăluiesc ţinând poza alb-negru a unui membru al familiei căzut pe câmpul de luptă. Nu e vorba însă doar despre un ritual sec, impus de stat. Oamenii nu-şi prind pe oglinzile retrovizoare panglica negru-portocalie a Sfântului Gheorghe – simbolul victoriilor militare ruseşti – pentru că aşa le spune Putin, ci pentru că vor ei să o facă.

În mare măsură, acelaşi lucru e adevărat în cazul tricourilor militariste şi patriotice pe care le poţi cumpăra de la chioşcurile din oraş, sau, dacă vrei ceva mai de lux, de la magazinele cu echipament militar la suprapreţ, cum este cel amplasat – în ceea ce nu pot să bănuiesc decât că e un gest de *trolling* negustoresc – chiar în faţa ambasadei americane de pe Bulevardul Novinski. (Tricoul meu preferat are pe faţă o imagine cu ministrul de externe Serghei Lavrov, iar pe spate una cu ministrul apărării Serghei Şoigu, însoţite de textul „Dacă nu vrei să discuţi cu Lavrov… O să ai de-a face cu Şoigu“.) Tocmai modul în care propaganda cinică de stat şi entuziasmul popular autentic se intersectează în legătură cu armata şi războaiele naţionale e frapant, distinctiv şi, uneori, tulburător.

Jocuri militare

Asemenea multora, nu l-am pierdut pe copilul de nouă ani din mine care se bucură când vede soldaţi înarmaţi mărşăluind la unison sau bucăţile de metal huruitoare, scârţâitoare, cu laterale plate, care sunt maşinile de război moderne. În mare măsură, acest lucru se întâmplă, probabil, pentru că nu am fost nevoiţi să le înfruntăm niciodată în război. Cea mai bună metodă de a ne face o idee asupra acestuia din urmă e să-ţi găseşti un loc pe Tverskaia, unul dintre marile bulevarde radiale ale Moscovei, în timpul unei repetiţii în săptămâna dinaintea paradei propriu-zise. Tancul T-14 Armata nou-nouţ, cu turela lui fără echipaj; vehiculele de sprijin pentru blindate BMPT Terminator, purtându-şi mulţimea de lansatoare de rachete şi tunul automat ca pe nişte ţepi; transportoare masive de trupe Ural Taifun, în culorile cenuşiu-palide ale Gărzii Naţionale – echipamentele prezentate sunt mai mult decât suficiente. Dar la fel de vizibil este faptul că toţi cei din mulţime au şanse egale. Tinere îmbrăcate pentru o noapte în oraş fac selfie-uri în faţa tunurilor autopropulsate înainte să meargă la bar. Pensionarii se sprijină de baricadele de metal amplasate de poliţie de-a lungul drumului şi privesc blând cum se aliniază maşini de luptă BMP-2 ale infanteriei. Fetiţe îmbrăcate cu jachete roz se bulucesc la fel de entuziasmate ca băieţeii de vârsta lor ca să privească aparatura. Distracţie pentru toată familia?

În mod similar, mi-am amintit cum războiul şi războinicii sunt mai aproape de inimile poporului rus atunci când, mulţumită HBO Sports, nici mai mult, nici mai puţin, am văzut la finala Biatlonului de Tancuri din cadrul Jocurilor Militare Internaţionale, ediţia 2018. Rusia a creat aceste jocuri considerate drept „Olimpiada militară“ în 2015, iar de atunci au ajuns să includă peste 30 de ţări care participă în peste 30 de concursuri în aer, pe pământ şi pe apă, cu probe precum teleghidarea dronelor sau dresajul câinilor. Aşa cum am scris la momentul respectiv, „Capacitatea Rusiei de a îmbina cu succes sportul, războiul, *soft power* şi spectacolul reprezintă o formă extrem de dinamică de divertisment public“[1]. În finala de la biatlon, de exemplu, echipe din Rusia, China, Bielorusia şi Kazahstan au concurat pe tancuri T-72B3 (mai puţin chinezii, care îşi aduseseră tancul echivalent, Tip 96) într-un poligon, depăşind obstacole cu apă şi aruncând în aer ţinte cu ajutorul tunurilor de 125 mm. Un prezentator entuziast comenta cursa, iar publicul putea vedea în prim-plan, pe nişte ecrane uriaşe îndreptate spre tribune, imagini cu ce se întâmpla în depărtare. Ca orice maşină de curse sponsorizată, tancul rusesc purta sigla Uralvagonzavod, fabricantul său.

Din punctul său de vedere, printr-un astfel de eveniment statul îşi exercită *soft power*-ul militar, aducând laolaltă aliaţi de odinioară şi aliaţi potenţiali, ţări precum India sau Israel. În acelaşi timp, este şi un fel de salon de prezentare în avans al comerţului serios cu arme. Este însă un exerciţiu uriaş de relaţii publice militare. Departe de mugetul asurzitor al motoarelor de tanc, poligonul Alabino e transformat, pe durata evenimentului, într-un fel de parc tematic militar. Nu doar că te poţi căţăra pe tancuri şi poţi urmări prezentări – copiii stau la coadă să tragă cu o puşcă de asalt AK-47, în vreme ce părinţii lor, mândri, le fac poze, pe care i le trimit bunicului. La tonetele Voentorg PX există suvenire de vânzare, iar după aceea familia se poate îndrepta spre corturile mari şi kaki, unde e popota – cu siguranţă una dintre rarele ocazii când oamenii dau bani buni ca să aibă privilegiul să savureze *kaşa* (un terci de hrişcă) şi tocană ca-n armata rusă.

Rusia şi războiul

În definitiv, toate naţiunile au fost modelate într-o anumită măsură de războaie – nu doar luptând în ele, ci construind un sistem de taxe astfel încât să poată plăti pentru ele –, însă acest lucru e cu atât mai adevărat în cazul Rusiei, o ţară fără graniţe naturale, aflată la răscrucea dintre Europa şi Asia. Chiar şi originile a ceea ce până la urmă avea să devină Rusia se află într-o invazie, odată cu apariţia cuceritorilor vikingi – „varegii“ – din secolul al IX-lea, iar de atunci poporul ei a fost ţinta oricui se nimerea să fie puterea militară în ascensiune la momentul respectiv, fie că vorbim despre mongolii din secolul al XIII-lea, Cavalerii Teutoni, polonezii sau suedezii în secolele XIII, XVII şi, respectiv, XVIII, Napoleon în secolul XIX sau Hitler în secolul XX. Ruşii nu s-au aflat însă doar în defensivă. Graniţele naţiunii lor, în diferitele ei forme – Cnezatul Moscovei, Rusia ţaristă, Uniunea Sovietică şi acum Federaţia Rusă –, au fost trasate în mare parte prin războaie, au fost rezultatul echilibrului dintre capacitatea şi dorinţa Rusiei de a se extinde şi voinţa şi

puterea vecinilor de a rezista.

Războaiele au modelat şi miturile Rusiei, poveştile ei despre sine. Când a înfrânt Hoarda de Aur tătaro-mongolă la Kulikovo în 1380, cneazul Dmitri al Moscovei a reuşit o victorie militară impresionantă, dar care sub nici o formă nu a fost un punct de cotitură, cum s-a pretins mai târziu. La urma urmei, doi ani mai târziu armata Hoardei de Aur avea să cucerească şi să jefuiască Moscova, silindu-l pe Dmitri să jure credinţă hanilor, şi urma să mai treacă un secol până când ruşii să se elibereze de sub aşa-numitul „jug mongol". Însă Dmitri a reuşit să întoarcă povestea în favoarea sa şi s-o transforme într-un triumf, devenind ulterior un simbol al mesajului fundamental pe care avea să-l îmbrăţişeze mai târziu Vladimir Putin: că atunci când erau dezbinaţi ruşii erau o pradă, dar când s-au unit au devenit de neînvins.[2]

Succesul „miliţiilor populare" care au alungat forţele Uniunii Polono-Lituaniene din Rusia în 1612 a fost acaparat de noua dinastie Romanov, pentru ca aceasta să-şi lustruiască pedigriul patriotic (deşi colaborase şi ea din belşug cu invadatorii). Înfrângerea francezilor în 1812 – în ceea ce ruşii numesc nu Războiul Napoleonian, ci „Războiul Patriotic" – nu a fost doar un studiu de caz despre valoarea adâncimii defensive, ci a devenit un pretext pentru a evita o reformă în următorii 50 de ani.[3] Înfrângerea din Crimeea a silit regimul să înceapă reforma,[4] dar un alt eşec în Războiul Ruso–Japonez din 1904–1905 a zguduit ţarismul,[5] eşec perceput ca simbol al unor boli mai ample care afectau imperiul: înapoierea şi incompetenţa. Dezastrul pe care Primul Război Mondial l-a adus Rusiei a doborât în cele din urmă o dinastie care rezistase timp de trei secole. În schimb, epopeea rezistenţei şi apoi a victoriei din Marele Război pentru Apărarea Patriei a consolidat statutul de superputere al Uniunii Sovietice şi a oferit brutalului stat poliţienesc stalinist o legitimitate care îi lipsise până atunci pe plan intern.

Uniunea Sovietică nu putea să meargă decât în jos şi, privind retrospectiv, exact asta e traiectoria pe care a urmat-o. Sigur, a reuşit să zdrobească expresiile paşnice de protest din noile ei posesiuni imperiale: Germania de Est în 1953, Ungaria în 1956, Cehoslovacia în 1968. Însă oricât de înspăimântătoare părea în confruntările directe în Europa Războiului Rece, până în 1979, momentul în care Armata Roşie s-a apropiat cel mai mult de implicarea într-un război a fost un conflict de graniţă de şapte luni, nedeclarat, cu China, în 1969, purtat de fapt în mare măsură de grăniceri. În 1979 însă, Uniunea Sovietică, aflată deja în ceea ce s-a dovedit a fi declinul din faza terminală, a pornit pe urmele lui Alexandru cel Mare şi ale Imperiului Britanic şi s-a aventurat în Afganistan (trebuie să recunoaştem, aşa cum aveau să demonstreze Statele Unite mai târziu, că e o ispită imperială pe cât de irezistibilă, pe atât de nesocotită). O operaţiune de comando ca la carte care trebuia să pună mâna pe capitală, Kabul, şi să-l dea jos pe instabilul dictator afgan Hafizullah Amin[6] a fost începutul a ceea ce urma să se dovedească un război dureros şi dificil. Sovieticii nu au pierdut niciodată pe câmpul de luptă, dar nici nu i-au putut învinge pe rebeli.[7] Zece ani mai târziu, un nou lider sovietic, Mihail Gorbaciov, a recunoscut înfrângerea şi i-a adus pe soldaţi înapoi acasă.

Înfrângerea din Afganistan – un război relativ restrâns, chiar dacă brutal, al cărui număr de 15.000 de vieţi sovietice pierdute într-un deceniu a fost depăşit cu mult de

numărul victimelor de pe şoselele ţării[8] – nu a fost în sine cauza prăbuşirii sovietice, ci mai degrabă o metaforă pentru motivele din spatele căderii. O naţiune cu o economie care rămânea tot mai mult în urma Occidentului, condusă de bătrâni deconectaţi de la realităţile propriei ţări, ca să nu mai vorbim de cele din afara graniţelor, secătuită tot mai mult de corupţie, cinism, alcoolism şi apatie. Ţin minte că am vorbit odată cu un *afganeţ* ucrainean – unul dintre veteranii războiului – care se întorsese de mai puţin de un an. A povestit cum ofiţerii lansau razii asupra satelor afgane doar ca pretext să jefuiască, cum soldaţii vindeau arme pe haşiş, cum ofiţerii politici care ziua le ţineau predici că sunt acolo să ajute guvernul legitim în lupta împotriva mercenarilor susţinuţi de SUA îşi treceau din mână în mână noaptea câte o sticlă de tărie şi blestemau conducerea de la Kremlin la fel de rău ca oricare alt soldat. Apoi, când a ajuns acasă, acel *afganeţ* s-a întors la cozile pentru alimente, la promisiunile goale cum că va primi un apartament nou şi la ştiri triumfaliste cum că victoriile sovieticilor erau sărbătorite cu fast la televizor de poporul afgan fericit. Nu e de mirare că a trecut de la deziluzie la naţionalism, implicându-se în activismul antisovietic care în curând avea să ajute la naşterea Ucrainei independente.

Apoi, chiar la sfârşitul lui 1991, după grevele minerilor şi tulburările interetnice, după o lovitură de stat radicală eşuată şi după declaraţii de independenţă din partea multor state care făceau parte din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, preşedintele Gorbaciov şi-a semnat ultimul decret, dizolvând Uniunea. Rusia devenea propriul său stăpân, dar locuia într-o casă părăginită dintr-un cartier dur. Anii ’90, aşa cum vom discuta în Partea întâi, au fost în mare măsură o perioadă de haos şi criză. Eurasia postsovietică se confrunta cu dispute de graniţă, violenţă comunitară şi prăbuşire economică. Armata rusă, paralizată de lipsa de disciplină, de criminalitate şi demoralizare, nu a reuşit să înăbuşe nici măcar o revoltă din regiunea Cecenia, aflată în Caucazul de Nord, a cărei populaţie reprezenta numai 1% din cea a Federaţiei Ruse.[9] La nivel internaţional, fosta mare putere era privită drept o mare problemă, devenind irelevantă cu excepţia arsenalului său nuclear nu îndeajuns de bine securizat şi a politicii externe haotice dusă de primul ei preşedinte, Boris Elţin.

Putin

Când l-a înlocuit pe Elţin, poate că nu e de mirare că Putin a fost atât de hotărât să rezolve toate aceste probleme şi, cum vom vedea în Partea a doua, a trecut rapid la reconstruirea armatei, aruncând-o într-un al Doilea Război din Cecenia, în urma căruia rebelii au fost, în sfârşit, îngenuncheaţi, printr-o combinaţie de putere de foc extravagantă şi desfăşurare de trupe cecene loiale. Speranţa de a menţine o relaţie pragmatic-pozitivă cu Occidentul – la un moment dat a vehiculat şi ideea ca Rusia să se alăture NATO – s-a spulberat însă rapid. Tot mai mult, Putin avea să vadă puterea militară a Rusiei nu numai drept o garanţie a securităţii statului, ci şi drept ceea ce urma să transforme din nou ţara într-o putere internaţională. Şi-a intensificat campania de a revitaliza capacităţile militare ale Rusiei datorită veniturilor îmbelşugate din petrol şi gaze (vezi Partea a patra).

Cu toate acestea, Kremlinul era pe deplin conştient că, fie şi reînarmată, Rusia nu se compara cu puterea militară a NATO şi că, în orice caz, un conflict deschis ar fi fost dezastruos şi autodistructiv. Astfel, după cum se discută în Partea a cincea, au luat naştere noi forme de război, deseori sub acoperire şi indirect, purtat prin atacuri cibernetice, dezinformare, asasinate şi mercenari. Toate aceste mijloace au fost folosite în măsură mai mică sau mai mare în conflictele în care s-a implicat de atunci Rusia, de la războiul de cinci zile din Georgia, din 2008, până la anexarea Crimeii în 2014, intervenţiile în Siria şi dincolo de ea, culminând cu invadarea Ucrainei în 2022.

Totuşi, Rusia sub Putin – şi sub succesorul său, oricine şi oricând va fi – încă se confruntă cu probleme grave. După cum analizăm în Capitolul 28, acestea variază de la inevitabilitatea unui nou conflict în Caucazul de Nord până la rivalităţi tot mai puternice în interiorul ţărilor pe care le consideră „Străinătatea Apropiată“, sfera ei de influenţă. Mai presus de orice, va deveni China – până acum lăudată drept un mare aliat – o ameninţare? Sau poate că întrebarea reală este *când* va face asta. În orice caz, Putin – un om care în mod limpede se gândeşte la locul său în istorie –, asemenea multor cneji şi ţari înaintea lui, a apelat la puterea militară şi la război ca la un instrument-cheie nu doar pentru a reafirma locul ţării sale în lume, ci şi pentru a reconstrui un mit naţional bazat pe mândrie, glorie şi reuşită. El recreează în mod activ o naraţiune despre evoluţia Rusiei de-a lungul timpului, subliniind lecţiile care se potrivesc intereselor lui: că lumea e un loc periculos, că ruşii trebuie să rămână uniţi şi disciplinaţi, că dacă pari slab îi inviţi pe alţii să te atace şi că, după cum a afirmat memorabil ţarul Alexandru III, „Rusia are numai doi aliaţi: armata ei şi marina ei“.

Şi totuşi sondajele de opinie arată că ruşii nu par convinşi. Poate că au sărbătorit trecerea Crimeii înapoi sub controlul Rusiei, însă au fost sceptici cu privire la războiul nedeclarat care s-a stârnit în regiunea ucraineană Donbas şi a condus la invazia din 2022,[10] la fel cum nu sunt prea entuziasmaţi nici de trimiterea trupelor în Siria, oricât de mult îl laudă mass-media de stat drept un „război tehnologic“ modern de succes. Cei mai mulţi pur şi simplu nu consideră că Rusia este ameninţată militar, chiar dacă maşina de propagandă a Kremlinului pompează tot felul de reclamaţii toxice la adresa comploturilor occidentale şi pericolelor ce stau la pândă. Chiar şi aşa, forţele armate sunt un simbol al mândriei şi puterii naţionale şi, deşi nu toate războaiele lui Putin pot fi considerate victorii, nu pare să existe nici o posibilitate pentru o turnură pacifistă sub Putin – şi, foarte posibil, nici sub succesorul său, oricine ar fi el.

Lucrul acesta a devenit extrem de limpede în februarie 2022, când Putin a declanşat invazia pe scară largă a Ucrainei. La acea vreme, manuscrisul cărţii de faţă fusese încheiat, dar a fost imposibil să ignor această escaladare ieşită din comun a beligeranţei şi cutezanţei sale. În asemenea împrejurări, corpul principal al textului a fost uşor modificat, şi a fost adăugat un capitol nou care să reflecte situaţia din iunie 2022.

---

1. Mark Galeotti, „The International Army Games are Decadent and Depraved“, *Foreign Policy*, 24 august 2018.

2. Mark Galeotti, *Kulikovo 1380: The Battle that Made Russia*, Osprey, 2019.

3. Todd Fisher, *The Napoleonic Wars (2)*, Osprey, 2001.

4. John Sweetman, *The Crimean War*, Osprey, 2001.

5. Geoffrey Jukes, *The Russo–Japanese War 1904–1905*, Osprey, 2002.

6. Mark Galeotti, *Storm-333: KGB and Spetsnaz Seize Kabul, Soviet–Afghan War 1979*, Osprey, 2021.

7. Gregory Fremont-Barnes, *The Soviet–Afghan War 1979–89*, Osprey, 2014.

8. În anii ’80, cam 40.000 de sovietici au murit anual, direct sau indirect, din cauza accidentelor rutiere.

9. Mark Galeotti, *Russia’s Wars in Chechnya*, Osprey, 2014.

10. Mark Galeotti, *Armies of Russia’s War in Ukraine*, Osprey, 2019.

PARTEA ÎNTÂI
ÎNAINTE DE PUTIN

2. NĂSCUTĂ ÎN HAOS

Stăteam în mica bucătărie înghesuită a locotenentului, într-un apartament supraaglomerat aflat la jumătatea unui bloc-turn din cartierul sărac Certanovo, din sudul Moscovei. Era 1990, iar locotenentul tocmai se întorsese acasă după un an petrecut în Tadjikistan, după ce unitatea lui fusese retrasă din Afganistan la sfârşitul acelui război urât. Nu era în formă. Se pare că încă avea coşmaruri cu momentul când abia reuşise să iasă dintr-un transportor BTR care luase foc după ce lovise o mină, frământa obsesiv în mâini o insignă în formă de stea roşie de prins la chipiu şi bea vodcă precum un… ei bine, un rus tipic. Era furios şi chinuit, dar cu siguranţă nu prost, şi nu se îndoia că urmează vremuri grele. „Totul o să se prăbuşească, să ştii, iar când o să se întâmple asta, toată lumea o să se repeadă la noi. Aşa e mereu. Când suntem slabi, vin asupra noastră, aşa e mereu.“ A mai luat o înghiţitură din sticlă. „Şi, cât ai clipi, o să avem nevoie de un alt *vojd*“, un „şef“.

Nu era singurul care construia astfel de ipoteze. Date fiind temerile istorice profunde ale Rusiei legate de securitatea sa, e lesne de înţeles de ce evenimentele de la sfârşitul anilor ’80 şi începutul anilor ’90 au stârnit astfel de îngrijorări la Moscova şi au contribuit la atingerea unui consens între elite cum că ţara avea nevoie de cineva puternic care să-l înlocuiască pe Boris Elţin şi să reafirme controlul hegemonic asupra unei Eurasii sfâşiate de dispute în privinţa graniţelor, de rivalităţi interetnice, de ranchiune istorice şi de potenţiale intervenţii străine.[11]

Dezbinarea sovietică

La urma urmei, prăbuşirea URSS a fost, din anumite puncte de vedere, extraordinară prin felul paşnic şi ordonat în care s-a petrecut, dacă e să o comparăm cu destrămarea multor alte state multietnice, ca de pildă Imperiul Austro-Ungar, sau Iugoslavia în 1990. Cele trei state baltice – Estonia, Letonia şi Lituania – fuseseră anexate abia în 1940, dar au fost primele care şi-au declarat independenţa în 1990, deşi acest lucru s-a concretizat de fapt abia în anul următor. Cu toate că în celelalte 12 republici care intrau în componenţa URSS existau mişcări naţionaliste tot mai puternice care se împotriveau Partidului Comunist Sovietic, rămâne sub semnul întrebării dacă se aşteptau cu adevărat – sau, în unele cazuri, voiau cu adevărat – destrămarea rapidă a Uniunii. Mai degrabă, în anii ’80 ţara se împotmolise: economia era în haos, magazinele erau goale, iar tentativele lui Mihail Gorbaciov de a reforma sistemul au părut, de fapt, să înrăutăţească lucrurile. Campania de *glasnost*, de „deschidere“ sau „exprimare sinceră“, dezgropase tot felul de episoade

întunecate din trecutul recent, de la epurările criminale ale lui Stalin până la incompetenţa din spatele dezastrului nuclear de la Cernobîl, când accidentul de la o centrală nucleară din Ucraina a răspândit un nor de radiaţii deasupra Rusiei şi Europei.

Fiindcă vedea Partidul Comunist şi strânsoarea de fier a acestuia în jurul sistemului politic ca fiind cel mai important obstacol în calea reformei, Gorbaciov a început o democratizare limitată a sistemului. Acest lucru a încurajat şi a oferit putere unei întregi noi generaţii emergente de lideri politici, care nu-l susţineau nici pe Gorbaciov, nici Partidul, ci pledau pentru mai multe libertăţi – şi în cele din urmă pentru independenţă – în propria republică. În unele cazuri, demersul a luat o turnură urâtă. Azerbaidjanul turcic şi Armenia creştină aveau un trecut de îndelungă rivalitate şi intoleranţă reciprocă, şi existaseră deja incidente izolate, armeni care locuiau în oraşe din Azerbaidjan fiind atacaţi, izgoniţi sau chiar linşaţi. Însă în ianuarie 1990, în ceea ce avea să devină precursorul unor violenţe ulterioare, Baku, capitala Azerbaidjanului, a trecut printr-o orgie violentă de şapte zile, în urma căreia aproximativ 50 de etnici armeni şi-au pierdut viaţa şi alte câteva mii au fost alungaţi, înainte ca Moscova să impună legea marţială şi să trimită trupe care să instaureze ordinea în mod sângeros, cu preţul a circa 150 de alte vieţi.

În disperare de cauză, Gorbaciov a căutat o metodă de a domoli haosul iminent. În iarna lui 1990–1991 a început chiar să încline spre radicalii care simţeau că trebuie să aibă loc o reafirmare a ordinii politice – cu forţa, la nevoie –, care să permită reforma economică. În ianuarie 1991 s-au folosit de acest lucru ca să încerce să deblocheze impasul dintre Moscova şi conducerile naţionaliste ale statelor baltice prin încleştări violente atât în Lituania (unde 14 civili au murit când forţele speciale KGB şi paraşutişti din Divizia 76 Gărzi de Asalt Aeropurtate au cucerit turnul principal de televiziune), cât şi în Letonia, unde sute de mii de oameni s-au adunat în capitală, la Riga, jurând s-o apere.

De fapt, Gorbaciov regreta deja faptul că flirtase cu reacţionarii, dându-şi seama că astfel nu făcea decât să împingă şi alte republici în pragul secesiunii. În martie 1991, guvernul a organizat un referendum, întrebându-i pe oameni dacă „li se pare necesară conservarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste sub forma unei federaţii reînnoite, alcătuită din republici suverane cu statut egal“. Un procent răsunător de 77,85% au votat da, însă parţial pentru că republicile mai radicale – Armenia, Estonia, Georgia, Letonia, Lituania şi Moldova – au boicotat referendumul. Majoritatea cetăţenilor sovietici tot voiau conservarea unui anumit fel de Uniune, însă s-ar putea spune că era deja prea târziu. Gorbaciov a văzut situaţia ca pe o ocazie să deschidă negocierile cu liderii republicilor componente, iar până la începutul verii concepuse un acord care ar fi transformat URSS-ul dintr-un imperiu *de facto* într-o federaţie autentică. Republicile ar fi fost libere să părăsească această nouă „Uniune a Republicilor Sovietice Suverane“ dacă voiau, majoritatea puterilor ar fi revenit republicilor, iar guvernul central s-ar fi ocupat numai de roluri-cheie precum afacerile externe, apărarea şi comunicarea. Epoca dominaţiei Partidului Comunist ar fi luat sfârşit, uriaşa Armată Roşie s-ar fi micşorat, iar temutul KGB – care unea controlul politic, securitatea naţională şi serviciile de informaţii externe – ar fi fost împărţit în servicii mai uşor gestionabile. Ministrul apărării, mareşalul Dmitri Yazov, ministrul de interne, Boris Pugo, şi directorul KGB, Viktor Kriucikov, radicali cu toţii, ar fi trebuit scoşi la pensie.

Din păcate pentru Gorbaciov, Kriucikov îl ţinuse constant sub supraveghere de când ieşise din alianţa cu ei. Fiecare mişcare i-a fost observată, fiecare conversaţie, înregistrată. Într-adevăr, supravegherea a ajuns la extreme ridicole – într-o însemnare din dosar citim „18:30. 111 face baie“[12]. Gorbaciov era „Subiectul 110“, Raisa, soţia lui, era 111. Nici nu-i de mirare, aşadar, că directorul Kriucikov şi ceilalţi au aflat ce-i aşteaptă şi au hotărât să acţioneze ei primii.

Lovitura de stat din august

La începutul lui august, forma finală a noului Tratat de Uniune fusese redactată cu chiu, cu vai după îndelungi negocieri la Novo-Ogariovo, o proprietate a guvernului situată în afara Moscovei. Urma să fie semnat de Gorbaciov şi de liderii republicilor care alegeau să rămână în statul reformat la 20 august. Procesul fusese istovitor, iar la 4 august un Gorbaciov epuizat s-a îndreptat spre casa de vacanţă de la Foros, în Crimeea, ca să petreacă acolo două săptămâni înainte să se întoarcă la Moscova pentru a semna oficial tratatul. Dar totul avea să ia o altă întorsătură.

Radicalii îşi dăduseră seama că era ultima lor şansă de a preveni ceea ce în opinia lor era trădare pură. Kriucikov a început să pregătească în tăcere o lovitură de stat. Mai mulţi agenţi KGB de încredere s-au pomenit cu concediul anulat, s-a dat comandă de 250.000 de cătuşe suplimentare, iar Kriucikov a redactat chiar şi documente prin care Gorbaciov era scutit de îndatoririle sale din motive de sănătate mintală. În 17 august a convocat o adunare a unor indivizi hrăpăreţi, cu aceleaşi idei ca ale lui, într-o casă conspirativă a KGB din Coridorul Tioplostanski, situat în suburbiile din partea de sud-vest a Moscovei. Acolo s-a luat decizia finală de a acţiona. O delegaţie a zburat în Crimeea pentru a-i prezenta lui Gorbaciov un ultimatum: ori renunţa la Tratatul de Uniune şi declara starea de urgenţă, lăsându-i pe ei să „restaureze ordinea“ în felul lor, ori demisiona şi îl lăsa pe adjunctul lui, Ghennadi Ianaiev, să preia funcţia de preşedinte.

Se pare că au crezut cu adevărat că Gorbaciov se va înclina în faţa inevitabilului şi le va binecuvânta acţiunea. Au fost vizibil tulburaţi când i-a blestemat şi i-a dat afară, însă zarurile fuseseră aruncate. KGB-ul controla toate comunicaţiile către şi de la vila Foros, şi le-a tăiat imediat. Echipa de securitate personală a lui Gorbaciov era şi ea alcătuită din agenţi KGB, însă aceştia i-au rămas loiali. Alţi agenţi KGB înarmaţi au ridicat însă o blocadă în faţa vilei.

În dimineaţa zilei de 19 august, sovieticii s-au trezit cu ştirea că Gorbaciov „a demisionat temporar din motive de sănătate şubredă“ şi că puterea a fost preluată de un „Comitet de Stat pentru Starea de Urgenţă“. În timp ce emisiunile TV şi radio obişnuite au fost înlocuite de o transmisiune cu *Lacul lebedelor*, paraşutişti din Divizia 106 Gărzi Aeropurtate şi trupe din Divizia 2 Gărzi Infanterie Motorizată „Tamanskaia“ şi Divizia 4 Tancuri „Kantemirovskaia“ – forţele de elită din „garda palatului“ – au intrat în Moscova, în total vreo 4.000 de soldaţi. A fost o lovitură de stat, dar una deosebit de ineptă. Cei opt bărbaţi din Comitetul de Stat – printre care Kriucikov, Iazov şi Pugo, împreună cu Ianaiev,

o figură mai puţin cunoscută – au părut să nu-şi dea seama că reformele lui Gorbaciov aprinseseră un nou spirit de rezistenţă şi au crezut cu adevărat că o conferinţă de presă sobră şi apariţia tancurilor pe străzi o să fie de ajuns să domolească populaţia şi să dea ceasul înapoi undeva la începutul anilor ’80.

Se înşelau. Din pricina aroganţei şi a pregătirii slabe, nu au reuşit să-l aresteze pe Boris Elţin, preşedintele ales al Republicii Ruse. De la Casa Albă, clădirea parlamentului rus de pe malul râului Moscova, Elţin a anunţat că se opune loviturii de stat şi a cerut instaurarea unei greve generale. Mulţimile au început să se adune în jurul Casei Albe, dar în acea primă zi toţi aşteptau să vadă ce urma să se întâmple. Dacă aşa-numita „Bandă a celor opt“ ar fi fost dornică şi capabilă să lovească rapid şi nemilos, atunci poate că ar fi ieşit victorioasă în ziua aceea. Poliţia, de exemplu, a stabilit niveluri-record de absenteism, agenţii luându-şi concediu medical ca să evite să aleagă o parte sau alta.

În scurtă vreme a devenit însă limpede – complotiştilor le lipsea o strategie reală. La televizor, Ianaiev apărea ezitant, beat şi tremura. Soldaţii din Moscova au început să treacă în mod deschis de partea mulţimii, inclusiv echipajele a zece tancuri din divizia „Cantemir“, chiar dacă fără muniţie. Boris Elţin, într-un moment care avea să-i definească imaginea ani întregi de-atunci încolo, s-a cocoţat pe un blindat în faţa Casei Albe ca să le vorbească susţinătorilor săi. Chiar dacă televiziunea şi radioul sovietice nu au transmis momentul, mijloacele de informare internaţionale au făcut-o, iar în toată Uniunea Sovietică oamenii s-au strâns în jurul radiourilor ca să asculte.

A doua zi, tensiunile au escaladat. Gen.-col. Nikolai Kalinin, comandantul Districtului Militar Moscova, a interzis circulaţia pe străzi în noaptea aceea, în vreme ce şeful Grupului *Alfa* de comando antitero din cadrul KGB, împreună cu gen. Aleksandr Lebed, un veteran dur din Afganistan şi comandant adjunct al Trupelor Aeropurtate, s-au amestecat printre apărători ca să studieze cum ar fi mai bine să pună mâna pe clădirea parlamentului. Au ajuns la concluzia că riscul de a se încheia totul într-o baie de sânge ar fi mare, pentru că mulţumea creştea văzând cu ochii şi era tot mai hotărâtă.

Chiar şi aşa, „Banda celor opt“ a decis să meargă mai departe cu ceea ce s-a numit Operaţiunea *Grom* („Tunet“), implicând grupul de comando *Alfa* şi cel paralel, *Vimpel*, precum şi trei companii de tancuri, paraşutişti, o Unitate de Miliţie cu Misiune Specială pentru prevenirea şi controlul revoltelor (OMON: *Otriad Miliţii Osobennovo Naznacenia*) şi forţe paramilitare de securitate alcătuite din trupe ale Ministerului de Interne (MVD: *Ministerstvo Vnutrennîh Del*). Se estima că vor fi cel puţin 500 de victime dintre civili, poate mai multe. Deşi figuri precum Kriucikov erau de acord cu astfel de cifre, mulţi nu erau. Lebed şi şeful Trupelor de Asalt Aeropurtate (VDV: *Vozduşno-Desantnîie Voiska*), gen. Pavel Graciov, au protestat vehement în faţa lui Iazov; chiar şi unii membri din *Alfa* şi *Vimpel* arătau limpede că vor refuza să atace Casa Albă.

Chiar după miezul nopţii, în data de 21, un pluton al diviziei „Taman“ s-a ciocnit cu apărătorii care pregăteau baricade din autobuze şi maşini de curăţat strada: trei civili au fost ucişi când soldaţii intraţi în panică au deschis focul. Lucrul acesta pare să-l fi şocat pe Iazov, care a refuzat să aprobe o acţiune militară, deşi poate că pur şi simplu nu voia să rişte să dea ordine care riscau să nu fie respectate. În orice caz, trupele au început să fie retrase, iar lovitura de stat, să se destrame.

O delegaţie de complotişti a zburat la Foros, încercând, pare-se, să reia bunele relaţii cu Gorbaciov. El a refuzat să-i primească. A zburat înapoi la Moscova, dar triumful nu a fost al lui, ci al lui Elţin. Preşedintele rus îi purta o ranchiună profundă omologului său sovietic, care mai întâi îl promovase în funcţia de secretar general al Partidului pentru Moscova în 1985, apoi se descotorosise de el în 1987, după ce îşi făcuse prea mulţi duşmani. Elţin fusese de acord cu noul Tratat de Uniune mai ales de teama posibilelor reacţii ale radicalilor – dar aceştia îşi jucaseră cartea şi pierduseră, astfel că Elţin nu mai avea nici un motiv să-l susţină mai departe pe Gorbaciov.

Simbolic, statuia lui Feliks Dzerjinski, fondatorul poliţiei secrete bolşevice, a fost doborâtă din faţa sediului KGB. Vechile instituţii ale puterii şi controlului de stat erau acum în ruine. Elţin şi-a extins nemilos puterile şi l-a umilit public pe Gorbaciov, suspendând Partidul Comunist Rus şi declarând foarte limpede că nu mai vrea să semneze Tratatul de Uniune. După câteva luni de dispute fără succes, Gorbaciov s-a înclinat în faţa inevitabilului, mai ales după ce liderii Bielorusiei şi Ucrainei i s-au alăturat lui Elţin. În 25 decembrie 1991, ca ultim gest în calitate de preşedinte sovietic, a semnat decretul prin care îşi dădea demisia – dizolvând Uniunea Sovietică.

Felul în care a dispărut URSS urma să aibă un impact semnificativ asupra situaţiei viitoare a securităţii Rusiei şi a Eurasiei postsovietice. A precipitat o scindare paşnică, dar neaşteptată, care a lăsat nerezolvate tot felul de provocări. O structură militară cândva unitară era acum fragmentată, lăsând soldaţi, arsenal şi, cel mai important, arme nucleare împrăştiate peste tot în regiune. Lanţurile de aprovizionare ale industriei de apărare au fost distruse. Comunităţi ale minorităţilor etnice s-au pomenit în afara „propriilor“ naţiuni, apărând astfel baza conflictelor viitoare. În acelaşi timp, l-a catapultat pe Boris Elţin, un om care până atunci fusese definit numai de opoziţia şi politica internă, la conducerea unei rămăşiţe de superputere, înarmată nuclear şi cuprinsă de criză, într-o perioadă în care atât vechile ipoteze, cât şi relaţiile de putere erau reevaluate.

Boris Elţin: omul fără un plan

Ironia tragică este că Boris Elţin, primul preşedinte al Rusiei postsovietice, era nemilos şi hotărât atunci când avea un duşman de înfrânt, dar era lipsit de aproape orice fel de viziune reală despre genul de ţară pe care voia s-o construiască odată ce câştigase. Din punct de vedere politic, credea în democraţie – dar numai când îi convenea. În 1993, a rămas blocat într-un impas cu Sovietul Suprem, parlamentul moştenit în 1990, când a fost ales, şi care era ticsit de comunişti şi naţionalişti. A rezolvat situaţia trimiţând aceleaşi forţe care în 1991 nu acţionaseră, cu misiunea să bombardeze şi să captureze Casa Albă. Era o încălcare a constituţiei, dar ulterior a organizat pur şi simplu un referendum care a revizuit-o şi l-a scos basma curată. La fel, când Partidul Comunist Rus părea că o să câştige alegerile prezidenţiale din 1996, ca urmare a nemulţumirii publice uriaşe din pricina nivelului de sărăcie şi şomaj, Elţin a încheiat un târg cu aşa-numiţii „Şapte Bancheri“, un grup de oligarhi, finanţişti şi moguli media. Aceştia şi-au pus banii şi

influenţa în slujba unei campanii de mituire, intimidare şi chiar de fraudare a voturilor, care a făcut ca Elţin să fie reales.

În definitiv, erau interesaţi personal să menţină statu-quoul. Economia Rusiei se afla într-o situaţie cumplită, iar campaniile de privatizare pe repede înainte care au avut loc în perioada 1992–1996 poate că au fost necesare ca să ia proprietăţile din mâinile statului şi ca industriile ineficiente să dispară, dar au concentrat averi uriaşe în mâini relativ puţine. Bănci, oficiali corupţi şi antreprenori cu legături sus-puse au reuşit să achiziţioneze proprietăţile la preţuri de chilipir.

În mare măsură, Occidentul s-a bucurat să neglijeze toate acestea. Nici ei nu voiau să vadă Rusia căzând în mâinile comuniştilor sau ultranaţionaliştilor. La urma urmei, în cadrul alegerilor din 1993 pentru parlament, Duma de Stat, Partidul Democrat Liberal din Rusia (LDPR) – care nu era şi nu este nici liberal, nici democrat, ci de un naţionalism feroce – a primit cele mai multe voturi. Acest lucru s-a întâmplat şi din cauză că cea mai mare îngrijorare a Occidentului avea legătură cu stabilizarea spaţiului postsovietic, mai ales în privinţa celor aproape 45.000 de arme nucleare pe care le adunase URSS, dar şi a materialelor şi cunoştinţelor care puteau fi folosite de actori statali şi nonstatali pentru a-şi construi propriile arme de distrugere în masă.

Situaţia era şi mai problematică din pricina stării nu doar a armatei ruse, ci şi a structurii ei de comandă. Mulţi din Comandamentul Suprem Sovietic simpatizaseră foarte deschis cu lovitura din august. Ministrul apărării, Iazov, făcuse parte din Comitetul de Stat. Înverşunatul şi capabilul viceministru al apărării şi comandant al armatei, gen. Valentin Varennikov, se numărase printre aliaţii lui principali. Fostul şef al Statului-Major General, mareşalul Serghei Ahromeiev, un alt uriaş al generaţiei sale, s-a sinucis după eşecul loviturii din august, iar în biletul de adio a scris: „Nu pot trăi când Patria mea moare şi ceea ce am considerat mereu a fi sensul vieţii mele e distrus“[13]. Neavând sentimentul – la drept vorbind, pe bună dreptate – că se poate încrede în Comandamentul Suprem, Elţin s-a declarat mai întâi ministru al apărării, mai ales pentru că nu ştia cui îi poate încredinţa postul. În mai 1992 a optat însă pentru Pavel Graciov, comandantul de paraşutişti care în mod crucial refuzase să sprijine lovitura din august şi care îi fusese adjunct lui Elţin.

Aşa cum vom discuta în Capitolul 4, a fost o decizie raţională din punct de vedere politic, dar dezastruoasă pentru armată. Graciov era un ofiţer curajos şi energic, care luptase în două ture operaţionale în Afganistan şi fusese făcut Erou al Uniunii Sovietice – cea mai înaltă decoraţie acordată de URSS – pentru prestaţia de acolo. Când a ocupat postul de ministru, a fost promovat la rangul de general plin – devenind astfel cel mai tânăr general din ţară. În scurtă vreme a fost dureros de limpede că era depăşit de situaţie, mai ales într-o perioadă de criză şi reorganizare. Îi lipsea autoritatea printre egalii săi. Îi lipsea înţelegerea profundă a nevoilor strategice din perioada aceea. Ţin minte că la momentul promovării lui am ieşit să beau cu nişte paraşutişti, dintre care unii luptaseră în Afganistan în Divizia 103 Gărzi Aeropurtate comandată de el. I-am întrebat ce părere au despre numirea lui ca ministru. După o scurtă tăcere jenată, unul dintre ei a spus, aproape cerându-şi scuze, că era *molodeţ*, care în contextul acela însemna „e de treabă“. Ai spune aşa ceva despre un recrut promiţător, nu despre ministrul apărării. Dacă până şi „beretele

lui albastre“ aveau anumite rezerve, nu era semn bun.

Într-adevăr, acest lucru urma să fie evident în timpul sarcinii – inevitabilă politic, dar un coşmar din punct de vedere logistic – de a retrage trupele ruse din imperiu şi a le aduce înapoi din bazele lor îndepărtate. Fenomenul a debutat înainte de sfârşitul URSS, însă a devenit cu atât mai complex cu cât naţiunile au început nu doar să se îngrijească de propriile interese de securitate, ci şi să folosească de fragmentele recuperate din Armata Roşie ca să-şi rezolve disputele vechi şi noi şi să regleze conturi interne. Eliberată de fraternalismul impus şi superficial al conducerii sovietice, geopolitica urma să-şi ia brutal revanşa asupra Uniunii Sovietice şi, vrând-nevrând, Rusia – deopotrivă cel mai mare stat succesor şi cea care, în fapt, dezbinase URSS-ul – s-a pomenit implicată.

E de înţeles cum de nimeni nu se gândise serios la formarea armatelor postsovietice, din moment ce, cu excepţia celor câteva ultime luni aglomerate, puţini anticipaseră cu adevărat prăbuşirea URSS. Ironia face că singurii oameni care analizaseră această variantă erau cei din Statul-Major Sovietic care, din 1990, mutaseră în tăcere arme tactice nucleare şi o parte din infrastructura forţelor strategice din restul republicilor înapoi în Rusia. Altminteri nu prea existau planuri sau consens, deşi, conform Acordurilor de la Belaveja dintre liderii Rusiei, Ucrainei şi Bielorusiei, se formase o nouă uniune, Comunitatea Statelor Independente (CSI), cuprinzând iniţial Armenia, Bielorusia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Rusia şi Uzbekistan. Formaţiunea politică avea propriul comandant militar suprem – mareşalul de aviaţie Evgheni Şapoşnikov, unul dintre vechii comandanţi sovietici care evitaseră să susţină lovitura din august – şi control provizoriu asupra forţelor comune. În practică însă, imediat după sfârşitul Uniunii Sovietice, controlul forţelor şi bunurilor militare ale acesteia a revenit *de facto* oricărei republici nou-create în care se aflau la momentul respectiv.

Gorbaciov îi lăsase lui Elţin *Ceghet*, „servieta nucleară“, de unde putea fi comandată lansarea rachetelor, precum şi codurile aferente, dar statul rus nu a avut iniţial armată. La început, Elţin a anunţat că Rusia va avea numai o Gardă Naţională formată din 100.000 de soldaţi, securitatea depinzând de forţe comune ale CSI sub Şapoşnikov în calitate de comandant suprem. În martie 1992 însă, vechiul Minister Sovietic al Apărării a fost rebotezat cu numele de Ministerul Apărării Federaţiei Ruse, iar pentru Şapoşnikov semnele erau limpezi. La urma urmei, nu fusese niciodată mai mult decât o măsură improvizată. Existenţa reală a forţelor comune ar fi depins de acorduri cu privire la rolul şi dimensiunea lor, la cine urma să plătească pentru ele şi pe cine aveau ele să servească. Ideea nu e atât că nu s-a ajuns la vreun consens în privinţa acestor teme spinoase, cât că nici unul dintre statele membre nu a încercat măcar să o facă, recunoscând că era o cauză pierdută din prima. La scurt timp după aceea s-a renunţat şi la faţadă, iar în septembrie 1993 şefii de stat din cadrul CSI au desfiinţat postul lui Şapoşnikov. De atunci încolo, singurul rol de securitate al CSI avea să fie acela de a susţine cooperarea între membri. În schimb, un segment majoritar al fostei armate sovietice, peste 2 milioane de soldaţi, a ajuns sub controlul Moscovei. Rusia avea armată – într-un fel. Însă era ea un avantaj, sau o slăbiciune?

11. Pentru studii referitoare la sfârşitul URSS, vezi Archie Brown, *The Human Factor: Gorbachev, Reagan, and Thatcher, and the End of the Cold War*, OUP, 2020; Mark Galeotti, *The Age of Anxiety*, Routledge, 1995; Serhii Plokhy, *The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union*, Oneworld, 2015; Vladislav Zubok, *Collapse: The Fall of the Soviet Union*, Yale, 2021.

12. Yevgenia Albats, *The State Within a State* (1994), pp. 276–277.

13. *Argumenty i fakty*, 5 mai 2018.

3. O ARMATĂ ÎN CRIZĂ

În 1994, jurnalistul de investigaţii Dmitri Holodov scria: „Armata noastră rusă alunecă într-o lume a crimei organizate“[14]. Printre alte subiecte, a cercetat zvonuri potrivit cărora trupe de comando din Brigada de elită 16 *Speţnaz* lucrau ca asasini plătiţi pentru mafie, sau chiar ţineau programe de antrenament pentru asasinii lor. Cel mai mult însă se ocupa de zvonuri cum că Graciov, ministrul apărării, fusese implicat într-o mare delapidare de fonduri ale armatei. La scurt timp după aceea, a fost contactat de cineva care susţinea că are informaţii pentru el, şi care l-a direcţionat către o servietă din depozitul de bagaje din gara Moscova. I s-a spus că e plină de documente. A dus-o în grabă la redacţia ziarului pentru care lucra, *Moskovski Komsomoleţ*. Când a deschis-o, a explodat o bombă, care l-a ucis instantaneu.

Ziarul l-a acuzat deschis pe Graciov că s-ar afla în spatele asasinatului. El a negat că ar fi implicat, dar mulţi ani mai târziu, când şase oameni – patru dintre ei ofiţeri din armată încă activi – au fost judecaţi pentru crimă, Graciov a recunoscut că îl numise pe Holodov „duşman din interior“ şi îl însărcinase pe col. Pavel Popovskih, şeful Serviciului de Informaţii al Trupelor Aeropurtate, „să se ocupe“ de el. A adăugat senin că se referise doar la „picioare rupte“, dar că „unii dintre subalternii mei mi-au înţeles greşit vorbele“.[15] A fost un semn al vremurilor faptul că afirmaţia aceea în sine nu a reprezentat un temei suficient ca Graciov să fie condamnat. În orice caz, în ciuda nemulţumirii vehemente a publicului şi a furiei procurorului general, cei şase au fost achitaţi în două procese diferite, iar cazul rămâne nerezolvat până în ziua de azi.

O armată expirată

În anii ’90 era uşor să priveşti armata Rusiei mai puţin ca un avantaj în materie de securitate şi mai mult ca o ameninţare. Soldaţii erau înfometaţi, slab pregătiţi şi nedisciplinaţi. Parţial, acest lucru avea la bază motive istorice. Armata sovietică fusese deosebit de afectată de cultura instituţionalizată a hărţuirii, cunoscută drept *dedovşcina*, sau „nepotism“. Nici o armată nu e scutită în interiorul ei de intimidări şi abuzuri, dar ele au fost exacerbate de lipsa unui corp profesional de subofiţeri şi de ciclul concentrărilor de primăvară şi toamnă, care însemna că recruţii erau împărţiţi în patru grupuri semestriale în timpul celor doi ani de serviciu militar. Aceştia treceau printr-o serie de etape informale, dar recunoscute universal, ale vieţii de armată. Bobocii *molodoi* („tinerei“) se puteau aştepta să fie luaţi de sus de *dedi* („tataie“), care îşi efectuaseră peste jumătate din serviciul militar, şi de *dembeli* (de la „demobilizare“), aflaţi în ultimele o sută de zile. Li se

puteau întâmpla tot felul de lucruri, de la glume fruste până la obligaţia de a-şi ceda mâncarea (mai ales cea trimisă de acasă) sau de a efectua munca de jos a soldaţilor mai în vârstă. Majoritatea ajungeau „alocaţi“ unui *dembel*, fiind nevoiţi să treacă prin ritualul „celor o sută de zile“: să-i pună o ţigară sub pernă în fiecare seară, până îşi termina serviciul militar.

A sfida un *dedovşcina* însemna să atragi asupra ta o răzbunare brutală, iar câteva sute de recruţi mureau în fiecare an, fie de pe urma bătăilor, fie a efectelor de la alte pedepse, ca de exemplu munca afară în plină iarnă fără palton. Sistemul a rezistat pentru că, deşi oficial interzis, în realitate era considerat o metodă crudă, dar eficientă de a impune disciplina, dată fiind lipsa de subofiţeri veterani – o slăbiciune esenţială a armatei ruse. Un sergent sau chiar un *starşina*, echivalentul aproximativ al unui sergent-major în termeni occidentali, era doar un recrut deosebit de promiţător care primea o pregătire superioară. Deşi în 1971 gradul de *praporşcik*, maistru militar (*mihman* în marină), a fost reintrodus pentru voluntarii care efectuaseră deja serviciul militar obligatoriu, aceştia erau prea puţini (şi deseori prea slab pregătiţi) încât să aibă un impact real.

Cum putea un locotenent nou-promovat, probabil doar cu puţin mai în vârstă decât mulţi dintre recruţii pe care-i comanda, să-şi facă simţită autoritatea? Pentru prea mulţi dintre ei, soluţia a fost să se bazeze pe *dedi* ca să-i ţină pe ceilalţi în frâu, în schimbul indulgenţei în privinţa abuzurilor. Pe timp de pace, abordarea de bătăuş a funcţionat, într-un fel. S-a dovedit adeseori o problemă în timpul războiului, când unităţile trebuie să rămână împreună. Într-adevăr, veteranii războiului sovietic din Afganistan comentau deseori că *dedovşcina* aveau tendinţa să se facă nevăzuţi acolo, nu în ultimul rând pentru că bătăuşii puteau să-şi găsească sfârşitul în moduri neaşteptate pe câmpul de luptă. Acest lucru făcea însă ca serviciul militar să fie extrem de puţin atrăgător, mulţi căutând mijloace de a evita recrutarea: „Viaţa e o carte“, spune o zicală din Rusia, „iar serviciul militar înseamnă două pagini rupte din ea“. Cine putea se folosea de mită şi de practica sovietică distinctivă a *blat*-ului, schimbul de favoruri, ca să nu calce în armată; cine nu putea efectua serviciul militar.

Când Uniunea Sovietică s-a prăbuşit, tot felul de probleme care afectaseră armata de multă vreme au devenit cronice: plăţi întârziate, locuri de cazare prea puţine, raţii neîndestulătoare. În anii ’90, ce era cronic s-a transformat în criză. Familiile ofiţerilor erau obligate să trăiască în adăposturi neîncălzite pentru tancuri, soldaţii primeau mâncare stricată, plata era deseori făcută cu o întârziere de până la cinci luni. Nu e deci de mirare că şi ofiţerii, şi soldaţii recurgeau de multe ori la infracţiuni, fie găsindu-şi de lucru la negru, fiind de la şoferi de taxi până la ucigaşi cu contract, fie pur şi simplu furând tot ce puteau găsi. Majoritatea furturilor erau la scară mică şi oportuniste. În perioada aceea, de exemplu, era ceva obişnuit ca soldaţii să fure becuri din barăci sau piese din maşini ca să le vândă pe piaţa neagră. Deseori însă consecinţele erau fatale. În Cecenia, soldaţii care mureau de foame dădeau la schimb arme pe mâncare, chiar dacă ştiau că acele arme aveau să fie întoarse mai încolo împotriva lor sau a camarazilor. În alte cazuri s-au format întregi imperii infracţionale, ofiţerii angrenându-se în fel de fel de activităţi, de la a angaja ilegal soldaţi ca muncitori necalificaţi până la a folosi avioane şi convoaie militare (scutite de controlul poliţiei şi vameşilor) ca să aducă ilegal heroină din Asia Centrală şi maşini furate

din Europa.

Ordinea în serviciul militar obligatoriu a devenit tot mai greu de aplicat şi, cu toate că Elţin a încercat să-l facă mai uşor digerabil în 1993 reducând perioada de la doi ani la 18 luni, măsura nu a reuşit să-i îmbunătăţească imaginea, ci a redus mult eficienţa în luptă a soldaţilor. Unităţile trebuiau să transforme poligoanele de antrenament în câmpuri agricole ca să-şi crească propriile recolte, sau să plece după ciuperci şi fructe în pădurile din apropiere pentru a-şi suplimenta dieta, sau să angajeze soldaţii în primăriile şi întreprinderile locale ca mână de lucru ieftină. O parte din venituri rămâneau în buzunarele ofiţerilor, iar restul era cheltuit pentru a menţine furnizarea de curent electric şi căldură. În 1994, Graciov avertiza Duma că „nici o armată din lume nu se află într-o stare mai mizerabilă decât cea a Rusiei“, şi avea dreptate.[16] (Sigur, o parte din motivul prestaţiei neconvingătoare a armatei ruse în Ucraina în 2022 sugerează că, 28 de ani mai târziu, prea puţine s-au schimbat.)

Bombe nucleare de vânzare?

Toate acestea erau suficient de rele în sine, dar starea Forţelor de Rachete Strategice (RVSN: *Raketnîe Voiska Strateghiceskovo Naznacenia*) era o îngrijorare permanentă. Aveau o capacitate îndoielnică de a detecta atacurile nucleare şi a le răspunde, însă din fericire nu păreau să existe ameninţări iminente din străinătate. Pericolele adevărate veneau din interior, existând temeri cu privire la securitatea celor peste 40.000 de arme nucleare şi a celor circa 1,5 milioane de kilograme de plutoniu şi uraniu îmbogăţit, ţinute în depozite delapidate şi protejate insuficient din fosta URSS, care erau acum adunate în Rusia, întrucât Ucraina, Bielorusia şi Kazahstan în mod special au fost de acord să predea arme pe care oricum nu le puteau folosi. Temerile nu erau întru totul nefondate. În 1993, ca să dăm numai un exemplu al genului de furturi meschine care aveau loc pe atunci, doi ofiţeri navali supăraţi au furat trei tije de uraniu folosite în reactoarele nucleare ale submarinelor din şantierul naval Sevmorput, de lângă Murmansk, recurgând la metoda deloc sofisticată de a trece pe lângă cele două santinele de la poartă, strecurându-se apoi printr-o spărtură din gardul împrejmuitor şi tăind lacătul ruginit al buncărului cu ajutorul unui bomfaier. Culmea este că habar nu aveau ce pot face cu tijele, şi au fost prinşi şase luni mai târziu în timp ce se străduiau să găsească un cumpărător.

Adevăratul coşmar, bineînţeles, era acela că gangsterii, statele delincvente sau teroriştii ar fi putut fura sau cumpăra focoase. În 1993 s-a instaurat chiar panica, atunci când câteva dintre ele au dispărut dintr-un depozit din estul îndepărtat al Rusiei. S-a dovedit că nu fusese decât o eroare de numărare, însă chiar şi aşa teama aceea a încurajat Occidentul să ofere resursele necesare pentru a securiza spaţiile respective, pentru a accelera programele de dezafectare a focoaselor şi pentru a le oferi unor fizicieni şi tehnicieni specializţi în fizică nucleară care altfel ar fi fost şomeri, precum şi familiilor lor, un ajutor financiar.

Numai ameninţarea aşa-numitelor „bombe nucleare din servietă“ a continuat să

îngrijoreze serviciile de securitate occidentale până la sfârşitul anilor ’90, deşi se pare că în mare măsură era ceva de domeniul mitologiei. În 1997, Aleksandr Lebed, fostul şef al securităţii lui Elţin, a declarat că dispăruseră 84 de bombe nucleare de dimensiunile unei serviete, construite de sovietici ca arme pentru „sfârşitul lumii“ ce trebuiau amplasate în Occident, iar Elţin l-a dat afară în încercarea de a-l face să-şi ţină gura. Apoi, în septembrie, Lebed a mărit miza, spunând că ar fi vorba despre mai bine de 100 dintre cele 250 de aparate din arsenalul sovietic. Deloc surprinzător, declaraţiile lui au stârnit o indignare vehementă, mai ales în Statele Unite, din moment ce Lebed susţinea că fiecare bombă putea ucide mai mult de 100.000 de persoane. Moscova nu şi-a făcut nici o favoare când iniţial a susţinut că nu existase niciodată o astfel de armă. Afirmaţia forţa limitele credibilităţii, mai ales în contextul în care au apărut experţi care lucraseră la mai multe astfel de arme, de la mine nucleare până la „raniţa nucleară“ RÎa-6, care cântărea numai 25 de kilograme şi avea o putere de 1 kilotonă. Disidentul GRU Stanislav Lunev a declarat şi că mai multe mine nucleare RA-115 ar fi fost ascunse în Statele Unite, cu toate că nu s-a găsit nici o urmă în zonele menţionate. În orice caz, la mijlocul lui 1998, Moscova a recunoscut că existase un astfel de program, dar a spus că o comisie specială întocmise un inventar al tuturor dispozitivelor rămase şi nu descoperise să lipsească vreunul. Printre specialiştii din Occident, consensul a fost că ei aveau dreptate şi Lebed se înşela. Din fericire.

Aşa cum stăteau lucrurile, dacă facem abstracţie de cele din filme, nici o armă nu lipsea, iar asta probabil, cel puţin, pentru că era vorba despre nişte arme atât de cumplite, încât fie şi numai zvonul în privinţa unui schimb ar fi atras atenţia nemiloasă a serviciilor de informaţii din toată lumea – ca de exemplu Mossadul, mereu vigilent la potenţialele ameninţări la adresa Israelului.

Aducerea băieţilor acasă

Chiar şi înainte de căderea Uniunii Sovietice, Armata Roşie se afla în retragere. Viguroasa mână dreaptă a Partidului Comunist, care zdrobise revoltele din Berlinul de Est în 1953 şi din Ungaria în 1956, care gâtuise speranţele la „socialismul cu faţă umană“ din Cehoslovacia în 1968 şi sprijinise legea marţială poloneză în 1981–1983, avea baze în toate naţiunile-satelit ale Pactului de la Varşovia. Această „alianţă“ era, de fapt, numai un pretext subţire de legitimitate a unui imperiu sovietic în Europa Centrală, însă era vorba despre un imperiu care avea nevoie de sprijin militar, politic şi mai ales economic din partea Moscovei ca să supravieţuiască. În timpul mandatului lui Gorbaciov s-a luat hotărârea să se cedeze în faţa inevitabilului: URSS nu-şi mai putea permite să ţină sub control toate acele naţiuni care-i rezistau din ce în ce mai puternic. Pe 7 decembrie 1988, într-un discurs de maximă importanţă la Naţiunile Unite, Gorbaciov a anunţat că Armata Roşie avea să înceapă retragerea. În lipsa susţinerii economice şi militare din partea sovieticilor, regimurile-marionetă au fost măturate de răscoale populare sau pur şi simplu s-au prăbuşit, într-o perioadă de schimbări dramatice cuprinsă între 1989 şi 1991. Pe 25

februarie 1991, Pactul de la Varşovia a fost desfiinţat în mod oficial.

Unde aveau să meargă soldaţii care se întorceau – circa 600.000 de ofiţeri şi soldaţi şi mai bine de 150.000 de persoane asociate? Nici una dintre fostele naţiuni supuse nu mai voia trupe sovietice pe teritoriul ei mai mult decât era necesar, dar Moscova dorea o retragere lentă, ca să aibă timp să construiască noile baze, barăci şi apartamente pe care le cerea această mişcare. Chiar şi aşa, din ce bani aveau să acopere cheltuielile? Germania de Vest a contribuit financiar la mutarea sovieticilor de pe pământul german, însă acest lucru tot avea să dureze până în 1994. Altor naţiuni noi le lipseau resursele să ajute sau, de multe ori, dorinţa să o facă. Noile guverne din Europa Centrală, cu propriile economii în haos, aveau alte priorităţi. Se pare că la jumătatea lui 1990 aproximativ 280.000 de familii de militari rămăseseră fără un acoperiş deasupra capului.

Visuri deşarte

În noiembrie 1993, Rusia a adoptat o nouă Doctrină Militară. În practica sovietică şi rusească, e un document extrem de important, fundamental, care descrie când şi cum consideră Rusia că va porni la război, cum ar lupta şi de ce are nevoie pentru asta. De la Doctrină pleacă aproape orice altceva, de la achiziţionarea echipamentelor noi până la dimensiunea armatei. S-a dovedit însă un exerciţiu de planificare a fantasticului. Documentul recunoştea faptul că Rusia ar trebui să se considere o putere regională mai degrabă decât globală, iar în acest sens prevedea modernizarea şi profesionalizarea armatei. Cuvinte frumoase, dar veneau într-o vreme când trezoreria era goală şi voinţa politică de a acţiona era la rândul ei absentă.

Reformele semnificative ale armatei ajunseseră într-un punct mort. Armata lui Elţin era în mare măsură armata sovietică, din punctul de vedere al organizării, culturii şi rolului, doar că mai mică şi mai săracă. Din 1996 cuprindea 670.000 de ofiţeri şi personal angajat, împărţit între opt Districte Militare (VO: *Voennîi Okrug*) şi, separat, Trupele de Asalt Aeropurtate (VDV: *Vozduşno-Desantnîie Voiska*). Existau 85 de divizii, însă, dată fiind lipsa de personal şi ponderea foarte mare de ofiţeri – mai mult de un militar din trei, 290.000, erau ofiţeri comandanţi –, majoritatea existau numai pe hârtie. În cel mai bun caz erau structuri gata să accepte rezervişti în eventualitatea unei mobilizări naţionale, dar în cel mai rău erau unităţi-fantomă păstrate numai ca să le dea ceva de făcut soldaţilor profesionişti.

S-a vehiculat ideea de a crea o Forţă de Desfăşurare Rapidă, de a crea o armată mai mică, formată numai din profesionişti, însă de aceste visuri nu s-a ales nimic. La urma urmei, în cea mai mare parte din anii ’90, armata a fost măcinată de o luptă disperată numai pentru supravieţuire, într-un deceniu de tulburări sociale, de criză economică şi dezechilibru politic. În 1995, un purtător de cuvânt al Ministerului Apărării a lansat avertismentul că „dacă nu se ia în scurt timp o decizie radicală, e posibil ca armata Rusiei să se pomenească în pragul înfometării“[17]. Veneau rapoarte potrivit cărora în unele zone

din Siberia recruţii primeau mâncare pentru animale, şi până şi soldaţii din Districtul Militar al Moscovei trebuiau să cerşească pentru a supravieţui. Aceste îngrijorări s-au dovedit întemeiate în 1996, când presa a întors pe toate feţele povestea lui Mişa Kubarski, un recrut din Iaroslavl, care a murit de inaniţie la trei luni după ce îşi începuse stagiul militar obligatoriu. Când s-a plâns de epuizare, a fost cântărit, s-a constatat că avea cu 12 kilograme mai puţin decât trebuia şi a fost trimis la un spital militar, dar a murit pe drum. O comisie medicală a verificat imediat unitatea tânărului şi a constatat că jumătate din oamenii din regiment aveau o greutate corporală prea mică, ceea ce nu era de mirare, dat fiind faptul că nu aveau mâncare potrivită. Într-adevăr, în ultima săptămână, comisariatul regimentului nu reuşise să le pună pe masă altceva decât varză.

Sigur, mai existau segmente de profesionalism, precum şi câteva unităţi capabile, mai ales printre serviciile de elită, ca de pildă paraşutiştii, Infanteria Navală şi trupele speciale *Speţnaz* – însă erau prea puţine pentru aspiraţiile aparente ale Rusiei. În special Graciov, ministrul apărării, paraşutist până-n măduva oaselor, s-a agăţat de speranţa că aceştia ar fi putut forma nucleul unei Forţe Mobile eficiente, o formaţiune de 100.000 de militari având capacitatea să se desfăşoare rapid, pregătită de orice, de la acţiuni externe până la securitate internă. Visul era pe cât de grandios, pe atât de inaccesibil, dar timpul şi energia pierdute în încercarea de a-l realiza, într-o perioadă când soldaţii trăiau în barăci fără căldură pentru că ministerul nu le putea plăti facturile la curent, sunt extrem de grăitoare cu privire la măsura în care conducerea din armată nu putea – mai bine zis, nu voia – să accepte situaţia reală.

„Paşa Mercedes“

Tragedia lui Graciov a fost că el era generalul luptător prin excelenţă – curajos, un ofiţer care se simţea în elementul lui în ofensivă – într-o epocă în care misiunea lui era, de fapt, să gestioneze declinul, o eră care nu cerea aplomb, ci abilităţi politice rafinate, onestitate şi atenţie riguroasă la detalii. Din păcate, el nu avea nici una dintre aceste caracteristici.

Născut într-un sat în 1948, a intrat în armată după ce a terminat şcoala. Era puternic, muncitor şi, după cum s-a exprimat un ofiţer care l-a cunoscut mare parte din carieră, „îndeajuns de deştept, dar nu foarte deştept“. Fiind considerat un candidat promiţător, a fost înşfăcat de VDV – diferitele servicii militare aveau priorităţi diferite, iar paraşutiştii, chiar dacă nu se bucurau de acelaşi statut privilegiat ca tocilarii de la RSVN sau fanaticii politici din trupele KGB, puteau alege înaintea Trupelor Terestre obişnuite – şi trimis la Şcoala Superioară de Comandă a Trupelor Aeropurtate din Reazan. S-a descurcat bine, absolvind cu medalie de aur la două specializări diferite, „comandant de pluton al Trupelor Aeropurtate“ şi „traducător adjunct de germană“. Specializarea din urmă i-a deschis calea spre trupele de recunoaştere VDV, un fel de elită din cadrul unei elite, privite în general ca fiind doar un pas sub *Speţnaz*. A ajuns să comande o companie de cercetaşi din Divizia 7 Gărzi Aeropurtate, iar apoi un batalion de antrenament al paraşutiştilor. După cum se obişnuia în cazul ofiţerilor care urcau în grad, a mers apoi la Academia Militară „M.V.

Frunze“, absolvind în 1981. Pe atunci Războiul din Afganistan era în plină desfăşurare, iar VDV ducea povara cea mai mare. A fost mai întâi comandant adjunct (1981–1983), iar apoi comandant al Regimentului Independent 345 Paraşutişti de Gardă, iar mai târziu (1985–1988) general-maior şi comandant al Diviziei 103 Gărzi Aeropurtate. Între cele două perioade s-a întors la Divizia 7 Gărzi Aeropurtate ca şef de stat-major. Graciov s-a remarcat în război şi în 1988 a fost făcut Erou al Uniunii Sovietice, apoi trimis la Academia Militară a Statului-Major. În 1990, când a absolvit, a devenit prim-comandant adjunct al Forţelor Aeropurtate, iar apoi comandantul lor.

În timpul loviturii de stat din august, Graciov a părut iniţial să fie credincios Comitetului pentru Starea de Urgenţă, conducând Divizia 106 Gărzi Aeropurtate la Moscova şi desfăşurând-o ca să ocupe poziţii-cheie din oraş. S-a alăturat însă repede unor ofiţeri precum mareşalul Şapoşnikov, care s-au distanţat de lovitură, opunându-se oricăror planuri de a cuceri Casa Albă cu forţa. Ca răsplată, Gorbaciov l-a promovat la gradul de general-colonel şi în funcţia de prim-ministru adjunct al apărării – parţial deoarece conducerea din vârf trebuia epurată –, dar apoi a fost efectiv luat cu arcanul de Elţin în noul său Comitet de Stat pentru Probleme de Apărare. Mai târziu a devenit prim-comandant suprem adjunct al Forţelor Armate combinate ale CSI, iar apoi prim-ministru adjunct al apărării sub Elţin. La scurtă vreme după aceea însă, Elţin l-a făcut ministru – chiar Graciov povesteşte că a aflat despre promovare într-o scurtă conversaţie telefonică în care Elţin a spus: „M-am săturat să fiu ministru! Aşa că am semnat un decret prin care te-am numit pe tine“.[18]

S-a dovedit însă o nulitate politică. A încercat să se opună retragerii accelerate a trupelor ruse din străinătate, dar în zadar. În 1992 a predat peste jumătate din armamentul depozitat în regiunea rebelă Cecenia, pentru că nu a ştiut cum să prevină acest lucru – arme care mai târziu aveau să fie folosite împotriva ruşilor. A încercat să evite politizarea armatei, dar în 1993, când Elţin era implicat într-o luptă constituţională acerbă cu propriul parlament, a fost silit să-şi aleagă tabăra. La urma urmei, Elţin moştenise un parlament – Congresul Deputaţilor Poporului, din care era ales mai restrânsul Soviet Suprem – din epoca sovietică, produsul unui sistem de vot care garanta că e plin e comunişti. Deloc surprinzător, preşedintele şi parlamentul au ajuns să fie tot mai mult la cuţite, iar în 21 septembrie 1993 Elţin a hotărât să dizolve ambele organisme. Era o încălcare limpede a constituţiei, dar Elţin a simţit că opinia publică era de partea lui. Cu siguranţă avea alături forţele de securitate din Moscova. Sovietul Suprem l-a demis pe Elţin, l-a declarat preşedinte pe Aleksandr Ruţkoi, un erou al Războiului din Afganistan, şi a chemat voluntari care să apere sediul parlamentului, clădirea cunoscută sub denumirea de Casa Albă. Pe 3 octombrie, o mulţime pro-parlament a ocupat birourile primarului Moscovei şi a încercat să ocupe şi turnul de televiziune. A fost o greşeală politică majoră, pentru că i-a oferit lui Elţin prilejul de care avea nevoie ca să cheme armata, izbutind astfel să se prezinte drept apărător al ordinii publice. Graciov s-a supus cum se cuvine, iar până a doua zi dimineaţă cinci tancuri din Divizia 2 Gărzi Infanterie Motorizată „Tamanskaya“ staţionau pe Podul Novoarbaţki, lângă Casa Albă, iar alte cinci, pe un teren de joacă aflat pe cealaltă parte. Au început să tragă în parlament, obuzele antitanc puternic explozive străpungând cu uşurinţă faţada clădirii şi pornind incendii care aveau să o distrugă pe

dinăuntru. Apoi au intrat soldaţi şi trupe de comando din forţele antitero *Alfa* şi *Vympel*, iar până după-amiază conflictul se încheiase. În total, 25 de soldaţi şi poliţişti şi 122 de civili au murit în ceea ce a fost cea mai sângeroasă luptă de stradă din Moscova de la Revoluţia din 1917 încoace. Cât despre constituţie, Elţin a rescris-o retroactiv astfel încât ceea ce a făcut să fie legal, până la urmă – un gest în mod clar îndoielnic din punct de vedere moral şi legal, însă demonstrase că el deţinea puterea.

O parte din problemă era faptul că Graciov nu ştia să-l refuze pe Elţin – era conştient că membrii comandamentului suprem îl priveau ca pe un parvenit promovat pe pile, aşa că fără sprijinul preşedintelui era un nimeni. Situaţia avea să se dovedească dezastruoasă în 1994, când, dintr-o combinaţie de orgoliu şi dorinţă de a-i face pe plac, l-a asigurat pe Elţin că rebeliunea din Cecenia poate fi oprită cu uşurinţă şi că Groznîi, capitala Ceceniei, poate fi cucerită „de un singur regiment de paraşutişti, în două ore“.[19]

Războiul sângeros care a urmat şi care nu poate fi interpretat decât ca o înfrângere pentru Rusia (vezi Capitolul 4) a însemnat efectiv sfârşitul carierei sale. A fost demis în 1996, ca parte dintr-un acord politic între Elţin şi unul dintre foştii subalterni ai lui Graciov, Aleksandr Lebed. Cu toate acestea, Graciov nu a suferit prea tare. Se pare că avusese grijă să profite personal de pe urma funcţiei. Într-adevăr, căpătase porecla de „Paşa Mercedes“, cumpărându-şi maşini germane de lux cu banii alocaţi retragerii trupelor din Germania. Elţin a avut şi el grijă ca loialitatea lui Graciov să nu rămână nerăsplătită. După ce a fost demis, a primit o sinecură confortabilă în calitate de consultant la Rosvoorujenie, compania de stat pentru exportul de arme.

A fost fără îndoială un om curajos şi un comandant de teren model. A efectuat 647 de salturi cu paraşuta de-a lungul carierei, a fost rănit în luptă şi a condus de pe front. A fost însă omul nepotrivit pentru vremea respectivă. Igor Rodionov, un fost comandant al Armatei a 40-a din Afganistan, care a fost pentru scurtă vreme ministru al apărării între 1996 şi 1997, nu era genul care să suporte proştii şi escrocii. Judecata lui aspră a sunat aşa: „În Armata a 40-a, pe care o conduceam, Graciov a fost un comandant bun pentru o divizie aeropurtată. Nu s-a ridicat niciodată peste nivelul acesta. A devenit ministru numai pentru că la momentul oportun a trecut de partea lui Elţin“.[20] Probabil că acesta este epitaful cel mai potrivit.

---

14. *Moskovskii Komsomoleț*, 20 iunie 1994.
15. *Moskovskii Komsomoleț*, 16 octombrie 2019.

16. Benjamin Lambeth, „Russia’s Wounded Military“, *Foreign Affairs*, v. 74, no. 2 (1995).
17. Interfax, 7 septembrie 1995.
18. *Trud*, 15 martie 2001.
19. BBC, 18 octombrie 1999.
20. Patriot, septembrie 2007.

4. PRIMUL RĂZBOI DIN CECENIA

Adevăratele nenorociri în care se scufundase armata rusă – şi eşecurile lui Pavel Graciov atât în postura de comandant, cât şi ca politician – au fost ilustrate cel mai bine şi mai sângeros în dezastrul Primului Război din Cecenia, din 1994–1996. Confruntându-se cu rebelii din mereu răzvrătita republică sudică Cecenia, care avea o populaţie de cel mult 1,2 milioane de locuitori, o şeptime din populaţia Moscovei, forţele lui Graciov nu au reuşit decât să asigure o remiză. A fost o umilinţă ce a contribuit nu doar la demoralizarea mai puternică a armatei, ci şi la o reacţie vehementă împotriva degradării statului, care a dus la ascensiunea lui Vladimir Putin.[21]

Rezistenţă şi resentimente

Extrem de independenţi şi proverbial de duri, cecenii – care se compară mândri cu lupii – fuseseră de multă vreme un ghimpe în coasta Rusiei. În secolul al XIX-lea, în timp ce îşi consolida controlul asupra Caucazului de Nord, nu în ultimul rând ca să-şi securizeze flancul sudic, imperiul i-a cucerit pe ceceni, dar nu i-a supus niciodată. Ca rebeli sau bandiţi, cecenii şi verii lor inguşi au continuat să-şi sfideze stăpânii oficiali, până într-acolo încât în 1944 Stalin a pornit Operaţiunea *Ceceviţa* („Linte“), deportarea în masă a întregii populaţii cecene şi inguşe în Asia Centrală, sub pretextul că aveau de gând să-i ajute pe nazişti. Circa jumătate de milion de bărbaţi, femei şi copii au fost obligaţi, sub ameninţarea armei, să-şi lase în urmă casele, şi cel puţin un sfert dintre ei au murit cu acest prilej sau în primii ani de exil. Abia 13 ani mai târziu au avut voie să se întoarcă, după moartea lui Stalin, cu toate că şi atunci constatau deseori că vechile case le erau ocupate de imigranţi ruşi şi că pietrele funerare ale strămoşilor fuseseră folosite la construirea pereţilor şi trotuarelor. Nu e de mirare că în inimile cecenilor a continuat să ardă un resentiment feroce faţă de Moscova.

În 1990, în plină campanie împotriva puterii sovietice, Boris Elţin îi rugase insistent pe liderii regionali: „Luaţi câtă suveranitate puteţi duce!“ Cecenii l-au ascultat. Imediat după lovitura din august 1991, au dat jos administraţia Partidului Comunist şi şi-au declarat independenţa sub fostul general de aviaţie Djohar Dudaev. Elţin chiar a trimis trupe de securitate în capitala cecenă Groznîi ca să-l aresteze, dar când acestea au fost blocate în aeroport a evitat o confruntare şi le-a rechemat. Totuşi, nu a fost decât o pauză. Elţin susţinuse bucuros autonomia locală pe vremea când se afla în opoziţie, dar nu avea de gând să le permită cecenilor să se separe de Federaţia Rusă aşa cum Rusia se separase de URSS.

Conducerea lui Dudaev a fost marcată de entuziasm, amatorism şi infracţionalitate. Căpeteniile războinice, gangsterii şi oficialii corupţi s-au îmbogăţit, dar nu s-a construit nici măcar o şcoală sau un spital nou. În martie 1992, rivalii lui Dudaev au încercat să-l dea jos, dar au fost suprimaţi ferm. În anul următor, când parlamentul cecen părea gata să-i acorde un vot de neîncredere, Dudaev l-a dizolvat şi a păstrat o conducere prezidenţială directă.

Însă în mare măsură nu a contat dacă regimul lui Dudaev a fost legitim şi eficient sau nu. Din punctul de vedere al lui Elţin, acest stat autodeclarat independent nu avea voie să supravieţuiască, cu atât mai puţin să înflorească, pentru ca nu cumva şi alte regiuni să hotărască să se separe. Deşi în august a susţinut că „intervenţia în forţă e inadmisibilă şi nu trebuie efectuată, […] ar curge atât de mult sânge, încât nu ne-ar ierta nimeni niciodată“, Elţin a lansat ceea ce astăzi s-ar numi o operaţiune de „război hibrid“.[22] Moscova a organizat şi înarmat câteva sute de ceceni şi inguşi care se opuneau lui Dudaev – sau care pur şi simplu erau dispuşi să lupte contra lui pentru bani. În octombrie 1994, au lansat un atac asupra capitalei Groznîi, sprijiniţi de tancurile şi aviaţia ruşilor. Atacul a fost respins de susţinătorii lui Dudaev, la fel şi un al doilea atac, mai puternic, în noiembrie. Şi, mai jenant pentru Moscova, 20 de soldaţi ruşi au fost capturaţi, devenind limpede că nici măcar nu se supuneau lanţului militar de comandă, ci erau la ordinele Serviciului Federal de Contrainformaţii (FSK: *Federalnaia Slujba Kontrrazvedki*), urmaşul KGB-ului sovietic. Ceea ce trebuia să fie o lovitură de stat rapidă, liniştită şi uşor de negat prin interpuşi se transforma într-o umilinţă publică. Fidel obiceiului, Elţin, jenat, şi-a dublat înverşunarea. Le-a ordonat cecenilor să se predea. Când aceştia au refuzat, a apelat la armata rusă pentru „a restabili ordinea constituţională“. La urma urmei, Graciov şi majoritatea celorlalţi consilieri îl asigurau că avea să fie o victorie uşoară – se pare că, la o şedinţă secretă din 28 noiembrie, ar fi spus Consiliului de Securitate că urma să fie „un blitzkrieg fără vărsare de sânge“. La fel, Nikolai Iegorov, ministrul afacerilor pentru naţionalităţi, a afirmat că 70% din populaţie avea să primească trupele ruseşti cu braţele deschise, iar ceilalţi 30% vor rămâne neutri.[23] Ce bine ar fi fost să fie aşa.

Speranţe mari, înfrângeri rapide

În ziua aceea, aviaţia rusă a început campania bombardând mica aviaţie a Ceceniei cât era încă la sol (cu toate că există motive să credem că puţinele avioane de antrenament nu puteau zbura) şi blocându-i cele două aerodromuri de la Kalinovskaia şi Hankala, prin lovirea pistelor. În 6 decembrie, Dudaev şi Graciov au căzut de acord să „nu mai facă uz de forţă“. Era un angajament lipsit de temei, bineînţeles: cecenii încercau să facă Moscova de râs până se potolea, iar ruşii încercau să-i ducă de nas pe rebeli. Nici unii, nici alţii nu au reuşit. Chiar în timpul schimbului de platitudini, cecenii săpau tranşee în afara capitalei Groznîi, iar sub conducerea gen.-col. Aleksei Mitiuhin, comandantul Districtului Militar al Caucazului de Nord (SKVO: *Severo-Kavkazski Voennîi Okrug*), se aduna o forţă de invazie.

Împreună cu celelalte forţe, inclusiv aparatele de zbor alocate operaţiunii, Grupul Mixt al Forţelor Federale (OGFV: *Obedinennaia Gruppa Federalnîh Voisk*) număra circa 23.700 de soldaţi, inclusiv 80 de tancuri, dar în mare măsură era o forţă de luptă încropită pe genunchi. Până în ajunul invaziei, Statul-Major a căutat unităţi aflate îndeajuns de aproape de numărul de efective necesar mobilizării, cu vehicule pregătite (măcar în mare măsură) să se deplaseze şi cu provizii (măcar în mare măsură) adecvate. După cum povestea mai târziu un ofiţer implicat în atac, „sincer, a fost o minune că măcar ne-am mişcat, a trebuit să canibalizăm aproximativ o treime din camioane ca să le punem pe celelalte în mişcare“.

Situaţia arăta un eşec mult mai amplu din partea armatei ruse: de la subofiţeri cărora le lipseau încrederea şi pregătirea să-şi conducă oamenii în lupte aprige şi periculoase la mică distanţă până la un Comandament Suprem care se pregătise pentru un anumit gen de război şi părea că nu reuşeşte să se adapteze la un altul. De exemplu, capacitatea de înţelegere demonstrată de majoritatea comandanţilor superiori cu privire la folosirea aviaţiei a fost, în aparenţă, lamentabilă. În cartea lui de memorii, Evgheni Fedosov, şeful GosNIIAS, Institutul de Stat pentru Cercetarea Sistemelor Aviatice, îşi aminteşte că a fost chemat la un consiliu de război împreună cu cei cinci oameni aflaţi, practic, la conducerea operaţiunii. Aceştia erau viceprim-ministrul Oleg Soskoveţ, ministrul apărării, Graciov, şeful FSK, Serghei Stepaşin, ministrul de interne, Viktor Ierin, şi comandantul grănicerilor, Andrei Nikolaev. Voiau să afle cum să dea o lovitură precisă în buncărul lui Dudaev de sub palatul din Groznîi. Fedosov le-a explicat că modelele cele mai noi de aeronave Su-24M şi Su-25T cu capacitate de atac la sol puteau lansa lovituri de înaltă precizie folosind arme care să străpungă un buncăr subteran. S-a dovedit însă că Armatei a 4-a Aviaţie, mobilizată în război, îi lipseau în cea mai mare parte aeronavele dotate cu bombe „inteligente“ şi, cu toate că avea mai multe Su-24M, piloţii lor nu ştiau să folosească armele „inteligente“ în luptă. În punctul acela, povesteşte Fedosov, lipsa de înţelegere a lui Graciov a devenit limpede:

> Sprijinindu-se impunător în fotoliu, a declarat: „Daţi-mi voie să vă spun cum luptă aviaţia noastră. În timpul unui atac aerian asupra aerodromului din Hankala, un regiment de bombardiere Tu-22M a distrus complet toată aviaţia Ceceniei, iar o bombă a distrus elicopterul personal al lui Dudaev printr-o lovitură directă“[24].

Când Fedosov a încercat să explice că a trimite 20 de bombardiere, fiecare purtând 20 de tone de explozibil, ca să arunci un covor de bombe asupra unui aerodrom în esenţă neapărat era o risipă – o singură escadrilă ar fi fost suficientă – şi că era vorba de un cu totul alt fel de misiune, observaţiile lui au fost întâmpinate cu indignare. În cele din urmă s-a luat decizia de a se pregăti o forţă specială de avioane Su-24M, cu piloţi experimentaţi aduşi din toată ţara. Înainte însă ca aceasta să fie gata, o escadrilă de avioane de atac la sol Su-25 transformase deja palatul într-o grămadă de moloz folosind bombe convenţionale – şi, în orice caz, Dudaev nu fusese acolo.

Planul

Atacul asupra Ceceniei urma să vină pe trei axe. Cea mai mare forţă, comandată de gen.-lt. Vladimir Cilindin, urma să se deplaseze de la Mozdok din Osetia de Nord, aflată la nord-vest de Cecenia. Cei 6.500 de soldaţi erau luaţi de la Brigada 131 Infanterie Motorizată Independentă, nouă batalioane de securitate diferite ale Trupelor Interne din cadrul Ministerului Afacerilor Interne (MVD, *Ministerstvo Vnutrennîh Del*) şi din Brigada 22 Independentă *Speţnaz*. A doua forţă, atacând dinspre Vladikavkaz, la vest de Groznîi, era alcătuită din 4.000 de soldaţi sub conducerea gen.-lt. Aleksandr Cindarov, comandantul adjunct al Forţelor Aeropurtate. Pe lângă un regiment de paraşutişti din Divizia 76 Asalt Aerian şi un batalion din Brigada 21 Asalt Aerian Independentă, includea infanterie mecanizată din Divizia 19 Infanterie Motorizată şi cinci batalioane ale Trupelor Interne. A treia forţă, sub comanda gen.-lt. Lev Rohlin, s-a mobilizat la Kizlear, în Daghestan, la nord-est de Cecenia. Rohlin, veteran decorat al Războiului din Afganistan, care avea să devină un critic vocal al desfăşurării operaţiunii cecene, comanda mai bine de 4.000 de soldaţi, majoritatea din Divizia 20 Infanterie Motorizată, alături de şase batalioane ale Trupelor Interne.

Prezenţa Trupelor Interne (VV: *Vnutrennie Voiska*) a reflectat planul operaţional, acela ca armata să se concentreze pe cucerirea oraşului Groznîi, pornind de la premisa că, odată ce le era luată capitala, rezistenţa cecenilor avea să se dizolve rapid. Rohlin şi ceilalţi *afganţî* au bombănit că o strategie similară fusese încercată în invazia din 1979 a Afganistanului şi că nu funcţionase prea bine, însă Graciov a rămas de neclintit, insistând că trebuiau să obţină un triumf rapid. La urma urmei, îi promisese lui Elţin că operaţiunea avea să se încheie cel mai târziu la 20 decembrie. Cele trei contingente urmau să înainteze asupra oraşului pe şase direcţii şi să-l asedieze. În timp ce VV închideau Cecenia şi împiedicau sosirea la Groznîi a oricăror întăriri, armata trebuia să încercuiască şi apoi, la nevoie, să cucerească oraşul. Planul era oricum condamnat din start, însă folosirea forţelor MVD a însemnat o slăbiciune în plus, fiind un grup atât de eterogen. Cei mai buni ai lor erau cu adevărat foarte buni, mai ales „Divizia Dzerjinski“, cu baza la Moscova (cunoscută oficial drept Divizia 1 Independentă cu Rol Operaţional). Majoritatea însă erau unităţi alcătuite din recruţi aleşi mai cu seamă pentru dorinţa lor de a face treaba murdară a Kremlinului. Mulţi aveau să fie implicaţi în abuzuri brutale comise asupra populaţiei civile din Cecenia, uneori din sentimentul greşit că era singura metodă de a-i face pe rebeli să cedeze, dar mai frecvent din cauza fricii pe care o resimt soldaţii slab antrenaţi, mai obişnuiţi să păzească obiective şi să escorteze convoaie de prizonieri decât să lupte în operaţiuni de contrainsurgenţă împotriva unui inamic dur şi hotărât.

Conform planului, invazia trebuia să înceapă în 7 decembrie, dar trupele pur şi simplu nu erau gata. Abia în 11 decembrie au trecut graniţa şi s-au îndreptat spre Groznîi. Totul s-a desfăşurat mai încet decât era prevăzut. Cu toate că în partea de nord a Ceceniei câmpiile sunt destul de blânde în comparaţie cu munţii din sud, vremea rea a ţinut deseori la sol elicopterele pe care comandanţii precauţi speraseră să se poată baza pentru recunoaştere şi sprijin tactic, vehiculele s-au defectat cu o regularitate jenantă, iar mici grupuri de lunetişti ceceni au tras în patrulele înaintate şi au organizat ambuscade, făcând trupele ruseşti să

avanseze ca melcul.

Acestea nu au reuşit să închidă „inelul de oţel“ din jurul oraşului Groznîi decât în 26 decembrie, rebelii având timp berechet să evacueze o parte din civili, dar mai ales să-şi aducă întăriri şi provizii din sud şi să sporească pregătirile pentru a-i primi călduros pe ruşi. La urma urmei, aveau de răscumpărat două sute de ani de opresiune şi, aproape, genocid.

Au ocupat Groznîi…

Aşadar cecenii erau pregătiţi. Naţiunea lui Dudaev devenise din multe puncte de vedere un regat de bandiţi, iar cele 3.000 de „forţe armate“ – alcătuite din armată, Garda Naţională şi unităţile Ministerului de Interne – erau mai puţin numeroase decât ar putea părea pe hârtie. Singura brigadă de infanterie motorizată a armatei era, de fapt, puţin mai mult decât o companie de 200 de soldaţi, având aceeaşi dimensiune ca Regimentul de Tancuri „Şali“ al lor, unde nu existau decât 15 tancuri funcţionale, în mare parte T-72. Brigada de Comando uşor motorizată era ceva mai mare, dar echipată preponderent cu camioane şi jeepuri, iar regimentul de artilerie avea doar 30 de tunuri uşoare şi medii şi câteva sisteme de rachete cu lansare multiplă BM-21. Regimentul Ministerului Afacerilor Interne era o altă forţă motorizată uşoară, alcătuită din 200 de soldaţi. Garda Naţională reprezenta grosul armatei cecene, o aglomerare aleatorie de unităţi, de la gărzile personale ale liderilor până la miliţiile locale ale clanurilor. Cu toate că denumirile lor pompoase şi pitoreşti, ca, de exemplu, Batalionul Abhaz şi Regimentul de Vânători Musulmani – nici unul mai mare decât o companie –, ar putea sugera ineficienţă, există un motiv pentru care cecenii au reprezentat mult timp o ameninţare imensă în literatura şi istoria Rusiei.

De la tinerii ceceni se aştepta deseori să înveţe să tragă cu arma din adolescenţă, iar legendara lor dârzenie însemna şi că foarte mulţi dintre ei – un număr disproporţionat de mare – au ajuns să lupte în trupele speciale şi în cele de paraşutişti sovietice. Într-adevăr, deşi Cecenia nu are ieşire la mare, cecenii ajungeau în Infanteria Marină de două ori mai frecvent decât oricare altă naţionalitate. Adeseori erau soldaţi cu experienţă: ştiau cum lupta armata sovietică, şi deci şi cea rusă din anii ’90. În plus, îşi apărau patria. De asemenea, reuşiseră să-şi concentreze trupele la Groznîi – circa 9.000 de voluntari şi luptători – şi aveau norocul să fie conduşi de un comandant neobişnuit de capabil, şeful Statului-Major, Aslan Mashadov. Acesta s-a născut în Kazahstan, în 1951, după ce familia lui fusese strămutată silit. La fel ca atâţia alţi ceceni, a intrat însă în armată ca ofiţer de artilerie şi a ieşit la pensie cu grad de colonel în 1992. Când s-a întors acasă, s-a alăturat forţelor cecene „independente“, devenind repede şef al Statului-Major. Avea să se dovedească un atu neaşteptat pentru rebeli, un strateg meticulos care avea şi instinctul să-şi dea seama când e momentul să rişte.

Mediul urban e necruţător pentru cei care atacă şi, în cele mai bune împrejurări, forţa iniţială de asalt alcătuită din 6.000 de soldaţi ruşi era depăşită de cei 9.000 de apărători pregătiţi şi fortificaţi. Cu toate acestea, Moscova lucra conform unui calendar politic, iar

Comandamentul Suprem nu avea de gând să accepte că o adunătură de trupe rebele neregulate reprezentau o provocare îndeajuns de importantă încât să necesite o schimbare de planuri. Planurile cu pricina însemnau o mişcare de învăluire precedată de tradiţionalele bombardamente aeriene şi de artilerie. Baterii de obuziere de 122 mm şi 152 mm au lovit oraşul – fără să ţină seama de riscurile la care îi expuneau pe civili –, iar din aer şi-au lansat încărcătura asupra lui bombardierele Su-24 şi Tu-22M.

Apoi a început atacul, chiar în ajunul Anului Nou. Din nord, gen.-mr. Konstantin Pulikovski a condus o forţă mecanizată alcătuită din soldaţi ai Regimentelor 81 şi 276 Infanterie Motorizată şi dintr-un batalion al Brigăzii 131 Infanterie Motorizată Independentă. Dinspre vest, gen.-mr. Valeri Petruk a condus elemente ale Diviziei 19 Infanterie Motorizată, sprijinite de două regimente şi două batalioane de paraşutişti, de-a lungul şinelor de cale ferată, ca să cucerească gara centrală şi apoi să înainteze asupra palatului prezidenţial. Dinspre est, Regimentul 129 Infanterie Motorizată şi câte un batalion din Diviziile 98 şi 104 Aeropurtate, sub comanda gen.-lt. Nikolai Staskov, trebuiau să efectueze o incursiune similară de-a lungul şinelor către Piaţa Lenin, din inima oraşului, iar de acolo să cucerească podurile peste râul Sunja. Dinspre nord-est, Rohlin însuşi urma să conducă elemente ale Regimentelor 255 şi 33 Infanterie Motorizată şi Batalionul 66 Recunoaştere din cadrul Diviziei 20 Infanterie Motorizată ca să ocupe complexul Spitalului Central, în timp ce unităţi din Diviziile 76 şi 106 Aeropurtate trebuiau să cucerească uzinele petrochimice Lenin şi Şeripov, pentru ca rebelii să nu distrugă cele două obiective economice cruciale.

Pe hârtie părea un plan limpede şi decisiv, în cea mai bună tradiţie a Armatei Roşii. Mashadov avea alte idei. Organizase trei inele de apărare concentrice în jurul oraşului, centrul devenind un cuib de fortificaţii încropite. Clădirile au fost întărite cu saci de nisip şi alte materiale care să creeze poziţii de tragere, pe acoperişuri au fost amplasate cuiburi pentru lunetişti, iar tancurile şi artileria rămase cecenilor au fost amplasate astfel încât să apere podurile de peste Sunja şi străzile îndeajuns de late încât să permită un atac cu blindate. În scurtă vreme, atacul lui Petruk s-a împotmolit. Staskov a fost mai întâi atacat când trecea peste Sunja, apoi traseul i-a fost deviat într-un labirint de terenuri minate şi puncte fortificate, unde panica şi confuzia i-au făcut pe ruşi să tragă unii în alţii, incidente la fel de mortale ca orice acţiune a cecenilor. Deşi de câteva ori s-au blocat în ambuteiaje create chiar de ei – rezultatul asamblării pripite a unui dispozitiv alcătuit din unităţi care nu avuseseră ocazia să se antreneze împreună –, forţele lui Pulikovski au reuşit să ajungă la palatul prezidenţial.

S-au pomenit însă periculos de izolate, în focul încrucişat al mitralierelor şi rachetelor. Un batalion din Brigada 131 Infanterie Motorizată Independentă fusese detaşat să cucerească gara principală în locul trupelor împotmolite ale lui Petruk, dar acolo a fost prins în ambuscadă de trupele cecene bine poziţionate în clădirile din toată piaţa. Transportoarele BMP-1 şi BTR-80 au fost ciuruite de mitraliere grele şi aruncate în aer de rachete RPG-7, iar când supravieţuitorii s-au refugiat în clădirea gării, cecenii i-au dat foc. Când trupele ruseşti au încercat să se retragă, s-au trezit blocate pe nişte străduţe înguste, unde nu aveau loc de manevră, cecenii aruncând asupra lor grenade şi bombe incendiare din clădiri înalte. Rohlin relata: „Mai întâi, vehiculele din faţa şi din spatele coloanei au

fost lovite, […] apoi lovitura a căzut asupra centrului. Blindatele nu aveau loc să facă manevre. Şi au ars ca nişte lumânări“[25].

Batalionul pierduse mai mult de jumătate din oameni şi aproape toate vehiculele – concret, încetase să mai existe ca unitate viabilă. Cu toate că Batalionul 66 Recunoaştere a fost grav afectat încercând să salveze Brigada 131 Infanterie Motorizată Independentă, numai trupele de sub comanda lui Rohlin mai erau în mare parte nevătămate. Acest lucru se datorează parţial faptului că misiunea lui fusese mai puţin ambiţioasă şi parţial faptului că era îndeajuns de isteţ încât să-şi dea seama că Groznîi avea să fie o încercare grea. Forţele lui cuceriseră Spitalul Central şi se baricadaseră în el. Chiar şi aşa, la 3 ianuarie, atacul ruşilor fusese practic respins.

Atacul a mai făcut o victimă: reputaţia tancului T-80B şi T-80BV. Inaugurat în 1976, T-80 şi-a primit botezul de foc abia în Cecenia. Turbina pe bază de gaz îl făcea agil, dar şi teribil de însetat, şi adeseori echipajele fără experienţă îşi goleau rezervoarele de combustibil neglijând motorul pornit pe loc. Iniţial a părut să se ridice la înălţimea rolului de vânător mortal de tancuri: T-80-urile au distrus cel puţin şase tancuri rebele, iar unul dintre ele avea să reziste la trei lovituri de tun de 125 mm, continuând să lupte. Însă, odată ce au fost desfăşurate imprudent în Groznîi, T-80-urile batalioanelor 3 şi 133 Tancuri au căzut pradă vulnerabilităţilor inerente oricărui tanc în mediile aglomerate, unei greşeli de proiectare fundamentale (nu făceau faţă atacurilor venite de deasupra) şi lipsei de pregătire corespunzătoare (multe au fost trimise pe câmpul de luptă fără inserturile explozive din blindajul reactiv, care ar fi trebuit să le protejeze de grenadele din lansatoare). Infanteria care ar fi trebuit să acopere tancurile rămânea deseori la adăpost în transportoarele blindate, iar atunci când soldaţii se aflau pe stradă, cecenii – care cunoşteau bine slăbiciunile duşmanilor – foloseau puştile cu lunetă şi mitralierele ca să-i determine să se împrăştie, iar apoi, din subsoluri şi de pe acoperişuri, loveau T-80-urile cu lansatoare de rachete, puşti antitanc şi grenade. Totul a sfârşit într-o baie de sânge. Optsprezece din cele optzeci de T-80-uri au fost pierdute şi, cu toate că apărătorii săi susţin că aceleaşi defecte le are şi mai vechiul T-72, tancul T-80 nu avea să scape niciodată de stigmatul de la Groznîi.

Moscova însă nu inteţiona să cedeze. Campania de aviaţie şi artilerie şi-a dublat eforturile, iar Mitiuhin şi Comandamentul Suprem au abandonat speranţa unei victorii rapide, adoptând în schimb o abordare mult mai precaută. La Groznîi au fost trimise de urgenţă întăriri, iar ruşii au înaintat metodic prin oraş, distrugându-l complet. În 19 ianuarie au cucerit în cele din urmă palatul prezidenţial – sau ce mai rămăsese din el, după ce fusese străpuns de bombe BETAB-500 pentru perforarea buncărelor, fiecare cântărind jumătate de tonă. Drapelul rusesc flutura din nou la Groznîi, dar oraşul era o ruină. Operaţiunile de curăţare aveau să continue săptămâni în şir, efectuate în mare parte de VV, şi a fost nevoie de luni întregi ca să fie adunate şi îndepărtate cadavrele civililor prinşi în focul încrucişat. Probabil până la 35.000 de oameni au murit în ceea ce Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) a descris drept „o catastrofă inimaginabilă“. Nu avea să fie însă ultima bătălie pentru acest oraş năpăstuit de soartă.

…Şi au pierdut din nou Groznîi

În vreme ce forţele federale continuau bătălia cu restul ţării, confruntându-se cu o opoziţie armată continuă, Elţin i-a încredinţat comanda generală viceministrului de interne, gen. Anatoli Kulikov, şeful Trupelor Interne, printr-un gest care se voia deopotrivă o palmă dată armatei şi o încercare de a arăta că operaţiunea devenea mai degrabă una poliţienească. Nici vorbă – de fapt se căutau cu disperare trupe mai multe şi mai bune care să fie aruncate în război. OGFV a fost mărit la 55.000 de trupe până în luna martie, incluzând mai mulţi *Speţnaz*, unitatea de comando antitero *Vitiaz* a MVD (mobilizată de multe ori cu titulatura aspiraţională de infanterie uşoară), Regimentul de elită 506 Infanterie Motorizată şi chiar şi Infanteria Navală.

În martie au căzut oraşele Gudermes şi Argun, dar şi în luna mai Groznîi încă era în stare de asediu şi comandantul din teren al OGFV, gen.-col. Mihail Egorov, recunoştea că cel puţin o cincime din ţară se afla încă în mâinile rebelilor. Zi după zi, Moscova părea să câştige, dar blitzkriegul rapid şi uşor se dovedea un rodaj frustrant de lent. Ruşii au avut necazuri mai ales pentru că au făcut aceeaşi greşeală care i-a urmărit în Războiul din Afganistan, şi anume au crezut că dacă pun stăpânire pe oraşe vor controla automat şi zona rurală. Se dovedea tocmai contrariul. Ziua, patrulele MVD şi ale armatei din câmpie şi elicopterele de asalt Mi-24 din aer menţineau iluzia de control, dar în munţi şi pe timpul nopţii focul rebeliunii încă ardea.

Războiul trecea într-o nouă fază, una teroristă. Un comandant rebel, Şamil Basaiev, însoţit de 195 de luptători, a ajuns prin mită şi blufuri la 110 kilometri în interiorul Rusiei şi a capturat mai întâi biroul primarului şi secţia de poliţie, apoi un spital din oraşul Budionovsk. Acolo a luat 1.800 de ostatici, majoritatea civili, printre care 150 de copii. Cerând ca Moscova să se retragă din Cecenia, în cele din urmă Basaiev a negociat direct cu prim-ministrul Viktor Cernomîrdin, care le-a permis lui şi oamenilor săi să se întoarcă în siguranţă acasă. Guvernul nu s-a retras din Cecenia, dar pretenţiile că s-ar afla pe punctul să câştige au fost serios zdruncinate.

Directorul FSK, Serghei Stepaşin, şi ministrul de interne, Viktor Ierin, au fost siliţi să demisioneze pe motiv de proastă gestionare a crizei, însă acesta a devenit noul model de război. Cecenii nu puteau înfrânge trupele federale pe câmpul de luptă, dar puteau stabili locul, ora şi termenii oricărei confruntări. În decembrie 1995, de exemplu, 600 de rebeli aflaţi sub comanda lui Salman Raduiev au capturat mare parte din Gudermes, al doilea oraş ca mărime din Cecenia. L-au apărat împotriva atacurilor federale masive timp de două săptămâni, apoi au căzut de acord asupra unui armistiţiu care, la fel, le-a permis să plece nestingheriţi. Apoi, în 9 ianuarie 1996, Raduiev a lansat un atac asupra bazei aeriene Kizlear din învecinatul Daghestan, iar când forţele federale au ripostat, a capturat spitalul şi peste o mie de ostatici, pe care din nou i-a dat la schimb pentru liberă trecere (cu toate că de data asta ruşii au încălcat acordul şi i-au atacat pe rebeli în timp ce aceştia plecau, neluând în seamă cele 150 de scuturi umane pe care le păstraseră cu ei). Războiul terorist nu putea înfrânge forţele federale, dar nici ruşii nu-i puteau găsi şi distruge pe rebeli.

Ieşirea din impas avea să vină, în mod neaşteptat, printr-un succes al serviciilor de informaţii ruse. Dudaev putea fi un lider charismatic, dar nu era vreun strateg. Trei

tentative guvernamentale de asasinare dăduseră greş, dar în 21 aprilie 1996 vorbea la un telefon prin satelit când agenţii ruşi specializaţi în războiul electronic, aflaţi într-o aeronavă de supraveghere A-50 „Mainstay“ special modificată, au reuşit să-i trianguleze poziţia. Două bombardiere Su-24 au fost ridicate de la sol ca să lovească locul unde se găsea, rănindu-l mortal. Vicepreşedintele său, Zelimhan Iandarbîiev, i-a preluat funcţia, însă puterea reală i-a revenit lui Mashadov. Acesta era conştient că avea nevoie de ceva spectaculos ca să forţeze Moscova să negocieze serios – nu doar de o operaţiune teroristă, ci de ceva care să schimbe întregul calcul politic. Trebuia să recucerească Groznîi.

Atacurile de gherilă s-au rărit, iar Moscova şi-a permis să creadă că se află pe drumul spre victorie, că moartea lui Dudaev schimbase cumva jocul. La sfârşitul lui mai, Elţin a mers în vizită la Groznîi şi le-a spus trupelor adunate acolo că „războiul s-a terminat, aţi câştigat“. Ca să-i susţină vorbele, unităţile formate preponderent din recruţi au fost trimise acasă, iar efectivele OGFV au scăzut de la 55.000 de soldaţi la puţin peste 41.000: 19.000 de trupe regulate şi 22.000 de poliţişti şi VV. Elţin l-a şi demis pe Graciov – a cărui reputaţie pentru fapte de corupţie şi incompetenţă ajunsese să-i depăşească utilitatea politică –, parte a unui târg dinainte de alegeri cu Aleksandr Lebed, fostul paraşutist dur, veteran al Războiului din Afganistan, pe care şi-l dorea în postura de vicepreşedinte. Graciov nu a fost o mare pierdere pentru Ministerul Apărării, dar într-un moment crucial în fruntea ministerului s-a aflat mai întâi un ministru interimar (şeful Statului-Major, gen. Mihail Kolesnikov) şi apoi un nou ministru, gen. Igor Rodionov, în tranziţie. Schimbările au contribuit la neglijarea situaţiei de pe teren – abordarea era modelată de politică şi de nevoia lui Elţin de a spune poporului rus că războiul se încheiase. Planul era ca până la sfârşitul anului numai o brigadă VV şi Brigada 205 Infanterie Motorizată să fie menţinute în Cecenia. Mai multe forţe dintre cele rămase au fost trimise în sud, într-o manevră considerată ultimul efort de a cuceri fortăreţele rebele.

Mashadov avea însă propriul său plan. În noaptea de 5/6 august, cu o zi înainte ca Elţin să-şi ia din nou în primire funcţia după ce fusese reales preşedinte, în urma unor alegeri considerate fraudate masiv, 1.500 de rebeli se infiltrau în linişte la Groznîi în echipe de câte 25 de oameni, trecând cu uşurinţă de punctele de control şi posturile de santinelă din care soldaţii ruşi numai arareori se aventurau după lăsarea întunericului. La ora 05:50 au lansat o ofensivă-surpriză, iar în trei ore cea mai mare parte a oraşului era în mâinile lor. Forţele federale rezistau în centru şi la baza aeriană Hankala, însă grosul garnizoanei de 7.000 de soldaţi şi trupe MVD a fugit ori s-a refugiat în cazemate, pe care rebelii le-au înconjurat repede cu mine şi poziţii de tragere.

În următoarele zile, voluntarii şi întăririle au crescut efectivele lui Mashadov la circa 6.000 de soldaţi, însă chiar şi aşa a fost o lovitură năucitoare pentru ruşi. Disperat să recucerească Groznîi, Pulikovski a trimis coloană după coloană în oraş, fiind înfrânte una după alta. În 11 august, un batalion din Regimentul 276 Infanterie Motorizată a reuşit să pătrundă până la apărătorii care controlau centrul, dar asta nu a schimbat cu nimic realitatea de pe teren: rebelii stăpâneau Groznîi şi prinseseră în blocadă 3.000-4.000 de trupe federale. Scos din minţi, în 19 august Pulikovski i-a somat pe rebeli să se predea şi, chiar înainte ca ultimatumul său să expire, a lansat bombardamente aeriene şi de artilerie masive. Un oraş deja distrus a fost şi mai mult pus la pământ, iar până în 21 august se

estimează că 220.000 de oameni fugiseră din Groznîi, ceea ce însemna că într-un oraş unde înainte de război locuiseră 400.000 de persoane mai erau acum doar 70.000 de civili.

Trăgând linie, nu exista nici un dubiu că trupele federale puteau *câştiga* din punct de vedere militar, însă Mashadov se baza pe bună dreptate pe faptul că toate războaiele sunt, în esenţă, gesturi politice. Spectacolul deplorabil al armatei ruse care pierdea un oraş în dauna unor rebeli consideraţi învinşi, precum şi capacitatea lor de a-i fura lui Elţin ziua de glorie au condus la o reacţie politică masivă. Lebed, acum secretarul Consiliului de Securitate al lui Elţin, îşi arătase de multă vreme scepticismul faţă de război. A zburat în Cecenia şi i-a ordonat lui Pulikovski să înceteze lupta. Elţin voia doar ca problema să dispară, aşa că i-a conferit lui Lebed autorizaţia să discute direct cu Mashadov.

În 30 august, cei doi veterani ai Armatei Ruse au semnat Acordul de la Hasaviurt. Nu era nici pe departe o bază pentru o pace de durată. Evita chestiunea fundamentală a statutului constituţional al Ceceniei, dar în schimb recunoştea autonomia cecenilor, lăsând în acelaşi timp nerezolvate tot felul de probleme spinoase cu privire la limitele ei. Concret, câtă vreme Cecenia se prefăcea că e parte din Rusia, Moscova nu avea să încerce să exercite un control real asupra ei. Urma să se dovedească numai o pauză, iar în 1999 războiul avea să se întoarcă în Cecenia. Cum se întâmplă de atâtea ori, un comandant de gherilă strălucit nu se arată întotdeauna la fel de norocos sau capabil ca lider naţional, şi avea să se dovedească incapabil să prevină alunecarea spre un al doilea conflict. Însă pentru moment forţele federale au fost retrase, cecenii puteau începe să-şi reconstruiască ţara devastată, iar Elţin avea o criză nerezolvată mai puţin pe ordinea de zi. Primul Război din Cecenia se încheiase.

---

21. Părţi ale acestui capitol sunt adaptate după cartea autorului *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, Osprey, 2014; pentru alte studii bune, vezi Arkady Babchenko, *One Soldier's War*, Grove, 2009; Dodge Billingsley, *Fangs of the Lone Wolf: Chechen Tactics in the Russian–Chechen Wars 1994–2009*, Helion, 2013; Anatol Lieven, *Chechnya: Tombstone of Russian Power*, Yale, 1998.

22. NTV, 11 august 1994.

23. *Svobodnaya Pressa*, 29 decembrie 2009.

24. Evgheni Fedosov, *Polveka v Aviatsii: zapiski akademika*, Drofa, 2004, p. 387.

25. Andrei Antipov, *Lev Rokhlin: Zhizn i smert generala*, Eksmo, 1998.

5. RĂZBOAIELE PENTRU AFIRMAREA RUSIEI

Primul Război din Cecenia a fost un dezastru pentru armata rusă. Fusese depăşită strategic şi militar, pierzând chiar oraşe în mâinile unei armate de gherilă improvizate. Fusese stângace şi brutală. Ieşiseră la iveală toate ineficienţele, brutalitatea şi corupţia din armată, nu în ultimul rând graţie presei critice care i-a consemnat eşecurile. Ceea ce a dus la o reacţie publică vehementă împotriva armatei şi la o creştere a numărului celor care evitau ilegal serviciul militar. Armata rusă a rămas la cel mai scăzut nivel al perspectivelor şi credibilităţii sale. Iar moralul – gen. Rohlin, unul dintre puţinii comandanţi care se remarcaseră cu adevărat în Cecenia, a refuzat să accepte distincţia de Erou al Rusiei, spunând: „Războiul din Cecenia nu e gloria Rusiei, ci nenorocirea ei“[26].

Elţin, care nu era genul să scape prilejul de a găsi un ţap ispăşitor, îl dăduse afară pe Graciov şi forţase demisia lui Serghei Stepaşin, şeful serviciului de securitate FSK, şi a lui Viktor Ierin, ministrul de interne. Urmaşul lui Graciov, înverşunatul Rodionov, nu a rămas mult în funcţie: frustrarea lui când a văzut că guvernul refuză să finanţeze cum trebuie armata („despre ce @*/?! de reforme vorbiţi? Noi murim de foame!“ a explodat el la o recepţie din 1997 în faţa jurnalistului militar Pavel Felgenhauer[27]) se îmbina cu reticenţa de a subordona armata unui nou – şi de scurtă durată – Consiliu al Apărării şi secretarului său, Iuri Baturin, despre care credea că le alocă intenţionat prea puţini bani. În mai 1997, la mai puţin de un an de când ocupa funcţia, Rodionov a fost dat afară şi înlocuit de gen. Igor Sergheiev, şeful Forţelor Strategice de Rachete. Ca preţ al numirii într-un post atât de înalt, Sergheiev era mult mai puţin vocal şi făcea mai degrabă eforturi să-şi protejeze vechiul serviciu decât forţele armate luate ca întreg. Asta a însemnat că bună parte din anii ’90 armata rusă a fost condusă de oameni numiţi politic, mai preocupaţi să-şi păstreze poziţia şi să-i facă pe plac lui Elţin decât să articuleze o viziune coerentă pentru forţele armate ale ţării, care, la finalul deceniului, s-au trezit mai deloc reformate – doar mai puţine numeric.



În acelaşi timp însă, soldaţii erau chemaţi să protejeze interesele patriei-mamă într-un număr tot mai mare de teatre de operaţiuni. Dincolo de războiul din Cecenia, aveau să fie trimişi în statele postsovietice învecinate atât ca forţe de menţinere a păcii, cât şi ca autorităţi imperiale, trimişi chiar şi în Iugoslavia în timpul războiului civil care a sfâşiat-o, declanşând o confruntare militară cu trupele Statelor Unite. A fost un deceniu în care Rusia a trăit periculos, încercând să joace rolul de mare putere, sau cel puţin de putere regională, în timp ce soldaţii ei erau plătiţi prea puţin, subnutriţi, insuficient apreciaţi şi nepregătiţi. Din multe puncte de vedere, frapant e cât de bine s-au descurcat.

Mahmureala postsovietică a Moldovei

De ce mai există o bucată din teritoriul care din punct de vedere legal face parte din Republica Moldova unde rusa încă e limbă oficială şi statuile lui Lenin încă veghează ameninţător asupra pieţelor principale? La Kremlin exista în continuare ipoteza conform căreia Rusia era hegemonul regional al aşa-numitei „Străinătăţi Apropiate", sfera de influenţă – celelalte state postsovietice. Ţin minte că în 1995 un diplomat rus mi-a spus cu sinceritate că „nu avem nici o problemă cu suveranitatea şi independenţa naţiunilor străine, dar despre aceste ţări nu se poate spune că sunt străine, noi simţim că încă fac parte din familia noastră". Rusia, sugera el, era capul gospodăriei, iar libertatea acestor ţări se întindea numai atâta timp cât nu contestau autoritatea Moscovei. Aceasta era pregătită să exploateze dispute teritoriale, doleanţe istorice şi rivalităţi interetnice ca să-şi pună vecinii la respect, mai ales susţinând minorităţile locale, de multe ori etnici ruşi, în disputele cu guvernul lor. Încurajarea sau efectiv obligarea coloniştilor ruşi să se mute în teritoriile cucerite a fost o măsură aplicată prima dată de ţari şi apoi încă şi mai sârguincios de sovietici. Când URSS s-a dizolvat, existau peste 20 de milioane de etnici ruşi care

locuiau în afara graniţelor Federaţiei Ruse, lucru pe care Putin avea să-l numească mai târziu „un dezastru geopolitic major al secolului“[28]. În vreme ce mulţi s-au adaptat şi pur şi simplu şi-au asumat noua naţionalitate, alţii s-au simţit marginalizaţi sau discriminaţi, devenind aliaţi sau pretexte pentru amestecul Moscovei.

Lucrul acesta a fost evident mai ales în Moldova, una dintre republicile mai mici, înghesuită între Ucraina şi România. Circa trei sferturi din populaţie e de origine română şi vorbeşte, în esenţă, limba română. Puţin sub 15% erau etnici ruşi şi alţi slavi, concentraţi în mod disproporţionat pe o fâşie de pământ de pe malul estic al Nistrului. Pe măsură ce conducerea Partidului a intrat în declin, în Moldova, ca şi în alte părţi, naţionalismul a renăscut. În 1989, autorităţile locale au stabilit moldoveana ca limbă oficială, conferind rusei un statut secundar şi renunţând la alfabetul chirilic. Ruşii din ceea ce avea să devină Transnistria – denumită formal Republica Moldovenească Nistreană (RMN) – erau din ce în ce mai alarmaţi. Mulţi nu-şi doreau destrămarea URSS, văzând-o drept singura lor protecţie împotriva moldovenilor. În august 1990 chiar şi-au declarat independenţa, deşi, la drept vorbind, nici Moscova şi nici autorităţile moldoveneşti de la Chişinău nu le-au dat prea multă atenţie.

Până în iarna 1991–1992, militanţii din Transnistria se ciocneau sporadic cu poliţia moldovenească. Ca răspuns, guvernul a început să formeze o Gardă Naţională şi apoi a înfiinţat un Minister al Apărării în adevăratul sens al cuvântului, precum şi forţe armate, alcătuite din elemente din Armata sovietică a 14-a Gărzi, care avusese baza în vestul Moldovei, precum şi din voluntari, rezervişti şi recruţi.

Ironia face că Armata a 14-a, cu sediul la Tiraspol, la est de Nistru, a devenit şi protectoarea-cheie a RMN. Deşi Moscova era oficial neutră, mulţi dintre ofiţeri şi soldaţi fie proveneau din regiune, fie erau de acord cu rebelii. Într-adevăr, comandantul ei, gen.-lt. Ghennadi Iakovlev, nu-şi ascundea susţinerea faţă de ei, iar în decembrie a acceptat şi rolul de şef al Ministerului Apărării *de facto* al RMN. Poziţia Kremlinului era ambiguă. Şapoşnikov a hotărât că Iakovlev nu poate fi şi ministru al RMN, şi comandant rus, şi l-a înlocuit de la conducerea Armatei a 14-a cu ceva mai neutrul gen.-lt. Iuri Netkacev. Totuşi, din depozitele Armatei a 14-a au continuat să iasă arme, iar în 5 aprilie 1992 vicepreşedintele Ruţkoi a venit în vizită la Tiraspol şi i-a încurajat pe locuitorii din Transnistria să-şi ceară independenţa.

În martie şi aprilie avuseseră loc lupte sporadice de-a lungul malului estic al Nistrului, dar majoritatea bătăliilor serioase urmau să aibă loc în strategicul oraş Bender/Tighina. Deşi populat în mare parte de vorbitori de rusă, Bender se află de fapt pe malul vestic, pe drumul principal de la Chişinău la Tiraspol. Teoretic controlat de guvern, era o sursă constantă de instabilitate, iar când poliţia a arestat un maior rus din Armata a 14-a în baza unor suspiciuni că-i ajuta pe insurgenţi, s-a declanşat o confruntare violentă. Ambele tabere au trimis trupe în Bender, iar Gărzile Republicane ale RMN erau sprijinite de tancuri T-64 ale Armatei a 14-a. Cel puţin două dintre ele au fost scoase din luptă de tunurile antitanc moldoveneşti T-12 şi blocate în stradă, însemnele lor ruseşti distinctive dezminţind pretenţiile Moscovei cum că nu se implica în conflictul acela frăţesc.

Pe măsură ce trupele moldoveneşti au înaintat şi păreau gata să cucerească podul peste Nistru, Tiraspolul a atacat cu toate forţele Bender, inclusiv cu voluntari cazaci din

Rusia şi estul Ucrainei. Treptat au intrat înapoi în Bender, în mijlocul unor lupte acerbe din casă în casă. Armata a 14-a pare să nu fi jucat decât un rol de sprijin în bătălie, dar Chişinăul era convins că singurul motiv pentru care forţele ei nu se retrăgeau era implicarea directă a armatei ruse. Crezând că Armata a 14-a se pregătea de invazie, Chişinăul a trimis două dintre puţinele avioane de vânătoare MiG-29 ale Moldovei (moştenite de la Regimentul sovietic 86 Gărzi Avioane de Vânătoare) ca să încerce să distrugă podul peste Nistru: au fost aruncate şase bombe OFAB-250, dar nici una nu a nimerit ţinta. Însă tentativa a fost suficientă pentru ca Armata a 14-a să-şi activeze apărarea antiaeriană. Conflictul escalada.

Temându-se că un conflict intern avea să se transforme într-un război între Rusia şi Moldova, Elţin l-a trimis pe consilierul său de securitate naţională, fostul paraşutist Aleksandr Lebed, la Tiraspol. Avea ordine să oprească luptele prin orice mijloace, aşa că a optat pentru caracteristica abordare feroce. Când a ajuns la cartierul general al Armatei a 14-a, l-a eliberat din funcţie pe Netkacev şi a preluat personal comanda. Dimineaţa devreme în ziua de 3 iulie, bombardamentul masiv lansat de Regimentul 4 Artilerie – rachete neghidate de 220 mm trase de BM-27 Uragan, proiectile de 122 mm din obuziere D-30 şi obuze de 152 mm din mai multe baterii de tunuri de câmp 2A36 Giatsint – a spulberat taberele moldoveneşti din împrejurimile oraşului Bender.

Lebed nu avea vreo simpatie pentru nici una dintre tabere. Nu e sigur, dar se pare că după aceea ar fi spus: „Le-am zis huliganilor din Tiraspol şi fasciştilor de la Chişinău: ori încetaţi să vă mai omorâţi între voi, ori vă împuşc pe toţi“[29]. Dar se afla acolo ca să facă pace şi, după cum îi stătea în fire, avea de gând să-şi atingă scopul printr-o putere de foc superioară. Armata a 14-a era, în punctul acela, doar puţin mai puternică decât o divizie, având circa 14.000 de efective. Totuşi, soldaţii erau bine înarmaţi, iar bombardamentul nu doar că a oprit atacul guvernului spre Bender, ci a ridicat chiar posibilitatea ca trupele guvernamentale să fie nevoite să se confrunte cu o forţă combinată alcătuită din miliţia RMN, voluntari şi trupe ruseşti, care depăşeau numeric armata încă în curs de formare a Moldovei. În acelaşi timp, Lebed a explicat foarte clar conducerii RMN că preţul pentru protecţia Rusiei era un acord de pace, iar în 21 iulie Elţin a semnat un armistiţiu cu omologul său moldovean, Mircea Snegur. Acesta urma să fie asigurat printr-o forţă de menţinere a păcii alcătuită din trei batalioane de trupe moldoveneşti, două de soldaţi RMN – şi cinci din Armata a 14-a.

Ulterior aveau să aibă loc confruntări sporadice, dar la umbra Armatei a 14-a acordul a rezistat, până în ziua de azi. Probabil au murit o mie de persoane în total, civili şi combatanţi, iar Moldova a pierdut concret malul estic al Nistrului. În 1995, Armata a 14-a a devenit Grupul Operaţional al Forţelor Ruse din Transnistria, iar din 2022 e alcătuită din aproximativ 1.500 de soldaţi împărţiţi în două batalioane de Infanterie Motorizată Independentă pentru Menţinerea Păcii. Dar se află acolo ca semn al angajamentului continuu al Moscovei de a păstra RMN, acum un pseudostat cu criminalitate puternică, aproape sovietic. Ideea nu e că i-ar păsa Kremlinului cu adevărat de RMN şi de poporul său – mai degrabă e un simbol al dorinţei de a apăra interesele etnicilor ruşi din „sfera de influenţă“ (atunci când acest lucru e convenabil), dar şi o bază avantajoasă pentru tulburările politice din regiune. Precedentul creat de Lebed – utilizarea forţei pentru a

sprijini insurgenţi convenabili şi pentru a crea un „conflict îngheţat“ care permite Moscovei să păstreze un cap de pod în statele vecine postsovietice – avea să fie folosit în repetate rânduri în viitor, demonstrând cum armata rusă a devenit şi rămâne un instrument esenţial şi în politica externă rusă.

Asia Centrală: contingentul Tadjikistan

În mod analog, o altă unitate militară a devenit şi ea instrument de putere al Rusiei în Asia Centrală. Divizia 201 Infanterie Motorizată „Gatcina“ cu Două Drapele Roşii, care luase parte la invazia sovietică în Afganistan în 1979, fusese apoi mutată în Tadjikistan, având cartierul general în capitala ţării, Duşanbe. Era programată să se întoarcă în Rusia, data provizorie fiind septembrie 1992, când în Tadjikistan a izbucnit războiul civil. Rebelii au încercat de mai multe ori să-i jefuiască bazele în căutare de arme şi provizii, iar mulţi dintre soldaţii unităţii, recruţi locali, au dezertat pur şi simplu. Ofiţerii predominant ruşi au ţinut însă unitatea laolaltă şi au primit drept întăriri trupe *Speţnaz* în încercarea Moscovei de a-şi păstra statutul operaţional şi de a folosi unitatea ca să sprijine un guvern – e drept, autoritar, de epocă sovietică – împotriva rebelilor din grupurile etnice minoritare şi a extremiştilor islamişti, inclusiv radicali din Afganistan.

Deşi oficial era doar o parte a forţei CSI de menţinere a păcii, în practică Divizia 201 a devenit agentul principal al Moscovei în Tadjikistan. În 1992, când Duşanbe a căzut pentru scurtă vreme în mâinile rebelilor, Divizia a jucat un rol crucial în recucerirea oraşului în decembrie, oferind sprijin puternic forţelor se securitate şi miliţiilor proguvernamentale din regiunea Kulob, de unde noul lider tadjic, Emomali Rahmon, îşi trăgea grosul susţinătorilor. În 1993, Divizia 201 a primit întăriri: Escadrila 41 Elicoptere echipată cu aparate Mi-24, Batalionul 2 Artilerie Rachete echipat cu SMLR Uragan şi un grup de aviaţie cu baza la aeroportul din Duşanbe. Acest lucru arăta o extindere a sarcinilor: nu doar că trebuia să lupte direct împotriva insurgenţilor şi să oprească tentativele de trecere a graniţei dintre Tadjikistan şi Afganistan, dar acum escorta convoaie esenţiale care transportau mâncare, medicamente şi echipament militar spre oraşele învecinate. Un ofiţer din Divizia 201, care luptase în Afganistan, a descris în 1992 situaţia ca fiind „straniu de asemănătoare cu *Afgan*, dar fără rebeli – deocamdată“. Precauţia lui a fost justificată, pentru că Divizia 201 a ajuns tot mai prinsă în confruntări armate. În iulie 1993, circa 250 de luptători tadjici şi afgani au încercat să atace Avanpostul 12 al grănicerilor trimişi în Tadjikistan. În avanpost erau 47 de grăniceri şi un civil, dar le-au ţinut piept militanţilor timp de 11 ore. Sosirea elementelor din Regimentul 149 Gărzi Infanterie Motorizată al Diviziei 201 Infanterie Motorizată a pus capăt atacului, soldat cu 25 de ruşi şi până la 70 de militanţi morţi.

Războiul civil avea să continue până în 1997, răstimp în care Divizia 201 a fost readusă la capacitatea maximă a efectivelor – chiar dacă, din nou, în mare parte recrutând tadjici care luptau sub comanda ofiţerilor ruşi – şi a fost implicată în multe raiduri şi lupte minore. În cele din urmă s-a ajuns la pace printr-un proces de mediere mijlocit şi de

Washington, şi de Moscova, dar când armele au tăcut tot Rusia a păstrat un rol-cheie în ţară. Rahmon era la putere, iar la momentul scrierii acestei cărţi încă e la putere, conducând un regim corupt şi despotic, menţinut printr-o serie de alegeri suspecte.

Deşi în 1994 a fost redenumită Baza Militară 201, divizia continuă să sprijine guvernul de la Duşanbe şi, prin extensie, să menţină autoritatea Moscovei în Asia Centrală. În 2012, contractul de închiriere pentru bază a fost extins până în 2042, iar în clipa de faţă formaţiunile ei de luptă principale sunt regimentele 92 şi 149 Gărzi Infanterie Motorizată, Batalionul 2 Artilerie Rachete, un batalion de recunoaştere la Duşanbe şi Regimentul 191 Infanterie Motorizată la Kurgan-Tiube. La Duşanbe există şi o escadrilă de elicoptere şi un grup de aviaţie. Dat fiind că Baza 201 e alcătuită acum din circa 7.000 de soldaţi în mare măsură profesionişti, echipaţi tot mai mult la cele mai înalte standarde ruseşti, în vreme ce forţele armate tadjice ar număra aproximativ 9.500 de soldaţi, Moscova joacă un rol considerabil în regiune. Din nou, desfăşurările militare în străinătate sunt convertite în influenţă, în cazul de faţă în sprijinul unui regim prietenos – sau, cel puţin, unul care ştie că are de câştigat dacă rămâne de partea Rusiei.

Război în Balcani

Iugoslavia fusese multă vreme un ghimpe în coasta Moscovei în timpul Războiului Rece: teoretic era un stat socialist, dar refuzase să se plece în faţa hegemoniei sovietice. Acest stat multietnic s-a dezintegrat însă practic în acelaşi moment ca URSS-ul, mai ales în contextul în care Slobodan Miloşevici, oportunistul membru al Partidului Comunist, s-a reinventat ca lider sârb naţionalist. Printre proteste, greve şi ciocniri interetnice, naţionaliştii s-au ridicat în toată ţara, iar războiul civil s-a declanşat în 1991–1992.

La un anumit nivel se poate argumenta că Moscova nu avea nici un interes să intervină. Rusia are legături istorice şi culturale profunde cu regiunea, mai ales cu sârbii creştin ortodocşi, însă chiar şi aşa iniţial nu a acordat prea multă atenţie Balcanilor – în definitiv, avea suficiente lucruri care s-o ţină ocupată acasă. Însă în 1993 lucrurile s-au schimbat. Politicieni naţionalişti extremişti precum Vladimir Jirinovski, şeful Partidului Democrat Liberal (care, aşa cum am precizat deja, nu e nici liberal, nici democrat), profitau de situaţie pentru a zugrăvi guvernul Elţin ca fiind slab şi dispus să-şi trădeze aliaţii tradiţionali ca să câştige bile albe din partea Occidentului. Mai mult, Kremlinul începea să se simtă neluat în seamă de acelaşi Occident, iar situaţia aceea era o ocazie de a demonstra că nu şi-a epuizat forţele.

Rusia urma să joace un rol în cadrul UNPROFOR, Forţa de Protecţie ONU care a încercat în 1992–1995 să încheie o pace şubredă în Bosnia şi Herţegovina şi în Croaţia, în contextul epurărilor etnice şi al conflictelor nemiloase care i-au făcut inamici pe vecini. O forţă iniţială de 900 de soldaţi avea, cu timpul, să devină o brigadă aeropurtată de 1.500 de paraşutişti din Forţa de Implementare (IFOR) şi Forţa de Stabilizare (SFOR) care a înlocuit-o în 1996. Fiind cel mai mare contingent non-NATO din aceste forţe, trupele

ruseşti de menţinere a păcii au jucat un rol util nu doar pe teren, ci şi în tentativa de a arăta că, în ciuda problemelor sale, Rusia încă ar trebui considerată un jucător global serios. Când au fost formate IFOR şi SFOR, un general rus a fost invitat să devină Adjunct Special al Comandantului Suprem al Forţelor Aliate din Europa (SACEUR), în speranţa că aşa urmau să se rezolve toate problemele de comandă şi control – şi ca simbol al unei relaţii NATO–Rusia mai apropiate.

În anii ’90 însă, Rusia era tot mai nemulţumită de felul în care era tratată şi începea să se îngrijoreze că Occidentul ajungea să se considere în acelaşi timp hegemon, bancher şi poliţist global. Mai cu seamă extinderea NATO, socotită o alianţă fundamental antirusă, era un măr al discordiei. Când preşedintele Statelor Unite, Bill Clinton, a mers la Moscova în mai 1995, Elţin a spus că „nu e decât o umilinţă“ pentru Rusia şi a respins direct ideea: „Să fiu de acord ca graniţele NATO să se extindă spre ale Rusiei ar reprezenta o trădare din partea mea faţă de poporul rus“[30]. NATO însă a continuat să se extindă, înglobând Polonia, Ungaria şi Cehia în 1999, iar altor nouă ţări li s-au oferit Planuri de Acţiune pentru Adeziune, în care li se explica detaliat calea spre a deveni membre ale alianţei. Suspiciunile Rusiei au ieşit cu adevărat la iveală în timpul Războiului din Kosovo din 1998–1999. Această regiune etnic albaneză din ce mai rămăsese din Iugoslavia – pe atunci doar Serbia şi Muntenegru – opunea tot mai multă rezistenţă, iar atacurile teroriste ale Armatei de Eliberare din Kosovo au stârnit din partea sârbilor o reacţie dură, care depăşea limita unei operaţiuni legitime de contrainsurgenţă şi intra în domeniul epurării etnice.

Când negocierile de pace au eşuat, NATO a lansat o campanie masivă de bombardament aerian în martie şi iunie 1999, cu scopul declarat de „a-i alunga pe sârbi, a introduce trupele de menţinere a păcii şi a-i reaşeza pe refugiaţi“. Aproape o mie de avioane au zburat în peste 38.000 de misiuni de luptă şi au fost lansate 218 rachete de croazieră Tomahawk. La început au avut ca ţintă apărarea antiaeriană iugoslavă şi obiective militare foarte importante, apoi unităţi militare şi centre de comandă. Inevitabil, au existat victime printre civili şi erori de ţintire – nu în ultimul rând, a fost bombardată ambasada Chinei din Belgrad –, dar în cele din urmă Miloşevici a trebuit să accepte termenii NATO, printre care retragerea trupelor sale din Kosovo şi desfăşurarea unei forţe internaţionale de menţinere a păcii.

Ruşii jucaseră un rol-cheie în a-l convinge pe Miloşevici să cedeze şi au insistat să fie implicaţi în forţa respectivă. Au presupus că, asemenea celorlalţi participanţi majori, aveau să primească propriul sector în care să menţină pacea. NATO, temându-se că astfel s-ar fi creat în esenţă o regiune controlată de sârbi, a refuzat, aşa că Moscova a decis să-şi rezolve singură problema pe teren. În prima zi de pace, 11 iunie 1999, 250 de paraşutişti ruşi, sub comanda gen.-col. Viktor Zavarzin, au pornit în grabă de la baza lor SFOR din Bosnia ca să ocupe mai întâi Aeroportul Internaţional Priştina din capitala regiunii Kosovo. Până să ajungă la Priştina un număr important de trupe KFOR, Forţa din Kosovo condusă de NATO, ruşii îşi ocupaseră poziţiile.

A urmat o situaţie încordată, atmosfera detensionându-se doar parţial atunci când comandantul KFOR, gen.-lt. britanic Mike Jackson, s-a întâlnit cu Zavarzin în ruinele terminalului din aeroport şi cei doi au împărţit o sticlă de whisky. Jackson, care urmase Studii ruse la Universitatea Birmingham, nu împărtăşea convingerea gen. Wesley Clark

(SACEUR) cum că gestul ruşilor însemna doar stabilirea unui cap de pod în vederea ocupaţiei. Clark voia ca Jackson să-i sfideze pe ruşi, să ocupe şi să blocheze pistele aeroportului, iar Jackson se pare că ar fi răspuns în cele din urmă: „N-o să încep al Treilea Război Mondial pentru tine“.[31]

Jackson a avut dreptate, în sensul că, deşi existau şi alte forţe ruse în alertă, nu exista nici un plan mai amplu de invazie. Cele trei batalioane VDV rămase ar fi fost mobilizate numai dacă NATO ar fi încercat să-i îndepărteze pe ruşi cu forţa. În schimb, peste Clark s-a impus gen. Hugh Shelton, şeful Statului-Major Interarme al SUA, şi s-a ajuns la un acord care permitea ambelor tabere să iasă cu imaginea neşifonată: ruşii puteau să-şi desfăşoare trupe de menţinere a păcii în Kosovo, însă fără să aibă un sector propriu şi în afara structurii de comandă a NATO. În definitiv, Moscova a vrut să folosească armata ca să-şi demonstreze statutul politic atât acasă, cât şi în străinătate. „Incidentul de la Priştina“ a însufleţit un public rus şi o armată care abia aşteptau şi veşti bune. De asemenea, a dat tonul viitoarelor intervenţii ale Rusiei, care s-au bazat tot pe înflăcărare, elementul-surpriză şi deschiderea de a juca la cacealma. Exact acest gen de caracteristici erau atrăgătoare pentru omul care, în 1999, tocmai fusese numit prim-ministru: Vladimir Putin.

---

26. Alexander Volkov, *Lev Rokhlin: Istoriya odnovo ubiistva*, Agorithm, 2012, p. 57.

27. Pavel Felgenhauer, „Russian Military Reform: Ten Years of Failure“, Acte ale unei Conferinţe ţinute la Şcoala Navală Postuniversitară la 26–27 martie 1997.

28. „Presidential Address to the Federal Assembly“, 25 aprilie 2005.

29. *Japan Times*, 8 octombrie 2001.

30. „NATO Expansion – The Budapest Blow Up 1994“, US National Security Archive, 21 noiembrie 2021.

31. BBC, 9 martie 2000.

PARTEA A DOUA
PUTIN INTRĂ ÎN SCENĂ

6. PRIORITĂŢILE LUI PUTIN

În data de 7 mai 2000, un bărbat cu părul mai degrabă cărunt, uşor adus de spate, trecea printre două rânduri de Gărzi de Onoare ale Regimentului Prezidenţial, costumul său închis la culoare contrastând puternic cu tunicile albastru-deschis şi reverele roşii ale uniformelor de ceremonie. Era festivitatea de instalare în funcţie a preşedintelui nou-ales, Vladimir Putin, un om care cu doi ani mai înainte fusese practic necunoscut majorităţii ruşilor, dar care obţinuse o victorie convingătoare în primul tur, 53,4%, cu mult în faţa celui mai apropiat contracandidat, Ghennadi Ziuganov de la Partidul Comunist, care obţinuse 29,5%.[32]

Discursul său părea să aibă câte ceva pentru toată lumea. A lăudat faptul că, pentru prima oară în istoria Rusiei, schimbarea conducerii se petrecuse paşnic, la urnele de vot (afirmaţie care avea să se dovedească ironică date fiind eforturile sale viitoare de a rămâne la putere). A promis să protejeze şi să extindă democraţia (de asemenea o afirmaţie ironică). Însă, în acelaşi timp, şi-a avertizat ascultătorii că:

> Nu trebuie să uităm nimic, trebuie să ne cunoaştem istoria, să o cunoaştem aşa cum este, să învăţăm din ea şi să ne amintim întotdeauna de cei care au creat statul rus, apărându-i demnitatea şi transformându-l într-un stat mare, puternic, măreţ.[33]

Pe atunci poate că a sunat a retorică politică oarecare, chiar dacă 22 de ani mai târziu înţelesul deplin al acestor cuvinte avea să fie reinterpretat într-o Ucrainăcare, simţea el, sfida „demnitatea“ Rusiei. În definitiv, nimeni nu părea să ştie cine era Putin de fapt, şi toată lumea voia să-l revendice. Politicienii liberali din oraşul său natal, Sankt-Petersburg, au declarat cu satisfacţie că „omul lor“ urcase în cea mai înaltă poziţie din ţară. Alţii au atras atenţia asupra carierei lui din KGB şi au sugerat că mai întâi era statist şi abia apoi democrat. Se va dovedi că aceştia din urmă aveau dreptate.

Cine este Vladimir Putin?

La sfârşitul anilor ’90, incapacitatea lui Boris Elţin de a conduce devenea din ce în ce mai evidentă. Când avea un inamic era concentrat şi eficient, însă era limpede că nu avea o viziune reală pentru Rusia. Ajunsese la putere din postura de candidat al opoziţiei – opoziţie contra Partidului Comunist, contra lui Gorbaciov, contra statului sovietic. Nu a fost niciodată clar ce anume *susţinea* – cu excepţia faptului că de prea multe ori susţinea

cantităţi generoase de alcool, uneori ca să-şi înghită medicamentele luate pe reţetă. A rămas memorabil episodul din 1994 când, în timpul unei vizite oficiale la Washington DC, agenţii de la serviciul secret l-au descoperit beat, îmbrăcat doar în chiloţi, căutând pizza pe Pennsylvania Avenue. Când a fost în vizită la Stockholm în 1997, a remarcat brusc – şi cu dificultăţi de vorbire pronunţate – că acele chifteluţe suedeze îi aminteau de figura marelui tenismen Björn Borg. A suferit şi numeroase atacuri de cord – a făcut de urgenţă o operaţie cvintuplă de bypass în noiembrie 1996, aşa că poate nu e surprinzător că aliaţii şi susţinătorii săi cei mai apropiaţi – cunoscuţi drept „Familia“ – începuseră să caute un succesor sigur şi loial.

L-au găsit în persoana lui Vladimir Putin, un om care, până să ajungă pe treapta înaltă a preşedinţiei, păruse a fi asistentul loial al tuturor. E bine cunoscut faptul că şi-a dorit de la o vârstă fragedă să se alăture KGB-ului, agenţia sovietică de informaţii şi securitate. Se ştie că în copilărie a vizitat sediul KGB din Sankt-Petersburg – care pe atunci se numea Leningrad –, chiar dacă aşa-numita *Balşoi Dom*, „Casa Mare“, avea o reputaţie terifiantă de pe vremea poliţiei secrete din epoca stalinistă, din anii ’30. Odată ajuns acolo, l-a întrebat pe un agent nedumerit cum poate să devină membru. I s-a spus să se întoarcă după ce termină o facultate. S-a conformat, devenind membru KGB în 1975.

Era un puşti tenace dintr-o familie săracă şi şi-a petrecut copilăria în ruinele Leningradului postbelic, un oraş care fusese zdrobit şi înfometat de nazişti în timpul asediului de 872 de zile din 1941–1944. Nu există nici o dovadă că a intrat în KGB ca să fie „sabie şi scut al Partidului Comunist“, cum se descria pe sine agenţia, ci mai degrabă pentru că îi oferea ocazia să se înalţe în sistem şi să-i imite pe eroii din filmele şi serialele cu spioni sovietici. Era plin de entuziasm, cu siguranţă, dar nu a excelat niciodată. Şi-a început cariera în Direcţia Generală II a KGB-ului, contraspionaj, şi, cu toate că germana fluentă pe care o vorbea l-a ajutat să se transfere în serviciul de spionaj extern de elită, Direcţia Generală I, nu a fost destinat unei cariere de agent acoperit în vreo ambasadă din lume. În schimb, a fost mutat la Dresda, unde a fost practic agent de legătură pentru Stasi, echivalentul KGB al Germaniei de Est. Zvonurile cum că ar fi fost implicat în operaţiuni secrete infame, ca de exemplu trimiterea unor terorişti în Occident, par cu totul nefondate. În schimb, îşi petrecea zilele în bună parte expediind rapoarte la Moscova, trimiţând documente contactelor din Stasi şi în general ocupându-se de birocraţia cotidiană a muncii în poliţia secretă.

Cel mai mult s-a apropiat de acţiune în momentul – ce-i drept, tensionat – când, la căderea regimului din Germania de Est, în 1989, a trebuit să înfrunte o mulţime de protestatari care altfel ar fi pătruns în birourile KGB, în vreme ce înăuntru colegii lui încercau cu disperare să contacteze garnizoana sovietică. Cu toate acestea, agenţii KGB din Germania au fost siliţi să se întoarcă acasă, iar la scurt timp după aceea Putin a ieşit din KGB, deşi nu e limpede dacă a rămas în registrele lor ca rezervist. Într-o ţară aflată în colaps, s-a zbătut să găsească de lucru, mai întâi obţinând un post la Universitatea de Stat din Leningrad – probabil datorită legăturilor din KGB –, iar apoi în calitate de consilier al primarului nou-ales, Anatoli Sobceak.

Aici şi-a descoperit talentul de persoană care aranjează lucrurile. A devenit directorul

de afaceri internaţionale în cabinetul lui Sobceak, iar apoi viceprimar. A tras sfori în stânga şi-n dreapta, stabilind legături cu oricine, de la companii străine până la mafie. A prosperat, dar a avut grijă să-l acopere pe Sobceak: în 1996, când primarul nu a reuşit să obţină un al doilea mandat, Putin s-a mutat la Moscova, iar când anchetatorii au început să investigheze situaţia financiară a lui Sobceak în 1997, Putin a fost cel care i-a aranjat un avion spre Franţa ca să evite orice mandat de arestare. La Moscova a devenit director adjunct al Direcţiei pentru Administrarea Proprietăţilor Prezidenţiale – celebră ca fiind una dintre cele mai corupte ramuri ale Administraţiei Prezidenţiale –, iar apoi prim-director adjunct al Administraţiei Prezidenţiale. Era discret, eficient, loial şi nu prea punea gura pe alcool, calităţi care au făcut ca Familia să-l îndrăgească.

Până atunci fusese o figură ce rămânea cu modestie în spatele şefului, dar în 1998 avea să iasă din umbră, când Elţin l-a numit director al Serviciului Federal de Securitate (FSB: *Federalnaia Slujba Bezopastnosti*). Pentru mediocrul KGB-ist zelos a fost o piatră de hotar în carieră, cu toate că nu a rămas mult timp în birourile din clădirea Lubianka din centrul Moscovei. După doar un an a fost numit unul dintre cei trei prim-viceprim-miniştri – iar apoi, în aceeaşi zi, prim-ministru. Deja era limpede că Familia îşi făcuse alegerea.

În sistemul rusesc, prim-ministrul e mai mult un administrator-şef: puterea executivă reală este a preşedintelui. Constituţia îi conferă însă un rol deosebit: dacă preşedintele ajunge vreodată în imposibilitatea de a guverna sau îşi dă demisia, prim-ministrul devine preşedinte interimar. Pe 31 decembrie 1999, la mai puţin de cinci luni de când Putin devenise premier, Elţin şi-a dat ascultător demisia. Primul decret prezidenţial semnat de noul şef de stat oferea în mod explicit lui Elţin şi familiei sale imunitate faţă de orice acuzaţii viitoare de corupţie – Putin ştia cum să aibă grijă de binefăcătorii săi. Demisia lui Elţin a declanşat alegeri anticipate, luându-i pe contracandidaţii lui Putin pe nepregătite. Având concret mandatul şi întreaga putere a maşinăriei Kremlinului care să-l susţină, Putin a câştigat lejer alegerile din martie. În sfârşit nu mai era ucenicul sau trăgătorul de sfori al nimănui, ci chiar şeful. Acum, că avea puterea, cum intenţiona s-o folosească?

Putin la putere

În scurtă vreme a devenit limpede că Putin intenţiona să restaureze puterea statului pe plan intern şi puterea Rusiei pe plan extern, prin orice mijloace. Oligarhii miliardari care sub Elţin conduseseră mare parte din ţară din spatele cortinei au fost puşi la respect, nu în ultimul rând când cel mai bogat dintre ei, Mihail Hodorkovski, a fost arestat şi trimis la închisoare atunci când a părut să nu-şi dea seama că zilele când se puteau implica în politică apuseseră. Putin nu avea de gând să fie unealta nimănui.

Prima dată s-a concentrat însă asupra Ceceniei, care a devenit un fel de test pentru noua orânduire. În septembrie 1999, mai multe explozii zguduiseră patru blocuri din Moscova, din Buinaksk, în regiunea Daghestan a Caucazului de Nord, şi din Volgodonsk, în regiunea sudică Rostov. Peste 300 de civili au fost ucişi şi peste o mie au fost răniţi. Atacurile au fost puse imediat pe seama jihadiştilor din Cecenia. Reacţia publicului a fost

un amestec previzibil de teamă şi furie, lucru care a ajutat la stabilirea unui consens naţional potrivit căruia ţara avea nevoie de o mână fermă, dură. În jurul acestor atentate cu bombă încă plutesc controverse, existând motive întemeiate să se creadă că au fost, de fapt, organizate de susţinătorii lui Putin din cadrul serviciilor de securitate – cu sau fără ştiinţa lui –, însă, oricum, un public care de multă vreme alungase orice gând despre un alt război cu Cecenia a început să-şi schimbe opinia. În definitiv, cu o lună înainte, dictatorul militar cecen Şamil Basaiev şi jihadistul de origine saudită Samir Saleh Abdullah, cunoscut ca Hattab, făcuseră o incursiune militară în Daghestan. Atacul fusese respins după o lună de lupte sporadice, dar situaţia părea o dovadă în plus că Mashadov ori nu putea, ori nu voia să-i controleze pe extremiştii din Cecenia.

În octombrie, aşa cum vom discuta în capitolul următor, ruşii au lansat al Doilea Război din Cecenia, iar în scurtă vreme a fost limpede că se pregătiseră pentru el. Faţă de modul dezlânat şi deseori lipsit de convingere în care luptase în primul război, Kremlinul nu doar că pusese laolaltă o forţă militară potrivită, ci avusese grijă şi să controleze discursul oficial. Invazia Daghestanului şi atentatele cu bombă din blocuri au fost pretexte puternice de a trece la acţiune, iar invazia ulterioară, lansată în timp ce Putin era prim-ministru, dar condusă în timpul mandatului său de preşedinte, a dat tonul administraţiei sale. Statul rus se întorsese: nu avea să tolereze provocări interne sau la graniţe şi avea să-şi impună interesele de securitate indiferent ce credea lumea exterioară.

Putin nu a fost niciodată altceva decât un naţionalist rus convins. Înainte chiar de a fi preşedinte, explicase foarte limpede că, în opinia lui, „Rusia a fost timp de secole o mare putere, şi rămâne astfel şi în ziua de azi. A avut întotdeauna şi încă are zone de interes legitime. […] Nu ar trebui să lăsăm garda jos în această privinţă şi nici nu ar trebui să permitem ca opinia să ne fie ignorată“[34]. La început a părut sincer convins că poate realiza acest lucru printr-un parteneriat cu Occidentul – într-adevăr, în 2000 părea să creadă chiar că într-o bună zi Rusia va putea adera la NATO.[35] Putin a fost primul lider mondial care l-a sunat pe preşedintele George W. Bush după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 şi s-a arătat foarte dornic să colaboreze în „Războiul Global împotriva Terorii“. Conform lui Serghei Ivanov, ministrul apărării de atunci, în timp ce forţele SUA şi NATO invadau Afganistanul mai târziu în acel an, liderii mişcării islamiste talibane i-au abordat pe grănicerii ruşi de la graniţa dintre Tadjikistan şi Afganistan. Aveau un mesaj pentru Moscova, căreia îi ofereau o alianţă antiamericană. După cum s-a exprimat Ivanov: „Am respins propunerea cu gestul celebru în toată lumea vorbitoare de limbă engleză: «Duce-ţi-vă-n …»“[36]

Problema este că încă de la început a existat o diferenţă clară între modul cum percepeau relaţia Putin şi Occidentul. El vedea războiul Rusiei cu cecenii ca pe propriul front în lupta globală, şi a fost scandalizat când abuzurile de pe teren care încălcau drepturile omului au fost criticate de Occident. Totodată, el credea că Rusia are drept absolut de hegemonie asupra statelor postsovietice, precum şi la promisiunea – pe care Occidentul i-a refuzat-o – că NATO nu se va extinde spre est. Când, în 2004, şapte ţări au fost primite în ceea ce el considera un club antirusesc – inclusiv cele trei ţări baltice, care fuseseră parte nu doar din Pactul de la Varşovia, ci chiar din URSS –, Putin a fost furibund. În 2006 începuse deja să simtă că Rusia fusese exploatată, păcălită şi

marginalizată, iar într-un discurs de la München, din februarie 2007, a sugerat că Statele Unite încercau să creeze o lume „unipolară“, în care „există un singur stăpân, un singur suveran“, prin „hiperutilizarea aproape neîngrădită a forţei – a forţei militare – în relaţiile internaţionale, forţă care aruncă lumea într-un abis al conflictului permanent“. Încheind cu ideea că „Rusia este o ţară cu o istorie de mai bine de o mie de ani şi [care] a folosit practic mereu privilegiul de a desfăşura o politică externă independentă“, a exprimat limpede faptul că Moscova se considera din nou o mare putere şi că avea să afirme acest lucru fără să se intereseze dacă e sau nu pe placul Occidentului.[37]

Miniştrii lui Putin

Putin nu putea face totul de unul singur, şi nici nu a făcut-o. În capitolele viitoare vom intra în amănunte cu privire la specialitatea militară şi caracterul reformelor asociate fiecăruia dintre miniştrii săi ai apărării. Totuşi, există o traiectorie clară care reflectă felul în care el însuşi a perceput de-a lungul timpului nevoile Rusiei, precum şi provocările antrenate de schimbarea unei organizaţii mari, mândre şi deseori interesate numai de sine.

MINIŞTRII APĂRĂRII AI LUI PUTIN

Mareşalul Igor Sergheiev	Ministrul apărării
Serghei Ivanov	Ministrul apărării
Anatoli Serdiukov	Ministrul apărării
Mihail Zurabov	Şeful Serviciului Federal al Forţelor Armate pentru Controlul Exportului şi Importului de Armament, Echipament Militar şi Tehnologii Militare
Boris Gromov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Viktor Ivanov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Viktor Cerkesov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Viktor Ivanov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Mihail Fradkov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Viktor Ivanov	Şeful Serviciului Federal de Control al Drogurilor
Mihail Mişustin	Şeful Serviciului Federal pentru Impozite şi Taxe
Mihail Mişustin	Şeful Serviciului Federal de Taxe şi Impozite

pentru că au demonstrat o capacitate militară superioară.

Asta avea să fie misiunea lui Ivanov, deşi încă de la început i-a fost îngreunată de experienţa militară limitată, dar şi de rezistenţa generalilor. În plus, era o sarcină colosală, după ani întregi de neglijenţă şi slabă gestionare. Sigur, a reuşit să facă anumite progrese, mai ales căutând să diminueze dependenţa de recruţi. Serviciul militar obligatoriu a fost redus la 12 luni. Mulţi din cadrul Comandamentului Suprem s-au opus: considerau că Rusia trebuie să aibă o rezervă de un milion de foşti recruţi în caz de război major şi că 18 luni, şi cu atât mai puţin 12, nu însemnau o perioadă suficient de lungă ca soldaţii să fie antrenaţi cum trebuie şi mobilizabili mai mult de câteva luni. În ciuda acestui lucru, Ivanov era hotărât să creeze o armată puţin mai mică, dar alcătuită în proporţie mai mare din voluntari *kontraktniki*, cu contracte pe termen lung, iar Putin a fost cucerit şi de argumentul că o astfel de armată ar fi mai eficientă, şi de faptul că schimbarea era populară din punct de vedere politic în ţară.

Una dintre cele mai mari probleme ale lui Ivanov a fost însă că era indispensabil. Era unul dintre consilierii cei mai importanţi ai lui Putin în materie de securitate şi afaceri externe, iar în 2005 a fost numit şi viceprim-ministru responsabil de industria apărării. O alta a fost că nu era nici militar, nici un tip cu bani. Depindea de sfaturile generalilor – care de cele mai multe ori nu făceau decât să ceară mai mult din toate – şi, deşi se cheltuiau tot mai mulţi bani, lipsea un plan limpede pentru schimbare şi susţinerea Comandamentului Suprem, astfel încât o mare parte din ei se iroseau pe mari proiecte inutile, contradictorii sau redundante.

În 2007, Ivanov a fost promovat în postul de prim-viceprim-ministru. De data aceasta Putin s-a orientat pentru postul de ministru al apărării spre un om cu bani, cineva cu experienţă în reformele instituţionale şi care să nu aibă nici o problemă să-şi ostilizeze Comandamentul Suprem: Anatoli Serdiukov. Criticii săi – mulţi la număr – îi spuneau „vânzătorul de mobilă“, pentru că lucrase la un moment dat într-o firmă de articole de uz casnic, dar înainte de asta condusese şi modernizase disfuncţionala administraţie financiară a Rusiei. Serdiukov avea să se dovedească un reformator neaşteptat de bun al armatei, fiindcă avea trei puncte forte: şeful cabinetului său, Nikolai Makarov, Războiul Georgian din 2008 şi faptul că efectiv nu-i păsa ce cred generalii lui despre el. Gen. Makarov era un ofiţer serios şi respectat, care ştia bine de ce e nevoie. Prestaţia dezamăgitoare din Georgia a armatei le-a oferit lui Serdiukov şi Makarov temeiul să forţeze conservatorul Comandament Suprem să accepte reforme serioase. Iar deschiderea lui Serdiukov de a-şi atrage nemulţumirile generalilor – câtă vreme avea sprijinul lui Putin, altceva nu-i trebuia – i-a permis acestuia, un profan fără vreo legătură cu tradiţia militară sau cu loialităţile din armată, însă dornic să arate tot ce poate, să lanseze o serie de reforme sistematice şi brutale.

În octombrie 2008 a dezvăluit un plan pentru ceea ce el a descris drept cele mai radicale modificări de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, menit să creeze o armată modernă, flexibilă, pregătită oricând pentru orice, de la un război în toată regula până la intervenţii în afara zonei de origine. Efectivele totale standard ale armatei trebuiau reduse cu 200.000 în următorii patru ani, în acelaşi timp crescând proporţia de soldaţi profesionişti. Forţele Terestre nu mai erau construite în jurul diviziilor şi aveau să treacă la

mai micile şi flexibilele brigăzi, toate – nu doar preţioasele 20% – aflate în stare de alertă permanentă. Aceste brigăzi urmau să treacă de asemenea printr-un proces susţinut de modernizare, astfel ca în 2020 nu mai puţin de 70% dintre sistemele de armament să fie de ultimă generaţie.

Între timp, şi-a mutat ţinta asupra corpului de ofiţeri, despre care Serdiukov spunea că „seamănă cu un ou umflat la mijloc. Există mai mulţi colonei şi locotenent-colonei decât ofiţeri inferiori“[38]. Circa 205.000 de posturi de ofiţeri au fost desfiinţate, gradele superioare fiind reformate în mod deosebit, fiind daţi afară 200 de generali. Pe de altă parte, au fost lansate programe noi pentru recrutarea, pregătirea şi păstrarea subofiţerilor profesionişti, a căror lipsă fusese o slăbiciune gravă şi tradiţională a armatei ruse.

Nu e de mirare că Serdiukov a fost urât în unanimitate în aşa-numitul „District Militar Arbat“ – ofiţerii superiori care lucrau în clădirile Ministerului Apărării şi ale Statului-Major de lângă celebra stradă din Moscova –, însă până la urmă un scandal sexual cu subtonuri politice a dus la căderea lui. La momentul acela, programul de reformă fusese demarat, dar furia şi resentimentele generalilor erau evidente. Putin avea nevoie de cineva care să ştie nu doar să reînchege comunităţile, ci şi să impună cu succes o reformă instituţională, iar cel mai bun candidat a fost Serghei Şoigu. Politica rusă e notorie pentru ferocitatea ei şi pentru împărţirea pe facţiuni, însă, deşi e una dintre figurile cele mai longevive de pe scena naţională – dinaintea lui Putin –, Şoigu e unic prin faptul că s-a ridicat mult fără să-şi facă, în aparenţă, duşmani. În anii ’90 a preluat o serie de servicii corupte şi ineficiente şi le-a adus laolaltă în cadrul Ministerului pentru Situaţii de Urgenţă (*Ministerstvo po Cerezvîceainîm Situaţiam*), care s-a remarcat drept una dintre cele mai eficiente şi bine conduse instituţii din ţară. Tocmai luase în primire postul de guvernator al Regiunii Moscova, când Putin a avut brusc nevoie de un nou ministru al apărării, iar Şoigu a acceptat noul post fără să crâcnească.

Şoigu nu va fi ministru la nesfârşit. S-au vehiculat idei cum că ar putea să devină guvernatorul Siberiei, prim-ministru sau chiar preşedinte într-o bună zi, dacă postul rămâne liber, cu toate că invazia din 2022 a Ucrainei şi prestaţia slabă a trupelor ruseşti fac ca reputaţia sa să fie extrem de şifonată. Cu toate acestea, el şi Valeri Gherasimov, realistul şi durul şef al Statului-Major, creaseră un instrument care îi conferea lui Putin o autoritate considerabilă în ţară şi în străinătate, cel puţin până era cu adevărat pus la încercare. Aceştia au fost anii de război, în Cecenia, Crimeea şi Donbas, în Siria şi apoi în toată Ucraina. O parte din aceste războaie s-au dovedit lecţii nepreţuite pentru întreaga armată, însă invazia din 2022 a Ucrainei a demonstrat şi că mai erau multe de reformat, dar şi că e posibil ca Putin însuşi să fi devenit prea încrezător în sine tocmai ca urmare a aparentului progres al armatei.

---

32. Pentru studii despre Putin, vezi Mark Galeotti, *We Need to Talk About Putin*, Ebury, 2020; Fiona Hill, Clifford Gaddy, *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Brookings, 2015; Mikhail Zygar, *All the Kremlin’s Men: Inside the Court of Vladimir Putin*, Public Affairs, 2017.

33. „Vystuplenie na tseremonii vstupleniya v dolzhnost’ Prezidenta Rossii“, Kremlin.ru, 7 mai 2000, http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21399.

34. Interfax, 16 august 1999.

35. „Interview with David Frost“, BBC, 5 martie 2000.

36. *Putin, Russia and the West*, episodul 1, BBC, 19 ianuarie 2012.

37. „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy“ („Discurs şi discuţiile ulterioare de la Conferinţa de securitate de la München“), Kremlin.ru, 10 februarie 2007.

38. *Kommersant-Vlast*, 20 octombrie 2008.

7. AL DOILEA RĂZBOI DIN CECENIA

Comandantul rebelilor ceceni, Aslan Mashadov, a devenit prim-ministrul Ceceniei înainte să fie ales preşedinte în 1997, printr-o victorie fără drept de apel, dar s-a dovedit mai uşor să-i înfrângă pe ruşi decât să-şi controleze poporul şi să transforme pacea şubredă de după Acordul de la Hasaviurt într-un succes.[39] În cele din urmă, a izbutit să câştige războiul, dar nu şi pacea. Cecenia era în ruine, iar despoţii militari care se ridicaseră în primul război nu erau dispuşi să se domolească. Încă mai rea a fost ascensiunea jihadiştilor. Deşi, asemenea lui Mashadov, erau musulmani, majoritatea cecenilor urmau o formă relativ moderată a credinţei lor. În timpul primului război însă, extremiştii locali găsiseră o cauză comună cu jihadiştii străini, printre care unii aveau legături cu mişcarea teroristă Al-Qaeda.

Cel mai rău famat era Thamir Saleh Abdullah Al-Suwailem, născut în Arabia Saudită, care a adoptat porecla Emirul Khattab. Luptase împotriva sovieticilor în Afganistan, unde îl întâlnise pe Osama bin Laden şi devenise omul Al-Qaeda care rezolva probleme, operând în Tadjikistan, Azerbaidjan şi fosta Iugoslavie. În 1995 intrase în Cecenia deghizat în jurnalist şi a început să-i antreneze pe ceceni, dar şi să distribuie bani şi arme din partea Al-Qaeda. Şi-a construit o reţea de aliaţi locali, printre care se număra şi poate cel mai faimos comandant cecen, Şamil Basaiev. Khattab nu era interesat propriu-zis de independenţa Ceceniei, ci voia să pornească un jihad general în Caucazul de Nord ca să alunge Rusia creştină şi să creeze un califat islamic. Astfel, moderaţia lui Mashadov, dorinţa lui de a instaura o pace durabilă, nu de a se arunca într-un nou conflict, l-au făcut duşmanul lui Khattab. E probabil ca acesta să se fi aflat în spatele mai multor tentative de asasinat asupra lui Mashadov, dar şi-a arătat adevărata influenţă încurajând razii peste hotare, în regiunile ruseşti învecinate. În august 1999, Khattab şi Basaiev au condus o forţă mixtă alcătuită din 1.500 de luptători ceceni, darghini şi arabi peste graniţă, în Daghestan. Autointitulându-se „Brigada Islamică Internaţională de Menţinere a Păcii“, au proclamat „Statul Islamic Daghestan“, apoi au înaintat spre Botlih, cel mai apropiat oraş.

Se pare că s-au aşteptat să fie întâmpinaţi ca nişte eliberatori. S-au înşelat însă. Chiar înainte ca trupele federale să poată riposta, mai mulţi localnici înarmaţi până-n dinţi s-au apropiat de poziţiile lor. Un contingent mixt format din Brigada 102 Trupe Interne a MVD, poliţişti din Daghestan şi *Speţnaz*, sprijiniţi de aviaţie, i-au întors din drum, apoi s-au confruntat cu o a doua tentativă de incursiune în septembrie. Au căzut în plasa unui guvern rus care aşteptase un pretext ca să se răzbune pentru înfrângerea anterioară.

Mashadov a criticat şi condamnat atacurile, dar chiar şi aşa bombardierele ruseşti au pornit în misiuni punitive asupra satelor de la graniţă unde se adunase Brigada Musulmană Internaţională de Menţinere a Păcii, iar apoi asupra oraşului Groznîi. Între timp, Putin – pe atunci încă prim-ministru, dar căutând ocazia să-şi demonstreze hotărârea şi capacitatea de a întoarce roata în favoarea Rusiei – şi-a instruit generalii să adune trupele pentru război.

În definitiv, pregătiseră planuri de urgenţă şi, cu toate că Districtul Militar al Caucazului de Nord (SKVO: *Severo-Kavkazski Voennîi Okrug*) suferise tot felul de reduceri, ca toate celelalte formaţiuni de pe teren, din pricina crizelor de buget şi evitării serviciului militar, comandantul lui, gen.-lt. Viktor Kazanţev, primise în mod limpede misiunea să-i consolideze capacitatea de luptă. Prietenul, binefăcătorul şi predecesorul său la comanda SKVO, gen. Anatoli Kvaşnin, fusese responsabil de atacul iniţial, dezastruos, asupra oraşului Groznîi, în 1994, şi era hotărât să-şi răscumpere mai vechea greşeală. În 1997 devenise şef al Statului-Major General şi s-a asigurat că avea să redirecţioneze către district orice resurse ar fi avut la îndemână. La începutul lui 1998, de exemplu, soldaţii voluntari, *kontraktniki*, alcătuiau 20-30% din efectivele SKVO, un procentaj relativ ridicat pentru o astfel de formaţiune. În plus, centrul de antrenament Darial pentru război montan din învecinata Osetie de Nord, abandonat în 1992, a fost redeschis. Ruşii se pregăteau pentru un nou conflict, iar în iulie 1998 au organizat chiar un exerciţiu amplu în Caucazul de Nord, în care 15.000 de soldaţi din armată şi ai MVD s-au antrenat pentru lupta împotriva „teroriştilor“.

Runda a doua

Atentatele cu bombă din septembrie, despre care am discutat în capitolul anterior, şi incursiunea din Daghestan au lăsat poporul rus într-o stare de anxietate şi furie, iar Putin a avut astfel ocazia să lovească. În definitiv, explicase limpede care îi erau priorităţile când le spusese jurnaliştilor, folosind termenul din jargonul interlopilor „a macera“ pentru „a elimina“, că:

> Îi vom vâna pe terorişti pretutindeni… Scuzaţi-mi limbajul, dacă-i prindem în closet, o să-i punem la macerat în closet, dacă de asta e nevoie. Totul se va rezolva, într-un final.[40]

La 1 octombrie i-a declarat oficial pe Mashadov şi guvernul cecen ca fiind ilegitimi şi a reafirmat autoritatea Federaţiei Ruse asupra capriciosului teritoriu, în vreme ce nou-formatul Grup Mixt al Forţelor Federale (OGFV: *Obedinennaia Gruppa Federalnîh Voisk*) îşi încheia mobilizarea, cuprinzând trupe *Speţnaz* şi câte un regiment din diviziile 2, 3, 20 şi 34 Infanterie Motorizată şi din Divizia 4 Tancuri de Gardă, Brigada 205 Infanterie Motorizată Independentă, precum şi trei Brigăzi Operaţionale Independente cu Misiune Specială din cadrul Trupelor Interne MVD (brigăzile 21, 22 şi 33), Detaşamentul 7 „Rosici“ al Trupelor Speciale VV şi poliţia antirevoltă OMON.

Comanda generală îi aparţinea gen.-lt. Kazanţev, iar în loc de atacul nesăbuit şi direct din primul război, planul său a fost de această dată brutal şi metodic construit. Prima etapă era, pe cât posibil, închiderea graniţelor Ceceniei în timp ce forţele se adunau. Trăgând linie, acestea numărau 50.000 de soldaţi din trupele regulate şi alţi 40.000 de soldaţi din trupe MVD VV şi ale poliţiei antirevoltă OMON, cam de trei ori mai mulţi soldaţi decât luaseră parte la invazia din 1994. În timp ce Mashadov încerca în zadar să convingă Moscova să discute despre pace, OGFV a ocupat mai întâi un cordon sanitar de-a lungul

graniţei de nord a Ceceniei, apoi a înaintat spre râul Terek, ocupând treimea nordică a ţării, armata regulată conducând atacul, iar trupele MVD apărând spatele.

Prezenţa poliţiei speciale antirevoltă din cadrul OMON, care iniţial însemna Unitate de Poliţie cu Misiune Specială (*Otriad Miliţii Osobennovo Naznachenia*), a fost o trăsătură distinctivă a operaţiunilor militare ruseşti, chiar şi în Ucraina. Formaţi în 1989, au căpătat reputaţia de trupe de asalt ale statului în ultimii ani ai URSS. Au fost folosiţi şi în misiuni de poliţie cu risc ridicat, ca, de pildă, razii în ascunzători interlope, dar, în căutarea disperată de trupe gata de luptă pentru Primul Război din Cecenia, OMON – în uniforma lor distinctivă, albastră, tigrată, pentru camuflaj urban, şi cu beretele lor negre – au început să fie tot mai mult folosiţi. Erau trataţi ca infanterie uşoară, mai ales în genul de operaţiune cunoscut sub denumirea de *zacistka*, de „curăţare“, când un sat sau un cartier era încercuit şi apoi supus unor căutări din casă în casă. Aveau să fie mobilizaţi din nou pentru al Doilea Război din Cecenia, mai cu seamă în ariergardă şi în operaţiuni urbane. Pentru că aceste unităţi erau create local în toată Rusia, antrenamentul, pregătirea şi disciplina lor variau mult, unii dintre ei fiind acuzaţi de încălcări grave ale drepturilor omului. Asta însemna şi că de multe ori aveau probleme în a coopera. Situaţia a condus la incidente grave, când s-a tras în propriile trupe, cel mai teribil caz având loc la Groznîi în martie 2000. OMON din Podolsk, crezând că au de-a face cu terorişti, au prins în ambuscadă un convoi OMON din Serghiiev Posad, care venea să-i înlocuiască. În schimbul de focuri au fost ucişi 24 de poliţişti OMON. Încorporaţi în noua Gardă Naţională în 2016 (în continuare sub denumirea OMON, care acum însemna *Otriad Mobilnîi Osobennovo Naznacenia*, Unitate Mobilă cu Misiune Specială), aceşti aproximativ 30.000 de agenţi, cu toţii soldaţi profesionişti şi majoritatea veterani ai armatei, sunt în continuare mobilizaţi pentru raiduri de securitate în Caucazul de Nord, precum şi în misiunile lor obişnuite de siguranţă publică.

Rezistenţa era sporadică şi localizată, parţial pentru că mulţi luptători ceceni s-au retras la Groznîi când a devenit limpede că ruşii nu mai erau dispuşi să se lase prinşi în ambuscadă. Trupele de recunoaştere şi elicopterele cercetau rutele înainte, potenţialele locuri din care se putea lansa o ambuscadă erau bombardate preventiv, iar tancurile mergeau însoţite de infanterie care să le sprijine. Pe măsură ce erau cucerite, satele şi oraşele erau percheziţionate, iar trupe MVD rămâneau în urmă ca garnizoane care să protejeze spatele armatei. În 12 octombrie, OGFV a trecut peste Terek, înaintând spre Groznîi pe trei axe: Grupul Vestic a străpuns districtul Nadterecini până a ajuns în suburbiile vestice din Groznîi, Grupul Nordic a traversat Terekul la Cerevlionnaia, iar Grupul Estic a ocolit Gudermes şi a flancat Groznîi dinspre est.

În timp ce Mashadov declara legea marţială şi îşi pregătea forţele, ruşii au încercuit treptat oraşul. Deşi l-a bombardat sporadic, dar violent, inclusiv cu rachete balistice OTR-21 Tocika cu rază scurtă de acţiune şi focoase convenţionale, Kazanţev nu se grăbea să-şi trimită trupele motorizate pe străzile din Groznîi. În schimb, şi-a extins treptat zona pe care o controla, iar trupele sale au început să primească întăriri din partea unor aliaţi locali. În definitiv, ani întregi de lupte interne în Cecenia şi ascensiunea jihadiştilor le erodaseră locuitorilor unitatea. Mai multe persoane puternice şi clanuri care rămăseseră pe dinafară erau dornice să lupte de partea Moscovei. Oraşul Gudermes, de pildă, a căzut în

mare parte ca urmare a dezertării familiei Iamadaiev, familia locală dominantă din clanul Benoi. GRU (*Glavnoe Razvedîvatelnoe Upravlenie*, Direcţia Principală de Informaţii) i-a luat sub aripa ei, iar armata lor privată avea să devină baza pentru Batalionul *Vostok* (Est). La fel a schimbat tabăra Ahmad Kadîrov, care în primul război fusese un susţinător al lui Dudaev, alături de adepţii lui, în număr de câteva sute, dar care până în 2003 ajunseseră la 3.000.

Recucerirea oraşului Groznîi

Oraşele care nu s-au predat au fost asediate şi bombardate în timpul iernii aspre din Caucazul de Nord. Argun a căzut la începutul lui decembrie, urmat de Urus-Martan. Bineînţeles, această strategie le-a dat rebelilor timp de pregătire. Au fortificat Groznîi, săpând tranşee, punând mine, construind poziţii fortificate în unele clădiri, iar pe altele umplându-le de capcane, amintindu-şi de lecţiile primului război. Ruşii îşi învăţaseră însă şi ei lecţiile. În primul rând, au lansat zboruri de recunoaştere la mare altitudine deasupra oraşului şi, acolo unde au fost identificate, punctele fortificate ale rebelilor au fost zdrobite de aviaţie, artilerie sau mai multe rachete Scud şi OTR-21. La apogeu, ruşii lansau în oraş 4.000 de obuze şi rachete pe zi. Rachetele termobarice trase din TOS-1 „Buratino“, care eliberează un nor de explozibil sub formă de aerosoli şi apoi îl incendiază, stârneau teamă în mod deosebit, pentru că una singură putea doborî un bloc întreg – chiar dacă, probabil, doar puţine mai rămâneseră în picioare.

La începutul lui decembrie, doar aproximativ 40.000 de civili se mai aflau într-un oraş în ruină, care în 1989 număra de zece ori mai mulţi locuitori. Mai erau şi circa 2.500 de rebeli, împotriva cărora Kazanţev avea de gând să trimită 5.000 de trupe federale, alături de 2.000 de trupe MVD şi OMON, precum şi aproximativ la fel de mulţi luptători pro-Moscova (sau cel puţin antirebeli) dintr-o miliţie comandată de Beslan Gantemirov. Gantemirov, delapidator condamnat care fusese graţiat pentru a se întoarce în armată, alcătuise o forţă din voluntari, patrioţi, mercenari, oportunişti şi infractori în care Moscova nu avea încredere – MVD îi echipase numai cu puşti mitraliere AKM-47 depăşite, din depozitele de rezervă –, dar care cunoşteau oraşul şi erau la fel de feroce şi flexibili ca oamenii lui Mashadov.

În 12 decembrie, Kazanţev şi-a început atacul. Mai întâi au intrat patrule *Speţnaz* şi de recunoaştere care să identifice ţinte pentru bombardamente aeriene şi de artilerie, apoi s-a năpustit forţa principală – Regimentul 506 Infanterie Motorizată şi două brigăzi MVD VV. Mai întâi au cucerit aerodromul Hankala, apoi au început să caute o intrare în centru. Le era imposibil să evite ambuscadele cecenilor, ca de exemplu cea în care a fost ucis gen.-mr. Mihail Malofeiev, comandantul Grupului Nordic. OGFV a fost însă mult mai prevăzătoare, iar noile tancuri T-90 s-au dovedit mult mai rezistente la lansatoarele de grenade decât vechile T-80, unul dintre ele rezistând chiar după şapte lovituri. Trupele au înaintat metodic, căutând în subsoluri şi pe acoperişuri rebeli care s-ar fi putut ascunde şi având grijă ca nici o unitate să nu se îndepărteze prea mult de cele care o sprijineau.

Soldaţii purtau pe braţ banderole de identificare pentru a reduce riscul să se împuşte între ei, iar între trupele armatei, OMON şi VV s-a stabilit un sistem de comunicaţii mai bun. Luptele au fost crâncene, dar Kazanţev îşi permitea luxul să poată trimite trupe proaspete prin rotaţie. După o săptămână de luptă de aproape, cam un sfert din soldaţii Regimentului 506 fuseseră uciși sau răniţi, aşa că a fost retras şi în locul lui a aruncat trupele proaspete din Regimentul 423 Infanterie Motorizată de Gardă.

La sfârşitul lui ianuarie, rămânând tot mai mult fără soldaţi, muniţie şi teren unde să se retragă, comandanţii rebeli au ales să abandoneze oraşul, să se regrupeze în satul Alhan-Kala, aflat la sud-vest de Groznîi, şi de acolo să se îndrepte spre podişuri, sperând să urmeze acelaşi traseu ca în primul război. Mulţi n-au scăpat, fiind prinşi de OMON la marginea oraşului Groznîi, fugăriţi de *Speţnaz* sau prinşi în terenurile minate din afara satului.

În 6 februarie, ruşii au declarat oficial că Groznîi fusese „eliberat“. Cu toate acestea, oraşul era în ruină, şi mai urma să treacă o lună până ce OMON şi miliţia lui Gantemirov să cureţe ultimele redute din oraş, şi un an până ca toate cadavrele să fie găsite şi îngropate. Spre deosebire de primul război, acum ruşii ocupaseră Groznîi şi nu mai aveau de gând să-i dea drumul. Oraşul era împânzit de forţe federale şi aliaţi ceceni, în timp ce patrulele de la sol şi din aer supravegheau neîncetat periferiile, ca să preîntâmpine o altă infiltrare. Pentru a marca realegerea lui Elţin ca preşedinte în 1996, rebelii recuceriseră Groznîi. Când Putin a fost învestit în 7 mai 2000, etapa principală a războiului fusese câştigată.

Operaţiunea „Vânătoarea de lupi“

Cât timp Groznîi era sub asediu, forţele federale îşi consolidaseră ocupaţia asupra regiunilor de nord şi centru ale ţării sub egida Operaţiunii „Vânătoarea de lupi“, pornind după rebelii care fugiseră din Groznîi şi apoi din redutele rămase. MVD nu doar îşi stabilea propria reţea de puncte fortificate şi garnizoane formate din Trupe Interne şi OMON, ci şi lansa patrule agresive şi operaţiuni de căutare ca să găsească rebeli, ascunzători de arme şi case conspirative. Când nişte rebeli au încercat să fugă din Groznîi pe la nord, s-au întâlnit cu patrule care au reuşit să-i blocheze, să-i intercepteze şi să-i elimine.

Următoarea prioritate era să cucerească podişurile nesupuse din sud, care în trecut fuseseră un adevărat refugiu pentru trupele rebele. În aprilie 2000, gen.-col. Ghenadi Troşev a fost numit şeful OGFV. Troşev, comandant de tancuri în timpul primului război, recunoscut pentru dârzenia sa şi vorba aspră, avea să devină notoriu pentru declaraţiile sale publice, în care propunea ca Groznîi să fie lăsat în ruine, ca avertisment pentru alţii, şi rebelii să fie executaţi în public: „Eu aşa aş face: aş aduna pe toată lumea în piaţă, apoi l-aş spânzura pe bandit, l-aş lăsa să atârne, să-l vadă toată lumea!“[41] Cu toate acestea, ţinând cont de experienţele din primul război, a făcut observaţia că a cuceri Cecenia nu e totuna cu a o pacifica, şi că acest proces urma să fie îndelungat.

Potrivit celor mai bune estimări ale ruşilor, aproximativ 2.000-2.500 de rebeli erau încă în libertate, însă orice ipoteză cum că ar fi fost prea risipiţi ca să ridice probleme serioase era greşită. Rebelii încă se puteau aduna în unităţi de câteva sute de luptători, angajându-se în operaţiuni ce le puteau provoca ruşilor pierderi serioase. De exemplu, una dintre ultimele lupte majore ale războiului a avut loc în martie, la Komsomolskoie, un sat la sud de Groznîi, satul natal al despotului militar Ruslan Ghelaiev. O unitate OMON din regiunea rusească Iaroslavl i-a atacat pe Ghelaiev şi soldaţii lui acolo, în timp ce se pregăteau să se refugieze în defileul Argun. Odată ce a fost limpede câţi erau – se estimau undeva între 500 şi 1.000, dar numărul real era mai apropiat de 600 –, OMON s-a mulţumit să-i blocheze în sat şi să cheme întăriri. Au fost sprijiniţi prompt de un regiment VV şi de mai multe unităţi OMON şi unităţi speciale de poliţie. După patru zile de bombardament aproape neîncetat, inclusiv din partea unor avioane Su-25 de atac la sol şi salve din lansatoare TOS-1, au luat satul cu asalt. Cu toate acestea, a fost nevoie de încă o săptămână şi de alte bombardamente pentru ca satul Komsomolskoie să fie pacificat, iar Ghelaiev, rănit, tot a reuşit să scape. În ciuda dimensiunilor ei, a fost una dintre cele mai sângeroase bătălii din război, numărul oficial al pierderilor ridicându-se la 552 de ceceni şi peste 50 de ruşi. Satul în sine a fost ras de pe faţa pământului. Jurnalista Anna Politkovskaia a spus despre el că devenise „o aglomerare monstruoasă de case făcute scrum, ruine şi morminte noi în cimitir“.[42]

Cel mai adesea însă, rebelii pur şi simplu pregăteau ambuscade şi atacuri rapide în urma cărora se retrăgeau. Cu 80.000 de soldaţi şi membri ai poliţiei de securitate desfăşuraţi în toată ţara, mediul devenea tot mai ostil pentru ei. În mod inevitabil aveau să repurteze şi succese. În 19 august 2002, de exemplu, un mic grup de rebeli care avea una dintre puţinele rachete sol-aer Igla (SA-16) cu tragere de pe umăr rămase a reuşit să doboare un elicopter rusesc de transport Mi-26 când se apropia de baza Hankala. Mi-26 e un mastodont al aerului, fiind de regulă capabil să poarte 90 de soldaţi şi cinci membri ai echipajului, dar acesta era ticsit cu 142 de soldaţi, aduşi în cadrul rotaţiei de trupe. Tragica ironie face că a căzut pe un teren minat din jurul unui post de comandă rusesc, iar impactul, incendiul declanşat când kerosenul s-a scurs în compartimentul echipajului şi minele au provocat moartea a 127 de oameni, în ceea ce a devenit dezastrul aviatic rusesc cu cele mai multe victime până în acel moment.

Mai adesea însă, reuşitele erau minore, iar contraatacurile, devastatoare, totul în vreme ce comandanţii rebeli erau – după cum se exprimau ruşii – „neutralizaţi“ unul câte unul, la fel de des ca urmare a operaţiunilor secrete ca şi a celor militare directe. Khattab, care supravieţuise exploziei unei mine şi unui glonţ în stomac, a fost ucis în martie 2002, când un agent FSB sub acoperire i-a dat o scrisoare îmbibată în otravă. Zelimhan Iandarbîiev, autodeclaratul preşedinte cecen în exil, fugise în Qatar, dar în februarie 2004 agenţii GRU l-au ucis punându-i o bombă sub maşină. În 2005, Mashadov a murit în timpul unui atac de comando dat de forţele FSB asupra unei ascunzători din Tolstoi-Iurt, probabil de mâna nepotului şi gărzii sale de corp, care aveau ordin să-l împuşte mai degrabă decât să-l lase să fie capturat. Basaiev a fost aruncat în aer în iulie 2006, când o mină a explodat în timp ce o inspecta.

Crearea „Kadîrovstanului“

Pe măsură ce rebelii au rămas tot mai mult fără conducători, fără speranţă şi ţinte clare pentru eliminare sau capturare, Moscova aştepta de la aliaţii ei ceceni să stabilizeze ţara. În iunie 2000, Putin îl numise pe un fost rebel, Ahmad Kadîrov, ca şef interimar al guvernului cecen. Acesta fusese Mare Muftiu al Ceceniei în perioada dintre războaie, dar intrase în conflict cu ramura extremistă wahhabistă a Islamului, care se impusese tot mai mult, astfel că el şi fiul său Ramzan trecuseră de partea guvernului în 1999. Miliţia lui personală, aşa-numiţii *kadîrovţi* („kadîroviţi“), fusese la început doar una dintre numeroasele astfel de forţe loialiste, dar, pe măsură ce familia Kadîrov a devenit tot mai dominantă, ceilalţi au fost siliţi să li se alăture sau să se desfiinţeze.

Ahmad Kadîrov a fost învestit oficial drept preşedinte al Ceceniei în 2003, dar a fost ucis în anul următor, când rebelii au detonat o bombă sub podiumul stadionului de fotbal Dinamo în timpul paradei anuale de Ziua Victoriei. Deşi Ramzan era prea tânăr să-i urmeze oficial la conducere, succesiunea era clar stabilită. Lucrurile căpătaseră o turnură personală, iar în cadrul procesului el şi kadîroviţii s-au pornit cu aplomb să elimine orice rebeli – şi adversari politici – rămaşi. În 2007, după ce a împlinit 30 de ani, a fost declarat oficial preşedinte, iar de atunci a ţinut Cecenia într-o strânsoare nemiloasă şi capricioasă.

În 16 aprilie 2009, Comitetul Naţional Antiterorism al Rusiei a declarat oficial că „operaţiunea antiteroristă“ din Cecenia se încheiase, practic declarând victoria. E drept, la fel ca în timpul Primului Război din Cecenia, rebelii au încercat să se folosească de acţiuni teroriste în afara graniţelor Ceceniei ca să aducă războiul în Rusia. Cel mai notoriu incident a avut loc în octombrie 2002, când 40 de terorişti au capturat teatrul Dubrovka din Moscova, luând circa 850 de ostatici. După două zile de negocieri fără succes, în clădire s-a pompat gaz narcotic, apoi a fost luată cu asalt de echipa antitero *Alfa*. Teroriştii au fost ucişi, dar în intervenţie au murit şi 179 de ostatici, aproape exclusiv din cauza lipsei de comunicare, echipelor medicale de urgenţă nespunându-li-se ce gaz fusese folosit şi astfel neoferind tratamentul corespunzător. În septembrie 2004, 32 de terorişti au ocupat Şcoala Nr. 1 din oraşul Beslan, din Osetia de Nord, în prima zi din noul an şcolar. Din cei 1.100 de ostatici, majoritatea erau copii. În a treia zi de asediu, când una dintre bombele teroriştilor a explodat, clădirea a fost luată cu asalt: 334 de ostatici au murit, inclusiv 186 de copii. Însă, în vreme ce în timpul primului război autorităţile fuseseră deschise la compromisuri, sub Putin Kremlinul a adoptat o abordare dură şi şi-a continuat campania în Cecenia. De atunci au avut loc atacuri izolate, majoritatea atentate sinucigaşe cu bombă, cum a fost deraierea din 2009 a Nevski Expres, trenul de mare viteză de la Moscova la Sankt-Petersburg, în care au murit 27 de persoane, sau atentatul sinucigaş din 2011 de la aeroportul Domodedovo din Moscova, unde au murit 37 de persoane. Adoptând poziţia lui Putin – care, după Beslan, a spus că în trecut „Am arătat că suntem slabi. Iar cei slabi sunt învinşi“ –, autorităţile au refuzat să cadă la un compromis cu teroriştii, iar astfel de atacuri rămân o raritate.[43]

În Cecenia, insurgenţa fusese într-adevăr zdrobită. Cei câţiva rebeli rămaşi erau mai degrabă extremişti jihadişti – în 2007 declaraseră un „Emirat al Caucazului“ –, iar centrul de greutate al insurgenţei s-a mutat în republicile din Caucazul de Nord. Forţele ruseşti din

Cecenia au fost reduse constant până la 10.000 de soldaţi – în Brigada 46 a ceea ce erau Trupele Interne MVD, iar acum Garda Naţională, şi în Brigada 42 Infanterie Motorizată a armatei regulate. Majoritatea forţelor din Cecenia, deşi în principiu unităţi de poliţie sau Trupe Interne, sunt de fapt kadîroviţi: Regimentul de Poliţie 141 pentru Misiuni Speciale „Ahmad Kadîrov“ la Groznîi, Batalionul 249 Motorizat Independent pentru Misiuni Speciale „Iug“ („Sud“) la Vedeno, Brigada 424 IOD şi Batalionul Special de Poliţie 359 Motorizat la Groznîi şi câteva batalioane independente – 360 („Şelkovskaia“), 743 („Vedeno“) şi 744 („Nojai-Iurt“). Aceştia poartă uniforme ale Trupelor Interne regulate şi sunt acum subordonate oficial comandamentului districtual al Gărzii Naţionale din Caucazul de Nord de la Rostov-pe-Don, dar depun jurăminte personale de credinţă lui Kadîrov şi, în realitate, este recunoscut faptul că e foarte probabil să-i fie loiali lui, în principal.

Însă ironia face că, pentru a putea înfrânge rebeliunea, Kremlinul e posibil să-i fi oferit în realitate Ceceniei mai multă autonomie decât în ultimele două secole. Kadîrov nu ratează nici o ocazie să-şi declare loialitatea faţă de preşedintele Putin, dar de fapt conduce Cecenia aşa cum consideră, primind de la Moscova subvenţii federale generoase, pe care le risipeşte în proiecte vanitoase (Moscheea „Ahmad Kadîrov“ din Groznîi e una dintre cele mai mari din Rusia), trăind pe picior mare şi răsplătindu-şi lacheii. Din când în când, guvernul pare pe punctul să-şi piardă răbdarea faţă de despotul militar cecen, ca de pildă atunci când oamenii lui l-au împuşcat pe opozantul Boris Nemţov chiar în zona Kremlinului, în 2015. De fiecare dată însă, a făcut un pas în spate, de teamă ca nu cumva încercările de a-l da jos să-i împingă spre un al treilea război în Cecenia.

Sigur, e posibil ca doar să-l amâne. În 1995, în toiul Primului Război din Cecenia, gen. Kvaşnin cu siguranţă asta părea să creadă:

> Îi vom zdrobi pe ceceni atât de cumplit, încât să nu se mai ridice de jos, astfel ca actuala generaţie să fie prea îngrozită să mai lupte împotriva Rusiei. Observatorii occidentali să vină la Groznîi şi să vadă ce am făcut cu propriul nostru oraş, ca să ştie ce ar putea păţi oraşele lor dacă fac pe durii cu Rusia. Dar, să ştiţi… în 20-30 de ani va creşte o nouă generaţie de ceceni, care nu au văzut armata rusă în acţiune şi care se vor răscula din nou, aşa că va trebui să-i zdrobim din nou.[44]

Lecţiile învăţate

Între timp, e limpede că ruşii învăţaseră nişte lecţii din dezastrul anterior, dar şi din revanşa luată recent. Unele dintre ele erau de natură tehnică şi tactică. Şi-au făcut apariţia arme şi echipamente noi, de la veste antiglonţ la drone de recunoaştere. La început, tancurilor şi TAB-urilor ruseşti le fusese greu să atace ţintele aflate la etajele superioare ale blocurilor fără să-şi expună comandanţii atunci când aceştia deschideau turela ca să folosească mitralierele montate pe vehicul. De data aceasta au înaintat în oraşe însoţiţi de vehicule prevăzute cu tunuri antiaeriene ZU-23 de 23 mm, care puteau mătura acoperişurile. Dacă înainte fuseseră dureros de vulnerabile în faţa atacurilor cu AG de la

mică distanţă, tancurile erau prevăzute acum cu blindaj reactiv şi însoţite de infanterie de sprijin. S-au format „detaşamente de asalt“ pentru realităţile specializate ale războiului urban, fiecare alcătuit din 30–50 de soldaţi, de obicei împărţiţi în echipe de cinci, printre care un lunetist şi un soldat care folosea un AG sau un lansator de rachete incendiare RPO-A Şmel. Între timp, echipele *Speţnaz* antilunetişti şi-au folosit lansatoarele de rachete şi propriii lunetişti ca să-i doboare pe franctirorii ceceni. La nivel general, folosind o abordare mai metodică decât „goana spre Groznîi“ din primul război, forţele federale s-au şi coordonat mult mai eficient.[45]

Lecţiile deprinse au fost însă şi politice. Numărul pierderilor suferite în primul război a fost de 5.500 de poliţişti şi soldaţi, iar în al doilea război s-a ridicat la 5.200. E drept, cifrele au fost puse la îndoială, nu în ultimul rând pentru că e posibil să nu-i ia în calcul pe cei care au murit în spital de pe urma rănilor. Pierderile erau grave în sine, dar au dus şi la o rezistenţă serioasă la recrutare: numai în 2000 rata de evitare a serviciului militar a urcat cu 50%. Efectele politice au fost însă în mare parte gestionate, într-o măsură considerabilă deoarece Kremlinul a avut mult mai mare grijă să controleze discursul oficial. Deşi au fost jurnalişti curajoşi care şi-au riscat viaţa – şi au murit – relatând realităţile de pe teren, s-au folosit mult mai amplu cenzura, jurnalişti „de-ai casei“ şi discursuri atent construite care să-l prezinte drept un război impus Rusiei de mafioţii şi jihadiştii ceceni, purtat cât mai expeditiv cu putinţă.

Naraţiunea a fost întărită de „cecenizarea“ războiului. Contingentele de ceceni nu doar că au suferit pierderi care altfel poate că le-ar fi revenit forţelor federale, dar au şi contribuit la efortul de război prin cunoştinţe locale şi un entuziasm indubitabil, văzându-l de multe ori drept o ocazie de a regla conturile între clanuri şi de a câştiga statut politic. Prezenţa acestor forţe le-a şi permis rebelilor sărăciţi sau demoralizaţi să schimbe tabăra, în loc să lupte până la moarte. În plus, ridicând familia Kadîrov, pretenţia Kremlinului cum că purta un război pentru restaurarea unei ordini legitime în Cecenia părea mai plauzibilă.

Lucrul acesta conta, deoarece războiul nu doar că avea să-i consolideze lui Putin statutul de apărător dur, chiar nemilos al intereselor Rusiei, ci avea să stabilească şi anumite precedente în care s-a făcut recurs la forţă. Disponibilitatea lui Putin de a vizita Caucazul de Nord şi de a fi văzut alături de soldaţi, precum şi jargonul de stradă pe care-l folosea vorbind despre ceceni nu i-au stricat cu nimic reputaţia de macho. Dar scandalizarea Occidentului faţă de tacticile brutale folosite pentru a subjuga Cecenia a jucat şi ea un rol în a-i modela perspectivele despre geopolitică. În primul rând, a considerat că e vorba de ipocrizie şi de rea-credinţă, dat fiind că, după cum vedea el problema, era dispus să lase Washingtonul să-şi poarte războiul împotriva Al-Qaeda aşa cum considera acesta de cuviinţă. A simţit că Cecenia a fost frontul lui din „Războiul Global împotriva Terorii“, şi pare să fi fost chiar jignit când guvernele occidentale i-au pus la îndoială metodele. A observat însă şi că Occidentul s-a limitat la acuze grave şi la luări de poziţie în care şi-a exprimat diplomatic profunda îngrijorare. A început să creadă că, mai ales când avea de-a face cu un fapt împlinit şi cu o replică dură, în ciuda puterii sale economice şi, într-adevăr, militare, Occidentului îi lipsea un atu strategic esenţial: voinţa. Acesta, se pare că a tras el concluzia, era avantajul strategic al Rusiei.

39. Acest capitol se inspiră din Mark Galeotti, *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, Osprey, 2014.

40. RIA Novosti, 24 septembrie 1999.

41. Lenta.ru, 4 iunie 2001.

42. Anna Politkovskaya, *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*, University of Chicago Press, 2003.

43. „Address by President Vladimir Putin“ („Discurs al preşedintelui Vladimir Putin“), Kremlin.ru, 4 septembrie 2004.

44. Pavel Felgenhauer, „Degradation of the Russian Military: General Anatoli Kvashnin“, *Perspective*, v. 15, no. 1 (octombrie–noiembrie 2005).

45. Poate cel mai bun studiu despre modul în care ruşii au învăţat lecţiile războiului (şi uneori nu au reuşit să o facă) este RAND's *Russia's Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat* (2001).

8. IVANOV, INIŢIATORUL

Paradoxal este că, deşi a condus reînarmarea ţării şi cu toate că îi place în mod limpede să pozeze în carlinga unui avion de vânătoare, când conduce un tanc sau când testează cel mai nou pistol din dotare, Vladimir Putin nu şi-a făcut niciodată stagiul militar. L-a evitat înscriindu-se la Universitatea de Stat din Leningrad şi, cu toate că asta presupunea o pregătire de ofiţer în rezervă – a absolvit ca locotenent în rezervă, având sub comandă un pluton de control al focului obuzierelor –, informaţiile vremii subliniază cât de superficială şi minimală a fost aceasta. Pregătirea consta în câteva săptămâni pe an în sala de curs şi antrenamente fizice, pregătire minimă în poligon şi participarea la câteva jocuri de război de rutină, care urmau o coregrafie, şi câteva săptămâni vara în care mergea la cules recolta în calitate de „voluntar“.

În perioada petrecută la KGB a fost mai întâi poliţist politic în ţară, apoi a ocupat un post mic de director de informaţii în Germania de Est. Nu a avut niciodată prea mult contact cu militarii, şi nici unul dintre cei mai apropiaţi prieteni, aliaţi şi binefăcători ai săi nu a fost soldat. Cu toate că ştia că vrea o armată rusească puternică – considerând că ţara avea nevoie de ea –, urma să depindă de alţii să i-o construiască; mai cu seamă că, în vreme ce Elţin apelase la soldaţi în anii ’90, prin tradiţie postul de ministru al apărării era în esenţă politic, ocupat de civili de încredere care-i puteau ţine în frâu pe soldaţi, oricât de mult s-ar fi zbătut pentru ei. Oameni ca Graciov şi Rodionov se considerau mai întâi soldaţi şi abia apoi politicieni, şi poate că aşa se explică de ce nu au avut succes. Putin avea nevoie de oameni în care să poată avea încredere, dar şi care să poată gestiona provocările vremii.

Numele meu este Ivanov, Serghei Ivanov

Aşa cum am discutat în Capitolul 6, cei trei pe care i-a ales atunci erau din multe puncte de vedere reprezentativi pentru lucrurile de care considera Putin că e nevoie: mai întâi spionul, apoi contabilul şi, în cele din urmă, inginerul. Primul său ministru al apărării, Serghei Ivanov, era un fost agent KGB de informaţii externe cu o carieră strălucită, în multe privinţe tipul spionului suav, dar dur, un James Bond slav, aşa cum Putin însuşi îşi dorise să fie. Sarcina lui era să afirme realităţile politice aşa cum le vedea noul guvern, anume că Rusia era sub ameninţare şi trebuia să fie puternică pentru a supravieţui. A fost urmat de Anatoli Serdiukov, contabil ce condusese Administraţia Financiară Federală şi care în cele din urmă a reuşit să străpungă rezistenţa corpului de ofiţeri conservator şi să le impună o reformă. A fost însă un proces decisiv şi deloc comod, iar lui i-a urmat Serghei

Şoigu, politician cu state vechi şi cu flerul de a repara instituţiile disfuncţionale, oferindule un adevărat *esprit de corps*. Dacă Putin este părintele armatei ruseşti moderne, aceşti trei bărbaţi au fost cel puţin moaşele.

Serghei Borisovici Ivanov a fost, asemenea lui Putin, un recrut din Leningrad al KGB, dar de o cu totul altă factură. A intrat repede în Direcţia Principală I a KGB, ramura de elită în materie de informaţii externe, după ce a studiat limba engleză la Londra, la Ealing Technical College. A lucrat la Leningrad alături de Putin înainte să fie trimis în străinătate sub acoperire diplomatică, mai întâi în Finlanda, apoi în Kenya, până când a fost „turnat" de transfugul Oleg Gordievski şi a trebuit să se întoarcă în Rusia. La destrămarea Uniunii Sovietice, s-a transferat fără probleme la noul Serviciu de Informaţii Externe (SVR: *Slujba Vneşnei Razvedki*), devenind primul director adjunct al Departamentului European.

În 1998 s-a mutat în FSB, devenind director adjunct şi şef al Departamentului de Analiză, Prognoză şi Planificare Strategică. Cam în aceeaşi perioadă Putin era numit director al FSB şi, cu toate că trebuie să fi simţit o oarecare satisfacţie că „mediocrul" era acum şeful lui Ivanov, Putin îi respecta acestuia talentele, mai ales capacitatea de a înţelege rapid situaţii strategice complexe şi autoritatea calmă pe care o impunea, chiar şi când avea de-a face cu figuri mai în vârstă şi cu poziţii superioare. Aceste calităţi l-au transformat în 1999 în alegerea lui Putin pentru rolul de secretar al Consiliului de Securitate – din multe puncte de vedere, echivalentul rusesc al consilierului în materie de Securitate Naţională din Statele Unite –, iar în 2001 l-a înlocuit pe mareşalul Sergheiev ca ministru al apărării, un post pe care avea să-l ocupe până în 2007.

Condoleezza Rice, fostul consilier în materie de securitate naţională al Statelor Unite, pe atunci secretar de stat, îşi aminteşte un schimb de replici elocvent: „Preşedintele [George W.] Bush i-a spus lui Putin: «Trebuie să ştiu în cine aveţi încredere. Cine e persoana la care să apelăm în caz că apar chestiuni sensibile între noi?» «Serghei Ivanov, ministrul apărării», a răspuns Putin".[46]

Poate că se bucura de încrederea lui Putin, dar Ivanov avea şi o misiune deloc de invidiat. Când a fost numit în funcţie, Cecenia domina agenda ministerului şi, cu toate că era în curs de a fi câştigat, războiul încă reprezenta o amintire neplăcută a slăbiciunilor armatei ruse, care era nevoită să niveleze oraşe sub bombardamente de artilerie şi să înarmeze şi să dea putere miliţiilor locale ca să subjuge această regiune mică. Chiar şi după ce războiul a fost câştigat propriu-zis pe câmpul de luptă au rămas nişte provocări uriaşe, printre care aceea de a reduce pericolul terorismului şi de a repara pagubele aduse imaginii armatei. Într-o vreme când Putin era tot mai enervat de ceea ce considera a fi ipocrizie şi ostilitate din partea Occidentului, mai ales în privinţa extinderii NATO spre est – în 2004 Ivanov însuşi a spus că Rusia va lua „măsuri corespunzătoare" dacă procesul continua[47] –, Ivanov a ajuns să fie ministrul apărării care a reuşit să pună întrebările esenţiale, nu să vină cu răspunsurile.

Spionul şi generalii

Trebuie să recunoaştem că Ivanov era un profesionist capabil şi competent în materie de afaceri externe. Într-adevăr, Condoleezza Rice (care odată s-a furişat neoficial împreună cu Ivanov la un spectacol de balet la Sankt-Petersburg) l-a lăudat în cartea ei de memorii, spunând: „Serghei era dur şi întru câtva circumspect faţă de Statele Unite, însă te puteai baza pe el. Nu mi-a spus niciodată că va face ceva ce nu a făcut“[48].

Însă cunoştea armata la fel de puţin ca Putin. Avea mai mulţi bani de cheltuit, e adevărat, dar, mulţumindu-se cu măriri de salariu şi jucării noi, generalii nu erau dornici să pornească o reformă autentică. Putin îi dăduse lui Ivanov misiunea să creeze o maşinărie militară capabilă să apere patria-mamă de o invazie militară la scară largă, dar problema era că generalii aveau deja pe agendă două chestiuni urgente. Pe de o parte, de la Operaţiunea *Furtună în deşert* din 1991, când coaliţia a invadat Irakul, ajunseseră să-şi dea seama cum revoluţionau războiul noile tehnologii, mai ales rachetele de înaltă precizie cu rază lungă de acţiune. Irakul lui Saddam Hussein trimisese în teren o armată relativ experimentată şi bine pregătită, construită în esenţă conform tiparelor sovietice şi înarmată cu echipamente sovietice destul de moderne. Succesul războiului-fulger lansat de coaliţie – au suferit 379 de pierderi, iar irakienii, mai bine de 20.000 – a fost pus de analiştii ruşi pe seama tehnologiilor occidentale superioare, care le oferiseră un avantaj esenţial. Pe de altă parte, Iugoslavia a consolidat sentimentul că războiul „fără contact“ purtat cu arme de înaltă precizie şi cu rază lungă de acţiune era calea viitorului – pentru care nu erau pregătiţi –, dar şi că NATO, oricât spunea despre sine că e o alianţă defensivă, era perfect capabilă şi dispusă să intervină şi să remodeleze ţări atunci când era în interesul ei să o facă.

Prin urmare, îşi dădeau seama de nevoia de a se moderniza. În acelaşi timp însă, se agăţau cu încăpăţânare de ideile sovietice despre importanţa unei armate de masă, iar asta presupunea recrutare. Valoarea încorporării, în definitiv, e aceea că formează o masă de rezervişti pregătiţi (sau semipregătiţi) care pot fi chemaţi la arme în caz de război, alcătuind astfel acea armată de milioane de soldaţi despre care credeau că e nevoie pentru apărarea ţării. Cu alte cuvinte, voiau şi soldaţi mai mulţi, şi echipament mai bun. Fondurile suplimentare pe care le avea Ivanov la dispoziţie nu puteau acoperi ambele solicitări şi, în orice caz, spionul, care pare să fi avut un dispreţ instinctiv faţă de soldaţii de sub comanda lui, a început să se satureze tot mai mult de dorinţa lor de a primi orice voiau.

Prin tradiţie, misiunea de a traduce deciziile politice în politică militară şi de a le livra apoi Comandamentului Suprem îi revenea militarului aflat în cea mai înaltă poziţie, şeful Statului-Major. Ivanov s-a pomenit însă de la început împovărat cu un om care credea că nu e treaba civililor să impună schimbări forţelor armate. Gen. Anatoli Kvaşnin fusese şef al Statului-Major General din 1997. Cunoscut poate cel mai bine pentru abordarea sa dură în ambele războaie cecene, fusese şi unul dintre iniţiatorii „incidentului de la Priştina“ din 1999, lucru care îi atrăsese bunăvoinţa lui Elţin pentru faptul că, aşa cum s-a exprimat un comentator media, „îi vârâse inamicului un arici în pantaloni“.[49] (Fraza a fost folosită când şi când încă din 1962, când liderul sovietic Hruşciov, care avea aplecare spre expresii din popor, l-a întrebat pe ministrul apărării dacă era momentul „să vâre un arici în pantalonii americanilor“ trimiţând rachete nucleare în Cuba.[50]) Voise postul de ministru şi chiar

făcuse apel la Elţin, trecând peste şeful Statului-Major, Aleksandr Voloşin, ca să încerce să-l obţină. Când în locul lui a fost numit Sergheiev, Kvaşnin nu s-a ferit să-şi arate mânia şi a făcut tot posibilul să împiedice multe dintre schimbările plănuite. A încurajat aparatul Statului-Major să tergiverseze lucrurile, iar când Ivanov l-a înlocuit pe Sergheiev, a reuşit să inverseze mare parte din ele.[51]

Nici pentru Ivanov nu s-a dovedit un subordonat mai comod. A arătat limpede că îl consideră pe ministru egalul, nu superiorul său, interpretare din nefericire posibilă din cauza felului cum e scrisă Legea apărării naţionale. A spus deschis că nu e de acord cu politica oficială şi chiar a dat ordin ca aparatul Statului-Major să nu acţioneze în baza instrucţiunilor oficiale venite de la ministru decât dacă erau semnate şi de el. Sub Elţin şi Sergheiev scăpase cu un asemenea comportament, dar nu şi sub Ivanov şi Putin. Deşi amândoi considerau că era mai bine să evite vreo schimbare majoră în cadrul armatei la apogeul celui de-al Doilea Război din Cecenia, în 2003 etapa principală de luptă a războiului se încheiase şi venise momentul să meargă mai departe.

Reformele lui Ivanov

În ianuarie 2004, Ivanov a dat de înţeles că schimbarea plutea în aer atunci când în discursul din cadrul conferinţei anuale de la Academia de Ştiinţe Militare a criticat Statul-Major pentru că se împotmolea în chestiuni administrative de zi cu zi şi neglija imaginea de ansamblu. La scurt timp după aceea, Legea apărării naţionale a fost modificată ca să exprime limpede faptul că ministrul era şeful. În iulie, Kvaşnin a fost înlocuit de gen.-col. Iuri Baluievski, care avea reputaţia de bun strateg şi, extrem de important, nu se comporta asemenea unui elefant într-un magazin de porţelanuri.

Un model de reformă fusese deja propus în 2003 într-un articol intitulat „Sarcinile urgente pentru dezvoltarea forţelor armate ale Federaţiei Ruse“, bazat preponderent pe experienţele din războaiele cecene şi problemele pe care le scoseseră la iveală. Chestiunea principală era calitatea: pentru războiul modern e nevoie de soldaţi cu aptitudini şi experienţe ce nu pot fi neapărat dobândite în timpul pregătirii uzuale a recruţilor, dar şi de unităţi care lucraseră şi se antrenaseră împreună, nu supuse rotaţiei din ciclul de încorporare de şase luni. Dat fiind că nu exista nici o şansă de a alcătui o armată profesionistă îndeajuns de mare încât să acopere nevoile de securitate ale Rusiei şi pe care ţara să şi-o poată permite, în practică singura opţiune viabilă era ideea iniţială a lui Graciov de a avea o armată de masă, alcătuită în mare parte din recruţi, şi un contingent mai mic de unităţi formate numai din profesionişti, pregătite permanent. Problema era că, trăgând linie, Comandamentul Suprem încerca să obţină aceleaşi lucruri numai pentru sine: să păstreze recrutarea şi o armată uriaşă astfel încât să genereze o rezervă mare, dar în acelaşi timp să atragă şi să păstreze un număr mare de *kontraktniki* voluntari, cărora trebuia să le plătească un salariu decent. Deşi oficial Rusia susţinea că nu erau deloc probabile războaie majore cu NATO sau cu China, şi că ameninţările adevărate erau terorismul şi conflictele locale la scară mică, generalii – poate conştienţi că o armată mai

mică ar fi însemnat mai puţini generali – erau încă hotărâţi să se pregătească pentru prima variantă.

Mai exista şi problema arsenalelor şi depozitelor ticsite încă de armament sovietic tot mai perimat. Acesta trebuia încă inventariat, păzit şi întreţinut, chiar dacă valoarea pe câmpul de luptă era profund îndoielnică. Baza de Depozitare 503 pentru Arme şi Echipament Militar de la Abakan, în Hakassia, de exemplu, s-a aflat în centrul unui scandal public când s-a aflat că acolo erau încă depozitate tunuri antiaeriene S-60 de 75 mm din anii ’50, care fuseseră înlocuite de sisteme RSA moderne în anii ’70. Însă erau ţinute acolo nu doar din inerţie instituţională: dacă Rusia avea vreodată de gând să mobilizeze milioane de rezervişti, urma să aibă nevoie de o rezervă uriaşă de arme, oricât de vechi.

Pentru a rezolva această problemă imposibil de rezolvat era nevoie de hotărâri dure şi de o conducere dură care să le impună Comandamentului Suprem. Ivanov era încă prea dependent de generali şi prea distras de alte însărcinări ca să o facă. În definitiv, era tot un membru din cercul apropiat al lui Putin, un consilier esenţial în materie de securitate şi politică externă, şi, aşa cum am spus, în 2005 urma să fie numit şi viceprim-ministru responsabil cu industriile apărării. Asta însemna că se afla în poziţia deloc de invidiat de a conduce şi industriile apărării – care voiau multe comenzi şi marje de profit largi –, dar şi pe clientul lor principal. Prin urmare, reformele s-au desfăşurat lent şi nesistematic.

Un singur regiment din Divizia 76 Aeropurtată Gardă a devenit studiu de caz pentru forţele alcătuite numai din profesionişti şi, cu toate că a avut rezultate mixte, experimentul a fost declarat un succes în 2005, după care tot mai multe unităţi au început să fie convertite. Între timp, Baluievski se străduia să eficientizeze structura naţională de comandă, adunând Districtele Militare existente (VO: *Voennîi Okrug*) în trei grupări regionale. Comandamentul de Vest urma să încorporeze Districtele Moscova şi Leningrad, Flota din Marea Baltică şi cea din Marea Nordului, precum şi un Comandament central pentru Aviaţie cu Misiuni Speciale şi Apărare Aeriană. Comandamentul de Sud urma să acopere Caucazul de Nord şi o parte a districtelor din zona Volga-Urali, Flota din Marea Neagră şi Flotila din Marea Caspică. Restul ţării urma să fie acoperit de Comandamentul de Est, cuprinzând Districtele din Estul Îndepărtat, Siberia şi majoritatea celor din zona Volga-Urali, precum şi Flota din Pacific. Între timp, rolurile din Comandamentele Principale – Trupele Terestre, Marina şi aşa mai departe – urmau să fie orânduite. S-a organizat o serie de experimente cu un nou Comandament Operaţional Strategic (OSK: *Operativnoe Strateghiceskoe Komandavanie*), dar planul a fost întâmpinat inevitabil cu rezistenţă din pricina intereselor înrădăcinate, mai ales ale Comandamentelor Principale.

Mărimea chiar contează

Toate astea poate că aveau sens, dar nu abordau chestiunea esenţială: dimensiunea armatei. Pur şi simplu nu erau suficienţi bani pentru reînarmarea, reorganizarea şi înlocuirea

recruţilor cu *kontraktniki*. Cei mai mulţi voluntari semnaseră contracte de 12 luni, iar condiţiile nu doar că erau încă precare, dar existau tot mai multe oportunităţi în economia civilă, pe măsură ce economia Rusiei prospera. Astfel, majoritatea covârşitoare pur şi simplu alegea să nu mai semneze pentru tururi ulterioare. De exemplu, în 2006, Regimentul 382 Infanterie Motorizată din cadrul Diviziei 122 Infanterie Motorizată a semnat cu 2.700 de *kontraktniki* – dintre care numai 400 au rămas după primul an. Totuşi, guvernul se angajase în proiect şi, chiar dacă în 2005 peste jumătate din întregul buget al apărării era alocat eforturilor de a recruta, caza, plăti şi reţine soldaţi profesionişti, planul pur şi simplu nu funcţiona. Mai rău, eforturile de a moderniza forţele armate în general se împotmoleau în costul unei astfel de campanii idealiste. Reformele lui Baluievski au fost puse deoparte, chiar dacă în 2008 aveau să iasă în mare parte din nou la suprafaţă în programul denumit „Armata cu Înfăţişare Nouă“.

În cele din urmă, Ivanov a reuşit să obţină un fel de compromis. Serviciul militar obligatoriu nu era deloc popular în ţară, iar Ivanov, asemenea multora din cadrul securităţii civile, nu era convins de valoarea lui. Cazul mediatizat despre abuzarea cumplită a unui recrut, soldatul Andrei Siciov, i-a oferit muniţia politică necesară. În 2006, soldatul Siciov, recrut de la Şcoala de Tancuri Celiabinsk, a intrat în conflict cu sergentul lui de pluton, pe nume Aleksandr Siviakov. De Anul Nou, Siviakov s-a îmbătat şi l-a obligat să stea timp de trei ore într-o poziţie incomodă, semighemuită, doar ca să-l umilească. Ori de câte ori Siciov încerca să se mişte, Siviakov îl bătea. A făcut cheaguri de sânge în picioare, apoi s-au instalat septicemia şi cangrena. Până şi-a dat cineva seama ce se întâmplă şi a chemat o ambulanţă, era prea târziu. Lui Siciov au trebuit să-i fie amputate ambele picioare şi organele genitale. Comandanţii locali probabil ar fi trecut totul sub tăcere dacă unul dintre medicii de la spital nu ar fi dat un pont Comitetului pentru Mamele Soldaţilor, o organizaţie caritabilă întemeiată tocmai ca să scoată la iveală astfel de abuzuri şi să lupte împotriva lor. Chiar şi aşa, ierarhia militară a făcut tot posibilul să minimalizeze povestea, până când Ivanov s-a trezit cu o întrebare despre caz din partea unui jurnalist. Ivanov a afirmat nonşalant că „nu s-a întâmplat nimic grav“, pentru că „altfel mi s-ar fi spus“.[52] A fost o ruşine publică pentru un om care se mândrea cu faptul că, aparent, îşi controlează subalternii. După o anchetă pe repede înainte, Siviakov şi alţi doi au fost acuzaţi şi condamnaţi pentru abuzuri grave în serviciu. Sergentul a primit patru ani de închisoare; complicii lui au primit un an cu suspendare.

Incidentul a stârnit o ceartă urâtă între Ivanov şi procurorul-şef militar Aleksandr Savenkov. Se pare că unii generali încercaseră să intimideze martorii acuzării să se retragă, iar când Savenkov a lansat un avertisment despre faptul că ritualurile periculoase de iniţiere începuseră, de fapt, să se înmulţească, Ivanov a încercat să dea vina pe Procuratura Militară Generală, susţinând că se aflau în buzunarul „forţelor care şi-au propus să obţină un capital politic îndoielnic de pe urma problemelor actuale ale armatei“.[53] În definitiv, era un studiu de caz despre politica personală a regimului Putin: Ivanov era unul dintre aliaţii personali ai preşedintelui, iar Savenkov nu, aşadar primul a rămas, iar celălalt a trebuit să-şi dea demisia. Chiar şi aşa, a fost un spectacol jenant care a mânjit şi mai mult reputaţia armatei şi probabil a garantat că Ivanov nu va fi succesorul lui Putin. Cât despre nefericitul soldat Siciov, după luni întregi de îngrijiri medicale şi

insuficienţă renală, a fost în sfârşit externat. S-a mutat cu mama lui într-o casă plătită în cele din urmă de Ministerul Apărării.

Neluând în seamă nemulţumirile generalilor, Ivanov a anunţat că perioada de serviciu militar va fi redusă la 12 luni. Decizia nu rezolva cu nimic problemele fundamentale, printre care nevoia de a depozita arme pentru o rezervă uriaşă care cel mai probabil nu avea să fie mobilizată niciodată, şi, totodată, i-a înfuriat pe generali, care au considerat că nu au suficient timp să-i antreneze cum se cuvine pe soldaţi şi să-i facă mobilizabili pe o perioadă mai lungă de câteva luni. Dar aşa s-au deblocat nişte bani – pentru că, deşi plătiţi mizerabil, recruţii tot trebuiau înarmaţi, antrenaţi şi cazaţi – şi s-au putut reduce dimensiunile forţelor armate, dar nu îndeajuns de mult.

A fost însă doar un pas mic şi, cu toate că se cheltuiau mai mulţi bani, e discutabil dacă aceştia contribuiau cu ceva la consolidarea armatei ruse, care în 2007 încă număra 1,1 milioane de oameni. În definitiv, Ivanov prezentase motivele pentru reformă, dar nu reuşise să o impună unui Comandament Suprem recalcitrant. Chiar dacă Baluievski nu era vreun Kvaşnin, până şi el a început să dea semne că trece de partea generalilor în detrimentul conducerii politice. Ivanov avea privirea îndreptată spre obiective mai importante – pe atunci era considerat succesorul potenţial al lui Putin, care se apropia de sfârşitul celui de-al doilea mandat ca preşedinte – şi nu-l trăgea inima să se certe cu ei. În plus, era distras de alte răspunderi şi îi lipsea capacitatea să se asigure că banii cheltuiţi erau cheltuiţi cu cap. El dăduse startul, nimic mai mult.

Aşadar, în februarie 2007, a renunţat la postul de ministru al apărării pentru a fi ridicat în postul de prim-viceprim-ministru, cu toate că nu avea să ajungă niciodată preşedinte. Asta se întâmpla în perioada în care Putin devenea tot mai nemulţumit de poziţia Rusiei în ordinea mondială. NATO se extindea, căpătând în 2004 şapte noi membri: Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovacia şi Slovenia. La discursul său din luna aceea de la München, Putin semnalase că Rusia nu va mai accepta ceea ce el considera tentativele Occidentului de a-i refuza statutul de drept de mare putere. Mai târziu în acel an, Rusia avea să-şi suspende participarea la Tratatul Forţelor Armate Convenţionale din Europa (CFE), care limita desfăşurarea echipamentului militar greu pe continent, susţinând că documentul „încetase să mai răspundă realităţilor europene moderne şi să mai respecte interesele noastre de securitate“, acuzând în plus statele membre NATO că îi încalcă spiritul şi litera.[54]

Kremlinului îi era limpede că reforma militară trebuia să devină realitate. Era nevoie de cineva capabil să înfrunte Comandamentul Suprem şi care înţelegea cum să transforme resursele pe care Putin era dispus să le aloce armatei – între 2001 şi 2007 bugetul pentru apărare a crescut aproape de patru ori – în schimbări importante. În plus, se va dovedi, avea să fie nevoie şi de un război eşuat în Georgia.

---

46 Condoleezza Rice, *No Higher Honour*, Simon & Schuster, 2012.

47. *Nezavisimaya Gazeta*, 26 martie 2004.

48. Condoleezza Rice, *No Higher Honour*, Simon & Schuster, 2012.

49. BBC, 15 noiembrie 1999.

50. „Yozh v stanakh amerikantsev“, *Regnum*, 19 octombrie 2017.

51. *Lenta*, 13 iulie 2000.
52. *Kommersant-vlast*, 6 februarie 2007.
53. *Krasnaya Zvezda*, 12 februarie 2007.

54. „Russia Suspends Participation in CFE Treaty“, RFE/RL, 12 decembrie 2007.

9. SERDIUKOV, EXECUTANTUL

Pe atunci era complicat să găseşti vreun ofiţer rus care să aibă ceva bun de spus despre Anatoli Serdiukov, fostul şef, destul de durduliu, al Administraţiei Financiare Federale, care l-a înlocuit pe Ivanov în funcţia de ministru al apărării în 2007. Îl porecliseră „Contabilul“, „Omul cu taxele“ (căci cui îi place omul cu taxele?) sau, pe la colţuri, „Vânzătorul de mobilă“, pentru că înainte să se mute la Administraţia Financiară, în 2000, fusese directorul general al unei companii de mobilă din Sankt-Petersburg. În 2021, la nouă ani după ce ieşise din minister, încă era greu să găseşti pe cineva din armată care să aibă o opinie generoasă despre Serdiukov-omul, însă toţi recunoşteau fără tragere de inimă că reformele impuse de el asupra unei armate necooperante au fost deopotrivă necesare şi de succes.

Intră în scenă omul cu taxele

Serdiukov a fost mai întâi director adjunct şi apoi director al Direcţiei din Sankt-Petersburg a ceea ce pe atunci încă se numea Ministerul de Finanţe, urmându-l în post pe Viktor Zubkov, socrul său. Provenienţa din oraşul natal al preşedintelui şi patronajul familiei sunt, în definitiv, două căi consacrate către succes în Rusia lui Putin. După patru ani a fost numit director al întregii Administraţii Financiare Federale, unde s-a dovedit un om atent la detalii şi un administrator financiar eficient, acesta fiind motivul pentru care Putin l-a numit în funcţie. Aşa cum a declarat când a anunţat promovarea lui Serdiukov: „Pentru un management eficient, modern, pentru cheltuirea raţională a unor sume considerabile din bugetul de stat, e nevoie de un om cu experienţă în domeniul economiei şi finanţelor“.[55]

Numirea lui ca ministru al apărării a venit însă ca o bombă. Nu avea experienţă militară sau vreun interes deosebit pentru subiect şi nici măcar nu era cunoscut în cercurile de securitate mai largi, aşa-numitele *siloviki* sau „oameni de forţă“. De fapt, acesta a fost parţial motivul pentru care a fost ales, tocmai pentru că nu avea legături cu vreo facţiune din armată şi urma să fie nevoit să-l mulţumească doar pe preşedinte. Iar preşedintele voia rezultate. Tot mai mulţi bani erau cheltuiţi pe forţele armate, dar nu se simţea că ar aduce genul de schimbări fundamentale necesare ca Rusia să devină sigură înăuntrul graniţelor şi capabilă să-şi proiecteze voinţa şi puterea în afara lor.

De la bun început, Serdiukov a întâmpinat rezistenţă. Într-adevăr, şeful Statului-Major General, gen. Iuri Baluievski, nu i-a devenit cu nimic mai drag noului său şef când a sugerat public că înainte să dea vreo instrucţiune ar face bine să petreacă o lună

„antrenându-se“, ca să-şi dea puţin seama „cu ce se mănâncă“. Dacă Ivanov fusese de multe ori ocupat cu alte responsabilităţi ca să fie interesat de relaţia personală cu generalii – şi era suficient de sigur pe sprijinul lui Putin încât să nu ia prea în serios înţepăturile –, Serdiukov era şi un tip ceva mai sensibil, dar şi perfect conştient că trebuia să-i arate şefului că se ridică la nivelul promovării şi că nu se lasă intimidat de Comandamentul Suprem.

Epurarea lui Serdiukov

Poate că Serdiukov nu ştia prea multe despre armată, dar ştia foarte bine contabilitate şi ce înseamnă puterea birocraţiei. A demarat o procedură de audit a finanţelor ambelor ministere, dar a vrut să verifice şi dacă ofiţerii superiori chiar ţineau pasul cu probele sportive obligatorii. Şi-a adus oamenii de încredere, specialişti civili de la Administraţia Financiară, ca să conducă partea administrativă a ministerului, inclusiv pe fostul său adjunct, Mihail Mokreţov, în calitate de şef de cabinet, şi pe Tatiana Şevţova şi Vera Cistova ca miniştri adjuncţi. A iniţiat un fel de epurare a Comandamentului Suprem, dându-i afară pe gen. Vladimir Mihailov, şeful Aviaţiei, şi pe şefii a trei servicii, deveniţi notorii pentru risipă şi corupţie: gen.-col. Vladislav Polonski, de la Direcţia Generală Blindate (responsabil de depozitare şi întreţinere), gen. Igor Bîkov, de la Direcţia Generală Medicală, şi gen. Anatoli Grebeniuk, de la Construcţii Unităţi Medicale. Cel mai important, în iunie 2007 gen. Baluievski a fost demis, exilat într-un post din cadrul Secretariatului Consiliului de Securitate – care conferea respect public, dar nici o putere personală – şi înlocuit în funcţia de şef al Statului-Major General cu gen. Nikolai Makarov. Omul cu taxele era serios şi nu uita niciodată o jignire.

În ciuda – sau poate datorită – acestei flebotomii, Comandamentul Suprem tot nu era împăcat cu genul de reforme dramatice pe care Serdiukov fusese numit să le introducă. Mai mult, Putin era pe finalul celui de-al doilea mandat consecutiv la preşedinţie, ceea ce însemna că, prin lege, trebuia să se retragă. Existau multe nesiguranţe cu privire la ce urma să se întâmple şi dacă avea pur şi simplu să rescrie constituţia sau nu, dar în orice caz ultimele luni din 2007 au fost umbrite de această chestiune, iar Putin nu avea la dispoziţie timpul necesar să pună mai mult capital politic în spatele lui Serdiukov. Apoi, în 10 decembrie 2007, a confirmat că se va retrage şi că prim-ministrul lui de atunci, Dmitri Medvedev, era succesorul pe care-l prefera. A urmat în esenţă o formalitate, mai ales după ce Medvedev a spus cu subiect şi predicat că, de fapt, era vorba despre o schimbare de funcţii, Putin devenind prim-ministrul lui. Era destul de evident de la bun început că Putin va continua să fie puterea din spatele tronului, afişele electorale ale lui Medvedev prezentându-i pe cei doi unul lângă altul, cu mottoul *Vmeste pobedim*, „Împreună vom câştiga“.

Medvedev a fost ales în martie 2008 şi învestit în mai, dar la început statutul agenţiilor de securitate sub ceea ce avea să fie denumit „tandemocraţie“ a fost neclar. Constituţional vorbind, raportau preşedintelui, dar în scurtă vreme a fost limpede că Putin,

aşezat acum comod la Casa Albă (din Rusia), era încă şeful lor. Mai târziu, de exemplu, Baluievski urma să bombăne că, pentru ca Medvedev să dea undă verde războiului îndelung planificat împotriva Georgiei în 2008, era nevoie ca Putin – care era atunci într-o vizită oficială la Beijing – să-i dea telefon ca să-i tragă „un şut în fund“.[56] În orice caz, timp de câteva luni a însemnat că Serdiukov nu avea mandat neechivoc – unii generali au fost chiar exagerat de optimişti şi au sperat că Medvedev îl va demite.

Dar avea să rămână în funcţie încă patru ani, când a fost dat jos nu de intrigi politice sau de rezistenţa militarilor, ci de un simplu scandal sexual. Au existat acuzaţii cum că fusese implicat într-o fraudă prin care un contractor militar controlat de stat vânduse bunuri unor firme private cu mult sub preţul pieţei, prejudiciind guvernul cu circa 3 miliarde de ruble (pe atunci echivalentul a 62,5 milioane de lire). Doar acest lucru nu ar fi fost îndeajuns să-l doboare, pentru că purul adevăr e că nici un personaj sus-pus din guvernul Rusiei nu se dă în lături să participe la astfel de scheme ca să-şi rotunjească salariul. Mai grav a fost când au organizat o razie dimineaţa devreme asupra unui suspect-cheie, şefa departamentului de proprietăţi, Evghenia Vasilieva; în apartamentul ei cu 13 camere din Moscova, anchetatorii au găsit bani, antichităţi şi bijuterii în valoare de aproximativ un milion de lire – şi pe Serdiukov în halat de casă. Frauda e una, dar o aventură extraconjugală când soţia ta e fiica lui Viktor Zubkov – fost prim-ministru al Rusiei, actualul şef al comitetului director în cadrul Gazprom, cea mai mare corporaţie din Rusia, şi un aliat apropiat al preşedintelui – e cu totul altceva. Zubkov i-a cerut capul, iar Serdiukov a trebuit să plece, fiind dat afară în noiembrie 2012. Cu toate acestea, în felul lui, Putin le rămâne loial alor săi. Serdiukov făcuse ce i se ceruse, aşa că a fost amnistiat de o condamnare ulterioară într-un alt caz – folosise ingineri militari să construiască un drum până la casa de vacanţă a ginerelui său –, iar mai târziu i s-a găsit o sinecură confortabilă în corporaţia de armament Rostec. (Vasilieva nu a beneficiat de o astfel de protecţie: a fost condamnată la cinci ani de închisoare.)

Şi intră în scenă Makarov

Totuşi, Serdiukov reuşise să facă progrese. Medvedev nu avea capacitatea să dea jos un ministru al apărării numit de Putin nici dacă ar fi vrut. Însă nu avea nici forţa politică sau respectul din partea Comandamentului Suprem încât să-i forţeze să accepte programul de reforme. Aşa că blocajul a continuat, în timp ce planurile erau rafinate. Deşi asociate cu Serdiukov, Makarov, şeful Statului-Major General, a fost de fapt forţa din spatele lor. Născut în 1949, Nikolai Makarov făcuse carieră ca ofiţer de infanterie, trecând pe la multe comandamente, de la Grupul Forţelor Sovietice din Germania până la a fi şeful trupelor ruse mobilizate în Tadjikistan în 1993, iar în 2002 a comandat masivul VO Siberian. De fiecare dată a avansat în grad mai repede decât de obicei, iar în 1999 ministrul apărării, Igor Sergheiev, l-a lăudat: „Pe acest general îl aşteaptă un viitor strălucit“[57]. Cu toate acestea, în 2005, fusese numit ministru adjunct al apărării, în noul său rol de Şef al Armamentului. Unora li s-a părut că e tras pe margine, trecut dintr-un post principal de

comandă într-un rol administrativ, şi poate că există ceva adevăr în această opinie, pentru că Makarov îşi exprima deja nemulţumirea faţă de ritmul lent al reformei şi, implicit, faţă de eforturile multora dintre colegii lui tocmai de a menţine acest ritm. Poate aşa se explică de ce Serdiukov l-a ales şef al Statului-Major General: era un ofiţer de teren bine privit, dar nu făcea parte din opoziţia tăcută din Comandamentul Suprem.

Poate că aspectul cel mai tulburător pentru toţi colegii lui a fost faptul că era un om cu idei. Când comanda Armata a 2-a Tancuri Gardă în 1996–1998, s-a răspândit vestea că foloseşte metode de antrenament inovatoare. Mai târziu, când era comandant al VO Siberian, a venit cu procese de recrutare mai puţin formale şi birocratice, tocmai ca să încerce să atragă mai mulţi voluntari. Din postura de Şef al Armamentului, a pus sub semnul întrebării multe dintre deciziile ilogice de achiziţie, motivate politic, nu de nevoile armatei, inclusiv, se spune, interdicţia de a cumpăra echipament şi componente care nu proveneau din Rusia sau statele postsovietice. De exemplu, se pare că decizia de a cumpăra tancuri T-90A cu sisteme cu infraroşu ESSA avansate, construite pe baza matricei imagistice Catherine-FC de generaţia a doua produsă de compania franceză Thales, a trecut cu forţa datorită sprijinului său.[58]

A fost o iniţiativă cu care mai târziu avea să fie asociat Serdiukov. Armata rusă nu fusese întru totul lipsită de dorinţa de a adopta echipament produs în străinătate, dar din motive de mândrie, politică şi securitate se evita acest lucru ori de câte ori era posibil. Într-o anumită măsură, Rusia era în continuare prizoniera sistemului sovietic de complex militar-industrial, care de multe ori tindea spre producători ce deţineau monopolul, majoritatea ajungând până la urmă în statele postsovietice. Concernul Antonov, de exemplu, care construieşte aeronave mari de transport, avea iniţial sediul la Novosibirsk, în Rusia, dar a fost mutat la Kiev în 1952. Deşi o parte din comenzi au continuat în regim de colaborare după 1991, după ocuparea Crimeii în 2014 orice colaborare a încetat. La fel, Zoria-Maşproiect din oraşul-port ucrainean Nikolaev producea cândva motoare cu turbine cu gaze pentru navele de război ruseşti. În general însă, achiziţiile străine se limitau la echipament specializat pentru forţe specializate (ca, de pildă, lunetiştii din Serviciul Securităţii Prezidenţiale) şi componente de ultimă generaţie, cum era aparatul de imagistică matricială Catherine-FC. Ca să tragă un foc de avertisment pentru corporaţiile ruseşti leneşe şi corupte, dar şi ca să aducă pe teren noi capabilităţi, Serdiukov a început să cumpere echipamente străine, mai ales din ţări pe care Moscova spera să le curteze. Astfel, a dat undă verde să se achiziţioneze vehicule italieneşti tactice multirol uşoare FIAT-Iveco M65 Lince (care au intrat în armată sub denumirea „Rîs“), majoritatea asamblate la Voronej, precum şi două nave de asalt amfibii franţuzeşti clasa Mistral şi drone de producţie israeliană. Acordul „Mistral“ a căzut ca o consecinţă a politicii legate de Crimeea: în 2015, Parisul a anulat contractul şi i-a returnat Rusiei echivalentul a 590 de milioane de lire sterline, cu banii jos. Deşi o parte din echipament era bine-venit, politica nu a fost primită cu braţele deschise de industria militară şi cea a apărării, fiind schimbată când a fost dat jos Serdiukov, deşi – uneori ocolind sancţiunile şi controalele de export – ruşii încă mai cumpără echipament străin pentru forţele lor speciale, ca de exemplu puşti cu lunetă Sako TRG finlandeze şi Accuracy International AX338 britanice.

Lui Makarov nu i-a fost teamă nici să atragă atenţia asupra unora dintre problemele

din procesul de antrenare. Recruţii erau încorporaţi în două cicluri pe an, în primăvară şi în toamnă, ceea ce însemna două cicluri de antrenament, de vară şi de iarnă. Iarna, recruţii se concentrează pe antrenamentul individual de bază şi în unitate, exerciţiile mixte mai ample fiind programate de regulă vara şi la începutul toamnei, când vremea e ceva mai permisivă. Per total însă, genul acesta de antrenament depindea mult prea mult de învăţare pe de rost şi de exerciţii de multe ori nerealiste şi regizate. Chiar dacă recruţii ajungeau în formă fizică bună şi stăpâneau aptitudini de bază, capacitatea lor de a lucra împreună în unităţi mari şi experienţa ofiţerilor de a gestiona situaţii neprevăzute şi realiste erau – şi rămân – deosebit de limitate. Odată ajuns şef al Statului-Major General, tonul său nu avea să fie mai blând, şi a profitat de o întâlnire anuală a Academiei de Ştiinţe Militare ca să facă prezentarea succintă şi usturătoare a unei armate în care numai 17% din Trupele Terestre şi cinci din cele 150 de regimente ale Aviaţiei erau pregătite de luptă, iar jumătate dintre navele marinei zăceau ancorate degeaba.[59]

Pretextul georgian

Dacă remiza politică din cadrul armatei nu avea să fie reglată de sus, ea urma să fie întreruptă de mersul evenimentelor. Moscova se arăta tot mai deranjată de mişcările din Georgia învecinată, al cărei preşedinte răzvrătit, Miheil Saakaşvili, era dornic să orienteze ţara mai mult spre Occident. Ca interpuşi, ruşii îi susţinuseră de-a lungul timpului pe separatiştii din Abhazia şi Osetia de Sud. Conflictele violente între forţele de securitate georgiene şi locuitorii din Osetia de Sud escaladaseră pe tot parcursul verii, cel mai probabil instigate de Moscova. Saakaşvili nu era genul care să ia în derâdere provocările, iar în 7 august trupele georgiene au intrat în Osetia de Sud şi i-au atacat capitala, Ţhinvali. Soldaţii ruşi din trupele de menţinere a păcii au fost atacaţi, doi dintre ei fiind ucişi.

Moscova a primit astfel pretextul de care avea nevoie ca să le amintească georgienilor că se aflau în ceea ce ruşii considerau sfera lor de influenţă. Trupele care fuseseră aduse în apropierea graniţei, în stare de alertă, au fost dezlănţuite. Momentul a fost însă profund neconvenabil pentru Moscova. Medvedev era în concediu şi, după cum am spus, Putin era în China la festivitatea de deschidere a Olimpiadei de la Beijing. Mai mult decât atât, Direcţia Principală de Operaţiuni a Statului-Major General, corpul ei principal de planificare şi coordonare, era în toiul unei mutări de birouri. Toate acestea poate că au amplificat gafele care au urmat: bombardarea unor aerodromuri abandonate, pierderea unor ofiţeri în schimburi de focuri „amicale“ ale trupelor ruseşti şi opriri din pricina vehiculelor care se stricau.

Aşa cum vom discuta în Capitolul 11, ruşii cu siguranţă au câştigat acest război crunt de cinci zile, dar rezultatul nici nu putea fi altul: armata georgiană nu avea mai mult de 30.000 de soldaţi în total, iar 2.000 dintre cei mai buni erau în Irak, alături de forţele coaliţiei. Ruşii au aruncat în luptă de două ori mai mulţi soldaţi, susţinuţi de mii de membri ai miliţiilor din Osetia de Sud şi Abhazia şi de o aviaţie copleşitoare. Ideea e că ruşii s-au descurcat mult mai slab decât ar fi trebuit – iar această dovadă limpede le-a

oferit lui Serdiukov şi Makarov ocazia să forţeze, în sfârşit, reformele.

55. NTV, 15 februarie 2007.
56. În documentarul *Poteryanny den: vsya pravda o Voine 08.08.08g* (2012).
57. *Kommersant*, 4 iunie 2008.
58. Vezi Steven Zaloga, *T-90 Standard Tank*, Osprey, 2018.
59. Reuters, 16 decembrie 2008.

10. GEORGIA, 2008 (1): TBILISI LA MUTARE…

„Ce sens are un imperiu care nu-şi poate impune voinţa asupra supuşilor săi?“ Aceasta a fost sfidătoarea întrebare retorică pe care am auzit-o de la Irakli, un tânăr profesor universitar georgian, cu ambiţii în politică, după Criza din Adjaria din 2004.[60] În timpul aşa-numitei „Revoluţii a Trandafirilor“ din noiembrie 2003, douăzeci de zile de proteste după nişte alegeri parlamentare disputate au condus la demisia preşedintelui Eduard Şevardnadze şi la alegerea necontestată a lui Miheil Saakaşvili, un radical pătimaş, educat în Statele Unite, care era dornic să vadă Georgia integrată în structurile politice, economice şi chiar militare ale Occidentului. Conducerea locală din Adjaria, o regiune din sud-vestul Georgiei cu o cultură şi o identitate distinctive, a refuzat să recunoască schimbarea de la conducere, iar înţepăturile politice ameninţau să se transforme într-un conflict violent, ambele tabere adunându-şi forţele. Poate de cel mai rău augur a fost faptul că Moscova – nemulţumită de ce se întâmpla la Tbilisi, capitala Georgiei – a început să-l susţină pe liderul adjarian Aslan Abaşidze. Guvernul a impus Adjariei o blocadă economică şi a organizat cele mai ample exerciţii militare în apropiere de graniţă, ca să-şi arate puterea, fapt ce s-a dovedit suficient de ameninţător încât adjarienii să arunce în aer două poduri principale peste râul Cioloki, care marca graniţa regiunii. Sfidarea lui Abaşidze a ajuns însă să fie contestată din interior, prin proteste publice şi dezertarea multora dintre soldaţii săi. În mai 2004, guvernul lui a căzut: „Aslan a fugit, Adjaria e liberă“, exulta Saakaşvili, în timp ce rivalul său fugea în exil la Moscova.[61]

Pentru Irakli şi prietenii lui a fost un punct de cotitură. Kremlinul era în mod limpede nemulţumit de noua orientare occidentală a Georgiei şi încercase obişnuitul truc de a stârni o minoritate care să creeze fie un cap de pod, fie o problemă despre care ruşii să pretindă că doar ei o pot rezolva. Nu au reuşit însă, iar Georgia îşi putea planifica acum un nou viitor, în afara umbrelor Moscovei. Saakaşvili ispitea soarta.

Chiar dacă îi convenise ca Adjaria să fie un ghimpe în coasta conducerii de la Tbilisi, Moscova nu se angajase cu adevărat pentru soarta ei şi nu făcuse mai nimic să-i prevină declinul. Cu toate acestea, căderea lui Abaşidze a început să alarmeze un guvern rus care nu doar că devenea îngrijorat de noul regim din Georgia, ci avea şi un angajament mult mai mare faţă de alte două regiuni cu potenţial de a se rupe de ţară, Abhazia şi Osetia de Sud. Pe de-o parte, acestea reprezentau mijloace utile de a pune presiune pe Tbilisi la nevoie. Pe de alta, exista cu adevărat sentimentul că erau naţiuni mici care meritau apărate, mai ales atunci când apelau la Moscova pentru sprijin.

Aşa că în august 2008, având intenţia să-l pedepsească pe Saakaşvili pentru poziţiile lui deschis prooccidentale şi să le reamintească altor state din ceea ce Medvedev numea „sfera sa de influenţă“ că nu e bine să sfidezi Moscova, ruşii au provocat Tbilisi să lanseze un atac asupra rebelilor din regiunea secesionistă Osetia de Sud, atac pe care îl

planificaseră de mai multă vreme. Mişcarea lui Saakaşvili a oferit pretextul pentru un atac-fulger în urma căruia forţele georgiene au fost decimate în cinci zile, iar trupele ruseşti au mărşăluit teatral până la jumătatea drumului spre Tbilisi înainte să se întoarcă, demonstrând neîndoielnic că, dacă ar fi dorit, ar fi putut să ocupe capitala, şi ţara întreagă.[62]

Acest război scurt a demonstrat însă nu numai disponibilitatea Rusiei de a face uz de forţă în exterior – a arătat şi lipsurile armatei de la vremea aceea, oferind astfel avântul final, esenţial, prin care Serdiukov şi Makarov să-şi desfăşoare mai departe programul de reforme.

Vestitorii

Încă din 1783, când a fost semnat Tratatul de la Georgievsk, primul acord oficial între Georgia şi Rusia, relaţia dintre cele două ţări a fost una complexă, ducând la anexarea Georgiei în anul 1800. În timpul haosului din timpul Războiului Civil Rus (1918–1921), Georgia a reuşit pentru scurtă vreme să se declare independentă, până când a fost recucerită de forţele bolşevice conduse de Iosif Stalin. În 1991, Georgia şi-a recâştigat independenţa, însă s-a pomenit iarăşi sub presiune din partea Moscovei, care s-a folosit şi de presiuni comerciale, şi de sprijinul regiunilor separatiste ca să-şi menţină autoritatea asupra ei. Numărând mai puţin de 4 milioane de locuitori, prin comparaţie cu populaţia de 147 de milioane a Rusiei, disputa era profund inegală, chiar dacă Tbilisi compensa prin patimă ceea ce îi lipsea în aproape toate celelalte privinţe.

La urma urmei, pe lângă vinul bun, bucătăria extraordinară şi minereurile de cupru, Georgia este bogată şi în dispute etnice şi teritoriale. Minoritatea abhază de pe coasta de vest a Georgiei se activase împotriva conducerii de la Tbilisi încă dinainte de căderea URSS, iar în 1992, când militanţii locali au luat cu asalt clădirile guvernamentale din capitala Suhumi, poliţia georgiană, Garda Naţională şi trupele paramilitare au răspuns, izbucnind un război crâncen, cu atrocităţi comise de ambele părţi. Rusia a fost oficial neutră şi a intermediat o serie de armistiţii şi acorduri, dar nu a făcut un secret din faptul că susţinea Abhazia, nu în ultimul rând închizând ochii la afluxul de cazaci şi alţi voluntari ruşi veniţi să-i susţină pe separatişti, dar şi oferind armament şi ajutor umanitar. În 1993 a fost acuzată şi că a bombardat Suhumi câtă vreme era ocupat de forţele georgiene – Graciov, ministrul rus al apărării, a răspuns prin afirmaţia neplauzibilă şi luată peste picior de mulţi cum că a fost vorba despre aeronave georgiene pictate în culori ruseşti care şi-au bombardat propriile poziţii în semn de provocare. În septembrie 1993, după ce rebelii recuceriseră Suhumi, războiul practic se încheiase, iar Abhazia devenise independentă în practică, dacă nu prin lege – însă a rămas o problemă nerezolvată, Tbilisi refuzând să-i recunoască statutul, iar un sfert de milion de etnici georgieni au fost nevoiţi să fugă din pricina luptelor şi represaliilor abhaze.

O dinamică similară a fost evidentă în Osetia de Sud, aflată sub controlul Georgiei, o regiune nordică despărţită de Osetia de Nord rusească – similară din punct de vedere etnic

– de lanţul montan Caucazul Mare. O îndelungată tradiţie de conflicte şi rebeliuni a ieşit din nou la suprafaţă în turbulenţii ani ’80, odată cu ascensiunea naţionalismului osetian. În 1990, Tbilisi a revocat şi puţina autonomie pe care o avea Osetia de Sud, dar Moscova a intervenit şi a declarat stare de urgenţă. Locuitorii Osetiei de Sud au arătat limpede că ar prefera să se unească din nou cu Nordul, sub Moscova, iar violenţele împotriva etnicilor georgieni din regiune au escaladat. Când poliţia georgiană a intrat în Ţhinvali, capitala Osetiei de Sud, în ianuarie 1991, violenţele sporadice s-au transformat într-un conflict susţinut şi, chiar dacă un armistiţiu intermediat de Rusia a condus la retragerea georgienilor din oraş, acordul s-a rupt la scurtă vreme după aceea. Forţele georgiene, formate din poliţişti, miliţii naţionaliste şi noua Gardă Naţională, au lansat câteva atacuri asupra oraşului Ţhinvali pe parcursul anului 1991. Şi acesta a fost un conflict crâncen care a dus la epurări etnice, represalii lipsite de discernământ şi un flux continuu de refugiaţi în Osetia de Nord.

În iunie 1992, Acordul de la Soci a adus o pace şubredă în regiune, locuitorii din Osetia de Sud câştigându-şi independenţa *de facto*, sub auspiciile unei forţe mixte de menţinere a păcii formată din soldaţi ruşi, georgieni şi osetini. De-a lungul următorului deceniu, o antantă încropită a avut grijă ca pacea să fie menţinută cu preţul nelegiuirilor din Osetia de Sud şi zonele învecinate din Georgia, fără să rezolve concret problema. Naţionaliştii georgieni – printre care se număra şi Saakaşvili – au continuat să privească autonomia Osetiei de Sud, poate mai mult chiar decât pe cea a Abhaziei, ca pe un afront la adresa suveranităţii naţionale. În direcţia aceea se aşternea drumul spre dezastru.

Este provocat un război

Eduard Şevardnadze, care a fost preşedinte al Georgiei din 1995 până în 2003, a adoptat o politică conciliantă faţă de Moscova, făcând chiar demersuri să blocheze influxul de rebeli şi echipamente spre Cecenia prin Defileul Pankisi, care găzduia o populaţie etnic cecenă substanţială. Declinul lui Şevardnadze avea să coincidă însă cu ascensiunea lui Vladimir Putin şi a unei poziţii ruse mai implicate în ceea ce considera că ar fi sfera ei de influenţă. Când a fost înlocuit în timpul „Revoluţiei Trandafirilor“ de Saakaşvili, Kremlinul a bănuit (fără dovezi concrete) că CIA fusese cumva implicată, dar a şi considerat că acest moment este un prilej de a plesni din bici ca să dovedească nu doar Georgiei, ci tuturor statelor postsovietice că Moscova era din nou pe poziţii.

Dacă Şevardnadze fusese precaut, Saakaşvili era încrezător şi asertiv, provocând Rusia şi arătând limpede că vedea viitorul Georgiei în Occident, iar securitatea ei cerând aderarea la NATO. A lansat un program de modernizare a armatei în cadrul căruia bugetul pentru apărare a crescut la 9,2% din PIB-ul ţării (aproape de cinci ori mai mare decât minimul recomandat de NATO). În vreme ce Şevardnadze trimisese un mic contingent de 70 de medici şi trupe de comando să se alăture forţei de menţinere a păcii de după război denumită Operaţiunea „Iraqi Freedom“, Saakaşvili l-a mărit, zărind o ocazie să obţină bunăvoinţa Washingtonului. În 2008 fuseseră mobilizaţi acolo 2.300 de soldaţi din

Brigada 1 Infanterie, alături de un batalion de 550 de soldaţi din Misiunea de Asistenţă ONU, separată. La schimb, Statele Unite le-au oferit pregătire şi echipament, ceea ce nu a făcut decât să sporească bănuielile Moscovei cum că Georgia nu devenea decât un stat-marionetă american.

Relaţiile s-au înrăutăţit, ca urmare a unui cerc vicios. Noua Strategie Militară Naţională îi considera drept ameninţări nu doar pe secesioniştii din Abhazia şi Osetia de Sud, ci şi pe soldaţii ruşi de menţinere a păcii, iar în 2006 Irakli Okruaşvili, ministrul georgian al apărării, a spus că îşi va da demisia dacă nu va putea să sărbătorească Anul Nou la Ţhinvali.[63] Ca răspuns, Moscova şi-a consolidat operaţiunile de spionaj, iar în 2006 Tbilisi a expulzat public patru ruşi despre care susţinea că lucrează pentru GRU. În 2007 a susţinut chiar că a doborât o aeronavă rusească deasupra Abhaziei (Moscova a negat), în timp ce ruşii au doborât trei drone georgiene de producţie israeliană Elbit Hermes 450. În acelaşi an, legislatura a aprobat şi măsuri de creştere a armatei georgiene de la 28.000 la 32.000 de soldaţi, apoi la 37.000 în 2008. Populistul Saakaşvili părea încântat de confruntare şi în orice caz a încercat s-o folosească pentru a obţine capital politic, acuzând că protestele opoziţiei ar fi fost stârnite de „înalţi oficiali din serviciile speciale ruseşti“ angajate în „escapade geopolitice murdare“.[64]

Între timp, deşi în 2008 NATO s-a ferit să acorde Georgiei un Plan de Aderare complet, nerăbdarea Tbilisiului i-a înfuriat pe ruşi. Baluievski a lansat un avertisment cum că Moscova „va lua măsuri“ să prevină aderarea Georgiei (sau a altor state postsovietice) la alianţă. Cu toate acestea, în ciuda avertismentelor pe care le primea dinpre Occident, Saakaşvili se pare că a crezut şi el că Georgia avea să fie în cele din urmă protejată de NATO sau de Statele Unite, în cazul celui mai negru scenariu. Condoleezza Rice, pe atunci secretarul de stat al SUA, îşi aminteşte că i-a „spus preşedintelui georgian Miheil Saakaşvili – între patru ochi – că ruşii vor încerca să-l provoace şi că, date fiind condiţiile din teren, nu se putea baza pe un răspuns militar din partea NATO“.[65] Avertismentele nu au avut nici un efect.

Problema nu era doar că Saakaşvili luase singur hotărârea de a restaura controlul Tbilisiului asupra republicilor rebele, ci şi că exista sentimentul că fereastra pentru a face acest lucru era posibil să se închidă. Recunoaşterea din partea Occidentului a secesiunii unilaterale a regiunii Kosovo în februarie 2008 i-a înfuriat pe ruşi, care au considerat-o un precedent periculos, dar şi o dovadă clară de favoritism, dat fiind că Serbia era aliatul Rusiei. În consecinţă, s-au ridicat tot mai multe voci care spuneau că, dacă Occidentul putea trata regiunile secesioniste ca pe ţări autentice, atunci şi ei puteau face acelaşi lucru. Exista senzaţia că recunoaşterea formală a Abhaziei şi Osetiei de Sud – şi, odată cu ea, garanţiile de securitate ale acestora – nu era decât o chestiune de timp. În plus, era adevărat şi că Georgia nu-şi putea permite pe termen lung astfel de cheltuieli la bugetul de apărare, iar Saakaşvili probabil a calculat că poate cuceri pe rând regiunile secesioniste, moment în care şi-ar fi permis să scadă bugetul. În orice caz, era limpede că georgienii aveau de gând să acţioneze.

În acel moment, Putin predase, teoretic, funcţia de preşedinte prim-ministrului său, Dmitri Medvedev, însă dovezile sugerează că deja din 2006 se luase decizia că trebuia făcut ceva în legătură cu Saakaşvili. Începând din anul acela, Districtul Militar al

Caucazului de Nord a început să organizeze exerciţii militare tot mai elaborate şi mai ample, care aveau să se dovedească atât jocuri militare de invazie, cât şi o acoperire pentru adunarea ulterioară a trupelor. Între timp, ruşii şi-au adus contingentul de menţinere a păcii din Abhazia la limita superioară de 3.000 de soldaţi, inclusiv două companii de *Speţnaz* şi paraşutişti din Divizia 7 Asalt Aerian. Pe de altă parte, au părut să neglijeze Osetia de Sud, pentru că, atunci când urma să lovească, Moscova voia să aibă un pretext, şi ştia atât că Georgia îşi pregătea activ propria ofensivă pentru a încerca să recucerească regiunea, cât şi că Saakaşvili era impulsiv.

În definitiv, Osetia de Sud era un teren propice. Întăriri puteau fi trimise prin Tunelul Roki, tăiat prin lanţul muntos Caucazul Mare, liderul ei, Eduard Kokoity, era un antigeorgian înverşunat, iar în 2004 o tentativă eşuată a forţelor georgiene de a recuceri regiunea lăsase în urmă multe resentimente şi o suspiciune reciprocă. Trupele neregulate din Osetia de Sud, aţâţate şi înarmate de Moscova, au început să atace civili şi forţe guvernamentale georgiene de-a lungul graniţei disputate. În unele cazuri, georgienii au răspuns la foc, iar la 1 august 2008 osetienii de sud au început să bombardeze sate georgiene, sfidând acordul de încetare a focului din 1992. Scopul era, evident, să provoace o reacţie a lui Saakaşvili pe care ruşii să o poată folosi ca pretext. A funcţionat. După o săptămână de ocupări şi reocupări, de încetări ale focului şi ambuscade, în 7 august forţele georgiene au început să bombardeze Ţhinvali. Moscova avea parte de războiul pe care şi-l dorise.

Înaintarea georgienilor

Planul georgienilor era să profite de avantajul calitativ pe care-l aveau asupra osetienilor de sud şi să le angajeze şi distrugă forţele principale, să cucerească Ţhinvali şi să blocheze Tunelul Roki şi Autostrada Transcaucaziană, pentru a împiedica sosirea întăririlor, pentru că la momentul respectiv se aşteptau să înfrunte miliţii ruseşti de voluntari dezordonate, nu soldaţi din trupe regulate. În patru zile sperau să ocupe aşezările principale din regiune, astfel încât să poată instala o administraţie nouă, prietenoasă, lăsând sarcinile poliţieneşti şi de curăţare în mâna unei forţe de rezervişti şi poliţişti.

În acest scop, Brigada 4 trebuia să ocupe satul Hetagurovi, la vest de Ţhinvali, în vreme ce Brigada 3 trebuia să cucerească înălţimile Prisi de la est, întâlnindu-se în nord, la Gufti, şi împresurând oraşul. Apoi trebuiau să străbată în viteză şoseaua S10 până la Djava, iar apoi spre Tunelul Roki. Cucerirea oraşului Ţhinvali avea să fie răspunderea forţelor Ministerului de Interne, susţinute de un batalion de tancuri al armatei, un Grup de Operaţiuni Speciale şi artilerie. Împreună cu rezervele din eşalonul doi şi unităţile mai mici desfăşurate să cucerească alte oraşe, Tbilisi a aruncat în atac 12.000 de soldaţi şi 4.000 de membri ai efectivelor Ministerului de Interne, grosul forţelor sale operaţionale, dat fiind că Brigada 1 de elită era pe atunci în Irak.

Era un plan cât se poate de raţional şi bine pus la punct, însă avea o slăbiciune esenţială: şi ruşii aveau un plan. Tbilisi pornise de la premisa că Moscova urma să

folosească diplomaţia înaintea forţei militare, sau, cel puţin, că aveau să treacă măcar câteva zile ca să strângă un contingent de intervenţie serios. În afară de varianta grupărilor ad-hoc de voluntari echipaţi cu armament uşor, nu s-au făcut eforturi serioase de a aborda această eventualitate. Forţa de atac nu avea capacităţi de apărare antiaeriană reale, iar pronosticul era că Moscova se va trezi în faţa faptului împlinit.

Deşi nu aveau idee când exact avea să acţioneze Saakaşvili, ruşii ştiau destul de limpede că o s-o facă. După cele mai recente exerciţii militare, Kavkaz-2008, lăsaseră două batalioane întărite din Divizia 19 Infanterie Motorizată la numai 30 de kilometri de graniţă, fiind gata de intervenţie. Asta însemna că aproximativ 1.500 de soldaţi susţinuţi de 14 tancuri T-72 B, 16 tunuri autopropulsate 2S3 de 152 mm şi o baterie suplimentară de 9 sisteme de rachete cu lansare multiplă BM-21 de lansare a rachetelor se puteau mobiliza în Osetia de Sud în numai câteva ore. Alte unităţi, inclusiv paraşutişti, erau gata de desfăşurare 24 de ore din 24, iar planuri pentru atacurile aeriene asupra ţintelor strategice georgiene fuseseră deja concepute şi distribuite.

Chiar înainte de miezul nopţii, în 7 august, georgienii au început să bombardeze Ţhinvali cu peste 100 de mortiere şi piese de artilerie, precum şi 30 de sisteme de rachete cu lansare multiplă. Planul era să lovească ţinte strategice cu mare precizie, dar, ca de obicei, realitatea a fost cu totul alta. Precizia focului a fost de multe ori îndoielnică şi, pe lângă cartiere de civili, unele obuze au lovit complexul forţelor ruseşti de menţinere a păcii conduse de lt.-col. Konstantin Timerman, lucru pe care Tbilisi voise să-l evite. Moscova a susţinut imediat că era vorba despre un gest de agresiune nelegitim. În orice caz, forţele lor erau deja în mişcare, după ce primiseră ordinul în jurul orei 01:00 în data de 8 august. O oră mai târziu, un batalion din Regimentul 693 Infanterie Motorizată trecea graniţa, urmat la scurt timp după aceea de un altul din Regimentul 135 Infanterie Motorizată. Misiunea lor era să ocupe şi să apere tunelul şi drumul spre Ţhinvali, ţinându-l deschis pentru celelalte trupe ruseşti.

Acestea se mobilizau la rândul lor. Cam la momentul când al doilea batalion trecea graniţa, o trupă de şoc puternică era activată. Elemente din Diviziile 42 şi 19 Infanterie Motorizată au fost aduse în stare de alertă, împreună cu un grup tactic de nivel batalion din Regimentul 104 al Diviziei 76 Asalt Aerian. Elemente din Brigăzile 10 şi 22 *Speţnaz* au fost şi ele trimise. Cu toate că, aşa cum vom discuta în capitolul următor, comanda şi controlul de multe ori nu s-au ridicat la înălţimea aşteptărilor, ruşii plănuiseră şi se antrenaseră pentru operaţiunea aceea, pe care erau gata să o demareze.

Bătălia pentru Ţhinvali

Dimineaţa devreme în ziua de 8 august, forţele georgiene se aflau deja la periferia oraşului. Artileria relativ slabă a osetienilor nu i-a încetinit şi, cu toate că li s-au alăturat osetienii de nord din Batalionul „Alanîia“ de Menţinere a Păcii, apărătorii nu au putut împiedica încercuirea oraşului. Între timp, situaţia în alte zone nu era la fel de bună. Forţe ale Departamentului Constituţional de Securitate din cadrul Ministerului de Interne al

Georgiei au fost lovite puternic când au încercat să intre în satul Kvaisa din partea de est a Osetiei de Sud, chiar dacă aveau de înfruntat doar un pluton de apărători. Acestea s-au retras peste graniţă ca să-şi lingă rănile. Pe de altă parte, majoritatea atacurilor de mică anvergură ale georgienilor se dovediseră un relativ succes. Problema principală însă era cucerirea oraşului Ţhinvali.

În timp ce forţele Ministerului de Interne se îndreptau spre oraş, asupra lor a început să se tragă dinspre Complexul Sudic al detaşamentului rus de menţinere a păcii. Au ripostat, inclusiv cu ajutorul a trei tancuri T-72 din armata georgiană. Cinci ruşi au fost ucişi, dar un tanc a fost scos din acţiune de o lovitură de AG-7, iar celelalte două s-au retras. Deşi forţele georgiene au reuşit să scape şi au ajuns la periferia oraşului, cei 250 de soldaţi din avanpostul rusesc rămâneau o ameninţare. Alte obuze de tanc le-au lovit şi distrus centrul medical, iar la jumătatea dimineţii parcul de vehicule era în flăcări şi ruşii fuseseră siliţi să se refugieze în buncăre, în subsoluri şi în sala cazanelor. Complexul a fost încercuit de trupe georgiene.

Chiar şi aşa, forţele de securitate nu reuşeau să avanseze în Ţhinvali. TAB-urilor „Cobra“ turceşti, înarmate cu mitraliere de 12,7 mm şi lansatoare de grenade de 40 mm, le lipsea puterea de foc şi nu erau îndeajuns de impunătoare încât să-şi croiască drum printre apărătorii înarmaţi cu AG-uri, grenade şi cocteiluri Molotov. Batalioanele 41 şi 42 din Brigada 4 au fost, aşadar, detaşate şi trimise să-i sprijine, în vreme ce trei elicoptere de asalt din mica flotă de Mi-24 a Georgiei erau pregătite să ofere sprijin aerian. Un atac cu forţe proaspete a reuşit să-şi croiască drum prin miliţiile cu armament uşor care apărau oraşul şi a ajuns la comandamentul lor din centru. Aici, cele mai bune forţe din Osetia de Sud se adunaseră sub gen. Anatoli Barankevici, secretarul Consiliului lor de Securitate. Au opus o rezistenţă mult mai fermă, Barankevici însuşi lansând o lovitură de AG-7 care a străpuns blindajul slab din partea din spate a turelei unui tanc, detonându-i rezerva de muniţie şi aruncând vehiculul în aer. Celelalte două T-72 au fost şi ele lovite de alţi membri ai miliţiei la scurt timp după aceea.

Chiar când reacţionau la această răsturnare neaşteptată de situaţie, două aeronave Su-24 ruseşti din Regimentul 368 Aviaţie de Atac au apărut pe cer deasupra oraşului Ţhinvali. Batalionul 42 îşi consolidase poziţiile în Grădinile Duboiava din vestul oraşului, iar avioanele Su-25 i-au secerat cu bombe şi rachete. Peste 20 de soldaţi au fost ucişi, iar restul batalionului a intrat în panică, fugind din oraş şi lăsând în urmă echipamentul greu, inclusiv trei tancuri. Pe măsură ce s-a răspândit, vestea a căpătat proporţii tot mai exagerate, până când s-a ajuns la varianta în care un batalion întreg fusese ras. După ce au reuşit să ocupe aproape o treime de oraş, forţele georgiene au început să se retragă, de multe ori în dezordine, iar la mijlocul după-amiezii practic abandonaseră Ţhinvali.

Trupe suplimentare au fost aduse la faţa locului – Brigada 2 s-a întors pentru a reveni la Ţhinvali, iar Batalionul 53 de infanterie uşoară din Brigada 5 a fost adus din rezervă. Totuşi, va trece destul timp până să fie pregătit de acţiune. Preşedintele Saakaşvili a anunţat un „armistiţiu umanitar“ de trei ore, oficial pentru a permite civililor să părăsească oraşul şi miliţiilor să se predea, dar şi din cauza nevoii de a se aproviziona şi a se pregăti pentru a face faţă noii situaţii. Apariţia ruşilor, în definitiv, schimbase totul.

Înaintarea ruşilor

Avangarda rusă s-a mişcat cu repeziciune să securizeze traseul spre Ţhinvali. Pe la ora 07:00, forţele Regimentului 693 Infanterie Motorizată traversau un pod de pe drumul dintre Djava şi Ţhinvali, când au fost atacate de patru aeronave Su-25 georgiene. Toate bombele lor de 250 de kilograme şi-au ratat ţinta, neexistând vreo pierdere şi nereuşind să provoace stricăciuni podului, dar piloţii au putut să raporteze că trupe ruseşti se aflau acolo unde Comandamentul Suprem al Georgiei nu se aşteptase. Cum viteza era esenţială, avangarda lor nu avea vehicule cu capacităţi antiaeriene şi nu aveau nici sprijin din partea avioanelor de vânătoare, deci nu au putut să facă nimic ca informaţiile să nu ajungă la Tbilisi. Acoperirea aeriană a fost restabilită însă în scurtă vreme, avioane de vânătoare din Armata 4 Aviaţie ajungând în spaţiul aerian al Osetiei de Sud cam o oră mai târziu. Veştile au fost suficiente pentru ca aeronavele Su-25 ale georgienilor să rămână la sol, fiind ţinte uşoare. Aşa, au fost despărţite şi ascunse, ca riscul de a fi distruse la sol să fie redus.

În ciuda câtorva lupte minore cu enclavele georgiene, sau poate cu forţele speciale, ruşii nu au pierdut decât un vehicul, un BMP-2 care s-a stricat pe Podul Gufti şi a trebuit împins în râu pentru a permite restului forţei să treacă. Între timp, aviaţia rusească începea să-şi facă simţită prezenţa. Atacul asupra Batalionului 42 a fost doar unul dintre multele atacuri lansate împotriva forţelor guvernamentale din jurul oraşului Ţhinvali. În acelaşi timp, avioane Su-25 şi Su-24M bombardau ţinte chiar din Georgia, printre care bazele din Gori, oraş de pe drumul Variani–Tbilisi, şi baza Variani, unde se adunau rezerviştii. Mai târziu, ruşii aveau să lovească şi bazele aeriene de la Marneuli şi Bolnisi. În şaizeci şi trei de zboruri din acea primă zi aveau să piardă un singur avion, un Su-25 doborât tot de ai lor.

Chiar când „armistiţiul“ lui Saakaşvili trebuia să intre în vigoare, tunurile de 122 mm şi 152 mm ale Regimentului 693 Infanterie Motorizată şi sistemele BM-21 ale Regimentului 292 Artilerie Combinată erau pregătite de acţiune. Au început să bombardeze poziţiile georgiene din jurul capitalei Ţhinvali, sporindu-le panica şi asigurându-se că până după-amiază târziu singurele forţe guvernamentale care mai rezistau în oraş erau cele care înconjuraseră complexul trupelor de menţinere a păcii. Între timp, speranţele că Brigada 3 ar fi putut răsturna situaţia au fost spulberate când şi aceasta a fost atacată de avioane şi artilerie şi s-a regrupat în jurul satului Eredvi, la est de Ţhinvali.

Chiar dacă în seara primei zile de război s-a mai lansat un ultim atac zadarnic asupra oraşului, dinspre sud, Tbilisi şi-a dat seama că, deşi forţa iniţială de puţin peste 3.000 de soldaţi ruşi era doar echivalentul unei brigăzi, ea nu era decât avangarda, fiind sprijinită de o aviaţie copleşitoare. Pe lângă asta, începea să sosească primul eşalon de întăriri: compania de recunoaştere a Regimentului 135 Infanterie Motorizată. Forţele guvernamentale au început să se retragă din Osetia de Sud şi au ridicat blocada asupra trupelor de menţinere a păcii. Totuşi, Saakaşvili nu voia încă să accepte înfrângerea. Cum aproape toată armata georgiană era acum desfăşurată la graniţa cu Osetia de Sud sau doar puţin dincolo de ea (cu excepţia Brigăzii 1, aflată încă în Irak), planurile pentru un al doilea atac au fost întocmite în grabă în noaptea aceea.

60. Irakli e un pseudonim, pentru că ulterior a ocupat un post în cadrul Consiliului Naţional de Securitate al Georgiei. (*n. a.*)

61. Mtavari TV, 7 mai 2021.

62. Pentru studii bune despre conflict, vezi Svante Cornell, S. Frederick Starr, *The Guns of August*, Routledge, 2009; Ruslan Pukhov (ed.), *The Tanks of August*, CAST, 2010.

63. *Kavkaz Uzel*, 2 mai 2006.

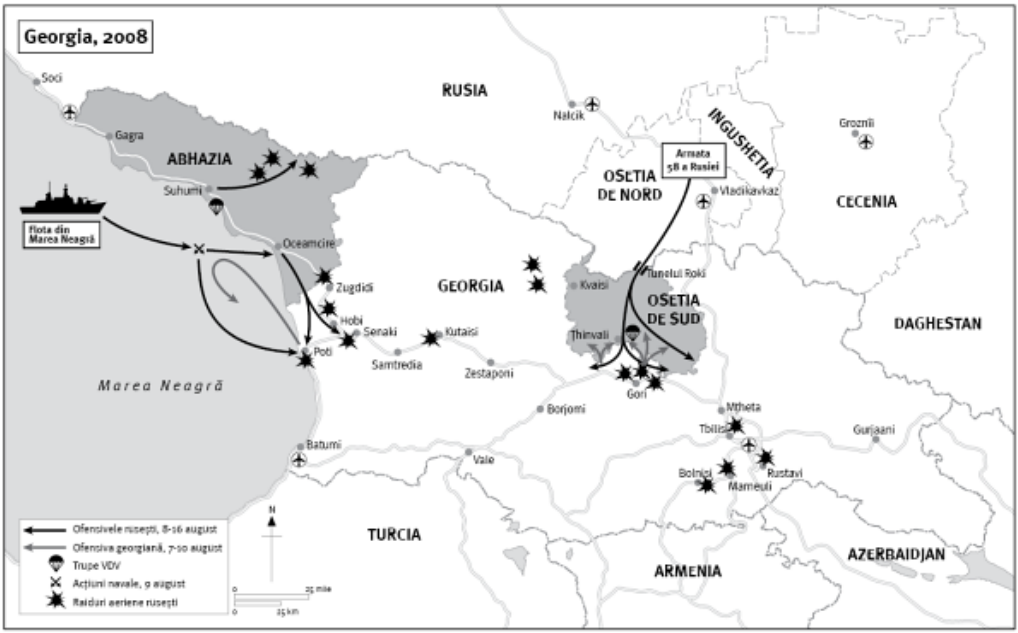
64. *The Guardian*, 8 noiembrie 2007.

65. *Washington Post*, 8 august 2018.

11. GEORGIA, 2008 (2): …MOSCOVA CONTRAATACĂ

Tbilisi mizase pe un atac rapid ca să ocupe Osetia de Sud înainte ca Rusia să poată reacţiona. Nereuşind acest lucru, dar, totodată, nevoind să accepte înfrângerea după o singură zi de lupte, în 9 august forţele guvernamentale s-au întors pe câmpul de bătălie, acţionând precaut şi metodic, prin contrast cu avântul din ziua anterioară. După un scurt baraj de artilerie în mijlocul nopţii, în zori Brigada 2 a condus noua ofensivă, recucerind satul Hetagurovi, aflat la sud de Ţhinvali, de la o mică forţă rusească de recunoaştere. După ce au ocupat Hetagurovi, s-au îndreptat spre nord, spre Zemo Nikozi, un sat mai apropiat de oraş, unde au fost întâmpinaţi de Batalionul 41, şi s-au pregătit să intre în oraş în jurul orei 14:00, în timp ce artileria georgiană şi-a reluat bombardamentul.

Între timp, avangarda rusească înlocuise contingentul de trupe de menţinere a păcii. Două companii din Regimentul 135 Infanterie Motorizată, însoţite de gen.-lt. Anatoli Hruliov, comandantul Armatei 58 şi ofiţerul cu cel mai înalt grad de pe teren, se îndreptau spre oraş, neştiind că georgienii se pregăteau să lanseze un atac. Convoiul a ajuns sub o ploaie de obuze, dar şi-a continuat înaintarea, şi – fără ca vreuna dintre părţi să-şi dea seama – ruşii au intrat în Ţhinvali dinspre vest în acelaşi moment în care georgienii au pătruns dinspre sud. Compania de recunoaştere a Brigăzii 2 a dat peste o companie a lui Hruliov şi, cu toate că trupele guvernamentale s-au retras, generalul a fost grav rănit. Forţele principale s-au angajat apoi în luptă, iar superioritatea numerică şi tancurile georgienilor i-au făcut pe ruşi să bată în retragere. Încercuiţi şi pradă focului mortierelor, poziţia lor părea imposibil de apărat, dar întăririle erau pe drum. Trupe *Speţnaz* şi Batalionul „Vostok“ al GRU, o forţă experimentată alcătuită din ceceni care trecuseră de partea Moscovei, s-au infiltrat în oraş ca să le ofere sprijin, în timp ce artileria şi aviaţia au primit ordin să-i facă pe georgieni să se retragă. Cu toate că a suferit urmările răspunsului artileriei georgiene, artileria rusească se putea baza ca trupele de menţinere a păcii şi *Speţnaz* din prima linie să identifice ţintele, şi a început un baraj devastator care a împins înapoi Batalionul 41, aflat în fruntea atacului.



Până la sfârşitul după-amiezii, georgienii se retrăseseră din nou din oraş. Bombardierele ruseşti au continuat să lovească ţinte de pe linia frontului şi din spatele ei pe tot parcursul zilei, însemnând lovituri de bombardiere grele Tu-22 ale Regimentului 52 Bombardiere Grele Gardă, dintre care unul a fost doborât de georgieni, care închiseseră baza aeriană Kopitnarî de la Kutaisi din vest şi loviseră şi Gori. Deşi în ziua aceea au fost efectuate numai 28 de misiuni aeriene şi au fost pierdute trei aeronave (celelalte două tot din pricină că ruşii au tras în ai lor), acestea s-au dovedit esenţiale pentru a-i împiedica pe georgieni să exploateze elanul atacului iniţial asupra oraşului Ţhinvali. Alături de o lovitură cu o rachetă balistică Tocika-U (SS-21) cu focos convenţional cu dispersie, care a nimerit o forţă georgiană de la vest de Osetia de Sud, au îndeplinit şi un obiectiv politic, amintind la Tbilisi cât de mare este alonja Rusiei. Schimburile de focuri de artilerie aveau să continue până seara, dar a doua zi de război însemnase o altă ofensivă georgiană respinsă. Faptul că Tbilisi a rugat Statele Unite să organizeze un pod aerian pentru aducerea de urgenţă acasă a celor 2.000 de soldaţi din Brigada 1 din Irak a fost un semn al disperării sale.

Roata se întoarce

Pariul lui Saakaşvili dăduse greş, şi orice gând de a restaura controlul guvernamental asupra Osetiei de Sud dispăruse. În schimb, iniţiativa a trecut de partea ruşilor. A doua zi au sosit întăriri de aproximativ 4.500 de soldaţi din Divizia 42 Infanterie Motorizată, alături de Regimentul 503 Infanterie Motorizată din Divizia 19 Infanterie Motorizată, două grupuri tactice nivel batalion din Divizia 76 de Asalt Aeropurtată, elemente din

Brigada 22 *Speţnaz*, zece elicoptere de asalt Mi-24 şi opt transportoare de asalt Mi-8 din Regimentul 487 Elicoptere. Erau atât de mulţi soldaţi, încât la intrarea în Ţhinvali s-au creat chiar ambuteiaje. La sfârşitul zilei de 10 august, oraşul era clar în mâinile lor, în teatrul de operaţiuni fiind desfăşuraţi mai mult de 10.000 de soldaţi ruşi.

Forţele georgiene erau într-o oarecare dezordine, dar misiunea lor a devenit acum una de apărare, unităţile pregătindu-şi poziţii fortificate de-a lungul liniei frontului. Tbilisi a anunţat încheierea formală a operaţiunii, însă duelurile de artilerie sporadice au continuat, la fel şi atacurile aeriene ruseşti. Ritmul lor s-a intensificat în noaptea de 10 spre 11 august, când au distrus radare militare şi civile ca să orbească apărările antiaeriene şi să lovească în bazele aeriene. Nu făceau asta doar ca să-şi hărţuiască inamicii, ci şi ca să pregătească terenul pentru un contraatac rusesc, cu obiectivul mai întâi de a securiza Osetia de Sud, iar apoi de a merge mai departe.

Pentru a împinge forţele guvernamentale înapoi astfel încât să nu mai poată continua bombardamentul asupra oraşului Ţhinvali, ruşii au format o trupă cu misiune specială, de dimensiunea unei brigăzi, din soldaţi din Regimentul 693 Infanterie Motorizată, Regimentul 70 Infanterie Motorizată şi Regimentul 234 Trupe de Asalt Aeropurtate. Au pornit în dimineaţa zilei de 11 august şi, cu toate că au întâmpinat ceva rezistenţă, până la sfârşitul după-amiezii ocupaseră satul Variani, aflat la vreo 15 kilometri în interiorul teritoriului georgian, locul unei importante baze guvernamentale de aprovizionare. Într-o mişcare disperată, georgienii şi-au ridicat toate cele şase Mi-24 ca să-i atace pe ruşi, dar, deşi au ajuns în siguranţă înapoi la bază, nu au reuşit să distrugă decât două camioane, şi nu aveau să mai fie trimise în luptă.

Ruşii au început să-şi fortifice poziţiile din jurul satului, anticipând un contraatac, însă forţele guvernamentale se aflau într-o stare de panică şi confuzie. La nivel tactic, georgienii luptau deseori curajos şi bine, dar incapacitatea de a antrena o nouă generaţie de ofiţeri superiori capabilă să coordoneze operaţiuni la scară largă începea să-şi spună cuvântul. Mai mult, conducerea politică nu a reuşit să vadă dincolo de criză. Saakaşvili se aflase în vizită la Gori şi fusese evacuat de serviciul său de pază atunci când pe cer au fost văzute avioane ruseşti. Ce era bun pentru preşedinte era bun şi pentru oamenii lui, aşa că la scurtă vreme după aceea contingentul substanţial de trupe guvernamentale din Gori a început şi el să se retragă, majoritatea spre Tbilisi şi câteva spre Kutaisi. În definitiv, ruşii continuau să înainteze, puterea lor de luptă fiind acum de aproximativ 14.000 de soldaţi, iar atmosfera din capitală era sumbră – ceea ce începuse drept o campanie de mare precizie pentru reinstaurarea controlului guvernamental asupra unei regiuni rebele arăta acum ca o luptă pentru supravieţuirea ţării. Georgienii şi-au sporit eforturile de a obţine sprijin internaţional, dar tentativele le-au fost compromise de un val de atacuri cibernetice despre care se bănuia că provin din Rusia, site-ul şi adresele de e-mail ale Ministerului de Externe fiind compromise, iar pe site-ul său personal Saakaşvili era desfigurat prin imagini în care acesta era comparat cu Adolf Hitler. Unele dintre ele par să fi provenit direct de la agenţii de stat ruseşti, dar altele veneau de la aşa-numiţii „hackeri patrioţi“ încurajaţi sau instruiţi de Kremlin să lanseze atacuri pe cont propriu.

A doua zi, ruşii şi-au reluat înaintarea metodică şi practic necontestată spre Gori, cucerind mai multe înălţimi strategice din jurul oraşului până pe la prânz. Au fost lansate

două rachete balistice *Iskander* (SS-26) cu încărcătură convenţională şi rază scurtă de acţiune, una lovind baza aeriană Marneuli, cealaltă, piaţa principală din Gori. Aceasta fusese un punct de adunare militară, însă până atunci toate trupele plecaseră, şi au fost ucişi nouă civili. Pe măsură ce avansau, ruşii au constatat că pun mâna pe tot mai multe echipamente militare abandonate, de la puşti M16 fabricate în SUA (care au devenit trofee populare) până la piese de artilerie. Între timp, când primele trupe ale Brigăzii 1 au început să ajungă pe aeroportul din Tbilisi, guvernul georgian şi-a intensificat apelurile pentru sprijin internaţional, diplomatic sau de altă natură, pentru a preveni ceea ce bănuia că va fi un atac iminent asupra capitalei. Acum adunate laolaltă, forţele georgiene şi-au fortificat poziţiile ca să o apere.

Ruşii simţeau însă că demonstraseră ce aveau de demonstrat. Chiar după ora prânzului în ziua de 12 august, preşedintele Medvedev a anunţat că „operaţiunea şi-a atins scopul, securitatea trupelor de menţinere a păcii şi civililor a fost restaurată. Agresorul a fost pedepsit, suferind pierderi uriaşe“[66]. La ora 15:00, artileria şi atacurile aeriene ruseşti încetaseră, iar războiul practic se încheiase. A doua zi, ruşii aveau să ocupe Gori, care fusese deja abandonat de forţele guvernamentale, însă în 15 august, după ce Saakaşvili a semnat un acord de pace intermediat de preşedintele francez Nicolas Sarkozy şi semnat de Medvedev a doua zi, urmau să se concentreze pe retragere. Bineînţeles, nu au plecat fără să confişte toate echipamentele pe care le puteau lua şi distrugând restul. Forţele georgiene nu doar au suferit circa 2.000 de pierderi în timpul luptelor – printre care 182 de soldaţi morţi şi 188 de civili –, însă pierderile din jafurile de după război – echipament şi provizii – le-au depăşit cu mult pe cele din timpul luptelor. Trăgând linie, au pierdut zeci de tancuri, TAB-uri şi alte vehicule – majoritatea capturate de ruşi. Au avut pierderi grele şi acolo unde din multe puncte de vedere a fost un câmp de bătălie neglijat: Abhazia.

Frontul abhaz

În timp ce Tbilisi se concentrase asupra Osetiei de Sud, abhazii – şi ruşii – zăriseră o oportunitate. Iniţial, la Moscova şi la Suhumi, capitala Abhaziei, existaseră dubii în privinţa planului lui Saakaşvili de a împuşca doi iepuri dintr-o lovitură. În definitiv, Brigăzile 2 şi 5 şi trupele Ministerului de Interne aflate la vest de Osetia de Sud ar fi putut fi gata să pornească spre est, în Abhazia. De aici şi hotărârea Rusiei de a trimite întăriri pentru contingentul de menţinere a păcii, dar şi decizia Abhaziei de a declara stare de urgenţă în dimineaţa zilei de 8 august, când georgienii şi-au început operaţiunea. Între timp, Divizia 7 Asalt Aeropurtată a Rusiei din Novorosiisk, aflată mai la nord, pe coasta Mării Negre, a primit ordin să pregătească trei grupuri tactice de nivel batalion pentru dislocare în Abhazia. La sfârşitul zilei, primul se îmbarcase deja pe nave de desant şi pornise cu viteză spre sud, escortat de două corvete, *Miraj* şi *Suzdaleţ*, şi de două dragoare de mine. Pentru o putere de foc mai mare, crucişătorul *Moskva*, nava-amiral a Flotei din Marea Neagră, a început să fie pregătită de urgenţă pentru acţiune. Alte patru batalioane

VDV au fost duse ulterior cu avionul la Suhumi, iar restul Diviziei 7 a fost transportată până acolo cu trenul, de-a lungul unei şine pe care Trupele de Căi Ferate ruse o reparaseră chiar în primăvara aceea.

Deşi în scurtă vreme a fost limpede că Tbilisi îşi concentra eforturile asupra Osetiei de Sud, nici Moscova, nici Suhumi nu voiau să piardă o bună ocazie de a înfrânge mica flotă a Georgiei, să blocheze campania împotriva Osetiei şi să-i alunge pe georgieni din zonele superioare ale Defileului Kodori, pe care şi-l disputau Abhazia şi guvernul.

Căutând să-şi îndeplinească primul obiectiv, ruşii au scos mai întâi la iveală rachetele Tocika-U pe care le mutaseră în secret până în oraşul de coastă Oceamcire cu un an înainte. Două dintre ele, echipate cu muniţie cu dispersie, au fost lansate asupra bazei navale georgiene de la Poti, aflată la sud. Cinci marinari au murit, dar obiectivul principal pare să fi fost crearea de haos şi forţarea bărcilor de patrulare să se îndrepte spre relativa siguranţă a bazei mai mari de la Batumi, aflată mai la sud, astfel încât să nu reprezinte nici un fel de risc pentru flotila care aducea paraşutişti şi infanterie marină la Oceamcire.

În după-amiaza zilei de 9 august, Moscova a transmis un avertisment oficial privind coasta abhază, care era acum închisă oricăror transporturi, în timp ce *Moskva*, escortat de distrugătorul *Smetlivi*, a pornit de la Sevastopol. Când patru bărci de patrulare georgiene au încercat să se apropie de Oceamcire şi de navele de desant de lângă coastă (s-a dovedit că portul fusese blocat cu sedimente, aşa că trupa specială a fost nevoită să debarce pe plajă), *Miraj* le-a atacat cu rachete P-120 *Malahit* (SS-N-9). Deşi Tbilisi a negat acest lucru, ruşii au susţinut că una dintre ele a fost scufundată, referindu-se probabil la cutterul înarmat *Ghiorghi Toreli* al Gărzii de Coastă.

Mişcarea crucială însă urma să vină de pe uscat. Paraşutiştii ruşi au trecut, în 10 august, spre sud graniţa dintre Abhazia şi Georgia, iniţial ca să participe la operaţiunile din Defileul Kodori, descrise mai jos. Două zile mai târziu însă, o echipă a forţelor speciale din Regimentul 45 Recunoaştere Aeropurtat Independent – *Speţnazul* VDV – a pătruns în portul Poti, unde încă era ancorat grosul flotei georgiene. Navele fuseseră abandonate, pentru că echipajele anticipaseră alte atacuri aeriene, astfel că trupele de comando au putut să mineze şi să scufunde şase nave ale marinei şi Gărzii de Coastă, printre care navele rapide de atac *Tbilisi* şi *Dioscuria*, cele mai puternice elemente ale lor.

Se puteau face relativ puţine lucruri pentru a influenţa campania din Osetia, cu toate că o lovitură rapidă asupra bazei Brigăzii 2 de la Senaki a provocat o dezordine majoră în demersurile de a aduna rezerviştii. În schimb, eforturile principale ale forţelor ruse au fost îndreptate spre susţinerea campaniei din Kodori. Abhazii şi-au desfăşurat grosul forţelor (care după mobilizare numărau circa 9.000 de soldaţi), susţinuţi din aer de elicoptere şi de încă operaţionalele avioane L-39 de antrenament, echipate cu rachete neghidate şi bombe. În după-amiaza zilei de 9, forţele lor erau pregătite, iar după o zi de bombardament de artilerie, în seara zilei de 10, începuseră să intre în regiunea disputată a Defileului. În aceeaşi zi, paraşutiştii ruşi din Divizia 7 au înaintat în regiunea Zugdidi, la sud de Abhazia. Fiind în avantaj militar incontestabil, au negociat ocuparea practic fără vărsare de sânge a zonei, apoi, a doua zi, au ocupat Senaki, unde baza Brigăzii 2 fusese evacuată. O companie întărită a ocolit după aceea spre nord ca să blocheze cealaltă gură a Defileului. Prinşi din toate părţile, mare parte din poliţiştii şi soldaţii georgieni au depus

armele şi au plecat din Defileu; ruşii i-au lăsat să plece. A doua zi, abhazii au măturat Defileul, scoţând de acolo ultimele grupuri de rezistenţă, în timp ce ministrul de interne georgian, Eka Zguladze, a susţinut că acestea au fost retrase într-un „gest de bună-credinţă“.[67] Au murit numai doi georgieni şi un abhaz (într-un accident), însă la 12 august Defileul era practic în mâinile autorităţilor de la Suhumi, iar acest mic război separat se încheiase.

Bilanţul

În 26 august, Moscova a recunoscut oficial Osetia de Sud şi Abhazia ca state independente – decizie respinsă de comunitatea internaţională – şi a obţinut protectorate militare care ocupă o cincime din teritoriul Georgiei, precum şi ocazia perpetuă – în caz că doreşte – de a provoca mai multe necazuri administraţiei de la Tbilisi. Graniţele ambelor regiuni sunt acum supravegheate şi de posturi permanente de Grăniceri FSB. În ambele regiuni există şi prezenţă militară rusă. În Abhazia, Baza Militară 7 din afara oraşului Gudauta a fost alcătuită din Brigada 131 Infanterie Motorizată Independentă, întărită cu noile tancuri T-90A şi SMLR-uri S-300PS, în vreme ce Flota Mării Negre operează mici vase de patrulare din Oceamcir. În Osetia de Nord, Regimentul 693 Infanterie Motorizată al Diviziei 19 Infanterie Motorizată a devenit nucleul pentru Baza Militară 4, alături de alte forţe, printre care o baterie de artilerie cu rachete.

În schimb, ruşii nu au avut pierderi mai mari de 74 de morţi (cifrele sunt contradictorii, unii spun că ar fi fost puţin peste 60), georgienii pierzând de două ori mai mulţi, alături de cantităţi mari de echipament – printre care vehicule Humvee primite de la Statele Unite – şi mare parte din flotă. Mai precis, Moscova demonstrase voinţa şi capacitatea de a folosi o doză mică, dar percutantă din forţa sa ca să pedepsească un vecin care nu respectase regulile.

În mod previzibil, Saakaşvili va încerca să prezinte înfrângerea ca pe o victorie, susţinând că „Armata 58 a Rusiei a fost, de fapt, arsă de Brigada 4 (a Georgiei)“.[68] Se înşela, însă chiar şi aşa Moscova nu exulta de pe urma victoriei. Nu era vreo surpriză faptul că învinsese o ţară de douăzeci de ori mai mică decât ea, stabilind obiective limitate şi realizabile. În schimb, Comandamentului Suprem i-a devenit limpede foarte repede că prestaţia nu se ridicase la înălţimea aşteptărilor.

Întregul demers nu a fost coordonat nici pe departe atât de bine pe cât ar fi trebuit. Ruşii ştiuseră că georgienii urmau să lovească la un moment dat, dar nu şi exact unde. Aşa, când acest lucru s-a întâmplat, Direcţia Operaţională Principală a Statului-Major General (GOU, *Glavnoe Operativnoe Upravlenie*), organul său principal pentru planificarea şi organizarea operaţiunilor, se afla în mijlocul unei mutări de birouri. Serdiukov se arătase bănuitor faţă de fostul şef al GOU, gen.-col. Aleksandr Rukşin, despre care considera că e mult prea apropiat de Baluievski, şeful demis al Statului-Major General. Prin extensie, era îngrijorat de GOU, iar după ce în iunie l-a demis pe Rukşin, nu s-a grăbit să-i aleagă înlocuitorul. Mai rău, a reuşit să obţină tăieri majore de fonduri, de

40%, către GOU şi, pentru ca jignirea să fie şi mai puternică, i-a silit să se mute în birouri mai mici. Când trupele georgiene au început să se mişte, majoritatea dosarelor GOU erau încuiate în cutii securizate încărcate într-o duzină de camioane KamAZ, telefoanele securizate ZAS din vechile birouri fuseseră întrerupte, iar cele noi nu fuseseră conectate încă.

Brusc, ordine militare extrem de confidenţiale trebuiau transmise prin reţeaua de telefonie mobilă civilă. Makarov, şeful Statului-Major, a fost acuzat că uitase să activeze Aviaţia atunci când ordonase Forţelor Terestre să pornească, şi că doar târziu şi-a îndreptat greşeala, când i s-a cerut, ceea ce ar putea explica de ce primele forţe expediţionare nu au beneficiat de sprijin aerian. În plus, deciziile de comandă către Aviaţie nu erau luate pe teren, ci de gen.-col. Aleksandr Zelin, şeful Statului-Major al Forţelor Aeriene, prin telefon, din biroul său. Din fericire pentru Moscova, planurile operaţionale fuseseră deja trasate şi distribuite – în mod ironic, chiar de GOU –, iar în Districtul Militar al Caucazului de Nord comandantul gen.-col. Serghei Makarov (nici o legătură de rudenie cu celălalt Makarov) şi comandantul Armatei 58, gen.-lt. Anatoli Hruliov, aveau soldaţi competenţi, agresivi şi experimentaţi, dispuşi şi capabili să preia iniţiativa.

Merită însă observat că Serdiukov şi şeful Statului-Major General nu au avut de suferit de pe urma acestui haos, atât pentru că au câştigat războiul în care au fost angajaţi, cât şi pentru că era oricum suficientă ineficienţă în jurul lor. Makarov, de exemplu, a comentat usturător problema găsirii unor comandanţi potriviţi:

Pentru a găsi o persoană în grad de locotenent-colonel, colonel sau general care să poată comanda trupele cu abilitate a fost nevoie să luăm la rând toate forţele armate, deoarece comandanţii cu normă întreagă care stăteau de pomană şi conduceau „regimente şi divizii de hârtie“ pur şi simplu nu erau în stare să rezolve problemele care au apărut în timpul războiului de cinci zile. Iar atunci când le trimiteai trupe şi echipamente, pur şi simplu erau nedumeriţi, unii chiar refuzând să-şi execute misiunile.[69]

Era o caracterizare deloc măgulitoare, dar nu întru totul greşită. E limpede pentru toată lumea că forţele din acest război s-au chinuit excesiv de mult în privinţa cooperării de bază dintre unităţi, fiind astfel deosebit de vulnerabile la ambuscadele şi contraatacurile georgienilor, precum cel în urma căruia Hruliov a fost prins în capcană şi grav rănit. Lipsa de coordonare a demonstrat de multe ori cât de cârpite şi perimate erau sistemele de comunicare pe teren – la un moment dat Hruliov a trebuit chiar să împrumute un telefon prin satelit de la un jurnalist ca să trimită nişte ordine. Unităţile de la sol au constatat că nu pot vorbi cu piloţii avioanelor, ceea ce a contribuit la incidente de „foc prietenesc“, precum prima pierdere a ruşilor, un Su-25 doborât de o RSA de umăr în seara de 8 august – pentru că nu li se spusese că vor primi sprijin aerian, trupele de la sol au presupus că era un atac georgian. Trăgând linie, dintre cele şase aeronave pierdute de ruşi în război – 3 Su-25, două Su-24M şi un Tu-22M3 –, jumătate au fost doborâte de ei înşişi. (Şi au pierdut două elicoptere când un Mi-8 al Grănicerilor a lovit un M-24 la sol în timpul unei aterizări de noapte în 16 august.)

A fost ceva ce a mers bine?

Au existat multe defecţiuni şi în afara sistemelor de comunicare ruseşti. Multe vehicule din Armata 58 nu au ajuns niciodată în Osetia, pentru că fie nu au pornit, fie s-au stricat pe drum. Deşi tancurile T-72M mobilizate erau, teoretic, echipate cu armură reactivă avansată capabilă să facă faţă armelor antitanc portabile, în realitate cutiile cu încărcăturile explozibile menite să oprească proiectilele erau de obicei goale. Jumătate dintre bombele aruncate asupra aerodromurilor Kopitnari şi Senaki nu au explodat. Aşadar, pomelnicul e lung.

De exemplu, cu toate că în Cecenia a fost folosită doar puţin, în cadrul Războiului cu Georgia a avut loc prima utilizare operaţională reală a dronei Iakovlev *Pcela* (*Bondarul*), fabricată iniţial în epoca sovietică târzie, dar folosită pe câmpul de luptă abia în 1997. Propulsată de pe o rampă de lansare cu ajutorul unei rachete, poate zbura circa două ore, transmiţând imagini video în timp real printr-o cameră cu infraroşu montată într-o carcasă protectivă de sub bot. Versiunile anterioare folosite în Cecenia înregistraseră unele succese, însă motorul cu pistoane cu doi cilindri în doi timpi era zgomotos şi drona nu putea zbura prea sus, făcând-o deosebit de vulnerabilă în curenţii transversali din trecătorile montane ale Ceceniei. Au fost efectuate numai opt zboruri de luptă, iar două dintre drone au fost doborâte de antiaeriana rebelilor. Mai mari speranţe se puseseră în noua variantă *Pcela-1T*, produsă special pentru VDV. Cu toate acestea, nu a reuşit absolut deloc să-l impresioneze pe colonelul de paraşutişti Valeri Iahnoveţ, responsabil să o testeze pe teren în Georgia. Iahnoveţ a spus că „prima dronă s-a prăbuşit la pământ la scurt timp după decolare“, a doua a transmis imagini atât de neclare, încât operatorii n-au reuşit nici măcar să-şi identifice propria coloană de TAB-uri şi, în acelaşi timp, a zburat „atât de jos încât ai fi zis că poţi s-o loveşti cu praştia, «mârâind» ca un BTR“. Pe scurt, în opinia lui, „are eficienţă zero, şi Forţele Aeropurtate nu au nevoie de ea“.[70] Dronele ruseşti ulterioare aveau să se dovedească mult mai eficiente şi au fost bine primite de utilizatorii lor, dar se pare că a fost nevoie de un debut dezastruos pe câmpul de luptă pentru ca armata să identifice ce anume funcţiona şi ce nu.

Apoi au mai fost şi gafele de bază din cadrul instrucţiei. Deşi majoritatea forţelor desfăşurate în Georgia erau alcătuite din profesionişti, de multe ori aceştia nu demonstrau abilităţi sau aptitudini superioare faţă de cele ale recruţilor. Aproape la fel de multe pierderi ruseşti au fost provocate de ciocniri între vehicule şi alte accidente pe cât au fost provocate de artileria georgiană. Nu e vorba doar la faptul că avioanele au fost doborâte de ai lor, ci că au existat mai multe incidente în care unităţile ruseşti au tras unele în celelalte din pricina comunicării slabe şi a disciplinei de tragere precare. Într-adevăr, apropo de disciplină de tragere, unele unităţi şi-au consumat toată muniţia de bază în numai 12 ore, iar cum reaprovizionarea era la rândul ei haotică, în unele cazuri au trebuit să fie scoase de pe teren şi înlocuite cu altele. În mijlocul luptei, aşa ceva ar fi putut avea consecinţe dezastruoase. Comandantul unui pluton de tancuri a recunoscut că a pierdut două T-72 în Zemo Nikozi pentru că „pur şi simplu am rămas fără muniţie şi ne-au încercuit cu lansatoare de grenade“.[71]

Pe scurt, pentru un ministru care căutase un băţ îndeajuns de lung şi de greu cu care să pună Comandamentul Suprem la respect şi să-l silească să-i accepte reformele dureroase, acesta a fost exact genul de război de care a avut nevoie Serdiukov.

66. RIA-Novosti, 12 august 2008.
67. Bloomberg, 12 august 2008.
68. *Gruzya Online*, 28 noiembrie 2008.
69. Reuters, 16 decembrie 2008.
70. *Krasnaya Zvezda*, 1 august 2009.
71. *Moskovskii Komsomoleț*, 28 august 2008.

12. ARMATA CU „ÎNFĂŢIŞARE NOUĂ“

New York seamănă cu Londra. E genul de oraş cosmopolit prin care toată lumea pare să treacă la un moment dat. Tocmai mă mutasem acolo pentru un post la Universitatea din New York, iar în 2010 a avut loc o întâlnire a foştilor ataşaţi occidentali ai apărării care lucraseră la Moscova, în barul luxos al unui hotel din Upper West Side, la care am fost îndeajuns de norocos încât să fiu invitat. Se întâmpla în octombrie 2010, la exact doi ani după ce fuseseră dezvăluite public planurile pentru „Armata cu înfăţişare nouă“. Existenţa proiectului nu era în sine surprinzătoare: esenţa reformelor de care avea nevoie armata rusă erau cunoscute de ani întregi – voinţa şi capacitatea de a le impune lipsiseră.

Dimensiunea armatei urma să scadă în continuare, crescând, în schimb, proporţia de *kontraktniki* profesionişti. Între timp, corpul masiv şi prea greoi la vârf al ofiţerilor urma să fie micşorat, nu în ultimul rând prin modificarea structurii de bază a armatei de la cea fondată pe divizia de 10.000 de soldaţi la una în care elementul fundamental de manevră era brigada de 6.000 de soldaţi. Ideea era să se creeze o forţă flexibilă, echipată mai degrabă pentru războaie locale şi intervenţii în afara teritoriului. Brigada viitorului urma totuşi să aibă o putere de foc apropiată de a unei divizii, datorită unui program de modernizare majoră prin care 70% din sistemele de armament aveau să fie aduse la standarde moderne până în 2020, dar şi unor mijloace de comandă şi control care să asigure că armamentul e folosit la eficienţă maximă. Aveau să fie date uitării şi zilele în care o mână de forţe aflate în „alertă permanentă“ ducea tot greul – teoretic, 20% din întregul armatei, dar în practică mai degrabă 12–15% –, odată ce brigăzile erau aduse la acest standard.

Era un proiect ambiţios, care urma întâi să ceară sacrificii şi abia apoi avea să dea roade. Divizii cu un istoric ilustru, din timpul Marelui Război Patriotic şi chiar dinainte, au fost împărţite sau micşorate la nivel de brigadă. Două sute de generali au fost daţi afară în cadrul unei reduceri a 205.000 de posturi de ofiţeri: din cei 365.000 existenţi în 2008 (practic un militar din trei, în contextul unei armate de 1,13 milioane) până în 2022 trebuiau să mai rămână doar 142.000 (unul din şase sau şapte, în contextul unei armate de puţin sub un milion). Cele 65 de şcoli militare au fost reduse şi raţionalizate, rezultând numai zece centre de antrenament. Stocurile vechi de muniţie – inclusiv pentru tancuri T-34 din al Doilea Război Mondial – au fost scoase din uz şi distruse, eliminând şi raţiunea de a avea mii de sinecurişti comozi care să le inventarieze şi să le gestioneze, indiferent cât de inutile deveniseră ele.

Mulţi dintre cei prezenţi în barul acelui hotel erau, de fapt, sceptici. Mai auziseră de atâtea ori planul, prin urmare nu aveau încredere că va fi dus la capăt de Comandamentul Suprem, şi poate că preferau totodată ca armata rusă să rămână un urs supraponderal şi lent. Însă unul dintre cei mai isteţi de acolo, provenind dintr-o ţară care avea relaţii un pic

mai bune cu Rusia şi care, astfel, primise permisiunea să petreacă mai mult timp cu ofiţeri ruşi obişnuiţi decât cu soldaţi-diplomaţi, şi-a avertizat colegii să nu se lase prea tare pe o ureche. „De data asta, presiunea vine şi de sus, şi de jos. Oamenii pe care am avut ocazia să-i cunosc, maiorii şi coloneii, sunt sătui de 20 de ani de putregai. Sunt pregătiţi – şi o să ne ia prin surprindere.“ Iar după ultima înghiţitură din pahar a adăugat: „Şi n-o să ne placă“.

Comandă şi control: gestionarea unificată a luptei

La vârful sistemului, Makarov urma, în esenţă, să aplice în sfârşit asupra structurii de District Militar reformele plănuite de predecesorul său, Baluievski (şi care, de fapt, datau din anii ’90, dar, ca atâtea alte planuri din acel deceniu, nu avuseseră nici un rezultat). Vechea practică sovietică era ca, pe timp de război, un District Militar (*VO: Voennîi Okrug*) să se împartă în două elemente. Forţele de câmp deveneau un Front şi se angajau în luptă sub comandantul Districtului. Restul forţelor din District rămâneau sub unul dintre adjuncţi, devenind corpul logistic însărcinat cu menţinerea securităţii în spate, generarea rezervelor şi, în esenţă, sprijinirea Frontului. Dacă pe timp de pace Districtele Militare erau subordonate Comandamentului Principal al Forţelor Terestre, odată ce începea războiul, Fronturile ajungeau direct sub comanda Statului-Major General. Pe de altă parte, Comandamentul Principal Naval continua în mare măsură să controleze flotele pe timp de război, iar diferite Forţe Aeriene aveau propriile metode de subordonare, chiar mai complexe.

Era un anacronism. Ivanov şi Baluievski încercaseră să pună capăt acestei structuri, dându-şi seama şi că era ineficientă, şi că nu îndeplinea cerinţele unei noi ere a războiului, în care forţele de la sol, din aer şi de pe apă trebuiau să conlucreze ca niciodată. Cu toate acestea, discuţiile despre reformă nu conduseseră cu adevărat la schimbări concrete – o problemă constantă la începutul anilor 2000 – şi întotdeauna existau alte priorităţi. Sub Makarov însă a fost adoptată o formă modificată a planului lui Baluievski, Districtele Militare şi Regiunea Specială Kaliningrad fiind grupate în patru districte noi. Ceea ce poate a părut un exerciţiu banal de refacere a hărţii organizaţionale a avut, în schimb, importanţă reală, oferind control direct mult mai mare asupra forţelor aeriene, terestre şi adeseori navale, iar pe timp de război acestea trebuiau să devină în totalitate Comandamente Operaţionale Strategice (OSK: *Operativnoe Strateghiceskoe Komandavanie*), eliminându-se vechea împărţire între Fronturi şi Districte Militare, dar şi obţinându-se controlul asupra altor forţe militarizate din zonele lor de operare, ca de exemplu Grăniceri sau Trupe Interne.

DISTRICTUL MILITAR DE VEST (ZVO: *Zapadnîi Voennîi Okrug*) încorporează fostele districte Moscova şi Leningrad, incluzând Armata 1 Tancuri, Armata a 6-a Drapelul Roşu, Armata a 20-a Drapelul Roşu Gardă, Flota Mării Baltice şi elemente ale Flotei de Nord (din zona arctică). Pe lângă noul Comandament Operaţional-Strategic de

Apărare Aerospaţială, despre care vom discuta mai jos, această unitate de comandă include şi detaşamentul special din exclava rusă Kaliningrad, alcătuit din 100.000 de soldaţi: Brigada 18 Infanterie Motorizată Gardă, Brigada 7 Independentă Infanterie Motorizată şi Brigada 336 Infanterie Navală Gardă.

DISTRICTUL MILITAR DE SUD (IoVO: *Iujnîi Voennîi Okrug*), având cartierul general la Rostov-pe-Don, controlează Armatele 48 şi 49, Flota Mării Negre şi Flotila Mării Caspice; Baza 102 din Armenia raportează tot către YuVO, cu scopurile îngemănate de a apăra spaţiul aerian al Armeniei şi Rusiei şi de a demonstra autoritatea Moscovei în Caucaz.

DISTRICTUL CENTRAL (ŢVO: *Ţentralnîi Voennîi Okrug*), acoperind o bucată uriaşă din ţară, Munţii Ural şi partea vestică a Siberiei, are Armata a 2-a Drapelul Roşu Gardă şi Armata 41. Având cartierul general la Ekaterinburg, controlează şi Baza 201 din Tadjikistan, o forţă cu puterea unei brigăzi, al cărei rol e să apere Tadjikistanul şi regimul acestuia în caz de insurgenţe sau incursiuni din Afganistan, precum şi un mic contingent de la baza aeriană Kant din Kîrgîzstan.

DISTRICTUL DE EST (VVO: *Vostocinîi Voennîi Okrug*) controlează nu doar Flota din Pacific, ci şi Armatele 5 şi 35 Drapelul Roşu şi Armatele 29 şi 36. Deşi pare un total impresionant, VVO e considerat un post îndepărtat şi înapoiat, pentru că duşmanul lui potenţial principal este China. Cu toate că, aşa cum vom discuta mai târziu, Statul-Major continuă să-şi actualizeze planurile de urgenţă pentru un război terestru convenţional pe flancul sud-estic, e o muncă în zadar, pentru că armata chineză continuă să se modernizeze. VVO are cartierul general la Habarovsk, la graniţa cu China, iar unităţile lui sunt risipite pe o graniţă terestră atât de lungă încât e imposibil de apărat, iar pentru provizii şi întăriri depind în cea mai mare parte de două căi ferate care pot fi distruse cu uşurinţă. În practică, orice conflict de genul acesta ar escalada până la folosirea cel puţin a armelor nucleare tactice.

În 2014 a fost adăugat un al cincilea – COMANDAMENTUL DE NORD SAU ARCTIC. În mod neobişnuit, nu este vorba despre un District Militar. Fiind în esenţă responsabil pentru spaţiul maritim şi aerian, a fost construit în mare măsură pe baza Flotei de Nord şi unităţilor aeriene ataşate ei. Totuşi, poate desfăşura şi o mică armată, incluzând două Brigăzi Arctice Mecanizate specializate, iniţial Brigada 200 Infanterie Motorizată Independentă având cartierul general la Pecenga. Viteza cu care Moscova poate mobiliza acum forţe a fost evidentă în 2015, când, la scurt timp după ce a alcătuit această nouă unitate de comandă, a organizat în Arctica un exerciţiu major, cu 80.000 de soldaţi.



Cât despre Comandamentele Principale – Marina, Trupele Terestre şi Forţele Aeriene –, deşi în trecut avuseseră un cuvânt greu de spus în modul cum le erau folosite trupele, acum li se cerea tot mai mult să se concentreze pe tactici, echipament şi instrucţie. Pe scurt, Statul-Major General urma să asigure planurile majore, iar Districtele Militare urmau să le pună în practică pe teren, în vreme ce Comandamentele Principale trebuiau să se asigure că au tot ce le trebuie ca să-şi desfăşoare misiunea. Prin contrast, Forţele Strategice de Rachete îşi păstrau rolul fundamental, chiar dacă numărul lor scădea de la douăsprezece divizii de rachete la opt, iar Forţele Spaţiale au fost reduse de la şapte la şase unităţi, deşi în practică acest lucru nu a însemnat o reducere a capacităţii, ci doar o reorganizare administrativă.

BRIGADA DE INFANTERIE MOTORIZATĂ

O brigadă de infanterie motorizată obişnuită e alcătuită din 3.800 de ofiţeri şi soldaţi organizaţi după cum urmează, deşi au existat şi există în continuare variaţiuni considerabile, mai ales în cazul brigăzilor cu misiuni specifice, precum Brigada 200 Infanterie Motorizată, configurată pentru război în Arctica, şi Brigada 8 Infanterie Motorizată de Munte Gardă. O brigadă de tancuri, formată din trei batalioane de tancuri şi un batalion de infanterie motorizată, are o putere mai mică, de 3.000 de oameni.

1 x cartier general de brigadă şi companie de comandă
1 x companie de cercetaşi
1 x pluton de lunetişti
1 x companie de război electronic
1 x batalion de tancuri (4 companii de tancuri)

3 x batalioane infanterie motorizată (fiecare format din 3 companii şi o baterie de mortiere)
2 x batalioane artilerie autopropulsată (fiecare alcătuit din 3 baterii)
1 x batalion rachete (3 baterii de rachete cu lansare multiplă)
1 x batalion antitanc (2 baterii de rachete antitanc, 1 baterie de tunuri antitanc)
2 x batalioane de apărare aeriană (unul cu 3 baterii antiaeriene, unul cu 2 baterii de rachete AA şi 1 o baterie de tunuri AA)
1 x batalion pionieri
1 x batalion de mentenanţă
1 x batalion de transmisiuni
1 x batalion de sprijin pentru vehicule
1 x companie medicală
1 x companie pentru materiale nucleare, biologice şi chimice

Trupele terestre: de la divizii la brigăzi

În ciuda criticilor venite din partea armatei, reformele şi-au văzut de drum. Pe vremuri, Forţele Terestre desfăşuraseră pe teren 24 de divizii (trei de tancuri, cinci de artilerie şi mitraliere, 16 de infanterie motorizată), precum şi 12 brigăzi independente şi două „baze“ – denumirea sub care erau cunoscute detaşamentele speciale din Armenia şi Tadjikistan. În practică însă, doar cinci divizii de infanterie motorizată şi poate una singură de tancuri funcţionau la capacitate maximă sau aproape de ea: celelalte erau efectiv numai nişte carcase care aşteptau rezervişti pe timp de război. Chiar şi aşa, sistemul de mobilizare a rezerviştilor era haotic, pierzându-se documente din arhivă şi majoritatea foştilor recruţi neparticipând la instrucţiile regulate de reîmprospătare a pregătirii. Chiar şi având un termen de mobilizare de trei luni, conform estimărilor oficiale – foarte probabil optimiste –, puteau fi aduse pe câmp alte nouă divizii, mult sub totalul oficial.

Ca mişcare simbolică, prima divizie desfiinţată a fost Divizia a 2-a Infanterie Motorizată „Tamanskaia“ Gardă, una dintre unităţile de elită de „gărzi de palat“ cu baza la Moscova, ale cărei embleme şi onoruri militare au trecut la nou-formata Brigadă 5 Infanterie Motorizată Independentă Gardă, în vreme ce alte elemente au intrat în Brigada 8 Infanterie Motorizată. După un an mai exista doar una dintre cele 24 de divizii ale Forţelor Terestre, şi anume Divizia 18 Mitraliere pentru sprijinul artileriei, o formaţie defensivă unică ce păzea Insulele Kurile din Orientul Îndepărtat. În locul lor au apărut 44 de brigăzi de manevră: patru brigăzi de tancuri, patru brigăzi de atac aerian, 35 de brigăzi de infanterie motorizată şi o brigadă de recunoaştere (vezi Capitolul 28). De asemenea, existau 41 de brigăzi de sprijin: 22 de brigăzi de rachete şi artilerie, nouă de apărare antiaeriană, una de război electronic şi nouă brigăzi de transmisiuni. Tranziţia nu a fost lipsită de provocări. Chiar şi în 2012, majoritatea brigăzilor de luptă încă funcţionau cu 20-30% sub puterea totală, nu mai mult de 17 brigăzi din 44 având efectivele complete. Acest lucru urma să se schimbe însă în timp. De asemenea, era în sfârşit o ocazie de a retrage din uz multe echipamente perimate, inclusiv 20.000 dintre tancurile depăşite.

Baza 201 Militară din Tadjikistan a rămas în forma respectivă, nu în ultimul rând

pentru că în esenţă avea deja puterea unei brigăzi (fusese Divizia 201 Infanterie Motorizată până în 2004), construită în jurul a trei regimente, Regimentul 92 Infanterie Motorizată, Regimentul 149 Infanterie Motorizată Gardă şi Regimentul 191 Infanterie Motorizată. În afară de ea mai existau alte două baze străine: Baza 102 din Armenia, care fusese creată în 2010 în jurul Brigăzii 73 Infanterie Motorizată Independentă, şi fosta Armata a 14-a, redenumită în 1995 Grupul Operaţional al Forţelor Ruse din Transnistria. De atunci, aceasta scăzuse susţinut la o dimensiune mai apropiată de a unui regiment, cuprinzând Batalioanele 82 şi 113 Infanterie Motorizată Independentă şi Batalionul de Comandă Independent 540 cu elemente de securitate şi sprijin, având o forţă totală de circa 1.500 de ofiţeri şi soldaţi.

Forţele Aeriene – raţionalizate

Reforma Forţelor Aeriene a fost legată practic de o reorganizare majoră la cel mai înalt nivel şi de o reducere deosebit de drastică la sol. Primul obiectiv a implicat crearea în 2011 a Forţelor de Apărare Aerospaţială (VVKO: *Voiska Vozdușno-Kosmiceskoe Oboronî*) din vechile Forţe Aerospaţiale, aducând laolaltă echipamente de avertizare timpurie şi de supraveghere spaţială, sistemul antibalistic al Moscovei construit în jurul radarului de gestionare a luptei Don-2N şi a 68 de lansatoare, sateliţii cu poziţionare globală GLONASS şi cosmodromul Pleseţk, un port spaţial din regiunea nordică Arhanghelsk. În 2015 avea să fie combinat cu aviaţia în cadrul noilor Forţe Aerospaţiale (VKS: *Vozdușno-Kosmiceskie Silî*).

Între timp a fost format un nou Comandament Operaţional-Strategic pentru Apărare Aerospaţială (OSKVKO: *Obedinionnoe Strateghiceskoe Komandovanie Vozdușno-Kosmiceskoi Oboronî*) din fostul Comandament al Forţelor Aeriene cu Misiune Specială. În realitate era acoperirea aeriană a Moscovei, alcătuită în mare măsură din Armata a 16-a Aviaţie, care includea şi unităţi pentru lupta de pe front, şi Centrul 237 de Cercetare-Testare în Tehnologie Aviatică Gardă, având cartierul general la baza aeriană Kubinka, la vest de capitală, precum şi apărări antiaeriene construite în jurul sistemului foarte capabil S-400 RSA. La fel, două Armate de Aviaţie specializate au fost redesemnate drept Comandamente în toată regula: a 37-a a devenit Comandamentul de Aviaţie cu Rază Lungă de Acţiune, iar a 61-a – Comandamentul de Aviaţie pentru Transport Militar.

Celelalte patru au fost alocate direct noilor VO: fosta Armată a 6-a a devenit Comandamentul 1 al Forţelor Aeriene şi de Apărare Aeriană ale Districtului Militar de Vest, a 11-a a devenit Comandamentul 2 al Forţelor Aeriene şi de Apărare Aeriană ale Districtului Militar de Est, a 14-a a devenit Comandamentul 3 al Forţelor Aeriene şi de Apărare Aeriană ale Districtului Militar Central, Armatele a 4-a şi a 5-a Aviaţie au fost combinate în Comandamentul 4 al Forţelor Aeriene şi de Apărare Aeriană ale Districtului Militar de Sud. La fel, vechile divizii şi corpuri de apărare aeriană au fost reorganizate sub forma a 13 brigăzi aerospaţiale defensive, împărţite între Districtele Militare şi OSKVKO.

Per total, aviaţia a trecut prin acelaşi tip de raţionalizare ca şi celelalte arme,

reducându-se bugetele pentru baze aeriene care, în realitate, aveau doar scopul să întreţină escadrile care existau doar pe hârtie, abia dacă puteau să zboare sau erau numai unităţi teoretice în aşteptarea unei viitoare iluzorii mobilizări. Din 242 de baze avea să mai rămână doar cu 52, iar 340 de unităţi de pe hârtie aveau să fie reduse la doar 180. La fel, structura bazată pe divizii a fost eliminată în favoarea mutării comandamentului de operaţiuni în acele baze care, la rândul lor, erau subordonate celor şapte noi Comandamente de Aviaţie. O problemă importantă urma să fie însemnătatea mai mare acordată muniţiilor ghidate cu precizie şi platformelor – şi piloţilor instruiţi –, astfel încât să poată fi folosite. A fost una dintre lecţiile învăţate în mod deosebit de pe urma celor două războaie din Cecenia, dar şi observând operaţiunile Occidentului în Orientul Mijlociu şi în Balcani. În acelaşi timp, era deja evidentă îngrijorarea cu privire la o campanie aeriană occidentală masivă – ceea ce în gândirea rusă avea să fie denumit Atac Aerian Masiv cu Rachete (MRAU: *Massirovannîi Raketno-Aviaţionnîi Udar*) – prin crearea atât a VKKO, cât şi a unor planuri noi despre supravieţuirea în cazul unui astfel de blitzkrieg aerian iniţial.

Marina – în sfârşit integrată

Cât despre marină, şi ea a trecut prin reduceri drastice, scăzând de la 240 la numai 123 de nave şi submarine, însă din nou în numele modernizării şi pregătirii. Multe nave – poate chiar majoritatea – nu avuseseră echipaj complet sau pur şi simplu nu fuseseră în stare bună pentru navigaţie, dar obiectivul era ca, în limitele reparaţiilor şi mentenanţei necesare, toate navele rămase să fie operaţionale. A existat un plan ambiguu de achiziţionare a unor nave noi, intenţia fiind de a cumpăra 100 (în nici un caz de a le construi, cu atât mai puţin de a le repara) până în 2020, mai ales submarine şi nave mai mici şi mai versatile. Printre ele se numărau 35 de corvete, 14 fregate şi 20 de submarine.

În acelaşi timp însă, din moment ce erau subordonate noilor Districte Militare mai mari, exista teama că cele patru Flote vor fi dominate de Forţele Terestre. Dar, de fapt, acest lucru era mai puţin o cauză şi mai degrabă un efect. Aşa cum vom discuta mai târziu, ideea că marina Rusiei îşi putea păstra statutul de specializare militară capabilă să întreprindă operaţiuni cu adevărat autonome era de multă vreme îndoielnică. În realitate, devenise aproape în exclusivitate o forţă de apărare a coastei, cu operaţiuni demonstrative ocazionale în afara teritoriului, desfăşurate mai mult de dragul prestigiului şi diplomaţiei decât din motive practice. Despre integrarea mai strânsă cu Forţele Terestre s-ar putea spune că a conferit marinei mai multă credibilitate şi utilitate.

Puşcaşii marini din Infanteria Navală au trecut printr-o reducere mai blândă a numărului de efective, consecinţă poate a faptului că Rusia înţelegea că încă avea nevoie de infanterie de elită – şi se bazase pe ei în ambele războaie din Cecenia, departe de orice ochi de apă. Divizia 55 a Flotei din Pacific, care multă vreme nu se apropiase nici pe departe de puterea maximă, a devenit Brigada 155 Infanterie Navală Independentă (ale cărei elemente principale de manevră erau Batalionul 59 Infanterie Navală Independentă şi

Batalionul 47 Infanterie Navală Independentă de Atac Aerian), iar Brigada 61 Infanterie Navală Independentă a Flotei din Marea de Nord a devenit regiment (pentru ca în 2014 să revină la puterea unei brigăzi). Totuşi, în vreme ce Brigada 77 a Flotilei Mării Caspice, o altă „unitate-fantomă“, a fost desfiinţată, Regimentul 810 Independent al Flotei Mării Negre a fost mărit înapoi la nivel de brigadă (după ce în 1998 efectivele îi fuseseră micşorate). Acest lucru îi reflecta parţial noua răspundere, de a oferi sprijin prin puşcaşi marini Flotilei Mării Caspice la momentul şi în locul unde avea nevoie.

Trupele aeropurtate – supravieţuire

Accentul continuu pus pe forţele de elită care au rolul să proiecteze puterea – şi aşa alcătuite în mod disproporţionat din voluntari – a fost evident în atitudinea faţă de Trupele Aeropurtate. Existase o dispută îndelungată cu privire la păstrarea VDV sub forma unui Comandament Principal separat, dacă nu cumva era un moft costisitor şi fragil, şi dacă nu cumva cei 35.000 de paraşutişti n-ar fi fost mai utili odată integraţi fie în Trupele Terestre regulate, fie în VO-uri, ca unităţi de nivel districtual. În cele din urmă însă, Statului-Major General i-a plăcut ideea de a avea o specializare aeropurtată separată, drept propria sa forţă strategică, iar atât în cadrul „Districtului Militar Arbat“, cât şi în cercurile politice mai ample lobby-ul în favoarea paraşutiştilor a fost îndeajuns de puternic încât să-şi impună punctul de vedere.

Astfel, deşi iniţial decizia luată fusese de a canibaliza cele patru divizii VDV existente pentru a forma şapte până la opt brigăzi de asalt aerian, mişcările nu au fost tratate drept o prioritate. În 2009, când combativul şi neclintitul gen.-lt. Vladimir Şamanov a fost numit comandantul lor, reducerile de buget planificate s-au transformat de fapt într-un plan de extindere. S-a decis ca toate Districtele Militare să aibă propria brigadă aeromobilă independentă ca forţă de răspuns rapid, în timp ce VDV îşi păstra diviziile în cadrul cărora cinci batalioane trebuiau să fie alcătuite în totalitate din *kontraktniki*, astfel încât să fie o forţă de alertă rapidă, care putea fi desfăşurată şi în străinătate. Acest lucru avea să se dovedească însă mai greu decât se anticipase, nu în ultimul rând pentru că paraşutiştii s-au văzut nevoiţi să curteze voluntari alături de celelalte servicii. Conform lui Şamanov, la jumătatea anului 2011 starea de pregătire era la un nivel inferior decât fusese înainte de începerea reformelor, numai 31% dintre soldaţi fiind profesionişti, şi chiar şi unităţile de alertă rapidă fiind formate doar 70% din *kontraktniki*. Obiectivul lui era să se asigure ca măcar jumătate din tot VDV-ul să fie profesionişti, lucru care avea să dureze ani întregi, dar care garanta că, împreună cu trupele *Speţnaz* (care duceau propriile lupte politice – vezi Capitolul 24), paraşutiştii rămâneau „vârful de lance“ al Rusiei şi în viitor.

Reformele au creat fără îndoială o armată mai suplă, mai eficientă şi care reacţiona mai rapid. În 2014, de exemplu, ruşii au putut să desfăşoare poate 40.000 de trupe la graniţa cu Ucraina în numai şapte zile de la începutul intervenţiei în regiunea sud-estică Donbas. În 1999 durase de trei ori mai mult să mobilizeze o forţă similară în Cecenia. Întrebarea era: ce avea de gând Kremlinul să facă cu ei? După cum anticipase acel vechi

ataşat al apărării, o Rusie reînarmată cu succes urma să se dovedească un vecin incomod în „sfera de influenţă“ şi o provocare politică delicată pentru Occident.

PARTEA A TREIA
NOUL RĂZBOI RECE

13. ŞOIGU, RECONSTRUCTORUL

Parada de Ziua Victoriei din 9 mai a devenit una dintre cele mai sfinte zile ale regimului Putin. Nu doar preşedintele are însă de câştigat de pe urma grandiosului şi atent regizatului spectacol al triumfalismului şi puterii militare. În 2015, când intra în Piaţa Roşie prin poarta Turnului Spasskaia – al Mântuitorului –, maşina ministrului apărării, Serghei Şoigu, s-a oprit, iar acesta şi-a făcut cruce în mod ostentativ. Momentul televizat a fost un exemplu frapant al flerului său politic, aliniindu-l deopotrivă cu Biserica Ortodoxă a Rusiei, dar şi cu istoria şi tradiţiile ţării. În definitiv, în epoca ţaristă fusese un obicei consacrat acela de a te opri, cu capul descoperit, şi de a te închina în faţa icoanei fixate deasupra porţii. Chiar şi ţarii făceau acest lucru, iar legenda spune că, atunci când Napoleon a intrat cu aroganţă pe poartă în 1812, după ce armatele lui ocupaseră oraşul, o rafală neaşteptată i-a smuls pălăria de pe cap.

Şoigu e unul dintre jucătorii grei din sistemul politic al Rusiei, un politician viclean care, în ciuda faptului că se trage din îndepărtata regiune siberiană Tuva, unde localnicii încă practică o formă de budism, a câştigat susţinerea entuziastă a unei mari părţi din populaţie. Cel puţin, înainte de invazia Ucrainei din 2022 umblau vorbe că ar putea deveni preşedinte plenipotenţiar al Districtului Federal Siberian – practic vicerege al Siberiei –, dar se vorbea despre el şi ca posibil viitor prim-ministru sau, în şoapte abia auzite, ca preşedinte. Într-o anumită măsură, acest lucru s-a datorat faptului că a părut să continue cu abilitate procesul de reformă, dar şi capacităţii sale de a atrage de partea lui chiar şi scepticul şi recalcitrantul Comandament Suprem de după epoca Serdiukov, chiar dacă acum apare întrebarea dacă nu cumva a fost vorba numai de un PR reuşit.

Cine este Serghei Şoigu?

Până la urmă, Şoigu a demonstrat că e un om abil şi, totodată, că are o capacitate aproape unică de a se ridica în cadrul acestui sistem politic feroce şi competitiv fără să-şi facă duşmani, şi fiind ceea ce în termeni de business s-ar numi *turnaround manager*, luând instituţii disfuncţionale şi făcându-le să meargă. Armata cu siguranţă avea nevoie de toate talentele lui după cinci ani şi jumătate de Serdiukov şi de reforme drastice (iar pentru generali, nepopulare) avansate după Războiul cu Georgia. Nu era însă ceva nou pentru el. Şoigu s-a născut în 1955 dintr-un tată tuvan şi o mamă rusoaică de origine ucraineană. În copilărie era atletic şi iubea aventura, pasiunea pentru escapade riscante – îi plăcea să traverseze râul Enisei ţopăind pe bucăţi de gheaţă – aducându-i porecla de „Şaitan“ („Satan“). A fost însă şi un student bun şi a absolvit cu o diplomă în inginerie civilă. După

un deceniu în care a lucrat în construcţii, a devenit organizator al Partidului Comunist, apoi s-a afirmat în 1990, când a fost numit director adjunct al Comitetului de Stat pentru Arhitectură şi Construcţii din Rusia. Astfel, s-a mutat la Moscova, unde a trebuit să se ocupe de proiecte imobiliare într-o vreme când bugetele erau mici, administraţia era în dezordine şi statul însuşi se prăbuşea.

Cu toate acestea, Şoigu şi-a căpătat rapid faima de tip care-şi păstra capul pe umeri în momente de criză şi făcea tot posibilul cu ce avea la îndemână. S-a dovedit o lamă cu două tăişuri când, în 1991, a fost numit la conducerea Corpului de Salvare. Acesta se ocupa de fel de fel de sarcini, de la misiuni de căutare şi salvare până la apărare civilă, fiind o instituţie haotică, celebră pentru ineficienţă, corupţie şi demoralizare. Părea o fundătură pentru cariera lui, mai ales că însemna practic că Şoigu devenea responsabil pentru orice dezastru se abătea asupra ţării. El a transformat însă nevoia într-o virtute. A reorganizat Corpul, care a devenit Ministerul pentru Situaţii de Urgenţă (MCeS: *Ministerstvo po Cerezvîceainîm Situaţiam*) în 1994, eficientizându-i administraţia, organizând audituri dure ca să combată corupţia şi introducând măsuri ca, de pildă, uniforme noi şi elegante pentru a insufla un *esprit de corps* fără precedent.

Şoigu nu a dat niciodată înapoi când a fost vorba să meargă la locul dezastrelor, de la cutremurul din 1995 care a devastat oraşul petrolier Neftegorsk din Sahalin, în care au murit peste jumătate din locuitori, până la accidentul zborului Vladivostok 352, care s-a prăbuşit când încerca să aterizeze la Irkuţk. În loc să devină întruchiparea tristeţii, a devenit o prezenţă încurajatoare, alinându-i pe cei îndoliaţi, coordonând operaţiuni de ajutorare şi stând de vorbă cu presa. Ştia să joace jocurile birocratice din spatele cortinei care au făcut din Corp un minister – el devenind astfel ministru –, reuşind în 2001 să ia Serviciul de Stat de Pompieri de la Ministerul de Interne. A demonstrat însă şi că ştia să conducă o agenţie, iar până în 2012, când a plecat mai departe, făcuse din MCeS una dintre cele mai eficiente şi cinstite agenţii de stat din Rusia.

Nimic din toate acestea nu au scăpat atenţiei Kremlinului. În 1999 a fost numit „Erou al Rusiei“, dar, mai concret, a fost numit omul de legătură pentru Unitatea, un nou partid politic care, practic, era înfiinţat ca să ofere o bază de putere preşedintelui în devenire Putin. Boris Elţin l-a numit „cel mai mare star al nostru“.[72] A fost o încercare străvezie de a profita de popularitatea lui, însă a acceptat-o, iar în 2001 Unitatea avea să fuzioneze cu mişcarea Patria – Toată Rusia, formând Rusia Unită, tot baza pentru ordinea politică a lui Putin.

Cu toate acestea, era limpede că Şoigu nu era interesat în mod deosebit de politica electorală – şi şi-a dat seama că e loc de o singură „stea“ pe firmament. În schimb, a început să construiască o relaţie cu Putin, oferindu-i preşedintelui (a cărui iubire pentru câini e celebră) un labrador negru pe nume Koni. S-a spus că a fost câinele preferat al lui Putin. Căţeluşa s-a dovedit şi o armă psihologică: în 2007 i-a făcut cunoştinţă cu Angela Merkel, cancelarul german, care venise la un summit şi a cărei teamă de câini e la fel de celebră. Fiind un jucător pasionat de hochei, Şoigu a devenit un membru fix al echipei preşedintelui la „meciurile de noapte“, şi a început să-l invite pe Putin în vacanţe îndelungate în Tuva, regiunea lui de baştină. Chiar şi atunci a înţeles limpede politica situaţiei, dispărând diplomat în fundal când Putin era fotografiat pescuind la bustul gol,

plimbându-se prin tundră sau demonstrând în alte feluri cât de macho e. Astfel, Şoigu a devenit singurul membru din cercul apropiaţilor lui Putin care nu e un fost coleg din perioada KGB sau din Leningrad/Sankt-Petersburg.

În 2012 a plecat în sfârşit din MCeS (cu toate că l-a lăsat în mâinile câtorva dintre oamenii lui de încredere) ca să candideze la postul de guvernator al extrem de importantei Regiuni Moscova, pe care avea să-l câştige. Din nou, nu e limpede dacă a fost iniţiativa lui sau dacă a fost împins să preia funcţia, dar Şoigu a demarat rapid noi proiecte de infrastructură, a început să scape de uscăciuni şi a destrămat nişte cercuri corupte care ciupeau din fondurile de stat la un nivel inacceptabil chiar şi pentru standardele vremii. După doar şase luni însă, Putin a avut nevoie de un nou ministru al apărării, care să continue procesul de reformă, dar şi, totodată, să împace Comandamentul Suprem cu ideea. A fost din nou momentul ca Şoigu să intre în luptă.

„Slujitor al ţarului, părinte al soldaţilor“

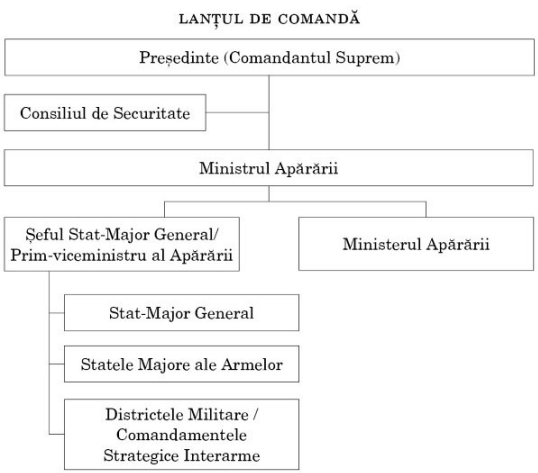
Numit în funcţie în 6 noiembrie 2012, a pornit la drum cu amestecul caracteristic de şarm ofensiv şi aplomb administrativ. Pe de-o parte, a încercat să le semnaleze generalilor că e de partea lor. Dacă Serdiukov purta mereu costum, Şoigu a adoptat uniforma de general (avea un grad în stil militar din perioada petrecută la MCeS, deci hotărârea a fost considerată cuviincioasă), ca gest simbolic. A întors unele dintre cele mai contestate – dar şi dintre cele mai puţin relevante – tăieri de buget, nu în ultimul rând în privinţa suvoroviţilor şi nahimoviţilor, cadeţii adolescenţi de la Şcoala Militară Suvorov, respectiv Şcoala Navală Nahimov, leagănele următoarei generaţii de ofiţeri. Dacă în declaraţiile sale publice Serdiukov zăbovise îndelung asupra eşecurilor armatei, Şoigu îi încuraja, vorbindu-le despre viitorul strălucitor care îi aşteaptă.

E drept, Şoigu îşi putea permite să fie conciliant, pentru că aspectele cele mai dureroase ale reformei, mai cu seamă scăderea efectivelor, fuseseră deja realizate. A spus însă limpede că nu avea de gând să inverseze procesul. De exemplu, cu toate că prestigioasele Divizii de gărzi ale palatului „Tamanskaia“ şi „Kantemirovskaia“ au fost reinstituite, structura de brigadă a rămas elementul de bază al armatei. În schimb, s-a concentrat să preia establishmentul militar pe care îl moştenise şi – la fel ca în cazul MCeS – să-l facă să funcţioneze.

Frecvenţa, anvergura şi realismul exerciţiilor militare au început să crească. Un studiu exhaustiv realizat de Johan Norberg de la Agenţia de Cercetare în Domeniul Apărării a Suediei a scos la iveală că „înainte de 2009, Rusia se putea ocupa de conflicte armate şi războaie locale. Exerciţiile militare din 2009 încoace arată o ambiţie şi capabilităţi tot mai potrivite pentru războaie regionale“ – ceea ce, conform tipologiei militare ruseşti, ar putea include un război cu NATO.[73] Erau exerciţii serioase, iar noile unităţi urmau să se pregătească în cadrul unor jocuri de război care – spre deosebire de prea multe din trecut – nu erau simple demonstraţii de competenţă regizate, menite să adreseze un mesaj liniştitor conducerii politice. Dimpotrivă, erau provocări serioase, urmate de inspecţii-fulger care

puteau face sau desface cariera oricărui ofiţer. Între timp, eforturile lui Serdiukov de a externaliza sarcini şi de a folosi contractori civili ca să îmbunătăţească standardul de viaţă al soldaţilor, oferindu-le orice, de la servicii de catering la servicii de curăţenie, au fost păstrate şi chiar sporite.

Umila şosetă a devenit un simbol al noii atmosfere de modernizare şi bun-simţ. Până în 2013, soldaţii ruşi – asemenea predecesorilor sovietici şi chiar ţarişti – purtaseră nu şosete, ci bucăţi dreptunghiulare de pânză numite *porteanki*, înfăşurate pe picior. Serdiukov promisese eliminarea lor, însă nu a mai apucat să o facă. În ianuarie 2013, Şoigu a prezidat o conferinţă video a ofiţerilor superiori din toată ţara – ceea ce era în sine o inovaţie –, în care a declarat că „trebuie să uităm cuvântul «*porteanki*» până la sfârşitul anului“.[74] Zis şi făcut. Poate părea o mişcare banală, dar soldaţii ruşi care suferiseră îndelung au apreciat-o enorm, pentru că era o dovadă că Şoigu putea face lucrurile să se întâmple, arătându-şi totodată grija pentru infanteristul de rând. A fost în acelaşi timp o mişcare necesară şi o mostră de PR strălucită, şi îmi amintesc de soldaţi care vorbeau despre cum o să-şi ardă *porteanki* în cadrul unui ritual atunci când urmau să primească noile şosete standard. Nu e de mirare că oamenii, folosind un vers al poetului Mihail Lermontov din secolul al XIX-lea, au început să spună că Şoigu e „slujitor al ţarului, părinte al soldaţilor“.[75]



Generalul Gherasimov

În Comandamentul Suprem, Makarov, şeful Statului-Major General, era aproape la fel de puţin popular ca Serdiukov. Şoigu avea acum nevoie nu atât de cineva care să gândească, ci mai mult de un şef de şantier, un soldat de top, dur, capabil să modeleze „Armata cu înfăţişare nouă“, aşa că l-a înlocuit rapid cu gen.-col. Valeri Gherasimov, un om pe care l-a descris corect drept „un militar până-n măduva oaselor“.[76] Fost cadet la Suvorov, Gherasimov provenea din clasa muncitoare. A fost iniţial ofiţer de tancuri, crescând în

grad mai întâi în Divizia 90 Tancuri Gardă în Polonia Pactului de la Varşovia, apoi în Divizia 29 Infanterie Motorizată în Districtul Militar din Orientul Îndepărtat, înainte să ajungă la comanda Diviziei 144 Infanterie Motorizată Gardă. A condus Armata 58 Arme Mixte în perioada 2001–2003, cât aceasta a luptat în Cecenia, iar mai târziu a condus Direcţia Principală de Pregătire de Luptă – fostul post al lui Makarov. După misiuni în care a comandat VO Leningrad şi apoi VO Moscova, în 2010 devenise şef adjunct al Statului-Major General, apoi comandant al nou-creatului VO Central, înainte să se întoarcă în Statul-Major General ca mâna dreaptă a lui Şoigu.

Când a acceptat oficial noua funcţie de la Putin, a spus:

> Cred că toate activităţile Statului-Major General ar trebui să se concentreze asupra unui singur obiectiv: menţinerea eficienţei de luptă a Forţelor Armate, astfel încât să garanteze că ele pot îndeplini orice misiune li se stabileşte. Şi voi face tot ce-mi stă în putinţă ca să ating acest obiectiv.

Vorbea serios. Gherasimov e cel care a condus în mare măsură campania de a aduce noile forţe armate la nivel operaţional. Ciclul de exerciţii a ajuns la o intensitate cum nu se mai văzuse din epoca sovietică. Cum Siria, aliatul lor, trecea prin tulburări tot mai intense, ruşii au început să menţină şi un detaşament special – în practică permanent – în partea de est a Mediteranei, alcătuit preponderent din trupe sosite prin rotaţie din Flota Mării Negre. Bineînţeles, au existat inevitabile erori şi gafe. În timpul exerciţiilor din VO Central din februarie 2013, de exemplu, coordonarea dintre unităţi şi forţele terestre şi aeriene a continuat să reprezinte o problemă, iar rateurile din pricina întreţinerii precare sau a tehnicii învechite au creat momente stânjenitoare, mai ales când trei elicoptere de asalt Mi-24 pur şi simplu nu au pornit şi cel puţin două maşini de luptă ale infanteriei BMD-2 s-au stricat în primele etape ale înaintării. Per total însă, armata a început să demonstreze genul de pregătire de luptă pe care Kremlinul şi-o dorise de mult, şi avea chiar şi o înfăţişare modernă.

Când „omuleţii verzi“ – forţele speciale fără însemne – s-au răspândit în Peninsula Crimeea în 2014, un amănunt din echipamentul lor a căpătat o importanţă disproporţionat de mare în media şi în discuţiile online de mai târziu: genunchierele. Sunt fără îndoială un element deosebit de util din uniforma soldatului modern, însă ideea era că până atunci nu făcuseră parte din inventarul ruşilor, şi din multe puncte de vedere erau o metaforă pentru cât de *occidentali* arătau aceşti invadatori, de la camuflajul digital şi vestele antiglonţ moderne până la echipamentul din dotare, printre care căşti tactice cu transmisie radio şi arme personalizate. Când a fost întrebat dacă erau într-adevăr trupe de comando ruseşti, remarca lui Putin – că poate făcuseră cumpărături la magazine militare – a fost în mod voit ironică. Era prima ieşire serioasă pe teren a viitorul sistem de luptă *Ratnik* („Războinic“) pentru infanterie, o suită de uniforme şi echipament personal menită să-i aducă indiscutabil pe soldaţii ţării în secolul XXI.

Ideea e ca *Ratnik* să fie îmbunătăţit în timp, însă deja se lucrează la un înlocuitor ambiţios. Bazele pentru costumul futurist *Sotnik* („Centurion77“, în lipsa unei traduceri directe mai bune) va fi un costum uşor de armură personală, suficient de dur să reziste

unui glonţ de mitralieră grea, dar având un strat exterior care să mascheze semnătura termică a soldatului, dispunând chiar şi de un camuflaj „electrocrom“ în stil cameleon care îşi poate schimba culoarea doar apăsând un buton. Nişte microdrone îi vor transmite imagini video direct soldatului, în timp ce un exoschelet robotizat îi va permite acestuia sau acesteia să ridice greutăţi mari şi să se deplaseze cu viteză fără să obosească. Un proiect foarte ambiţios, dar, ca să fim sinceri, e posibil mai degrabă ca *Sotnik* să rămână la stadiul de exerciţiu de testare a unui concept tehnologic decât să devină noua dotare standard în următorii câţiva ani.[78] Cu toate acestea, este un simbol al dorinţei Moscovei – dacă nu neapărat al capacităţii ei – de a arde etapele încât să devină putere militară de ultimă generaţie.

Reînarmare şi recrutare

Între timp, Şoigu prelua iniţiativa în privinţa reînarmării. Serdiukov încercase să reducă din risipă, în acelaşi timp negociind dur cu industriile apărării. La urma urmei, până prin 2008, cantitatea de echipament nou, de ultimă generaţie, achiziţionat şi desfăşurat pe teren era neglijabilă. Serdiukov îşi obligase furnizorii din domeniul apărării să facă un control al calităţii mai bun şi să-şi reducă din marja de profit. A început chiar să cumpere tehnică străină, parţial ca să le dea peste nas. Ce-i drept, în vreme ce unii dintre aşa-numiţii „mâncători de metale“ se complăceau în situaţie, alţii chiar depuneau eforturi să se modernizeze, astfel că abordarea dură nu doar i-a afectat popularitatea lui Serdiukov printre industriaşi, dar, paradoxal, a şi încetinit cumpărarea, deoarece companiile trebuiau să-şi înnoiască procedurile.

În 2011, Serdiukov i se plânsese lui Medvedev, pe atunci preşedinte, în legătură cu rateurile industriei, dând vina pe jucătorii din industrie pentru neonorarea Comenzii pentru Apărarea Statului din 2010 şi chiar susţinând că şefii unora dintre companii ar trebui disciplinaţi. (Iar şi-a câştigat mulţi prieteni.) Medvedev le-a criticat serviabil comportamentul, mormăind că „e inacceptabil ca deciziile de la cel mai înalt nivel să fie luate, banii să fie alocaţi, dar rezultatul să nu fie livrat“.[79] A întrebat chiar: „Cine a fost pedepsit pentru asta şi în ce mod?“, şi, pe o direcţie de gândire care evoca epoca Gulagului, a adăugat: „Sunt convins că vă daţi seama că, în alte vremuri, jumătate dintre cei prezenţi aici ar fi făcut deja muncă silnică la aer curat“. Era un ton bătăios, dar câteva luni mai târziu Medvedev a anunţat că îl susţinea pe Putin pentru o revenire la Kremlin şi a intrat în scurtă vreme pe final de mandat. Capacitatea de a le impune schimbări puternicilor industriaşi din apărare – dintre care câţiva aveau legături cu Putin – a ajuns de la limitată la inexistentă.

Cum îi stătea în fire, Şoigu a amestecat metodele. S-a întors la vechea politică, cumpărând practic tehnică militară numai de la furnizori ruşi, mai puţin câteva excepţii tradiţionale (cum ar fi motoare navale ucrainene şi obiecte specifice folosite de forţele speciale), şi a adoptat o abordare mai flexibilă a termenilor contractuali. Deşi nu avea nici o reţinere să mustre companiile care nu îndeplineau standardele stabilite, per total a

încheiat o alianţă cu „mâncătorii de metal“. Dat fiind că avea mai mulţi bani de cheltuit, atât datorită reducerilor de efective militare, cât şi datorită creşterii bugetului de apărare – în 2010 Putin anunţase un plan de procurare a armamentului pentru perioada 2011–2020 în valoare de 19,4 trilioane de ruble (698,4 miliarde de dolari) –, putea şi să-i ispitească pe producători să-şi corecteze comportamentul prin comenzi importante.

Deşi numai 16% din echipamentul Rusiei era considerat „modern“, în 2010 fusese adoptat pe 10 ani un Program Statal de Înarmare prin care până în 2020 se voia creşterea proporţiei până la 70%. E drept, termenul „modern“ s-a dovedit ambiguu, dar practic însemna fie construit în ultimul deceniu, fie îmbunătăţit recent şi considerabil. A însemnat o campanie importantă şi susţinută de achiziţionare, dar s-a ajuns la cifra respectivă.

Între timp, forţele armate aveau o putere constitutivă de un milion de soldaţi, dar în realitate erau 220.000 de ofiţeri, 186.000 de *kontraktniki* şi 296.000 de recruţi, adică puţin peste 700.000, existând aproape la fel de mulţi ofiţeri cât recruţi. Era o problemă, mai ales dată fiind rotaţia rapidă a recruţilor, care îndeplineau doar 12 luni de serviciu militar, şi problemele continue cu recrutarea şi reţinerea *kontraktniki*-lor. Demografia era şi ea o problemă: în anii ’80 şi ’90 natalitatea scăzuse substanţial, în special ca reacţie la vicisitudinile economice ale vremii, iar acum avea un impact asupra totalului de recruţi disponibili. În 2011, de exemplu, armata avusese nevoie de circa 440.000 de recruţi din încorporarea de primăvară şi toamnă, însă, date fiind tergiversările (în mare parte din motive de continuare a studiilor), scutirile medicale (majoritatea cumpărate de la medici corupţi) şi numărul tot mai mic de persoane disponibile, era din ce în ce mai greu să se atingă aceste ţinte. Din 2009, pe *voienkomati*, listele de recrutare, trebuiseră să fie acceptaţi recruţi care aveau cazier penal.

Drept răspuns, Şoigu şi-a dat silinţa să facă serviciul militar profesional mai atrăgător, mărind salariile şi îmbunătăţind condiţiile. Între timp, a inversat încă una dintre reformele Serdiukov/Makarov. Armata rusă avea pe vremuri gradul de *prarporşcik*, sau subofiţer (*miciman* în Marină), genul de soldaţi profesionişti cu serviciu militar mai îndelungat care în armatele occidentale ar putea fi sergenţi. În 2009 au început să fie neglijaţi, pronosticul fiind că urmau să fie schimbaţi de sergenţi *kontraktnik*. În total fuseseră circa 142.000, dar celor mai mulţi le lipsea pregătirea educaţională care să le permită să fie promovaţi în corpul de ofiţeri, însă – lucru foarte de înţeles – nici nu voiau să accepte o reducere de vechime şi salariu ca să devină sergenţi. Vreo 20.000 au devenit ofiţeri inferiori, dar aproape toţi ceilalţi au fost pierduţi dintr-o armată care căuta disperată voluntari cu experienţă. Şoigu a inversat rapid această iniţiativă dezastruoasă şi a început să reangajeze 55.000 de foşti *praporşciki* şi *micimanî*.

Gata de acţiune

În mod inevitabil urmau să existe mai multe schimbări, nu în ultimul rând deoarece relaţiile Rusiei cu Occidentul s-au înrăutăţit. Brigăzile erau foarte bune pentru războaie locale flexibile şi mobile, dar posibilitatea unor încleştări convenţionale majore avea să

ducă în 2013 la o întoarcere parţială la divizii, acestea fiind o structură capabilă per total de lovituri mai puternice şi de operaţiuni motorizate în masă, în vreme ce grupurile tactice de nivel batalion alcătuite numai din profesionişti pe care le generau brigăzile au devenit forţe de luptă modulare, testate în conflictul din regiunea Donbas din Ucraina. În 2014, Flota de Nord a fost detaşată din Districtul Militar de Vest ca să formeze Comandamentul Strategic Mixt al Flotei de Nord, care în 2021 a devenit un District Militar de Nord în toată regula, responsabil de flancul dinspre Arctica al Rusiei. Vom discuta aceste lucruri mai jos, dar, în esenţă, Şoigu şi Gherasimov au finalizat maşinăria militară pe care începuseră s-o construiască Serdiukov şi Makarov.

Cu atât mai bine pentru Kremlin. Politicile lui Putin deveniseră tot mai autoritare şi mai naţionaliste. Protestele împotriva fraudării alegerilor parlamentare din 2011 şi apoi împotriva întoarcerii sale la putere din 2012 au fost percepute ca fiind finanţate de Occident. După aceea, o revoltă populară împotriva guvernului din Ucraina a condus în 2014 la anexarea Crimeii şi intervenţia din Donbas, stârnind critici şi sancţiuni din partea Occidentului. Confruntându-se cu izolare diplomatică şi cu posibilitatea căderii altui regim clientelar al Moscovei, forţele ruseşti au fost mobilizate în 2015 în Siria. Fiecare dintre aceste conflicte nu doar a înrăutăţit relaţiile şi aşa tot mai proaste dintre Moscova şi Occident, dar au şi adus noi provocări şi noi lecţii, la care armata avea să răspundă şi să se adapteze. Înseamnă şi că armata rusă are multă experienţă militară, căpătată pe propria piele în mai multe teatre de luptă.

În octombrie 2014, când noul Război Rece bătea la uşă, Şoigu era de părere că „suveranitatea Rusiei, asigurată de armata şi marina ei, va fi întotdeauna obstacolul de care, aşa cum a fost cazul în cei 1.152 de ani de existenţă a Rusiei, mulţi conducători occidentali se vor lovi“.[80] Dacă în 2000 Putin moştenise o ţară cu o armată abia funcţională, într-un timp uluitor de scurt Rusia căpătase forţe teoretic capabile să poarte şi să câştige tot felul de conflicte, de la intervenţii rapide şi decisive până la acţiuni dificile de contrainsurgenţă desfăşurate departe de graniţele ţării. Din multe puncte de vedere, acest lucru îi va îndeplini sau spulbera lui Putin visul unei Rusii renăscute, fiind totodată şi în avantajul ministrului său al apărării. Şoigu e un politician care şi-a creat cu mare grijă o imagine şi a construit alianţe cu tot felul de grupuri, de la „generalii luptători“ cu experienţă autentică în război până la Biserica Ortodoxă Rusă. Ştie cât de bombastic să fie, vorbind laudativ despre Rusia fără să pară că se aruncă prea mult în lumina reflectoarelor, caz în care ar risca să dea impresia că îl sfidează pe preşedinte. Ironia face ca primul război din noua eră, cel care a contribuit la consolidarea reputaţiei lui Şoigu de nou străjer şi figură militară a Rusiei, să fie unul în privinţa căruia pare să fi avut reţineri să-l declanşeze: ocuparea Crimeii în 2014.

---

72. *The Economist*, 7 noiembrie 2015.

73. Johan Norberg, *Training for War*, FOI, 2018.

74. Interfax, 14 ianuarie 2013.

75. Citatul este din „Borodino“ (1837), poemul lui Lermontov despre această bătălie epică din timpul invadării Rusiei de către Napoleon în 1812.

76. Interfax, 9 noiembrie 2012.

77. Comandant a o sută de oameni (n. red.).
78. Interfax, 9 noiembrie 2012.
79. Comunicat de presă al Rostec, 26 iunie 2019.
80. Mil.ru, 16 octombrie 2014.

14. CRIMEEA, 2014

Locuiam într-un apartament de pe strada Valovaia, care face parte din Inelul de Grădini ce înconjoară centrul Moscovei. Era o zonă excelentă, chiar dacă puţin cam zgomotoasă uneori, dat fiind că e vorba despre o şosea cu opt benzi. Totuşi, în noaptea de vineri, 21 martie 2014, nu am dormit aproape deloc, pentru că în ziua aceea Crimeea a trecut din nou oficial sub conducerea Moscovei, şi toată noaptea pe şoseaua circulară au trecut le nesfârşit maşini claxonând din toate puterile, cu pasageri la fel de vocali, fluturând steaguri la geamuri. Era o revărsare de bucurie patriotică ieşită din comun, care i-a adus laolaltă deopotrivă pe putiniştii devotaţi şi pe majoritatea figurilor din opoziţie. Au apărut o mulţime de *meme*-uri despre ocuparea rapidă şi decisivă a peninsulei, de la graffitiuri care anunţau „Crimeea e a noastră“ până la tricouri imprimate la repezeală cu imaginea intens circulată a unui „omuleţ politicos“ rus – porecla „omuleţilor verzi“ din forţele speciale care au jucat un rol esenţial în operaţiune – care-i înapoiază unui băieţel pisica, inspirată dintr-o poză din presa vremii.

Armata era la fel de exuberantă, chiar dacă nu o arăta la fel de vizibil în spaţiul public. Un ofiţer pensionat pe care l-am cunoscut, veteran al invaziei sovietice în Afganistan şi al Primului Război din Cecenia, care cu vreo doi ani înainte ieşise din armată profund deziluzionat, s-a arătat foarte mândru după prima bere: „N-au crezut că putem face una ca asta, că ne putem mişca atât de bine. Le-am arătat noi, le-am arătat tuturor!“ Încă o bere şi a început să se emoţioneze, amintindu-şi de toate aspectele bune ale perioadei petrecute în uniformă, uitând poveştile cumplite pe care mi le spusese în trecut. Însă la a treia a început să fie tulburat: „Dar acum ce se întâmplă? Mă tem că s-ar putea ca liderii noştri să nu ştie unde să se oprească“. Într-adevăr.

Cu siguranţă, ocuparea Crimeii a fost o expresie impresionantă a noilor capabilităţi ale armatei ruse, condusă cu bisturiul, nu cu familiarul baros. Când s-au răspândit în toată peninsula, forţele ruse, complet înarmate, dar fără însemne, au cucerit nu doar un teritoriu strategic vital despre care Moscova considera că, istoriceşte vorbind, îi aparţine: ele deschideau şi un nou capitol dintr-o relaţie complexă bazată pe înfrăţire şi diferenţe, istorie comună şi politici divergente. În acelaşi timp, aprindeau un foc care avea să încălzească tot mai mult Războiul Rece dintre Rusia şi Occident, până când acesta a izbucnit în toată Ucraina în 2022.

Rusia şi Ucraina

Însuşi numele „Ucraina“ provine de la cuvântul pentru „graniţă“, dar se poate considera pe

bună dreptate inima şi izvorul poporului Rusiei Kievene, strămoşii Bielorusiei, Rusiei şi Ucrainei moderne.[81] Capitala ei, Kiev, a dominat politic şi cultural celelalte oraşe-stat înainte să fie jefuită de mongoli în 1240. În timpul dominaţiei mongole, un mic orăşel şi nemilos de oportunista dinastie Rurik care îl controla s-au ridicat ca să preia locul Kievului: Moscova. Ucraina avea să fie disputată între Cnezatul ortodox al Moscovei şi polonezii şi lituanienii catolici până să cadă sub stăpânirea Rusiei în 1654. Parţial ortodoxă, parţial catolică, Ucraina avea să rămână parte a Imperiului Rus pe parcursul următoarelor trei secole şi jumătate, în ciuda revoltelor periodice şi ale unor atrocităţi cum a fost Holodomorul, înfometarea în masă prin care în anii ’30 dictatorul sovietic Iosif Stalin a înfrânt rezistenţa ucraineană faţă de conducerea sa.

Naţionalismul a reapărut în Ucraina în anii ’80, pe măsură ce Uniunea Sovietică se apropia de sfârşit. În 24 august 1991, ţara s-a declarat oficial independentă, cu toate că în practică avea să aibă nevoie de luni întregi de detaşare. Cu toate acestea, un referendum a ratificat această decizie, mai bine de 90% dintre votanţi alegând independenţa, chiar înainte de sfârşitul anului, când Uniunea Sovietică s-a destrămat oficial.

Alături de multe alte state postsovietice care şi-au câştigat brusc independenţa, Ucraina a suferit de pe urma unor probleme economice, sociale şi politice grave. Inflaţia a crescut galopant, economia a scăzut. În ciuda câtorva expresii dramatice ale nemulţumirii populare faţă de guverne corupte şi promisiunile lor goale – mai ales „Revoluţia Portocalie“ din 2004–2005 de după alegerile fraudate –, Ucraina a rămas frântă între speranţele de a construi o democraţie europeană liberală şi efervescentă economic şi realitatea caracterizată de corupţia sistemică, ineficienţă şi degradare economică.

În 2013, preşedintele Viktor Ianukovici a comis o greşeală politică monumentală când s-a răzgândit în privinţa unui tratat cu Uniunea Europeană. Ca atâţia alţi politicieni din aşa-numita „Mafie de la Doneţk“, Ianukovici aştepta patronaj şi profit din partea Rusiei lui Putin. Moscova era hotărâtă ca Ucraina să rămână parte din sfera ei de influenţă, dar sentimentul în rândul populaţiei – mai ales în partea de vest a ţării – era că Ucraina ar trebui să aibă legături mai strânse cu Uniunea Europeană. Deşi iniţial susţinuse un Acord de Asociere cu UE în 2013, Ianukovici şi-a revizuit politica odată ce Moscova s-a arătat clar ostilă, mai ales când şi-a dat seama că termenii acordului ar fi împiedicat Ucraina să facă parte din Uniunea Economică Eurasiatică, blocul economic alternativ al lui Putin.

În Piaţa Independenţei, piaţa principală din Kiev, au început protestele, iar încercările iniţiale de dispersare nu au făcut decât să coaguleze opoziţia şi i-a făcut pe şi mai mulţi să se alăture revoltei. Guvernul a încercat de câteva ori să folosească forţa pentru a pune capăt aşa-numitului „Euromaidan“, dar amestecul de brutalitate şi inconsecvenţă nu a făcut decât să înrăutăţească situaţia. În 22 februarie 2014, ameninţat cu destituirea şi văzându-şi guvernul prăbuşindu-se în jurul lui, Ianukovici a fugit în Rusia, lăsând în urmă 130 de morţi şi o ţară care-şi regândea locul în lume. Moscova, alarmată de perspectiva unui guvern ucrainean nou, decis să iasă de sub influenţa ei, a început să-şi facă propriile planuri.

„Să recuperăm Crimeea pentru Rusia“

Situaţia era deosebit de complexă în Crimeea, o peninsulă de pe coasta de sud a ţării, care găzduia încă Flota rusească a Mării Negre. Făcuse parte din Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă până în 1954, când liderul sovietic Nikita Hruşciov, el însuşi ucrainean, a transferat-o Ucrainei. Pe atunci, în definitiv, nu părea să conteze prea mult, pentru că şi Republica Sovietică Ucraineană, şi Republica Sovietică Rusă făceau parte din aceeaşi Uniune Sovietică. Cu toate acestea, mare parte din populaţia ei era, cultural vorbind, rusă, nu în ultimul rând pentru că mulţi ofiţeri din Flota Mării Negre se retrăgeau acolo la pensie împreună cu familiile lor ca să se bucure de vremea caldă şi un trai relaxat. În 1990, în vreme ce aproape toţi ucrainenii au votat pentru independenţa faţă de URSS, ideea a primit o susţinere călduţă de numai 56% în Crimeea, iar de atunci locuitorii peninsulei s-au simţit deseori neglijaţi de Kiev.

Kremlinul a fost alarmat de căderea regimului Ianukovici, iar apariţia unui nou guvern hotărât să stabilească relaţii mai apropiate cu Occidentul – chiar să adere la NATO – crea riscuri pentru poziţiile sale strategice din Crimeea. Acordul din 1997 cu Kievul despre menţinerea Flotei Mării Negre şi a 25.000 de membri ai personalului militar în peninsulă era valabil până în 2042, însă chiar şi aşa la Moscova mulţi nu erau dispuşi să se încreadă în ceea ce considerau a fi un regim nou, nelegitim şi naţionalist. Declaraţia NATO de la Bucureşti din 2008 afirma că Georgia şi Ucraina „vor deveni membre NATO“, şi, cu toate că, realist vorbind, era mai degrabă o afirmaţie politică decât începutul unui proces practic, iar puţini din Occident credeau cu adevărat că vreuna dintre cele două ţări urma să adere la alianţă mai devreme de cel puţin zece ani, pentru un Kremlin tot mai paranoic perspectiva ca Flota Mării Negre să fie dislocată şi înlocuită cu una NATO părea absolut posibilă.

În plus, preşedintele Vladimir Putin, care se bucurase de susţinere uriaşă mare parte din timpul cât a fost în funcţie, privea cum cifrele scad. În anii 2000, ruşii fuseseră dispuşi să accepte o democraţie falsă pentru că erau uşuraţi să vadă că haosul din anii ’90 ia sfârşit şi că standardele lor de viaţă cresc cu repeziciune. Era Elţin rămânea însă tot mai în urmă, iar economia îşi revenise numai parţial după criza din 2009. Putin ştia foarte bine că majoritatea ruşilor considerau Crimeea ca făcând parte din ţara lor şi că fusese cedată pe nedrept Ucrainei. Cum Putin începea în aparenţă să creadă tot mai mult în propria lui mitologie, căutând să-şi cimenteze locul în istorie drept omul care „a făcut Rusia măreaţă din nou“, interesele politice, militare şi strategice păreau să se întâlnească într-un punct comun.

Bineînţeles, existaseră de multă vreme planuri de urgenţă pentru anexarea Crimeii. În definitiv, misiunea planificatorilor militari din cadrul Direcţiei Principale de Operaţii a Statului-Major General e să aibă planuri pentru tot felul de scenarii, pentru orice eventualitate. Cu toate că nu am reuşit să obţin un răspuns concludent, impresia mea este că au început să lucreze la ele cel puţin de la mijlocul anilor ’90. Totuşi, asta nu demonstrează neapărat că înainte de 2014 cineva luase în serios posibilitatea, ci doar că, dată fiind volatilitatea politicii ucrainene, ea nu putea fi exclusă în viitor.

Cu siguranţă că până în 18 februarie – când aproximativ 20.000 de protestatari s-au ciocnit cu poliţia în centrul Kievului, şi Ianukovici a instituit practic starea de urgenţă – planurile acelea au fost recapitulate. Două zile mai târziu, Vladimir Konstantinov,

purtătorul de cuvânt al Consiliului Suprem din Crimeea – parlamentul local –, a început să discute public despre posibilitatea secesiunii de Ucraina în timpul unei delegaţii la Moscova. Conform lui Putin însuşi, la o şedinţă din 22–23 februarie (care a durat toată noaptea) despre cum l-ar putea exfiltra pe Ianukovici, „când ne luam rămas-bun, le-am spus colegilor mei: trebuie să începem să depunem eforturi ca să recuperăm Crimeea pentru Rusia“.[82] Probabil e o declaraţie nesinceră – cronologia sugerează că până atunci hotărârea de a ocupa peninsula fusese luată. Putin se consultase mai amplu înainte, dar, când a venit momentul, şedinţa finală a fost ţinută cu cei mai apropiaţi confidenţi: Nikolai Patruşev, secretarul Consiliului de Securitate, Aleksandr Bortnikov, directorul FSB, Serghei Ivanov, şeful Administraţiei Prezidenţiale, şi Serghei Şoigu, ministrul apărării. Majoritatea erau vulturi care susţineau vehement ideea; dacă e să dăm crezare unor relatări neconfirmate, dar insistente, singurul glas ezitant a fost al lui Şoigu, care în aparenţă era îngrijorat de consecinţele pe termen lung. Cu toate acestea, la rându-i este politician şi un supravieţuitor, limitându-se la a-şi declara dorinţa de a se supune ordinelor. În mod grăitor, nici ministrul de externe, Serghei Lavrov, şi nici alţii care ar fi putut lua în calcul posibilele dezavantaje – nici măcar prim-ministrul Medvedev – nu au fost invitaţi.

O decizie, poate doar provizorie, pare să fi fost luată până în 20 februarie, cu două zile înainte ca Ianukovici să fugă din ţară. Ministerul Apărării a confirmat fără să vrea acest lucru când a emis medalii în cinstea celor care au luat parte la operaţiune. Distincţia „Pentru Recuperarea Crimeii“, cu panglica distinctivă care amesteca tricolorul rusesc cu negrul şi portocaliul panglicii Sf. Gheorghe, arată că operaţiunea s-a desfăşurat în perioada 20 februarie–18 martie. În orice caz, planificatorii nu aveau timp de pierdut, pentru că *Vremea Cea* – ora zero – a fost stabilită pentru 27 februarie.

Ocuparea Crimeii

Pe hârtie, puterile din peninsulă arătau destul de echilibrate. Ruşii aveau elemente din Brigada 510 Infanterie Navală cu baza la Feodosia şi din Brigada 810 Infanterie Navală Independentă de la Simferopol, împreună cu trupe *Speţnaz* navale din Punctul Special Independent de Recunoaştere Navală (OMRPSN = *Otdelnî Morskoi Razvedivatelni Punkt Speţialnovo Naznacenia*), unitatea de trupe speciale a Flotei Mării Negre. Restul personalului militar era format din marinari. În acelaşi timp, mai bine de o zecime din întreaga putere militară a Ucrainei, circa 22.000 de soldaţi cu totul, aveau baza în Crimeea. Cu toate acestea, cei mai mulţi erau de asemenea personal naval, neaflându-se la un nivel deosebit de ridicat de pregătire de luptă. În afară de 15.000 de soldaţi din cadrul forţelor navale şi de apărare a coastei, precum şi o brigadă de aviaţie şi trei regimente de rachete antiaeriene, apărarea peninsulei era în mâinile Infanteriei Navale. În Crimeea existau patru unităţi: Brigada 36 Independentă Apărare Motorizată de Coastă de la Perevalnoie, Batalioanele 1 şi 501 Infanterie Navală Independentă de la Feodosia şi Kerci, precum şi Batalionul 56 Independent Gardă de la Sevastopol. Deşi relativ bine antrenaţi raportat la standardele armatei ucrainene, erau cu toţii supuşi dezordinii şi demoralizării

provocate de ani întregi de subfinanţare. Pe lângă ei mai erau trei brigăzi şi două batalioane de Trupe Interne paramilitare, vreo 2.500 de paramilitari, subordonaţi Ministerului Securităţii Interne (MVS), precum şi un batalion de grăniceri. Cu toate că în principal erau meniţi pentru muncă de poliţie şi misiuni de securitate, cu toţii aveau un rol secundar de apărare naţională. Problema fundamentală însă urma să fie absenţa ordinelor clare şi, din câte spun unii, odată ce ruşii au trecut la acţiune, confuzia indusă voit în lanţul de comandă de ofiţeri ostili faţă de noul regim.

Forţele ruseşti fuseseră aduse în tăcere la stadiul de pregătire de luptă cu o săptămână înainte de operaţiune, câteva elemente fiind trimise din bazele lor să ocupe aerodromuri şi depozite de arme. Între timp, forţe speciale din toată Rusia erau activate în tăcere sub pretextul „inspecţiilor-fulger“, multe fiind duse cu avionul la baza rusească de la Anapa şi la baza navală de la Novorossiisk, ambele aflate la Marea Neagră şi aproape de Crimeea. În noaptea de 22–23 februarie, unitatea *Speţnaz* a VDV, Regimentul 45 Independent, a fost mobilizat şi mutat de la baza ei la Kubinka, lângă Moscova. Între timp, agenţii serviciului de spionaj militar (în 2010 redenumit, teoretic, GU, Direcţia Principală, dar cunoscut încă sub denumirea de GRU) şi ai FSB negociaseră înţelegeri cu simpatizanţii locali, inclusiv grupuri de crimă organizată, precum şi cu voluntari din alte părţi ale Rusiei, ca să fie siguri că, atunci când începea operaţiunea, pe străzi urmau să fie „grupuri locale de autoapărare“ bine înarmate.

Deja la 23 februarie, protestele împotriva noului guvern de la Kiev atrăgeau zeci de mii de persoane. Majoritatea erau sincer scandalizaţi de ceea ce vedeau drept o „lovitură de stat“ şi aşteptau sprijin de la Moscova, scandând „Putin e preşedintele nostru“. Hotărârea noului guvern de a revoca legea care acorda statut oficial şi limbii ruse în regiuni precum Crimeea li s-a părut un semn deosebit de alarmant. Cu toate acestea, există dovezi clare şi ale prezenţei agenţilor ruşi care-i încurajau, mai ales ca să formeze „echipe civile de autoapărare“. După o zi sau două au început să-şi facă apariţia şi străini din Rusia – cazaci, motociclişti din organizaţia naţionalistă Lupii Nopţii, veterani ai Războiului din Afganistan şi alţii – care şi-au alăturat glasurile şi pumnii mişcării anti-Kiev. Într-o anumită măsură a fost un proces sincer şi spontan, însă a existat şi o dorinţă limpede din partea Moscovei de a-i încuraja, uneori chiar oferindu-le transport până în Crimeea.

Între timp, Infanteria Navală a Flotei Mării Negre începuse deja să ocupe poziţii la Sevastopol şi la aeroportul Simferopol, sub pretextul că protejează instalaţii ruseşti. A părut o mişcare misterios de profetică, pentru că la 26 februarie au izbucnit încleştări violente în capitala peninsulei, Simferopol, între protestatari pro-Rusia şi adversarii lor, proveniţi mai ales din minoritatea tătară din Crimeea. Unii dintre partizanii pro-ruşi au fost identificaţi ulterior ca membri ai *Salem* şi *Başkaki*, cele mai puternice bande de crimă organizată din Crimeea, care în mod normal n-ar fi colaborat niciodată, dar care par să fi fost recrutate de FSB pentru acest rol. Exista un sentiment al haosului iminent, iar în aceeaşi zi Putin a ordonat inspecţii-fulger la unităţile din Districtele Militare de Vest şi Central. S-au dovedit un paravan esenţial pentru ultimele pregătiri în vederea ocupării peninsulei.

Pe la ora 04:30 în dimineaţa zilei de 27 februarie, mai mulţi bărbaţi înarmaţi, îmbrăcaţi în uniforme pestriţe, dar purtând cu toţii armuri individuale moderne şi având

armament suspect de modern şi divers, au ocupat clădirea parlamentului local şi au ridicat steagul rusesc. Îşi spuneau „Forţa înarmată de autoapărare a Crimeii“ şi reprezentau un amestec de forţe. Greul îl duceau cu adevărat operatorii din nou-formatul Comandament rusesc al Forţelor pentru Operaţiuni Speciale (KSSO: *Komandovanie Sil Speţialnalnîh Operaţii*), susţinuţi de *Speţnaz* din alte detaşamente şi de Infanterie Navală. Apoi mai existau şi alţi „voluntari“, care de multe ori nu erau altceva decât nişte tâlhari brutali, cu excepţia câtorva unităţi, printre care fosta poliţie ucraineană antirevoltă Berkut, care se alăturase taberei anti-Kiev, sau *Rubej*, o miliţie locală alcătuită din veterani. De multe ori nu aveau valoare operaţională, dar le ofereau ruşilor acoperire politică, în timp ce, de fapt, propriile lor forţe bine pregătite şi înarmate, cu uniforme fără însemne, se împrăştiau să ocupe peninsula.

„Omuleţii verzi“ intră în scenă

Pe parcursul următoarelor zile şi săptămâni, ruşii au creat o blocadă asupra forţelor ucrainene din Crimeea, au închis gâtul peninsulei, astfel încât întăririle să nu poată sosi, şi au instalat un guvern-marionetă. Afirmaţia cum că soldaţii nu erau ruşi – vă amintiţi de sugestia memorabilă a lui Vladimir Putin, care a spus că şi-ar fi putut cumpăra uniformele şi echipamentul *Ratnik* de la magazine second-hand – a fost suficientă pentru a introduce o notă de incertitudine în ecuaţie. În acele prime câteva ore, tot felul de speculaţii nebuneşti circulau şi la Kiev, şi în Occident: era o operaţiune temerară a comandanţilor Flotei Mării Negre, erau aceşti „omuleţi verzi“ nişte mercenari? Adevărul era, bineînţeles, mult mai simplu, dar nesiguranţa a fost de-ajuns cât să încetinească orice răspuns substanţial, oferindu-le ruşilor fereastra esenţială de care aveau nevoie ca să pună mâna pe Crimeea.

La urma urmei, în acelaşi moment, Moscova lupta în ceea ce fusese cunoscut sub denumirea (întru câtva problematică, aşa cum vom vedea în Capitolul 26) de „război hibrid“, sprijinind desfăşurarea trupelor sale. Atacurile cibernetice paralizau sistemele de comunicaţii ale ucrainenilor, agenţii şi simpatizanţii Moscovei îşi abandonau posturile, uneori sabotând şi echipamentele, trolii de pe Internet şi agenţii sub acoperire răspândeau zvonuri nebuneşti şi puneau la îndoială realităţile situaţiei. Între timp, Ianukovici a ţinut o conferinţă de presă la Moscova, în care a spus că orice fel de acţiune militară e „inacceptabilă“ şi că, în calitate de (în opinia lui) preşedinte legitim al Ucrainei, nu va cere sau aproba o intervenţie din partea Rusiei.[83] E posibil să fi fost o tentativă de a păstra o oarecare credibilitate, însă mai degrabă era doar un alt truc mintal, pentru că la ora aceea juca deja după cum îi spunea Kremlinul. Aşa cum învăţaseră ruşii în Georgia, astfel de operaţiuni sub acoperire şi de spionaj pot fi esenţiale pentru subminarea dorinţei de luptă a duşmanului şi distrugerea coeziunii la momentul esenţial.

Dacă privim cu atenţie viteza şi profesionalismul operaţiunii, precum şi haosul din tabăra guvernului (Kievul nici măcar nu a avut un ministru al apărării până în după-amiaza zilei de 27), înţelegem de ce, iniţial, un număr relativ mic de forţe speciale ruseşti – probabil nu mai mult de 2.000 în primele câteva zile – alături de aliaţi locali cu o eficienţă

deseori suspectă au reuşit să pună beţe în roate unor forţe ucrainene mult mai numeroase. La scurt timp după aceea însă, ruşii aveau să trimită tehnică militară tot mai grea în Crimeea, inclusiv artilerie, apărare antiaeriană şi unităţi motorizate.

La început, lucrul acesta s-a făcut dezorganizat. În după-amiaza zilei de 27 februarie, nava de desant *Azov*, din clasa Ropucea, a andocat la Sevastopol şi a lăsat pe mal 300 de soldaţi din Batalionul 382 Infanterie Navală Independentă. A doua zi de dimineaţă, trei transportoare Mi-8 escortate de opt Mi-35, cea mai nouă variantă a elicopterului de asalt Mi-24 – îmbunătăţit pentru operare completă pe timp de zi/noapte –, au lăsat trupe *Speţnaz* la aeroportul Kacea, la nord de Sevastopol. În după-amiaza aceea, însă, avioane de transport grele Il-76 aterizau deja la aeroportul Gvardeiskoie din Simferopol, iar nave de desant cu încă mai mulţi soldaţi şi tehnică militară grea se apropiau de peninsulă.

Comandanţii ucraineni par să fi fost luaţi prin surprindere, şi, cu toate că s-au făcut mişcări pentru mobilizarea câtorva dintre şi aşa puţinele avioane Su-27 capabile de zbor pentru oprirea transporturilor aeriene de trupe, ruşii le-au blocat metodic toate căile de ripostă. În 28 februarie, o navă rusească înarmată cu rachete a blocat portul de la Balaklava. În acelaşi timp, infanteria marină ocupa aerodromul Belbek, baza Brigăzii ucrainene 204 Aviaţie Tactică, neutralizându-i cele 45 de avioane de vânătoare MiG-29. Cu toate acestea, forţele ruseşti erau încă mult prea întinse în acest moment, bazându-se pe blufuri şi confuzie (numai 20 de soldaţi din Infanteria Navală au reuşit să blocheze un batalion întreg la Kerci), precum şi pe fluiditatea situaţiei. Nu e ca şi cum forţele ucrainene nu ar fi putut rezista, iar Crimeea nu era nici ea separată complet de continent. Într-adevăr, parlamentarul şi viitorul preşedinte ucrainean Petro Poroşenko a mers la Simferopol ca să încerce să negocieze un compromis, dar a fost întors din drum de protestatari.

Până în 1 martie însă, fuseseră aduse pe mare suficient de multe trupe, mai ales *Speţnaz* din Brigada 10 şi Regimentul 25 Independent. Alături de voluntari de diverse feluri au început să-şi facă simţită prezenţa în toată peninsula, punând mâna pe staţii radar şi blocând poziţiile militare ale ucrainenilor. Unii au reuşit să scape: în vreme ce întreg contingentul naval cu baza în Crimeea s-a predat, a dezertat sau a fost până la urmă capturat, multe dintre navele mai mici ale Pazei de Coastă au scăpat, fiind manevrabile şi deplasându-se cu viteză. La 1 martie, văzând un convoi de trupe rusesc cum ajunge la porţile bazei de la Balaklava, Escadrila 5 Pază de Coastă a pornit imediat pe mare – se pare chiar că se pregătiseră exact pentru o astfel de situaţie. Cu totul, 23 de nave ale Pazei de Coastă au reuşit să scape. La fel, în 3 martie, patru elicoptere şi trei avioane ale Brigăzii 5 Aviaţie Navală au izbutit să scape din baza aeriană blocată de la Novofedorovka; nu a existat nici o tentativă de a le doborî.

Ocaziile de evacuare erau însă tot mai reduse. La 2 martie, comandantul marinei ucrainene şi ofiţerul cu cel mai înalt grad din Crimeea, contraamiralul Denis Berezovski, a schimbat tabăra. Jurând credinţă „poporului Crimeii“, mai târziu avea să fie numit comandant adjunct al Flotei ruse a Mării Negre. A început să încurajeze navele să dezerteze împreună cu el. Deşi la început nu i-a acceptat nimeni oferta, ruşii erau pregătiţi să mai aştepte, chiar înlocuindu-şi forţele din unele baze cu miliţii locale. În definitiv, echilibrul de putere din peninsulă se modifica. Până în 6 martie, ruşii reuşiseră să aducă aproape 2.000 de soldaţi în plus, în principal *Speţnaz*.

Echilibrul de putere putea să se încline însă şi în sens invers. În 2 martie, Kievul începuse să-şi deplaseze forţele spre Istmul Crimeii, printre care unităţi motorizate şi artilerie, care puteau ridica probleme serioase infanteriei marine şi trupelor de comando ruseşti dotate cu armament uşor. În schimb, Rusia a început să-şi adune la rândul ei trupe la graniţa de est a Ucrainei, aproximativ 10.000 de soldaţi, atrăgând câteva dintre forţele relativ limitate pe care Kievul le putea trimite în altă parte decât în Crimeea.

„Crimeea e a noastră“

În 6 martie, parlamentul Crimeii a propus o moţiune de unire cu Rusia, iar data referendumului a fost stabilită pentru ziua de 16. În următoarele zece zile, asupra peninsulei s-a aşternut o acalmie neliniştitoare. Ruşii au continuat blocada forţelor ucrainene rămase, dar nu au mai avansat, permiţându-le ucrainenilor să intre şi să plece din baze cât timp nu erau înarmaţi şi nu purtau uniformă, şi s-au încins chiar şi meciuri de fotbal între infanteriştii marini ucraineni şi ruşi. Crucişătorul purtător de rachete *Moskva*, care bloca cele 12 elemente ale Brigăzii 5 Nave de Suprafaţă în lacul Donuzlav, s-a retras – numai pentru a fi înlocuit cu un vas dezafectat care a fost scufundat în canalul care lega lacul de mare. Ucrainenii încă erau blocaţi, dar într-un mod mai puţin făţiş conflictual.

Între timp, echipamentul greu care le lipsise atacatorilor începea să sosească. Batalionul 727 Infanterie Navală Independentă şi Brigada 18 Infanterie Motorizată Independentă a armatei, ambele alături de unităţile complementare de artilerie şi blindate, au fost aduse pe mare de la Kerci, cea din urmă securizând cu repeziciune istmul Perekop. Sistemele RSA S-300PS controlau spaţiul aerian, în vreme ce rachetele Bastion-P de apărare a coastei ţineau la distanţă orice potenţială incursiune navală ucraineană (nu că ucrainenii ar mai fi avut prea multe nave pe care să le poată folosi). S-a renunţat rapid la orice gând că de la Kiev se mai putea reimpune controlul asupra Crimeii prin forţă.

După o campanie atent gestionată, referendumul a produs un vot de 97% în favoarea unirii cu Rusia. A fost un vot desfăşurat în umbra armelor ruseşti, opiniile contrare fiind epurate din presă, iar opoziţia, vânată şi redusă la tăcere, asigurând astfel respingerea din partea comunităţii internaţionale; ironia este că, şi dacă ar fi fost organizat în condiţii de onestitate totală, deşi mai puţin dramatic, rezultatul ar fi fost limpede în favoarea unirii cu Rusia. A doua zi, Kremlinul a recunoscut oficial Crimeea ca stat independent – iar în a treia zi i-a urat bun venit în Federaţia Rusă.

Ce a urmat a fost practic o operaţiune de curăţare. Forţele ruseşti au început să pătrundă în cazărmi şi complexuri ucrainene care rezistaseră, în general fără violenţă. Trupele demoralizate care înfruntau acum forţe ruseşti cu armament mult mai greu şi cărora li se oferea liberă trecere spre casă acceptau, în general, cu bucurie. Într-adevăr, mulţi au ales să se alăture ruşilor, care se ofereau să le recunoască gradele existente şi vechimea celor ce se înscriau drept *kontraktniki*. De exemplu, în 20 martie, când Batalionul 501 Independent de la Kerci s-a predat, două treimi din soldaţi au acceptat târgul. Unele nave au coborât steagul ucrainean şi l-au ridicat pe cel rus, începând cu nava

de comandă *Donbas*, din clasa Amur.

Acolo unde diplomaţia şi dezertarea nu au funcţionat s-a recurs la forţă. *Rubej*, una dintre puţinele miliţii locale cu o oarecare eficienţă de luptă, datorată faptului că membrii ei erau recrutaţi în exclusivitate dintre foşti soldaţi *Speţnaz* şi ai Infanteriei Navale, a atacat corvetele *Ternopil* şi *Hmelniţki* şi nava de desant *Konstantin Olşanski*. Trupe de comando sprijinite de TAB-uri BTR-82A au năvălit în complexul Brigăzii 204 Aviaţie Tactică de la Belbek şi i-au obligat pe ucraineni să se predea sub ameninţarea armelor. Cea mai serioasă provocare a ridicat-o Regimentul 1 de elită din Feodosia, astfel că ruşii au decis să-i oblige să se predea printr-un spectacol de forţă. Operatorii KSSO au aterizat cu elicoptere Mi-8 pe terenul lor de paradă, acoperiţi de două Mi-35, şi au început să umple cazarma cu grenade fumigene şi paralizante, în acelaşi timp trăgând focuri de avertisment în aer. Deşi au avut loc nişte încăierări, după două ore ucrainenii s-au predat, doar cu nişte vânătăi şi câteva oase rupte.

O evaluare a operaţiunii

Între timp, Crimeea era transformată într-un bastion militarizat. În cele din urmă, totalul forţelor ruseşti din peninsulă avea să crească la circa 31.500 de soldaţi la începutul lui 2020, inclusiv Corpul 22 Armată. Corpul 22 face parte, teoretic, din Flota Mării Negre, respectând noul accent pus pe comandamentele interarme, şi e alcătuit din Brigada 127 Independentă de Recunoaştere, Brigada 15 Independentă Artilerie de Coastă cu Rachete, Regimentul 8 Artilerie, Regimentul 1096 Independent Rachete Antiaeriene şi infanteria marină din Brigada 126 Independentă Pază de Coastă. Mai sunt şi Brigada 810 Infanterie Navală, precum şi aproximativ 900 de trupe *Speţnaz* navale din Punctul Special Independent 431 de Recunoaştere Navală şi paraşutişti din Regimentul 171 Asalt Aerian Independent ai Diviziei 7. Regimentul 39 Elicoptere de la Djankoi are 38 de elicoptere de asalt, un amestec de Mi-28, Mi-35 şi Ka-52.

Trupele sunt protejate de un sistem antiaerian integrat, pe mai multe niveluri, format din noile RSA S-400 *Triumf* cu rază lungă de acţiune, susţinute de lansatoare de rachete Buk-M3 (SA-27) cu rază medie de acţiune şi camioane Panţîr-S1 (SA-22) echipate cu tunuri şi rachete. Divizia 31 Apărare Aeriană, cu centrul de comandă la Sevastopol, include două regimente RSA şi un regiment radiotehnic (EW). Aviaţia Navală a Flotei Mării Negre cuprinde Regimentul 43 Independent la baza aeriană Saki, cu bombardiere Su-24M şi avioane de vânătoare Su-30SM. Cât despre forţele aeriene, Regimentul 37 Aviaţie Mixtă are baza la Gvardeiskoie, având o escadrilă de bombardiere Su-24M şi una de aeronave Su-25 de atac la sol, iar Regimentul 38 Avioane de Vânătoare se află la Belbek şi e alcătuit dintr-un amestec de aeronave Su-27 şi Su-30.

Pentru apărarea de coastă, bateriilor Bastion-P li s-au alăturat complexe Bal-E (SSC-6) de lansare a rachetelor de croazieră, capabile să domine şi apele din jurul peninsulei. Flota Mării Negre fusese şi ea consolidată, în special cu nave echipate cu cele mai noi rachete de croazieră *Kalibr* (SS-N-27). Astfel, Kremlinul a câştigat nu doar o

popularitate enormă – sondajele de opinie favorabile lui Putin au sărit de la 60% la 80% –, ci a reuşit să-şi întețească strânsoarea asupra Mării Negre.

Mai târziu, când Putin a zis „Cum am fi putut refuza să luăm sub protecţia noastră Sevastopol şi Crimeea?“, întrebarea era numai parţial retorică.[84] La fel ca atâtea alte aventuri imperiale recente ale Rusiei, a fost demarată de planurile Moscovei, dar şi de intrigile, interesele şi intervenţiile forţelor locale, fie că a fost vorba despre politicieni ambiţioşi care au văzut ocazia să se ridice, fie despre etnici ruşi care se temeau cu adevărat pentru viitorul lor sub noul guvern de la Kiev. Din aceste forţe complexe şi deseori confuze se pregătea să apară un conflict nou.

Crimeea a fost un succes militar extraordinar. Cu toate că doi soldaţi ucraineni şi un voluntar cazac au murit, de partea ruşilor nu au existat pierderi şi nu a avut loc aproape nici o luptă. Noul Comandament KSSO al Forţelor de Operaţiuni Speciale (vezi Capitolul 24) a fost mobilizat pentru prima oară şi a repurtat un succes. Forţa militară, intermediarii înarmaţi, dezinformarea, înşelăciunea şi crearea haosului, în combinaţie cu amestecul potrivit de planificare minuţioasă şi improvizaţii de pe teren au funcţionat peste aşteptările Moscovei. Un alt contact de-al meu care a fost în armată, un fost paraşutist, mi-a spus în mai 2014 că încă nu-i venea să creadă: „Asta nu e armata pe care mi-o amintesc din Cecenia“. Bineînţeles, a fost şi un câmp de luptă foarte diferit şi a fost o operaţiune desfăşurată în mare măsură de trupe de elită, însă chiar şi aşa a părut să valideze reformele Serdiukov/Makarov, cu dezvoltările ulterioare realizate de Şoigu şi Gherasimov.

Operaţiunea a declanşat un val de sancţiuni economice din partea Occidentului, la care s-a adăugat o scădere a preţului global al petrolului, generând o criză financiară în Rusia. A fost dureros pentru Moscova, dar nicidecum paralizant. Însă anexarea Crimeii, care s-a dorit iniţial o mişcare singulară prin care se profita de un anumit context, precum şi o formă de a proteja un avantaj strategic esenţial, avea să se dovedească doar începutul unui nou ciclu de înrăutăţire a relaţiilor Moscovei cu Kievul, dar şi cu Occidentul. Asta s-a întâmplat parţial pentru că în unele cercuri din guvernul Rusiei succesul a dat naştere unui nivel de încredere care friza infatuarea. Pe de altă parte, a ilustrat şi dezavantajele unei astfel de operaţiuni, luptată şi justificată prin intermediari cu propriile interese. Nu mai era loc de voluntarii, bătăuşii şi mercenarii entuziaşti din unităţile locale de autoapărare a Crimeii, majoritatea fiind ori demobilizaţi, ori încurajaţi să intre în poliţie sau armată. Unii dintre ei au ajuns în Donbas, pregătind următorul capitol din confruntarea Moscovei cu Kievul.

---

81. Acest capitol se bazează pe şi dezvoltă textul lui Mark Galeotti, *Armies of Russia's War in Ukraine*, Osprey, 2019. Printre studiile bune despre anexare se numără Colby Howard, Ruslan Pukhov (ed.), *Brothers Armed*, EastView, 2015, şi Michael Kofman *et al*., *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, RAND, 2017.

82. El vorbea în documentarul *The Path to the Motherland*, BBC, 9 martie 2015.

83. *Sputnik*, 8 martie 2014.

84. *Sputnik*, 23 decembrie 2021.

15. DONBAS, 2014–

Unul dintre cele mai frapante aspecte ale conflictului nedeclarat şi deseori eronat definit care a izbucnit în sud-estul Ucrainei la scurtă vreme după anexarea Crimeii e măsura în care la început a fost purtat cu ajutorul trupelor neregulate, naţionalişti, patrioţi şi entuziaşti.[85] Omul care a făcut cele mai multe ca „să apese pe trăgaci“ – după cum s-a exprimat chiar el – pentru acest război, Igor Ghirkin, cunoscut mai degrabă sub porecla de Strelkov, „Trăgătorul“, deşi fost agent FSB, nu doar că a acţionat *fără* ordine când a condus o adunătură pestriţă de indivizi înarmaţi peste graniţa cu Ucraina în 2014, ci se pare că a procedat chiar *împotriva* lor. La fel, în primele săptămâni şi luni confuze şi pline de disperare ale conflictului din regiunea Donbas (Bazinul Doneţk), majoritatea luptelor mai grele pentru menţinerea ei sub controlul Kievului au fost purtate nu de soldaţi ai guvernului, ci de voluntari care s-au unit în miliţii, uneori sub patronajul oligarhilor locali. Într-adevăr, unii dintre ei nici măcar nu erau ucraineni: de exemplu, fostul rebel cecen Isa Minaiev a venit în Ucraina din exilul din Danemarca pentru a forma Batalionul „Djohar Dudaev“, alcătuit în mare parte din foşti rebeli.

Cu timpul, situaţia avea să devină mai oficializată, acest conflict – pe jumătate război civil autentic, pe jumătate conflict rusesc prin intermediari – fiind purtat între forţele ucrainene de o parte şi, de cealaltă parte, de rebelii susţinuţi şi înarmaţi de Moscova, deseori sub comandanţi din armata rusă şi având susţinerea trupelor ruseşti regulate. Cu toate acestea, faţă de operaţiunea din Crimeea, războiul din Donbas nu a fost o intervenţie îndelung planificată.

În iunie 2014, când era deja limpede că operaţiunea continuă a Moscovei din sud-estul Ucrainei nu mergea conform planului, un fost membru al Statului-Major General rus mi-a zis: „Dacă ucrainenii ar fi luptat pentru Crimeea, nu ne-am mai lupta în Donbas“. La urma urmei, uşurinţa cu care au ocupat-o şi dezorganizarea de la Kiev i-au încurajat pe Putin şi pe consilierii lui să facă greşeala de a se întinde prea mult. Crimeea fusese un caz singular: o peninsulă în care Rusia avea deja o poziţie militară, a cărei populaţie era, în general, nemulţumită de ani întregi de felul cum o tratase Kievul, şi despre care majoritatea ruşilor considerau că le aparţine de drept. Cu toate acestea, deşi nu făcea parte din planul iniţial, după Crimeea unele persoane din Rusia şi chiar de la Kremlin au început să se gândească la o operaţiune limitată, desigur militară, în estul Ucrainei, locuit mai mult de etnici ruşi. De această dată, obiectivul nu era cucerirea de teritorii, ci presiunea politică: să convingă Kievul că Moscova putea şi avea de gând să-l pedepsească pentru orice tentative de integrare mai strânsă cu Occidentul. Pe atunci, ipoteza era că vor intimida Ucraina, silind-o să accepte că face parte din sfera de influenţă a Rusiei. A fost un calcul extrem de greşit.

Existau proteste şi îngrijorări autentice în est, unde fusese baza de susţinători ai

exilatului Ianukovici, dar care era şi populat disproporţionat de mult cu vorbitori de rusă sincer îngrijoraţi de implicaţiile noului guvern şi care nu-şi doreau atât independenţă, cât mai multă autonomie. Situaţia a fost imediat amplificată de presa Moscovei, care a început să caracterizeze noul guvern drept o „juntă fascistă“. Între timp s-a încercat iscarea unor revolte în oraşele din est – unele erau eforturi pur locale, altele păreau sprijinite de personaje din Rusia care acţionau în baza propriei lor autorităţi. Majoritatea nu au reuşit, fie pentru că nu au beneficiat de sprijin real, fie în urma intervenţiei prompte şi eficiente a forţelor de securitate. În oraşele Doneţk şi Lugansk însă, protestatarii au atacat clădirile guvernelor locale şi au cerut referendumuri cu privire la autodeterminare şi chiar la unirea cu Rusia, probabil inspirate de exemplul Crimeii. Preşedintele ucrainean în funcţie, Oleksandr Turcinov, a ameninţat furios cu „măsuri antiteroriste“. Nu mai era nevoie decât de o scânteie.

Scânteia lui Strelkov

Scânteia a fost aprinsă de 52 de voluntari şi mercenari din Crimeea, sub comanda lui Igor Ghirkin, cunoscut mai bine ca Strelkov. Naţionalist rus convins, cu pregătire în FSB (deşi unii spun că, de fapt, a fost în GRU), era un fost ofiţer rus de artilerie, pasionat de reconstituiri istorice, având la activ două decenii de implicare într-o mulţime de războaie civile deseori murdare, susţinându-i pe separatiştii pro-Moscova din Moldova în 1992 şi pe sârbi în Războiul din Bosnia din 1992–1995, dar şi luptând împotriva rebelilor din Cecenia în 1999–2005. În multe dintre aceste conflicte a fost acuzat de încălcarea drepturilor omului. Cu toate acestea, pasiunea lui pentru cauza Rusiei şi a ruşilor de peste hotare era neîndoielnică.

La 12 aprilie 2014, Strelkov şi-a dus armata pestriţă în Ucraina, scăpând şi de grănicerii ruşi, şi de cei ucraineni. A ales să-i conducă în oraşul Sloviansk, unde protestatarii anti-Kiev aveau deja controlul. Acolo a preluat comanda miliţiei locale şi împreună au reuşit să oprească un răspuns iniţial al agenţilor SBU, Serviciul de Securitate al Ucrainei. Kievul a început să adune forţe mai consistente, dar între timp rebeliunea se răspândea. Şi în Lugansk, şi în Doneţk au fost capturate şi golite depozite de arme, începând să se formeze miliţii. Nu era un efort coordonat şi nici nu era o mişcare neapărat pro-Moscova, iar Kremlinul nu era sigur dacă chiar voia să se amestece. În definitiv, avea Crimeea, premiul pe care şi-l dorise cu adevărat.

Cu toate acestea, la Moscova devenea tot mai puternic sentimentul că revolta nu putea fi lăsată să eşueze – nu în ultimul rând, ca să fie evitate protestele naţionaliste acasă –, dar şi că reprezenta o oportunitate. Unele personaje de la Kremlin considerau că protestul anti-Kiev din estul Ucrainei urma să se răspândească natural, alţii se uitau în schimb la aritmetica puterii. În martie, guvernul putea strânge eventual 6.000 de soldaţi gata de luptă din toată armata, şi trebuia să-şi apere graniţele şi Istmul Crimeii. Cu puţin ajutor, rebeliunea putea supravieţui îndeajuns de mult încât Kievul – după cum priveau ei lucrurile – să-şi vină în fire, nu-i aşa? Pe atunci, un profesor rus care avea legături la

Ministerul de Externe mi-a spus: „Junta Ucraineană s-a întins prea mult, dar acum trebuie să-şi fi dat seama că au nevoie de comerţul şi prietenia Rusiei. După ce-şi vin în fire, o să putem sta de vorbă“.

La Moscova, mulţi gândeau aşa: nu aveau nici un interes să anexeze Donbasul. Mai degrabă era genul de tratament cu şocuri necesar pentru ca guvernul revoluţionar de la Kiev „să-şi vină în fire“. Toată lumea din sistem cu care am vorbit pe atunci la Moscova m-a asigurat că nu era decât o chestiune de şase luni: până în vară, Kievul avea să-şi dea seama că nu se poate rupe de Moscova şi totul urma să se întoarcă la o stare de calm. Bineînţeles, s-a dovedit că se înşelau.

Un război al trupelor neregulate

Au înţeles greşit natura crizei, pornind de la premisa că îngrijorările autentice ale populaţiei vorbitoare de rusă din estul Ucrainei cu privire la noul guvern aveau să o determine să sprijine activ rebeliunea. Pentru mulţi locuitori, era prea mult. De asemenea, au calculat greşit măsura în care ucrainenii de rând, mulţi provenind din aceeaşi comunitate vorbitoare de rusă, erau dispuşi să ia arma-n mână şi să apere suveranitatea ţării.

Forţele guvernului erau, într-adevăr, puţine, slab echipate şi nemotivate. Chiar şi unităţile aşa-zis de elită erau de multe ori ezitante să se confrunte armat cu rebelii. Într-un caz deosebit de jenant, paraşutişti ai Brigăzii 25 Aeropurtate au lăsat rebelii să captureze fără luptă patru vehicule de luptă BMD aeropurtate şi o mortieră Nona autopropulsată, în vreme ce comandanţii unei alte coloane pur şi simplu au predat armele când s-au întâlnit cu „o gloată de bărbaţi care beau bere şi femei care strigau ameninţări şi insulte“.[86] Cu un alt prilej, documentat de un jurnalist străin, trupele Ministerului de Interne le-au vândut în mod deschis rebelilor arme şi muniţie la schimb cu alcool făcut în casă şi bucăţi de *salo*, slănină.

Mare parte din greul primelor luni de război a fost dus însă de membrii miliţiilor proguvernamentale. Unii erau mai degrabă voluntari ai forţelor locale de autoapărare, ca de exemplu loialiştii din Batalionul Donbas. Alţii erau practic armatele personale ale puternicilor oligarhi ucraineni care îi plăteau, ca de pildă Dnipro-1, un batalion întemeiat de Ihor Kolomoiski, miliardarul numit de Kiev guvernator al regiunii Dnipropetrovsk. Unii dintre cei mai controversaţi proveneau din mişcări politice, cum ar fi neonaziştii din Regimentul Azov. S-au dovedit unii dintre cei mai eficienţi luptători în etapele iniţiale ale războiului, dar au fost şi urmăriţi de acuzaţii de crime de război şi „supremaţie albă“ (ceea ce a îndemnat Congresul Statelor Unite să precizeze oficial că ajutoarele militare trimise în Ucraina nu au voie să ajungă la Azov).

Împotriva lor lupta un amestec de miliţii separatiste la fel de variate, unele alcătuite din localnici, altele din mercenari şi voluntari din Rusia, deseori cu încurajarea, armele şi ghidajul Moscovei. Mulţi erau şi dintre cei care plecaseră din tabăra guvernului: până în vara lui 2015, conform procurorului militar şef al Ucrainei, 5.000 de poliţişti şi 3.000 de

soldaţi trecuseră de partea rebelilor. Nu exista nici un standard pentru dimensiunea, originile sau structura acestor unităţi, care variau de la unele relativ eficiente, ca Batalionul Somalia al lui Mihail „Ghivi“ Tolstîh (chipurile numit aşa pentru că luptătorii erau „curajoşi ca somalezii“) şi Batalionul Sparta al lui Arsen „Motorola“ Pavlov, până la miliţii cu denumiri grandioase, dar de obicei mai mici, ca de exemplu Armata Ortodoxă Rusă (alcătuită în mare parte din cazaci ucraineni) sau cea cu splendida denumire de Batalionul Huliganilor. Rostov-pe-Don, capitala regiunii ruseşti Rostov, şi un oraş-port important, în acelaşi timp nod rutier şi feroviar, a devenit baza logistică pentru războiul nedeclarat al Moscovei. Nu doar găzduieşte arsenale din care tehnica militară a fost trimisă peste graniţă în sprijinul rebelilor, ci GRU a păstrat o prezenţă puternică aici. Potenţialii voluntari şi mercenari pentru miliţii erau evaluaţi, înarmaţi şi adunaţi în oraş.

A fost un conflict haotic şi murdar, ambele părţi fiind acuzate, în mod credibil, de abuzuri împotriva drepturilor omului, de multe ori şi din cauza lipsei unui lanţ de comandă limpede. Într-adevăr, deşi aveau să se formeze „republici populare“, Strelkov adunând o coaliţie de miliţii în cadrul aşa-numitei Armate de Sud-Est, acestea erau structuri şubrede de la bun început. Liderii lor politici erau în multe cazuri oportunişti amatori, iar Strelkov nu a reuşit niciodată să pună monopol pe miliţii, pentru că mulţi tipi duri şi despoţi militari locali voiau să-şi păstreze autonomia. Într-adevăr, o parte dintre forţe nu erau decât bande de infractori, mai interesate de jaf şi extorcări decât de vreo cauză anume.

În mai, liderii autoproclamatelor Republica Populară Doneţk – RPD (*Doneţkaia Narodnaia Respublika*) – şi Republica Populară Lugansk – RPL (*Luganskaia Narodnaia Respublika*) – şi-au declarat independenţa de Ucraina şi au anunţat că formează o confederaţie numită „Novorossia“ – „Noua Rusie“ –, avându-l pe Strelkov ministru al apărării. Însă de planul lor nu s-a ales nimic: Moscova nu avea de gând să susţină politic şi financiar o naţiune nouă. Din perspectiva Kremlinului, ideea era să oblige Kievul să accepte înapoi Donbasul ca parte dintr-un acord politic care menţiona Ucraina divizată şi supusă intereselor Rusiei. Într-adevăr, Strelkov va fi demis în august, întorcându-se în Rusia, unde a devenit un critic vocal la adresa lui Putin şi a guvernului, considerându-l slab şi neconsecvent în a-şi apăra etnicii şi interesele acestora în străinătate.



Era un comandant nemilos şi relativ competent, însă nu era deranjant doar din punct de vedere politic – devenise toxic din pricina rolului jucat în doborârea zborului Malaysia Airlines 17. La 17 iulie 2014, MH17 se afla în zbor de la Amsterdam la Kuala Lumpur. În timp ce zbura deasupra părţii de est a Ucrainei, a fost lovit de o rachetă şi s-a prăbuşit, iar toţi cei 283 de pasageri şi 15 membri ai echipajului au murit. Deşi Moscova a adus la înaintare numeroase explicaţii alternative, o anchetă amănunţită realizată de Echipa Internaţională de Investigaţii condusă de olandezi a ajuns la concluzia că avionul a fost doborât de o rachetă *Buk* M1 SA-11 lansată de pe teritoriul controlat de separatişti din Ucraina. Sistemul cu pricina pare să fi fost unul dintre cele desfăşurate pe câmpul de luptă de Brigada 53 Rachete Antiaeriene a Rusiei şi să fi fost furnizat rebelilor cel mai probabil cu operatori cu tot. Judecând după o postare ulterior ştearsă de pe *social media* a lui Strelkov („În regiunea Torez, un avion AN-26 a fost doborât, undeva lângă mina «Progresul». I-am avertizat să nu zboare «pe cerul nostru». Iată aici dovada video a încă unei «păsări în cădere»“), rebelii au crezut că ţinta era un avion ucrainean de transport

AN-26. Prezenţa sistemelor de arme grele cum e *Buk* demonstrează cât de repede s-a mişcat Moscova pentru a-i sprijini pe rebeli, iar furnizarea RSA-urilor în mod special explică de ce Ucraina nu a putut să se bazeze pe aviaţie prea mult. Nu există însă nici o dovadă că în decizia de lansare a rachetei au fost implicaţi comandanţi militari ruşi, lucru care subliniază şi el relativa autonomie a despoţilor militari care le purtau războiul prin mandat.

„Crivăţul“

La 1 mai, Kievul a reintrodus încorporarea militară, pregătindu-se mai întâi să izoleze şi apoi să recucerească regiunile controlate de rebeli. Ofensive la scară mică au fost lansate asupra oraşelor ocupate de RPD, printre care Sloviansk, Mariupol şi Kramatorsk. După atacuri repetate şi baraje de artilerie grea, Strelkov şi forţele lui s-au retras din Sloviansk în 5 iulie, îndreptându-se spre Kramatorsk. Mişcarea a părut să declanşeze un colaps general al unităţii şi moralului rebelilor, iar Kramatorsk şi Artemivsk au căzut la scurt timp după aceea, urmate de Mariupol. Între timp, rebelii şi forţele guvernului se luptau pentru Aeroportul Internaţional Doneţk, aflat la mică distanţă de cartierul general RPD.

Până acum, Moscova încercase să-şi limiteze nivelul de implicare. Era dispusă să le permită voluntarilor ruşi să lupte pentru rebeli şi strecura armament mai greu, cum ar fi RSA-uri lansate de pe umăr, iar apoi sisteme mai grele de apărare antiaeriană, ca să contracareze avantajul aviatic al guvernului (deşi Kievul se folosea de el mai puţin după ce pierduse câteva elicoptere şi avioane), precum şi un număr limitat de tancuri şi obuziere. A existat chiar şi o unitate de miliţie, Batalionul Vostok, care pare să fi fost alcătuit de GU din veterani ceceni şi abhazi ai războiului din Cecenia şi trimişi la Doneţk atât ca să consolideze forţele rebelilor, cât şi, la nevoie, să acţioneze ca instrument al Moscovei. Alţi voluntari ruşi care au intrat pe poziţii de comandă în forţele RPL şi RPD erau probabil „voluntari“, ofiţeri ai armatei trimişi să încerce să oprească retragerea rebelilor.

N-a funcţionat. În august, zonele controlate de rebeli se micşoraseră într-un ritm constant. Mai presus de orice, forţele guvernamentale păreau pe cale să preia controlul asupra graniţei cu Rusia, ceea ce le-ar fi permis să stăvilească fluxul de luptători, arme şi muniţie, dar şi să creeze o breşă între RPD şi RPL. Ar fi însemnat sfârşitul rebelilor, şi existau deja indicii cum că unii dintre liderii lor încercau fie să fugă în Rusia, fie să încheie propriile înţelegeri cu Kievul. Moscova avea de ales dacă să escaladeze conflictul sau să se retragă. A ales să escaladeze, renunţând la orice speranţă că interpuşii de care se putea lepăda oricând şi pe care îi putea susţine minimal ar fi în stare să reziste în faţa unei alianţe tot mai încrezătoare de trupe guvernamentale şi miliţii. Poate că nu a declanşat rebeliunea, dar, alegând să încerce s-o coopteze, Kremlinul nu era dispus să o lase să fie înfrântă.

La 7 august, forţele motorizate şi aeropurtate ale guvernului, susţinute de câteva batalioane de miliţie, au început o tentativă de recucerire a Ilovaiskului, un nod feroviar de

la est de Doneţk, care era în mâinile rebelilor încă din aprilie. La început au reuşit să împingă forţele RPD înapoi, iar pe 18 august ajunseseră până în centrul oraşului. Acum părea că nu mai au altceva de făcut decât să cureţe mizeria lăsată în urmă. La 24 august însă, un contraatac brusc i-a luat prin surprindere, iar forţele guvernului s-au pomenit încercuite în oraş când circa 4.000 de militari ruşi, inclusiv paraşutişti şi tancuri T-72B3 din Brigada 6 Tancuri, au trecut graniţa ca să-i sprijine pe rebeli.

Brigada 92 Motorizată a lansat un atac ca să-şi croiască drum până la celelalte forţe guvernamentale din Ilovaisk, dar a fost lovită de un tir de artilerie greu şi precis, iar apoi asaltată de paraşutiştii ruşi, fiind silită să se retragă. În câteva zile, situaţia tactică se schimbase complet, iar trupele încercuite au încercat să-şi negocieze scăparea. Printr-o declaraţie care a fost o recunoaştere implicită a rolului Rusiei, Putin a anunţat la 29 august că ar trebui deschis un „coridor umanitar“ ca să fie lăsaţi să plece, iar prim-ministrul RPD, Aleksandr Zaharenko, a aprobat rapid propunerea, cu toate că forţele guvernamentale trebuiau să-şi lase acolo blindatele şi armamentul greu.

Când circa 1.600 de soldaţi ai guvernului chiar au început să se retragă, au apărut dispute cu privire la traseul de retragere şi la hotărârea lor de a-şi păstra blindatele. Indiferent dacă a fost sau nu un pretext ca să se justifice încetarea armistiţiului, cert este că a condus la confruntări minore care au declanşat bombardamente de artilerie din partea ruşilor. Ucrainenii şi-au pierdut disciplina, şi câteva sute dintre ei au fost luaţi prizonieri. La 1 septembrie, Ilovaisk era din nou în mâinile rebelilor, peste 350 de soldaţi guvernamentali şi membri ai miliţiilor erau morţi şi începuse o nouă etapă a războiului, deoarece acum sufla „Crivăţul“ – intervenţia directă a Moscovei.

Aranjarea conflictului

În august 2014, ruşii au desfăşurat aproximativ 3.500–6.500 de soldaţi în Ucraina, ajungând la un apogeu de cca 10.000 la sfârşitul anului. Existaseră deja mici detaşamente din brigăzile 2 şi 10 *Speţnaz*, din Divizia 106 Aeropurtate Gardă şi din Regimentul 45 Aeropurtate *Speţnaz* Gardă. După aceea, la sol au fost mobilizate elemente din brigăzile 9 şi 18 Infanterie Motorizată. În primul val de trupe regulate au fost introduse Grupurile Tactice nivel batalion (GTB), alcătuite din membri a zece unităţi de manevră: brigăzile 17, 18, 21 şi 33 Infanterie Motorizată, Brigada 31 Asalt Aerian Gardă, Brigada 2 *Speţnaz*, regimentele 104 şi 247 Asalt Aerian şi regimentele 137 şi 331 Aeropurtate. În punctul acela, epoca aşa-numitului „război hibrid“ – în care dezinformarea, operaţiunile politice de care te poţi lepăda uşor şi alte mijloace noncinetice sunt cel puţin la fel de importante ca lupta din câmp – practic se încheiase. În schimb, acesta semăna mai degrabă cu un război convenţional, chiar dacă nedeclarat, în care ambele tabere mobilizau amestecuri de forţe regulate şi miliţii în angajamente sporadice, dar brutale.

Forţele guvernamentale reuşiseră să obţină victorii împotriva miliţiilor rebele slab disciplinate şi coordonate, dar ucrainenii nu-şi făceau iluzii cu privire la capacitatea lor de a rezista forţelor ruseşti. Odată cu intrarea mai deschisă a Moscovei în război, Kievul a

fost silit să recunoască Protocolul de la Minsk – acordul de pace – din septembrie, cu toate că armistiţiul pe care era menit să-l aducă s-a dovedit destul de iluzoriu. Confruntările sporadice au continuat, urmate de mult mai serioasa a Doua Bătălie de la Aeroportul Doneţk, unde trupe RPD au luptat ca să disloce soldaţii guvernamentali din ultimele poziţii pe care le mai aveau în oraş. A fost nevoie de aproape patru luni de lupte – timp în care apărătorii au căpătat în rândul populaţiei porecla de „cyborgi“, datorită tenacităţii aproape inumane de care au dat dovadă –, însă la sfârşitul lui ianuarie 2015 era în mâinile rebelilor.

Cu ajutorul direct al ruşilor, rebelii au reuşit să câştige teren. Un exemplu demn de luat în seamă a fost oraşul Debalţeve, esenţial din punct de vedere strategic. Aflat între teritoriile controlate de RPD şi RPL, era şi un nod rutier şi feroviar extrem de important de pe drumul dintre Artemivsk şi Sloviansk. Rebelii îl ocupaseră în aprilie 2014, doar ca în august să fie recapturat de trupele Kievului. Drept urmare, era în mijlocul unui mic teritoriu controlat de guvern, înfipt ca un ic între cele două regiuni rebele. În ianuarie 2015, în condiţii dificile de iarnă şi sub un baraj greu de artilerie, rebelii au lansat o ofensivă ca să cucerească oraşul. Forţele guvernamentale au rezistat, iar în duelul de artilerie care s-a declanşat au murit mulţi soldaţi şi civili deopotrivă. Pe măsură ce forţele rebelilor încercuiau Debalţeve, armistiţiile intermediate de forţe externe nu au avut nici un rezultat. Tentativele Kievului de a elibera cei 6.000 de soldaţi ai guvernului din acest „cazan“ au fost împiedicate în mare măsură de intensitatea focului de artilerie, iar în scurtă vreme a devenit limpede că acesta se datora unei forţe ruseşti reunind soldaţi din brigăzile 8 şi 18 Infanterie Motorizată Gardă şi Brigada 232 Artilerie cu rachete, în vreme ce Regimentul 25 *Speţnaz* a furnizat şi trupe de asalt, şi observatori pentru artilerie. Un GTB bazat pe Brigada 136 Infanterie Motorizată Gardă se afla şi el în fruntea încercărilor de a închide coridorul către oraş, suferind atât de multe pierderi, încât a trebuit înlocuit cu un altul din Brigada 27 Infanterie Motorizată Gardă şi din Regimentul 217 Aeropurtat Gardă (provenit din Divizia 98 Aeropurtată Gardă). Forţele ucrainene au fost în cele din urmă silite să se retragă la 18 februarie, sub foc intens, lăsând în urmă un oraş zdrobit, dar şi o mărturie pentru amploarea implicării Rusiei şi pentru cât de mult putea ea înclina balanţa.

Între timp, cum Protocolul de la Minsk practic eşuase, negociatorii lucrau la o nouă formulă, denumită foarte creativ Minsk II. A fost semnat la 12 februarie 2015 şi nu s-a dovedit cu nimic mai eficient. Presupunea un armistiţiu imediat, alegeri în zonele controlate de rebeli, reintegrarea lor în Ucraina cu un statut special, care le oferea o autonomie considerabilă, şi întoarcerea sub controlul guvernului. Armistiţiile care au existat au fost cel mult îndoielnice şi temporare, alegerile organizate de autorităţile rebele au fost considerate ilegitime de Kiev, legea despre statutul special votată de parlamentul ucrainean a fost condamnată de rebeli ca nefiind potrivită, iar RPD şi RPL au rămas de neclintit în rebeliune.

În schimb, din 2015 dinamica a fost în mare măsură una de consolidare: conflictul nu fusese aranjat în sensul de rezolvat, cât aranjat în sensul de îngheţat. Guvernul a făcut progrese considerabile în privinţa reconstruirii armatei, iar din 2022 avea sub arme peste un sfert de milion de bărbaţi şi femei. Miliţiile proguvernamentale au fost încorporate într-o nouă Gardă Naţională şi, cu toate că unele dintre ele, mai ales cele asociate mişcărilor

ultranaţionaliste, erau încă deseori încăpăţânate, per total patriotismul evident în unităţile de voluntari din 2014 a fost exploatat cu succes.

Remiză

Pe de altă parte, fusese stabilit un tipar nou. Pentru guvernul lui Petro Poroşenko, preşedintele ucrainean de la vremea aceea, aceasta a fost o „operaţiune antiteroristă“ (OAT). Pentru Kremlin, nu a fost deloc un război; abia în decembrie 2015 Putin a recunoscut în cele din urmă că în Donbas există ruşi care „rezolvă diverse chestiuni“, însă chiar şi atunci a negat că ar fi vorba despre forţe militare.[87] Până la urmă, când putea, Moscova continua să se bazeze pe miliţiile de interpuşi, chiar dacă aflate tot mai mult sub comanda unor ofiţeri ruşi. Cu toate acestea, în ciuda eforturilor de a alcătui din ele o armată convenţională serioasă, miliţiile erau de multe ori nedisciplinate sau pur şi simplu depăşite ca armament. Însă, ori de câte ori forţele guvernamentale păreau că reuşesc să câştige teren serios, ruşii îşi trimiteau repede grupurile tactice nivel batalion ca să schimbe cursul evenimentelor.

În primii ani ai conflictului, liniile frontului s-au modificat înainte şi înapoi, iar oraşe precum Debalţeve aveau să cadă de mai multe ori în mâinile ambelor tabere. Pe măsură ce forţele guvernamentale au devenit mai competente şi încrezătoare, capacitatea rebelilor de a repurta succese s-a diminuat. Într-adevăr, 2016 a fost primul an în care Kievul nu a pierdut teren. În ianuarie 2017, rebelii au lansat împotriva oraşului Avdiivka, controlat de guvern, o ofensivă care amintea de războiul deschis din 2014, cu bombardamente de artilerie în masă şi angajamente de mică distanţă la sol. Forţele guvernamentale le-au ţinut însă piept, iar în 2018 Kievul a adoptat un nou limbaj, numind zonele rebele „teritorii ocupate temporar“ şi înlocuind termenul OAT cu „operaţiune a forţelor comune“.

Ceea ce poate părea doar un simplu joc de cuvinte nu era lipsit de importanţă, pentru că a coincis cu o abordare mai asertivă din partea forţelor guvernamentale. Până în 2017 îşi mai împinseseră episodic poziţiile, tot mai adânc în aşa-numita „zonă gri“, ţara nimănui care se întindea de-a lungul liniei de contact. Şi-au dat seama însă că reuşitele acestea nu puteau fi transformate într-o tentativă serioasă de a împinge în spate liniile rebelilor fără să declanşeze un răspuns din partea Rusiei. De partea cealaltă, chiar dacă îi sprijinea în continuare pe rebeli, păstra contingente mari gata de intervenţie şi desfăşura o gamă variată de trupe, inclusiv echipe de lunetişti din armată şi din FSB, Moscova ştia că desfacerea remizei urma să necesite o escaladare militară majoră şi fără şă, cu toate costurile politice asociate. Astfel că tiparul a constat în armistiţii pornite şi oprite, război de tranşee, lupte locale sporadice, focuri reciproce de artilerie şi de lunetişti, precum şi incriminări reciproce, până în 2022, când Putin a hotărât că era momentul să deblocheze situaţia.

---

85. Acest capitol se bazează pe şi dezvoltă textul lui Mark Galeotti, *Armies of Russia's War in Ukraine*, Osprey, 2019. Pentru studii bune despre acest conflict emergent, vezi Anna Arutunyan,

Hybrid Warriors: Proxies, Freelancers and Moscow's Struggle for Ukraine, Hurst, 2022, şi David Marples (ed.), *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, 2022.

86. *New York Times*, 17 aprilie 2014.

87. Kremlin.ru, 17 decembrie 2015.

16. LECŢIILE RĂZBOIULUI DIN DONBAS

Era anul 2020 şi mă aflam la un briefing referitor la Operaţiunea *Orbital*, misiunea militară britanică de instruire şi susţinere a Ucrainei. Din 2015 furniza instruire într-o mare varietate de competenţe militare de bază, de la comandă şi planificare la deminare şi medicină de teren. Fiind vorba despre o armată occidentală modernă, a existat, desigur, o prezentare PowerPoint complet superfluă (deşi americanii sunt încă regii diapozitivelor), cu o mulţime de fapte, cifre şi hărţi frumoase. Totuşi, după aceea, unul dintre moderatori, un căpitan de infanterie, a dorit să sublinieze că nu era vorba despre o stradă cu sens unic: „Să fim oneşti, avem de asemenea de învăţat de la ucraineni. Nimeni nu mai are aceeaşi experienţă de luptă într-un război modern, convenţional, cu adversari egali“. A făcut o pauză. „Am fost în misiuni în Irak şi Afganistan; am fost în focul luptei. Dar nu am înfruntat niciodată un tanc.“

Pentru toată atenţia acordată aşa-numitei zone gri ori operaţiunilor „hibride“ din Ucraina – atacuri cibernetice şi activităţi electronice de tip *malware*, propagandă şi subversiune, presiune economică şi politică –, Războiul din Donbas (din 2015–2022) a fost în mare parte unul convenţional, în care atacurile trăgătorilor de elită ori schimburile de focuri de artilerie lăsau loc periodic unor bătălii care utilizau panoplia de mijloace ale unui război modern. Nu este de mirare că armatele occidentale, a căror experienţă recentă se limitase în mare măsură la războaie de contrainsurgenţă prăfuite împotriva unor trupe neregulate dispersate, erau nerăbdătoare să exploateze experienţa ucrainenilor. În acelaşi timp, războiul oferea ruşilor oportunitatea de a testa teorii şi de a învăţa lecţii într-un conflict mai lung decât campania rapidă din Georgia şi mai puţin specific decât cel din Siria.

La urma urmei, deşi ruşii nu au făcut o mişcare atât de spectaculoasă către „războaie mici“ ca Occidentul, implicit în cadrul reformelor „Noul aspect“ a existat ideea că toate viitoarele operaţiuni imaginabile vor fi intervenţii limitate în Eurasia postsovietică. Arhitectul lor, gen. Makarov, a fost explicit, într-o cuvântare ţinută la Academia de Ştiinţe Militare, spunând: „Este important să înţelegem că zona de luptă nu este departe, în vest ori în est, ea se află de-a lungul frontierelor Federaţiei Ruse, în ţările Comunităţii Statelor Independente“[88]. Asemenea conflicte vor acorda o importanţă deosebită rapidităţii cu care pot fi mobilizate grupările de forţă, dar nu în masă. Războiul din Donbas însă şi, în consecinţă, înrăutăţirea relaţiilor cu Occidentul au reamintit încă o dată Înaltului Comandament şi Kremlinului ce înseamnă riscul unor mari conflicte. Aceasta a condus la parţiala revenire a diviziei, de exemplu. În general, războiul a arătat un număr de puncte forte şi de slăbiciuni specifice Rusiei.

Într-un război prin interpuşi, comanda şi controlul sunt dificile

Aleksandr Mozgovoi era un tânăr născut în Lugansk, care şi-a găsit patimile şi moartea în timpul revoltei. Până atunci, fusese sergent-major în armata ucraineană şi apoi bucătar la Sankt-Petersburg, dar s-a întors acasă la începutul anului 2014 şi, când a început revolta, şi-a descoperit noi talente ca războinic. A format un grup militar numit Batalionul *Prizrak* („Fantoma“) şi, deşi la început i-a jurat loialitate lui Strelkov, Mozgovoi a ţinut *Prizrak* separat de Armata de Sud-Est şi chiar de structurile de comandă ale Miliţiei Populare a RPL. A căpătat reputaţia de om brutal, dar eficient, în aşa fel încât a atras chiar voluntari din străinătate, din care majoritatea s-au dus în Unitatea Continentală, în mare parte francofonă, şi în Unitatea 404, un detaşament de luptători comunişti străini, cunoscut şi ca Unitatea Biriukov-Markov.

Este corect să spunem că Mozgovoi, care a ajuns până la urmă „cineva“, nu dorea să împartă faima ori să îngenuncheze. S-a confruntat în mod constant cu alţi comandanţi ai miliţiilor, şi în cel puţin un caz chiar a aţintit arma spre unul dintre teoreticii aliaţi. A început chiar să se considere întruchiparea legii. În octombrie 2014 a organizat inclusiv un tribunal improvizat care a condamnat la moarte un suspect pentru un presupus viol, pe baza unui vot cu mâinile ridicate al celor din public. Chiar când Kievul încerca să oblige unităţile de voluntari să intre cât mai repede în Garda Naţională, în 2015 Moscova încerca să construiască o structură de comandă mai unită în cadrul Corpurilor 1 (Doneţk) şi 2 (Lugansk). Mozgovoi nu dorea să accepte subordonarea, aşa că la început autorităţile RPL şi ruşii au încercat să pună presiune pe el limitând aprovizionarea cu alimente şi muniţie trimise *Prizrak*. Ca răspuns, el a ridicat miza, înfiinţând oficial propriul partid politic, *Narodnoe Vozrojdenie* (Renaşterea Naţională), după ce a făcut o cerere la Kiev.

Două săptămâni mai târziu, la 23 mai 2015, Mozgovoi se întorcea la baza lui de operaţiuni de la Alcevsk după o întâlnire la Lugansk. Era însoţit de purtătoarea lui de cuvânt şi de şase gărzi de corp, toţi mergând în trei maşini. Gărzile de corp erau puternic înarmate, căci supravieţuise unei tentative de asasinat cu două luni înainte. Nu au avut însă ocazia să folosească armele. Şase mine direcţionate ruseşti MON-50 fuseseră plasate pe ascuns de-a lungul unei porţiuni a drumului în afara satului Mihailivka, legate printr-un fir de comandă. În timp ce convoiul de maşini al lui Mozgovoi a trecut pe lângă ele, atacatori nevăzuţi au detonat minele; fiecare dintre ele a detonat 540 de bile de oţel către ţintă. Mozgovoi, şoferul lui şi două gărzi de corp au fost ucişi pe loc. Apoi atacatorii au mitraliat maşinile cu puşti de asalt AKM şi mitraliere RPK, omorându-i pe ceilalţi, înainte de a dispărea în noapte.

Imediat, autorităţile RPL au pus atacul pe seama forţelor speciale ucrainene, şi la fel a făcut noul comandant al *Prizrak*, dar cei mai apropiaţi aliaţi ai lui Mozgovoi au pretins că a fost asasinat de trupele ruseşti *Speţnaz*. La urme urmei, deşi Kievul a vărsat câteva lacrimi pentru Mozgovoi, există puţine dovezi că ar fi avut genul de ninja care să se poată infiltra în zonele controlate de rebeli, să ducă la bun sfârşit un atât de precis asasinat (care cerea cunoaşterea mişcărilor sale) şi să dispară, totul fără să lase vreo urmă. În plus, a existat un fel de tipar al ghinioanelor cu care s-au confruntat comandanţii miliţiilor care s-

au aflat în opoziţie fie cu şefii locali, fie cu Moscova. La fel ca în cazul lui Mozgovoi, comandanţii controversaţi Aleksandr „Batman“ Bednov şi Pavel „Batia“ Dremov şi-au găsit sfârşitul în 2015, iar în 2016, „Motorola“ Pavlov a avut aceeaşi soartă. În majoritatea cazurilor, au fost ucişi de bombe, dispozitive-capcană ori în ambuscade. Foarte şocantă a fost uciderea lui Aleksandr Zaharcenko, care a condus RPD din august 2014 până la moartea sa în august 2018.

Deşi explicaţia oficială este întotdeauna că au fost ucişi de agenţii Kievului, nu a fost găsită în nici un caz vreo dovadă în sprijinul acestei versiuni. În schimb, au fost suspectaţi membrii forţelor speciale ruseşti ori mercenarii din Grupul Wagner (vezi capitolele 18 şi 26) sau, în câteva cazuri, rivali din crima organizată, precum personajele din spatele împuşcării lui Evgheni Jilin, comandantul Brigăzii *Oplot*, într-un restaurant din Moscova în 2016. Tot în 2016, Ghennadi Ţîplakov, fostul prim-ministru RPL, se pare că s-a spânzurat în închisoare după ce a fost acuzat că a încercat să însceneze o lovitură de stat împotriva lui Igor Plotniţki, pe atunci şeful RPL.

În esenţă, Moscova a fost nevoită să accepte că forţele neregulate de interpuşi pot fi relativ ieftine, dar că primeşti ceea ce plăteşti: deşi indivizii pot fi curajoşi şi uneori eficienţi pe câmpul de luptă, în cea mai mare parte a timpului sunt nişte oportunişti violenţi, neimpresionanţi în luptă şi nedisciplinaţi în afara ei. Aşa cum se discută în Capitolul 26, cea mai bună cale de a înţelege gândirea modernă a ruşilor despre operaţiunile sub pragul războiului la scară largă nu se referă la „zona gri“ ori la „hibrid“, ci la „război politic“, utilizarea tuturor mijloacelor aflate la dispoziţia unui stat, vizibile şi ascunse, în afară de războiul direct, pentru a-şi atinge scopurile politice. Cu siguranţă aceasta pare a fi fost abordarea Kremlinului din prima fază, mai confuză, a conflictului din Donbas, până când a devenit clar că o grupare aleatorie de brute, naţionalişti, oportunişti, cazaci şi idealişti nu poate rezista împotriva forţelor guvernamentale, iar Moscova a fost nevoită să meargă mai departe sau să renunţe.

Fără mijloace oficiale de a întări disciplina şi de a îndepărta comandanţii, ruşii au recurs la unele neoficiale şi sângeroase. La început, au încercat să înfiinţeze propriile miliţii, precum Batalionul *Vostok*, şi apoi au folosit mercenarii din Grupul Wagner. Au încercat de asemenea să controleze sisteme mai puternice. Când Moscova a trimis fără tragere de inimă şase lansatoare de rachete termobarice TOS-1 Solnţepiok în RPD, de exemplu, s-a asigurat nu numai că echipajele erau formate din propriii oameni, ci şi că trebuia dată o autorizaţie pentru lansarea rachetelor ce urmau a fi folosite. În 2019 însă, deşi majoritatea soldaţilor din Corpurile 1 şi 2 erau localnici, susţinuţi de câţiva cazaci şi alţi voluntari ruşi, structura înaltului comandament era cu precădere alcătuită din ofiţeri de carieră ruşi numiţi în posturi, chiar dacă se ascundeau sub nume ori indicative false. Potrivit Kievului, de exemplu, gen.-col. Andrei Serdiukov, care a comandat ulterior corpul de paraşutişti din VDV, a controlat în ansamblu, în 2015, operaţiunile din Donbas, cu indicativul „Sedov“. VDV sunt sprijinite şi comandate prin intermediul ierarhiei militare convenţionale. Armata 8 Gardă, care a fost reformată în 2017, are baza la sud de Rostov-pe-Don, la Novorossiisk. Deşi Armata 20 Gardă de la Voronej, la nord, a jucat de asemenea cu certitudine un rol, Armata 8 pare că a devenit centrul operaţional pentru desfăşurarea de trupe în Donbas, chiar dacă a reprezentat principala ameninţare

convenţională pentru Ucraina.

Războiul informaţional este un puternic amplificator de forţă

Pe de altă parte, ruşii ştiu foarte bine că acţiunile politice pot susţine acţiunea cinetică şi că informaţiile şi sistemele de comunicare nu sunt doar amplificatoarele de forţă decisive ale viitorului, ci şi câmpuri de luptă. Avdiivka este un oraş industrial din nordul Doneţkului, primul care a fost cucerit de rebeli, apoi recucerit de forţele guvernamentale în iulie 2014. Promzona, aşa-numita „zonă industrială“ din estul oraşului, a fost delimitată ca zonă neutră din cauza apropierii de autostrada M04 care ieşea din Doneţk, dar în martie 2016 forţele guvernamentale au început să stabilească poziţii acolo, ameninţând implicit autostrada. Ciocnirile sporadice locale au continuat în timpul anului, dar în ianuarie 2017 au escaladat, ducând la lupte pe scară largă. Fiecare tabără o acuza pe cealaltă că a iniţiat ostilităţile, dar ceea ce a declanşat de fapt totul se pare că a fost decizia guvernului de a stabili o poziţie numită Almaz-2, care putea tăia drumul.

Ca răspuns, rebelii au început să bombardeze oraşul, creând o criză umanitară, căci locuitorii care rămăseseră, cca 17.000, s-au trezit că nu mai au deloc sau foarte puţină căldură sau curent în toiul iernii. În următoarele câteva zile, forţele rebelilor au lansat ofensive repetate împotriva apărătorilor oraşului Avdiivka, în mare parte soldaţi din Brigada 72 Mecanizată, dar, în pofida faptului că de câteva ori au trecut prin liniile lor, nu au reuşit niciodată să concentreze suficiente forţe pentru a exploata aceste succese locale. Şi asta în ciuda unui atac serios din satul Spartak, deţinut de rebeli, aflat la sud de Avdiivka, în care o coloană de blindate a înconjurat marginea oraşului pentru a ataca din nord-vest, încercând să cucerească cocseria şi uzina chimică din Avdiivka, importante din punct de vedere strategic. Totuşi, la 4 februarie, luptele au început să scadă în intensitate, s-a stabilit o încetare a focului pe plan local, iar în ziua următoare s-a reluat furnizarea de căldură şi electricitate pentru mult încercaţii locuitori.

Aceasta a fost una dintre cele mai înverşunate lupte din 2014–2015, şi a demonstrat cât de departe ajunsese armata ucraineană în refacerea formei de luptă. Dar una dintre cele mai frapante inovaţii ale acestei bătălii particulare a fost că în toiul luptei soldaţii ucraineni au început să primească pe telefoanele mobile o serie de SMS-uri derutante. „Nimeni nu-şi doreşte ca copiii tăi să devină orfani.“ „Trupul tău va fi găsit când se va topi zăpada.“ „Nu eşti decât carne de tun pentru comandanţii tăi.“ Unele păreau chiar că provin de la telefoanele soldaţilor din apropiere.

Asemenea mesaje false mai fuseseră întâlnite şi înainte în timpul războiului, dar niciodată cu o asemenea densitate şi nici atât de multe care păreau să fie trimise de camarazii soldaţilor. Se pare că au fost trimise mulţumită unui sistem electronic rusesc, RB-341V Leer-3, aflat pe un camion, o piesă de tehnologie avansată care poate implementa un simulator de reţea pe o dronă. Plasat sus, lângă câmpul de bătălie, acesta poate deturna până la 6.000 de conexiuni de telefonie în acelaşi timp, pe o arie de peste 6

kilometri lăţime. Dacă în alte situaţii fusese utilizat pentru a localiza telefoanele mobile în aşa fel încât ruşii să poată direcţiona focul de artilerie cu acurateţe asupra poziţiilor ucrainene, la Avdiivka a fost folosit pentru a încerca să demoralizeze soldaţii, şi de atunci operaţiunile informaţionale implementate au devenit mai avansate şi mai pline de imaginaţie.

Negarea plauzibilă îşi are locul ei

Când avionul MH17 a fost doborât deasupra Donbasului în 2014, maşinăria de control narativ a Moscovei a desfăşurat o activitate intensă. Au fost trimişi la faţa locului anchetatori pentru a investiga epava cât mai bine, înlăturând dovezi ale unei rachete de fabricaţie rusă, în timp ce mijloacele de comunicare în masă vizibile şi ascunse au început să ofere explicaţii alternative pentru prăbuşirea avionului, mai mult sau mai puţin plauzibile. Acestea mergeau de la ideea că a fost doborât de un Su-25 ucrainean, chiar dacă acesta e de fapt un avion de atac de la sol, şi, lucru extraordinar, până la ideea că oamenii din avion erau deja morţi, parte a unei provocări complexe puse în scenă de CIA pentru a păta reputaţia Rusiei.

Dincolo de asta, în pofida mulţimii de rapoarte despre oamenii şi materialul Rusiei din Donbas, a investigaţiilor surselor libere care au geolocalizat imagini ale unor locuri specifice de acolo, chiar şi în pofida acelor selfie-uri imprudente postate de soldaţii ruşi pe paginile lor de pe reţelele sociale cu plăcuţe de străzi şi puncte de reper în fundal, Moscova a pretins că nu avea un rol direct în război. În parte, asta era ca să prindă pe picior greşit şi să înşele Occidentul. Totuşi, deşi există unii care încă îi dau crezare lui Putin, nu propriei prese şi propriilor lideri, în principal aceasta este o naraţiune care şi-a pierdut de mult orice credit. Chiar şi în 2015, când ministrul de externe Serghei Lavrov a încercat să interpreteze linia oficială în faţa unei audienţe de înalţi funcţionari şi experţi la Conferinţa de Securitate de la München, a fost întâmpinat cu zâmbete ironice. În principal înşelătoria continuă, dar şi dependenţa de interpuşi şi mercenari reflectă mai degrabă încercarea Kremlinului de a ascunde adevărata natură şi scară a războiului de propriul popor.

Mare parte din soldaţii Rusiei sunt recruţi, ceea ce a adus anumite provocări particulare, politice şi operaţionale, pentru Moscova. Prin lege, recruţii nu pot servi în operaţiuni militare în străinătate, cu excepţia situaţiei în care războiul a fost declarat oficial, decât dacă se oferă voluntari. Chiar dacă aleg să o facă, sunt înrolaţi numai 12 luni şi, după instruirea de bază şi în unitate, sunt de obicei consideraţi cu adevărat utili pentru trei sau cel mult patru luni ale termenului. În plus, exista – pe bună dreptate – un considerabil disconfort la Kremlin referitor la o potenţială reacţie ostilă din partea ruşilor obişnuiţi, dacă recruţii începeau să moară într-un război care oficial nu avea loc. De aici utilizarea grupurilor tactice de batalion care puteau fi formate din *kontraktniki* în una sau mai multe brigăzi, practică ce ar fi putut deveni standard pentru proiecţia forţei, dar care într-un grad considerabil a început ca un expedient în Donbas. Strategia a avut însă un cost

semnificativ. Pentru a aduna cei 42.000 de soldaţi estimaţi a face cu rândul în sau în apropiere de Donbas în 2014, de exemplu, trebuia să se apeleze la circa 117 unităţi de luptă şi de susţinere a luptei.

Războiul a consolidat totuşi de asemenea un angajament al Rusiei de a se asigura că ea controlează naraţiunile legate de orice război pe care îl poartă, atât cât poate. Nu a reuşit să facă asta în Primul Război din Cecenia şi a plătit preţul, aşa că s-a asigurat că poate prezenta Războiul din Georgia din 2008 pur şi simplu ca pe o reacţie la „agresiunea“ iniţiată de Tbilisi. Totuşi, conflictul din Donbas a fost primul război în străinătate pe termen lung pe care a încercat să-l gestioneze în acest fel.

Dronele sunt următoarea revelaţie

La 11 iulie 2014, două brigăzi mecanizate ucrainene, a 24-a şi a 72-a, împreună cu un batalion din Brigada 79 Aeromobilă şi Trupe de Frontieră au fost masate în afara oraşului Zelenopillea din sudul regiunii Lugansk, înainte de a lansa un atac împotriva forţelor rebele de la nord. Ceea ce nu ştiau însă era că ruşii le urmăriseră mişcările prin satelit şi mijloace electronice şi masaseră artilerie la Rovenki pe partea lor, dincolo de frontieră – dar la numai 15 kilometri distanţă. Puţin după ora 04:00, două drone ruseşti *Orlan*-10 au survolat poziţiile guvernului, trimiţând informaţii detaliate de ţintire, iar comunicaţiile ucrainenilor au început să fie bruiate. Sistemele ruseşti de rachete Tornado-G de 122 mm (oarecum mai avansate decât demodatele BM-21 ale rebelilor) au început să tragă salve bine ţintite, 40 în total, care în câteva minute au transformat tabăra într-un infern de şrapnel şi foc. Treizeci şi şapte de soldaţi au fost ucişi, peste o sută, răniţi, iar camioane şi vehicule blindate, inclusiv tancuri T-64, au rămas în flăcări pe câmp. Batalionul 1 al Brigăzii 79 de elită a fost atât de grav afectat, încât a fost nevoie să fie reconstituit, iar brigăzile 24 şi 72 au fost curând retrase de pe linia frontului, considerându-se că nu mai sunt apte de luptă. Chiar şi în epoca „războiului hibrid“, artileria rămâne „ultimul argument al regilor“. A fost făcut un studiu de caz despre forţa puterii de foc concentrate, când este lansată cu precizie – şi de asemenea despre folosirea dronelor pentru a permite această ţintire.

Folosirea dronelor a fost în mod particular remarcabilă în Donbas, căci ruşii au făcut eforturi pentru a ajunge din urmă practica occidentală. Alături de *Orlan* („Vulturul“), au folosit *Granat*-1 şi -2, *Forpost*, *Eleron* 3SV, *Zastava* şi ZALA-421–08, lansată manual pentru observaţie şi control al focului. Aceasta i-a ajutat pe ruşi să ia decizia de a nu utiliza considerabila lor superioritate în forţa aeriană, atât pentru a păstra un minimum de posibilitate de negare, cât şi pentru că era evident că vor suferi pierderi în acest proces.

Pe lângă folosirea dronelor, ruşii au înţeles de asemenea nevoia de a le combate. Ucraina avea relativ puţine, dar Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE), care a încercat, adesea în van, să monitorizeze violarea Acordurilor de la Minsk şi multele încetări ale focului pe termen scurt, a descoperit că dronele cu cvadrimotor pe care le folosea erau doborâte sau făcute inutile prin bruiaj: în aprilie 2021, mai bine de

jumătate dintre zborurile sale experimentau interferenţe de semnal. Dronele Ucrainei se confruntau cu aceleaşi probleme. Sistemul rusesc *Jitel* R-330J poate bruia navigarea GPS prin satelit pe care se bazează multe dintre dronele ucrainene, în timp ce unele rapoarte au sugerat că au experimentat acolo şi „puşca“ portabilă de bruiaj *Pişceal*.

Războiul nu s-a terminat repede

În 2017, gen. Viktor Mujenko, şeful Statului-Major General ucrainean, a sugerat că poate recuceri Donbasul în nu mai mult de zece zile – deşi cu preţul a 3.000 de militari decedaţi şi alţi 7.000–9.000 răniţi, alături de mai bine de 10.000 de civili morţi[89]. Indiferent că a susţinut sau nu asta – şi, aşa cum se va discuta mai târziu, chiar şi atunci erau la Kiev oameni care vorbeau despre recucerirea Donbasului prin forţă într-o bună zi –, Moscova a avut cuvântul decisiv în ceea ce priveşte escaladarea conflictului. Existau foarte multe modalităţi prin care puteau să aducă forţe suplimentare în regiune ori să lovească Ucraina din alte direcţii.

Pentru a încerca să profite cât mai mult de acest impas, în 2017–2018 ucrainenii au adoptat tactici bazate pe realizarea unor înaintări mici şi treptate în „zona gri“ din ţara nimănui, de-a lungul liniei de contact, pentru a ocupa poziţii mai uşor de apărat sau pe cele cu câmp vizual mai bun, şi în acest proces să împingă efectiv graniţa înainte. Cu greu înaintau pe drumul lor spre victorie, dar asta a demonstrat că erau hotărâţi să reinstaureze până la urmă controlul asupra regiunilor contestate.

La urma urmei, în loc să determine Kievul să capituleze, intervenţia în Donbas a generat un sentiment al identităţii naţionale fără precedent: când *Cyborgs: Heroes Never Die*, un film despre a doua bătălie de la Aeroportul Donețk, a fost lansat în 2017, a devenit imediat un blockbuster local. Între timp, Moscova era nevoită să subvenţioneze pseudostatele nerecunoscute din Donbas şi să le apere, într-un conflict care nu era nici cunoscut, nici popular acasă.

A fost o tragedie umană. La sfârşitul anului 2021, cifrele erau estimate la mai bine de 14.000 de morţi şi aproape
2 milioane de persoane deplasate în interior[90]. Regiunea Donbas, urbanizată şi industrializată, deţinuse aproape 15% din populaţia Ucrainei şi genera un procent similar din produsul intern brut, dar economiile RPD şi RPL s-au prăbuşit. Potrivit Consiliului Naţional de Securitate şi Apărare din Ucraina, Moscova plătea 3 miliarde de dolari pe an pentru a le subvenţiona, cel puţin la fel de mult ca pentru operaţiunile sale militare. Chiar acele părţi ale regiunii necontrolate de rebeli au suferit bulversări economice din cauza unei linii a frontului în lungime de 420 km tăiată prin ea şi a prezenţei refugiaţilor. Kievul a reuşit să profite de statutul său de victimă a agresiunii Rusiei pentru a câştiga mai mult sprijin din Occident, dar cu toate acestea a fost nevoit să cheltuiască enorm pe apărarea naţională: 5,95% din PIB în 2022. Scopul a fost să facă Ucraina un inamic suficient de dur, care să nu fie uşor de învins. Poate că această perspectivă i se părea prea reală lui Putin. În 2021, Rusia a început să maseze forţe nemaivăzute în jurul Ucrainei şi, după

aproape un an de retorică de escaladare, acestea au fost dezlănţuite asupra Ucrainei, în războiul total care se contura de aproape opt ani.

---

88. „Tezisy vystupleniya nachal'nika General'novo shtaba Vooruzhennykh Sil Rossiiskoi Federatsii – pervovo zamestitelya Ministra oborony Rossiiskoi Federatsii generala armii N.E. Makarova“, *Vestnik Akademii voennîh nauk*, vol. 1, no. 26 (2009), p. 21.

89. *Ukraiinska Pravda*, 6 octombrie 2017.

90. International Crisis Group, *Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer* (2021), https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer.

17. SIRIA, 2015– (1): INTERVENŢIA NEAŞTEPTATĂ

Dacă ai clipit, s-ar putea s-o fi ratat. În septembrie 2015, la Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite, preşedintele american Barack Obama s-a întâlnit cu Putin pentru o şedinţă foto; aceasta a fost una dintre cele mai scurte din toate timpurile: o strângere de mâini ostilă şi de formă, care a durat doar 13,5 secunde. Aşa că ar putea părea surprinzător că un profesor rus belicos şi critic, genul de consultant al guvernului, sau care scrie articole de opinie în presă despre viitorul declin al „imperiului american“, are în birou o fotografie înrămată a acestei întâlniri. Întrebat în legătură cu asta, pe faţa lui severă a apărut un surâs răutăcios: „A fost o întâlnire la care Obama nu a dorit să participe, dar l-am obligat. I-am arătat că Rusia nu poate fi ignorată“.

Au existat mai multe motive pentru care forţele ruseşti au intervenit în violentul şi sângerosul război civil din Siria în acel an, dar acesta cu siguranţă a fost unul dintre ele. Pe atunci, Washingtonul încerca pe cale diplomatică să izoleze Moscova ca pedeapsă pentru aventura ucraineană. Ca răspuns, Kremlinul era hotărât să se amestece într-un conflict care conta pentru americani, pentru a arăta clar că aceştia nu pot evita să negocieze cu Rusia şi să ia în considerare interesele acesteia – şi o ciudată şedinţă foto a fost doar un exemplu deosebit de savuros al celor de mai sus. Ironia situaţiei: cu cât Obama şi echipa lui erau mai nemulţumiţi, cu atât mai satisfăcuţi erau ruşii, căci asta sublinia măsura în care era ceva impus lor de necesitate – şi iniţial de doar 50 de avioane.

Un război lung şi sângeros

Siria era în fierbere din 2011, când demonstraţiile împotriva regimului autoritar al preşedintelui Bashar al-Assad, parte a valului de proteste din Primăvara Arabă din acel an, au fost suprimate cu excesivă brutalitate. Violenţa a escaladat de ambele părţi, iar o serie coordonată de revolte în principalele oraşe a determinat regimul să trimită armata în oraşe: la sfârşitul lunii mai se estima că muriseră 1.000 de civili şi 150 de membri ai forţelor de menţinere a păcii. Tacticile de mână forte ale regimului nu au reuşit să pună capăt protestelor, în schimb au dus la exacerbarea crizei: protestul paşnic s-a transformat curând în insurecţie armată, iar dezertările în masă ale militarilor au dus la formarea grupării rebele Armata Siriană Liberă (ASL) şi ulterior a altor grupări, printre care Forţele Democratice Siriene (FDS) kurdo-arabe, Statul Islamic din Irak şi Levant şi diferite alte grupări jihadiste legate de Al-Qaeda.

La jumătatea anului 2012, ASL primea sprijin considerabil din partea Statelor Unite

ale Americii şi sume mai mici de la Marea Britanie şi Franţa. Odată cu ascensiunea Statului Islamic, combaterea acestei forţe a devenit o prioritate la fel de mare pentru Washington ca lupta împotriva Damascului, aşa că din când în când implicarea SUA a crescut, sprijinindu-i atât pe kurzi, cât şi ASL împotriva lor. În 2016, forţe speciale americane erau desfăşurate pe ascuns în Siria, atât pentru a lupta, cât şi pentru a instrui, dar în 2017 rolul americanilor a devenit mai evident când forţele guvernamentale au folosit arme chimice împotriva oraşului rebel Khan Shaykhun, omorând cel puţin 89 de civili şi rănind mai bine de 540. Ca răspuns, distrugătoarele USS *Ross* şi USS *Porter* ale US Navy au lansat 59 de rachete Tomahawk spre aeroportul militar al guvernului de la Shayrat, de pe care fusese lansat atacul chimic. Cu toate acestea, Turcia era, fără îndoială, un participant chiar mai activ în război, susţinând încă de la început şi, alături de Arabia Saudită şi Qatar, înarmând ASL – Ankara s-a folosit de orice mijloace pentru a pune presiune pe kurzi. Dată fiind lupta de durată a Turciei împotriva kurzilor de pe teritoriul ei, inevitabil a văzut FSD ca pe o ameninţare.

Rusia, aliată şi furnizoare veche a Siriei, a fost mai reţinută la început în susţinerea lui al-Assad. Furnizase arme – în mare parte contra cost – şi ajutor tehnic, mai ales pentru sistemul de apărare aeriană a ţării. În 2014, transporturile efectuate de vasele Flotei Mării Negre erau atât de regulate, şapte nave făcând zece călătorii dus–întors în fiecare an, încât au fost poreclite „Expresul Sirian“. În plus, oferise credite şi ajutor financiar, dar principalul rol al Rusiei a fost acela de a furniza o anumită acoperire politică, nu în ultimul rând la Organizaţia Naţiunilor Unite. A încercat de asemenea, în mod repetat, chiar dacă fără succes, să medieze un fel de acord între Damasc şi unele grupări rebele. Totuşi, până în septembrie 2015, fără îndoială cea mai concretă asistenţă pentru regim venea din Iran şi de la mişcarea libaneză Hezbollah. Teheranul a furnizat nu numai ajutor politic şi financiar, ci şi instructori şi specialişti din Corpul Gardienilor Revoluţiei şi, cel puţin la fel de important, bani şi sprijin logistic pentru unităţile miliţiei Hezbollah care să lupte în sprijinul Damascului.

La jumătatea anului 2015, regimul al-Assad se afla într-o situaţie precară, în pofida acestui ajutor. Cea mai mare parte a ţării era în mâinile diferitelor grupuri rebele, şi chiar părţi ale Damascului erau în realitate zone interzise pentru forţele guvernamentale, în timp ce Aeroportul Internaţional din Damasc era bombardat în mod regulat. Regimul pierduse cea mai mare parte a câmpurilor petrolifere ale ţării şi nu mai avea bani pentru a-şi plăti armata rămasă. Exista o temere cât se poate de reală că întregul regim se va prăbuşi, o ultimă retragere declanşând dezertări în masă. Mai târziu, Gherasimov a descris simplu situaţia:

> Dacă nu interveneam în Siria, ce s-ar fi întâmplat? Uitaţi, în 2015 doar puţin peste 10% din teritoriu rămăsese sub controlul guvernului. Încă o lună sau două, până la sfârşitul lui 2015, şi Siria s-ar fi aflat complet sub ISIS [Statul Islamic].[91]

Un prieten care are nevoie de ajutor

Implicarea într-o asemenea încurcătură ar fi putut părea o mişcare donquijotescă în cel mai bun caz, una stupidă în cel mai rău. La urma urmei, nu numai că Rusia nu intervenise niciodată la scară mare în nici un conflict departe de propriile frontiere (şi există serioase semne de întrebare în legătură cu capacitatea ei de a susţine o asemenea angajare), dar părea să se alăture părţii perdante. Din punctul de vedere al Moscovei însă, existau câteva motive serioase pentru a se implica. Era, desigur, marea dorinţă de a forţa Occidentul să realizeze că Rusia îi putea provoca probleme în teatre departe de obişnuitul ei teren de joacă, atâta timp cât Occidentul încerca să o izoleze şi să o marginalizeze. Susţinerea acordată de Rusia ASL şi altor elemente a început să fie considerată un alt exemplu al strategiei occidentale de a răsturna lideri prin intermediul unor interpuşi şi în cele din urmă prin acţiune militară decisivă.

Mulţi oameni de la Moscova erau de părere că se repeta situaţia din Libia. Şi acolo, protestele împotriva regimului capriciosului şi autoritarului Muammar Gaddafi au escaladat în război civil. Atacurile aeriene ale NATO au ajutat victoria rebelilor, iar Gaddafi însuşi a fost sumar executat în octombrie 2011. La Kremlin se credea cu tărie că Occidentul efectiv îl înşelase pe Medvedev, preşedintele de atunci, convingându-l să nu se opună unei rezoluţii ONU care aproba atacurile aeriene ca ultim recurs pentru protejarea civililor, şi apoi să folosească asta ca justificare a zdrobirii forţelor lui Gaddafi. Mai exista o suspiciune că acesta era un plan pentru un nou „război hibrid“ purtat de occidentali, care stârneau revolte şi apoi se foloseau de acestea pentru a dărâma regimurile pe care le dezaprobau şi care adesea păreau a fi cele aflate în bune relaţii cu Rusia. Kremlinul socotea că această înşelătorie trebuia să fie răzbunată, iar această abordare, descurajată pe viitor.

Dincolo de asta, mai exista şi o dorinţă de a interveni pentru a proteja un aliat – unul dintre foarte puţinii aliaţi ai Rusiei, de fapt. Dacă Moscova nu dorea să ajute, Damascul nu avea altă variantă decât să devină total dependent de Teheran, singura putere dispusă să îl susţină. Iranul, la urma urmei, este poate cel mai bine caracterizat ca fiind un „prieten-duşman“ pentru Rusia: Teheran şi Moscova au adesea anumite interese comune, mai ales când vine vorba să respingă influenţa SUA din Orientul Mijlociu, dar sunt şi competitori pentru influenţa în regiune.

În cele din urmă, exista sentimentul că o puteau face: armata rusă avusese lungi contacte cu armata siriană şi urmărise îndeaproape mersul războiului, iar evaluarea lor a fost că o intervenţie uşoară în teritoriu, bazată în principal pe aviaţie, putea schimba situaţia. În plus, distanţa dintre Siria şi Rusia, deşi o provocare logistică, făcea de asemenea, în mod straniu, ca aventura să fie un pariu ceva mai sigur. Moscova era hotărâtă să-şi păstreze angajamentul foarte limitat, şi unul din care să se poată retrage uşor. Spre deosebire de invadarea sovietică a Afganistanului sau de implicarea de mai târziu în Ucraina şi în alte state postsovietice, visul unor consecinţe directe era limitat. Ca s-o spunem pe şleau, dacă Siria cădea totuşi într-o anarhie sângeroasă, era departe de graniţele Rusiei. Pe de altă parte, exista teama – autentică, chiar dacă poate puţin exagerată pentru consumul public, în scopul de a face războiul mai important pentru publicul rus sceptic – că, dacă Damascul cădea, va cădea în mâinile islamiştilor radicali, iar asta îi va încuraja pe teroriştii din vecinătate. Îl citäm din nou pe Gherasimov:

[Dacă Damascul cădea] ISIS şi-ar fi luat elan şi s-ar fi răspândit în ţările vecine. Am fi fost nevoiţi să ne confruntăm cu acea forţă pe propriul teritoriu. Ar fi operat în Caucaz, Asia Centrală şi regiunea Volga [din Rusia].[92]

Spre Hmeimim

În iulie, Bashar al-Assad a cerut formal ajutor militar, iar la 26 august a fost semnată o înţelegere care garanta Moscovei libera utilizare a aeroportului militar Bassel al-Assad, pe care ruşii îl numesc Hmeimim, la aproximativ 50 km nord de foarte modesta bază navală a Rusiei de la Tartus, care, în acea vreme, număra doar câteva debarcadere şi nişte depozite. Pentru ruşi, nici măcar nu era o bază, ci un simplu punct de sprijin tehnico-material. Totuşi, până atunci pregătirile erau deja într-o stare avansată, iar decizia respectivă probabil că fusese luată la începutul lunii. Ca de obicei, nu există relatări clare despre felul în care a fost luată decizia de intervenţie. Ca în cazul Crimeii, Putin a convocat un mic cerc de aliaţi de încredere – din câte se pare, şeful Administraţiei Prezidenţiale, Ivanov, secretarul Consiliului de Securitate, Patruşev, şi ministrul apărării, Şoigu. În 2014, în legătură cu Crimeea, Şoigu nu fusese de acord cu o aventură militară, dar de data aceasta se pare că a fost mai optimist, nu în ultimul rând pentru că Gherasimov îl asigurase că armata putea face faţă.

A existat de la început o clară estimare în cadrul Statului-Major General că intervenţia urma să necesite un serios efort pentru rezolvarea problemelor legate de comandă şi control, nu din cauza faptului că se lupta departe de patria-mamă, ci pentru că era vorba despre un conflict complicat. La urma urmei, era o armată în dezordine, alcătuită din multe forţe guvernamentale (inclusiv Armata Arabă Siriană, Garda Republicană de elită şi alte grupuri paramilitare) şi miliţii proguvernamentale sprijinite şi dominate de Iran şi Hezbollah. Aşadar a fost inaugurat noul Centru de Gestionare a Apărării Naţionale (NŢUO: *Naţionalnîi Ţentr Upravlenia Oboronoi*), prezentat în Capitolul 29, care devenise complet operaţional la sfârşitul anului 2014. Un Grup de Gestionare a Luptei (GBU: *Gruppa Boevovo Upravlenia*) a fost înfiinţat în cadrul NŢUO, pentru a furniza instrucţiuni generale şi sprijin comandantului militar care urma să opereze de la Hmeimim. Primul comandant a ceea ce va fi Grupul Forţelor din Siria (GVS: *Gruppirovka Voisk v Sirii*) a fost gen.-col. Aleksandr Dvornikov, şeful Statului-Major al Districtului Militar Central, un bărbat ale cărui imaginaţie şi flexibilitate erau deja celebre.

La mijlocul lunii septembrie, avioanele zburau spre Siria, prin spaţiul aerian al Iranului şi Irakului (cu permisiunea lor), în aşa fel încât la 30 septembrie, când Parlamentul Rusiei a aprobat fără discuţii o cerere ca ele să fie utilizate în operaţiunile de luptă, existau 33 de avioane în teatrul de operaţiuni: 12 bombardiere Su-24M2, 12 avioane de atac la sol Su-25SM/UB, patru bombardiere Su-34 şi patru avioane grele de vânătoare multirol S-30SM, alături de un avion de recunoaştere, un Il-20M. Mai erau 12 elicoptere de asalt Mi-24P şi cinci elicoptere de transport Mi-8AMTSh. Bazele ruseşti erau protejate de Infanteria Marină din Brigada 810, sprijinite de o companie de tancuri T-90A, alături de o baterie de rachete sol-aer (RSA) S-300V4 cu rază lungă de acţiune, care mai târziu a fost

suplimentată cu încă una, pentru a extinde umbrela de apărare aeriană peste Siria de est.

De-a lungul timpului, contingentul va creşte şi va descreşte în funcţie de nevoile campaniei. După ce Turcia a doborât un Su-24 în noiembrie, de exemplu, a primit patru avioane de vânătoare de superioritate aeriană avansate Su-35, încă patru Su-34 şi elicoptere de asalt Mi-35. Când a devenit clar că trupele siriene vor avea nevoie de mai mult decât sprijin aerian, au fost aduse unităţi de artilerie, împreună cu *Speţnaz*, mai ales din KSSO – Comandamentul Forţelor pentru Operaţiuni Speciale –, pentru localizarea ţintelor şi alte misiuni. În plus, reţeaua de consilieri ruşi din structura de comandă siriană – adesea comandau de fapt unităţi în aceeaşi măsură – s-a mărit constant.

Pe atunci a existat o reală nedumerire în rândul observatorilor occidentali, şi anume dacă Rusia putea susţine cu adevărat o asemenea operaţiune. Îmi amintesc că un expert de la Washington a prezis că, până la sfârşitul anului, „avioanele se vor defecta din cauza proastei întreţineri, ceea ce probabil nu va conta prea mult, căci vor fi rămas deja fără muniţie de precizie sau chiar fără carburant“. Odinioară fără îndoială că ar fi avut dreptate, dar armata rusă se afla într-o situaţie foarte diferită în comparaţie cu, să spunem, anul 2008. Avioanele erau schimbate prin rotaţie sau întreţinute aşa cum trebuie, iar proviziile continuau să sosească. Exista o limită a numărului de nave disponibile pentru „Expresul Sirian“, dar ruşii pur şi simplu au cumpărat cargouri de marfă din Turcia pentru a suplimenta această capacitate de transport maritim. Între timp, avioanele de transport Il-76 şi câteva dintre avioanele-mamut de transport An-124 au întreţinut un pod aerian pentru aprovizionare. Numai în 2018, de exemplu, 1.608.000 de tone de provizii şi echipament au fost aduse prin 342 de călătorii de aprovizionare pe mare, iar 2.278, pe calea aerului.

Ciocanul de la Hmeimim

Forţele VKS desfăşurate în Siria nu au pierdut timpul şi şi-au făcut rapid simţită prezenţa pe câmpul de luptă. La câteva ore după aprobarea finală a Parlamentului, au început să lanseze atacuri aeriene. În această primă zi au avut loc 20 de misiuni, care au lovit atât poziţiile ASL, cât şi pe cele ale Statului Islamic, urmate de mai multe în următoarele câteva zile, care s-au concentrat asupra forţelor Statului Islamic şi a centrelor de comandă. Acest val de atacuri aeriene – în jur de 30 de misiuni pe zi în prima săptămână de operaţiuni – a fost coordonat cu o ofensivă a forţelor siriene împotriva oraşului Al-Qaryatayn, ocupat de Statul Islamic, în contestata provincie Homs. Ruşii şi-au extins de asemenea operaţiunile la Raqqa, capitala neoficială a Statului Islamic în Siria. După atacul cu rachete navale *Kalibr* din 8 octombrie, în următoarele două zile, ritmul atacurilor aeriene a crescut la peste 60 de misiuni la fiecare 24 de ore, lovind rebelii cu tot ce se putea, de la rachete neghidate la bombe ghidate cu precizie KAB-500KR, care ar fi ucis mai mult de 200 de luptători ai Statului Islamic, inclusiv doi comandanţi, cu o singură lovitură. Scopul era clar, fiind o demonstraţie devastatoare şi convingătoare că ruşii sosiseră şi erau puşi pe treabă: să-i încurajeze pe aliaţii lor sirieni, să-i demoralizeze pe rebeli şi să avertizeze Occidentul.

Cu timpul, ruşii nu numai că au folosit prin rotaţie majoritatea echipajelor în Siria, dar au desfăşurat de asemenea o gamă largă de aeronave, de la ultimul avion de luptă invizibil Su-57 (două asemenea avioane au petrecut două zile în Siria în februarie 2018 pentru teste de luptă) la avionul de recunoaştere şi adunare de informaţii Tu-214R. În perioada de vârf, de la jumătatea lui 2016 până la sfârşitul lui 2017, contingentul aerian GVS a fost compus din 44 de avioane supersonice, Su-34 şi Su-35 din ce în ce mai moderne, alături de elicoptere şi aeronave de transport şi de recunoaştere. În plus, ruşii au utilizat campania ca să promoveze folosirea dronelor, de care erau tot mai fascinaţi. În loc să le utilizeze pentru a lansa chiar ei atacuri, aşa cum este adesea practica occidentală, ei le folosesc ca să localizeze forţele inamicului pentru a permite tirurilor de artilerie şi aeriene să fie direcţionate împotriva acestora, adesea cu efect devastator. Ruşii au folosit în mare măsură *Orlan*-10, care trimite imagini video în timp real către operatorii lui. Acesta chiar le-a permis ruşilor să-l localizeze rapid pe membrul echipajului care supravieţuise din avionul Su-24 doborât de turci în noiembrie, în aşa fel încât o echipă de reacţie rapidă formată din infanterişti marini să-l poată salva înainte de a fi ucis ori capturat de rebeli.

Pe lângă forţa aeriană, GVS a desfăşurat artilerie în cantităţi substanţiale, adesea cu echipaje siriene, conduse de ofiţeri ruşi. În diverse momente a fost folosită gama completă de sisteme, de la masivele lansatoare de rachete termobarice TOS-1A Solnţepiok şi obuzierele Msta-B de 152 mm la generalizatele sisteme Grad de rachete cu lansare multiplă de 120 mm. Au folosit de asemenea rachete balistice cu rază scurtă de acţiune *Iskander* (SS-26) pentru a lovi ţinte de mare valoare, inclusiv posturi de comandă rebele şi depozite de arme şi muniţie. Erau periodic suplimentate cu rachete de croazieră *Kalibr* (SS-N-27/SS-N-30A), lansate de la mare distanţă de pe nave şi submarine, care erau folosite pentru testarea şi prezentarea sistemului, ca şi pentru continuarea războiului, începând cu o salvă de 26 de rachete de pe o fregată şi trei corvete din Flotila Mării Caspice la 7 octombrie 2015, care au lovit ţinte ale ASL şi ale Statului Islamic. În noiembrie 2016, chiar unul dintre sistemele de rachete de apărare costieră *Bastion*-P de la Tartus, probabil pentru a împiedica orice intervenţie occidentală asupra „Expresului Sirian“, a lansat două rachete supersonice *Oniks* împotriva depozitelor de muniţie rebele de pe continent.

Cu toate acestea, curând a devenit clar că ruşii nu se puteau baza doar pe puterea de foc cu rază lungă de acţiune. Armata siriană era, în 2015–2017, mult prea slabă pentru a acţiona pe cont propriu. Deşi nici nu se punea problema unei angajări majore a Forţelor Armate Terestre, era nevoie să se afle acolo ceva mai mult decât consilieri pentru a oferi anumite competenţe tehnice (mai ales de observare pentru artilerie, atacurile aeriene şi război electronic), o întărire a armatei siriene şi o forţă de asalt pentru operaţiuni mai dificile, în special cucerirea oraşelor apărate.

Schimbarea cursului evenimentelor

A fost – şi, în timp ce scriu acestea, rămâne – un război confuz şi derutant, unul în care

multele mişcări rebele se combină şi se despart, şi adesea duc lupte între ele şi cu guvernul. Analizarea mişcării de flux şi reflux între intervenţia Rusiei şi jumătatea anului 2022 ar putea umple singură în mod legitim paginile unei cărţi întregi. Deşi următorul capitol va aprofunda anumite bătălii pentru a ilustra lecţii interesante ale războiului de până acum, în mare traiectoria este următoarea.

După intervenţia Moscovei, anii 2015 şi 2016 au dus la escaladarea implicării Rusiei, începând cu atacuri aeriene şi trecând la desfăşurarea unor mijloace limitate la sol, mai ales forţe speciale şi mercenari din Grupul Wagner, alături de elemente iraniene şi Hezbollah. În noiembrie 2015, ca răspuns la doborârea unui avion rusesc de linie civil care zbura de la Sharm El Sheikh, Egipt, la Sankt-Petersburg – în care au murit toţi cei 224 de pasageri şi echipajul de la bord –, ruşii şi-au îndreptat atenţia asupra Statului Islamic. La fel ca forţele lor de la Hmeimim, au folosit bombardiere strategice Tu-160 şi Tu-95MS, care au decolat de pe aerodromuri ruseşti pentru a lansa rachete de croazieră cu rază lungă de acţiune, şi avioane mai mici Tu-22M3, pentru a arunca bombe convenţionale. Pe lângă ţintele evident militare, s-au concentrat asupra instalaţiilor de producere, rafinare şi transport al petrolului ale Statului Islamic şi au reuşit să dea o lovitură devastatoare economiei grupului. Cu toate acestea, a fost o campanie scurtă, chiar dacă devastatoare, şi curând ruşii s-au întors la aşa-numitele facţiuni „rebele moderate“ – ceea ce însemna că sunt sprijinite de SUA – care ameninţau în mod direct regimul. La sfârşitul anului 2016, regimul arăta mult mai stabil din punct de vedere politic, nu în ultimul rând pentru că recucerise mult teritoriu, inclusiv oraşul-cheie Alep, care a căzut după o lungă şi brutală ofensivă, în care forţele guvernamentale ar fi folosit arme chimice. Între timp, Turcia începuse să lanseze ofensive împotriva forţelor kurde din interiorul Siriei, în mod esenţial supraveghind teritoriul de-a lungul graniţei şi din colţul de nord-vest al ţării şi controlându-l prin intermediul forţelor rebele arabe sunnite, adesea cu tendinţe jihadiste.

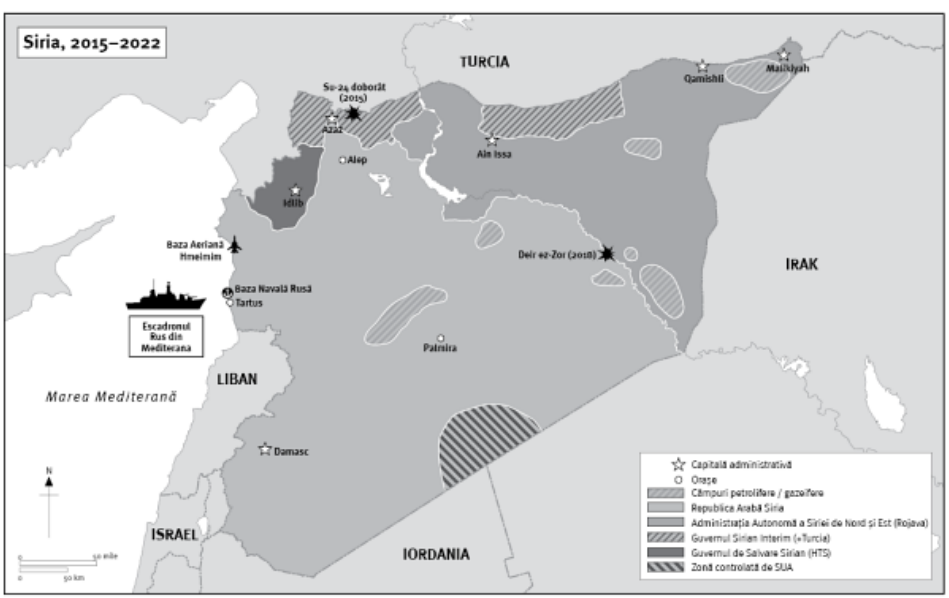
Situaţia generală încă era complexă, nu în ultimul rând pentru că numeroasele zone aflate sub controlul guvernului erau enclave din regiuni fie deţinute de rebeli, fie unde nu exista un control efectiv. În 2017, atenţia s-a mutat asupra conectării unora dintre aceste enclave pentru a proiecta puterea lui Assad mai ferm în zonele rurale. Damascul însuşi era încă o asemenea enclavă, cu suburbii în sud şi nord-est deţinute de rebeli din 2013, dar la jumătatea anului 2018 şi acestea au fost recucerite.

Între timp, FSD-ul kurd, cu ajutor din partea SUA, a respins Statul Islamic şi, în octombrie 2017, a cucerit capitala acestuia, Raqqa. În acelaşi timp, forţele ruseşti şi forţele guvernamentale erau implicate într-o altă campanie; luptau pentru a împinge Statul Islamic din deşertul central şi pentru a-l alunga din Deir ez-Zor, pe fluviul Eufrat, cel mai mare oraş din estul Siriei, lucru care a fost realizat în noiembrie. Deşi altădată părea că înaintarea sa era de neoprit, acum Statul Islamic controla numai a douăzecea parte din fostele sale teritorii, fiind, în mare parte, înfrânt în Siria.

Rebelii au fost alungaţi din Ghouta, la est de Damasc, iar în urma ofensivei lansate în sud-vestul Siriei, Daraa, controlată de ASL, locul de unde pornise iniţial revolta, a căzut în iulie 2017. Pe măsură ce tot mai multe oraşe reveneau sub controlul guvernului, fosta capitală de provincie Idlib, din nord-vestul ţării, a devenit un nou măr al discordiei. Fusese multă vreme o fortăreaţă a rebelilor şi, deşi forţele guvernamentale o recuceriseră în 2012,

acestea fuseseră alungate în 2015 de „Armata de Cucerire“, condusă de Frontul al-Nusra. Până la un anumit punct, Idlib fusese o supapă de siguranţă utilă, un refugiu sigur pentru refugiaţii şi rebelii cărora Damascul le permitea să fugă acolo, pentru a-i disloca din alte locuri. Pentru că se părea că lucrurile urmau să se schimbe, Turcia – care se temea de fluxul milioanelor de refugiaţi dacă oraşul cădea – a început să dea semne belicoase, deşi Damascul părea gata să provoace Ankara să treacă la fapte. Rusia nu era pregătită să rişte un conflict cu Turcia şi, prin urmare, în septembrie 2018 a mediat un acord de încetare a conflictului, care efectiv a impus un armistiţiu dur, dar eficient în zonă. Asta le convenea ruşilor deocamdată, dar a fost un indiciu al potenţialelor probleme în viitor.

La sfârşitul anului 2018, preşedintele SUA, Donald Trump, a anunţat că, deoarece Statul Islamic fusese înfrânt, toate forţele americane vor fi retrase din Siria. A renunţat parţial la această decizie sub presiunea venită din partea oficialilor săi, dar începând de atunci a fost clar că Washingtonul nu mai era un jucător angajat în război. În octombrie 2019, majoritatea trupelor SUA rămase s-au retras în faţa unei ofensive majore a Turciei împotriva zonelor conduse de FSD-ul kurd, abandonându-i pe aceştia în voia sorţii. Americanii oferiseră până atunci acoperirea principală pentru FSD, prin urmare, alegând cel mai mic din două rele, FSD a încheiat un acord cu ruşii: le-au permis staţionarea forţelor Siriei şi Rusiei pe teritoriul lor în schimbul protecţiei faţă de Ankara.



În timp ce turcii continuau războiul lor împotriva FSD, ruşii şi sirienii au continuat să cureţe opozanţii ASL rămaşi. O serie de ofensive din a doua jumătate a anului 2019 i-au dus mai departe în regiunile din nord, iar criza umanitară de acolo a atins un asemenea nivel, încât Ankara a început să se teamă iarăşi de un val de noi refugiaţi. Între timp, acordul de la Idlib căzuse, pe măsură ce forţele siriene – cu sprijin din partea Rusiei – încercaseră din nou să cucerească oraşul, în timp ce Turcia nu reuşise să-şi respecte

angajamentele de a dezarma şi demobiliza grupurile jihadiste din regiune. Încă o dată, riscul unei ciocniri ruso–turce părea să crească, dar din nou ambele părţi s-au dovedit până la urmă mai dispuse să discute decât să lupte. După mai multe săptămâni de conflicte între interpuşi, în martie 2020 au încheiat o nouă încetare a focului, care a dus la crearea de patrule mixte şi a unui coridor de securitate de-a lungul autostrăzii-cheie M4, care leagă oraşele Alep şi Latakia, aflate în mâinile guvernului.

Un fel de victorie

De atunci şi până la începutul lui 2022, un nou statu-quo a fost în mare măsură păstrat. Damascul controlează cea mai mare parte a oraşelor şi aproximativ două treimi din ţară, creştere semnificativă faţă de 2014, când controla mai puţin de o treime. Au existat încercări de a crea un fel de normalitate, inclusiv alegeri, în mod previzibil trucate, în 2021, când Assad a fost reales, însă ţara este în ruină. Diferitele tratative de pace – mediate de ONU la Geneva, „Procesul de la Astana“ susţinut de ruşi – nu au dus la nici un rezultat. Peste 12 milioane de sirieni – aproximativ jumătate din populaţia de dinainte de război – sunt refugiaţi: 5,5 milioane în străinătate, 6,7 milioane deplasaţi în interior.

Cu toate acestea, din perspectiva Moscovei – şi a lui Assad – intervenţia a fost un succes. Regimul arată din nou ca un stat funcţional. Forţele sale armate încă poartă cicatricile înfrângerilor trecute, dar au recâştigat mult din capacitate şi moral. Statul Islamic este înfrânt în acest spaţiu de bătălie, Turcia izolată la nord, iar Statele Unite ale Americii retrase. Deşi Iranul este încă un partener semnificativ, iar interpuşii săi din Hezbollah continuă să joace un rol, Rusia este principalul protector necontestat al regimului. Cu aceasta, a obţinut un nouă poziţie în Orientul Mijlociu, şi de asemenea în estul Mediteranei, şi chiar a reuşit să-şi menţină relaţiile cu Israelul, chiar în timp ce bombarda aliaţii Rusiei, iar unul dintre avioanele sale a fost prins în focul încrucişat. La urma urmei, Damascul, aliat de nevoie cu Iranul şi Hezbollah, s-a trezit în mod inevitabil prins în mai marele conflict dintre Teheran şi Ierusalim. Moscova, în schimb, nu dorea să se implice – într-adevăr, ar fi fost mai degrabă bucuroasă să-i vadă pe israelieni, cu care ruşii aveau relaţii bune, că le creează probleme iranienilor. Periodic, israelienii lansau atacuri aeriene asupra forţelor iraniene şi Hezbollah, după ce îi anunţau mai întâi pe ruşi. Aceştia, în schimb, opreau sistemele lor avansate de apărare aeriană şi nu participau la luptă. Pe 17 septembrie 2018, o aeronavă rusească de spionaj electronic Il-20M „Lişiţă“ se afla deasupra estului Mării Mediterane, întorcându-se la Hmeimim, când patru avioane israeliene F-16 au lansat un atac asupra ţintelor din Latakia. Sirienii le-au întâmpinat cu rachete sol-aer S-200 (SA-5) vechi, din anii ’60, şi una a lovit aeronava Il-20M, doborând-o şi omorându-i pe toţi cei 15 membri ai echipajului. În pofida insinuărilor că israelienii o foloseau ca acoperire, se pare că fie sirienii au tras semiorbeşte din cauza bruiajului israelian, fie sistemele de identificare prieten sau inamic (IFF), care ar fi trebuit să identifice avionul spion ca prieten, nu au funcţionat. Israelul a prezentat scuze, iar Putin a spus despre incident că a fost consecinţa unui „lanţ de circumstanţe accidentale tragice“[93]

–, dar ulterior ruşii i-au aprovizionat pe sirieni cu S-300 mai moderne, care nu numai că erau mai eficiente, dar în plus se presupunea că nu vor duce la gafe similare în viitor.

Moscova dovedise că putea da măsura puterii de care e capabilă departe de graniţele sale. Avioanele ei au schimbat cursul războiului. Tartus, altădată port de dimensiuni foarte reduse, a fost dotat cu instalaţii de mentenanţă şi reparaţii şi chiar cu un doc plutitor, iar navele de război ruseşti au devenit o prezenţă tot mai obişnuită în regiune. La fel de importante însă au fost lecţiile războiului pentru ruşi, către care ne întoarcem acum.

---

91. *Komsomolskaia Pravda*, 26 decembrie 2017.
92. *Komsomolskaia Pravda*, 26 decembrie 2017.
93. *Times of Israel*, 18 septembrie 2018.

18. SIRIA, 2015– (2):
LECŢIILE CAMPANIEI DIN SIRIA

Mai mult decât în Cecenia sau Donbas, războiul din Siria a reprezentat pentru ruşi o bună ocazie de a învăţa[94]. Mulţi soldaţi au servit trei sau patru luni acolo, inclusiv majoritatea comandanţilor superiori ai Forţelor Terestre şi mai bine de jumătate din comandanţii de brigadă ori de regiment, în timp ce majoritatea piloţilor VKS aveau, la începutul anului 2022, măcar puţină experienţă de luptă adevărată pe cerul ei. Războiul le-a permis ruşilor să testeze şi să rafineze tactici şi, mai ales, sistemele de comandă şi control, şi de asemenea să răspundă unor noi provocări puse lanţurilor logistice. Au pus în valoare noi arme, precum racheta de croazieră *Kalibr*, şi au reuşit să experimenteze utilizarea altora, de la muniţii ghidate cu precizie la drone. Multe au contribuit la deosebita evoluţie a armatei ruse moderne, discutată în capitolele următoare. Cu toate acestea, luptele ilustrează anumite lecţii ale campaniei.

Forţa aeriană nu este (de obicei) suficientă

În mai 2015, Statul Islamic a cucerit oraşul istoric şi strategic Palmira, în ceea ce a fost cea mai mare ofensivă a sa din Siria până la acea dată, impunând o sângeroasă domnie a terorii, în timpul căreia numeroşi presupuşi simpatizanţi ai guvernului au fost executaţi în piaţa centrală. În iulie, forţele siriene au încercat să-l recucerească, dar au fost respinse. Gen.-col. Aleksandr Dvornikov, primul comandant al GVS, a dorit să testeze forţele aflate la dispoziţia sa înainte de a se îndrepta spre Alep, ţintă mai importantă; urma să se întoarcă peste puţin timp în Rusia şi poate că voia să-şi treacă în palmares o victorie. Oricum, a luat decizia de a recuceri Palmira.

Planul iniţial a fost ca ofensiva să fie lansată de trupele siriene, susţinute de forţa aeriană rusească. Palmira era însă o ţintă greu de atins, cu mai mult de 2.000 de apărători ai Statului Islamic, în spatele unui inel de tranşee şi puncte întărite. Deşi Comandamentul Central din Damasc era aparent optimist, comandanţii din subordinea lui Dvornikov erau mai puţin încrezători că majoritatea forţelor siriene, cu excepţia unor trupe de elită precum Regimentul de Marină al Gărzii Republicane şi Forţele Tigru din Serviciul de Informaţii al Aviaţiei, aveau curaj să ducă lupte urbane. De asemenea, nu erau convinşi că cercetaşii sirieni erau în stare să ofere genul de informaţii exacte şi la timp care să asigure succesul atacului aerian.

De aceea, ruşii au angajat discret forţa „pseudomercenară“ cunoscută sub numele de Grupul Wagner, fapt uşor de negat, pentru a oferi o rezervă de trupe de şoc pentru asalt, în

timp ce echipe de forţe speciale din KSSO urmau să acţioneze ca observatori avansaţi ai artileriei şi spaţiului aerian. Deşi rolul lor a fost minimalizat la acea vreme, nu în ultimul rând pentru a nu stânjeni Damascul, câţiva ofiţeri implicaţi în operaţiunile din Siria au confirmat ulterior că au fost decisive şi au înclinat balanţa; aşa cum spunea unul dintre ei: „Adesea nu era vorba despre puterea armelor, ci despre hotărâre – au rămas pe poziţii atunci când o mică retragere putea declanşa un dezastru“.

Operaţiunea a început la 9 martie 2016 cu baraje de rachete şi artilerie şi atacuri aeriene masive: 15–20 de misiuni în fiecare dintre primele câteva zile. După trei zile de „înmuiere“ a apărătorilor, sirienii au început să atace punctele întărite în trei părţi ale oraşului, precum şi înălţimile din jurul oraşului. Nu s-au mişcat rapid, dar au reuşit să-şi cucerească obiectivele, ajutaţi de confuzia creată când o rachetă rusească a lovit cartierul-general al lui Khalil Mohammed, „emirul“ oraşului numit de Statul Islamic, omorându-l pe acesta şi mai multe persoane din echipa lui. Totuşi, până atunci, sirienii reuşiseră să se bazeze pe concentrarea forţei numerice asupra unor ţinte izolate; pe măsură ce se apropiau de Palmira, victoriile nu aveau să fie uşoare. La 17 martie însă, o neaşteptată furtună de nisip i-a dat Statului Islamic ocazia de a contraataca şi, deşi a fost respins, se pare că atacul a afectat moralul trupelor guvernamentale. Infanteriştii marini sirieni şi veteranii miliţiilor Hezbollah au fost trimişi în grabă pe linia frontului, dar în acel moment Dvornikov a decis nu numai să folosească Grupul Wagner, ci şi să ordone echipelor KSSO care erau mai aproape de oraş să încerce să lovească orice atacuri viitoare. Se temea, potrivit unei persoane care făcea parte din stafful lui în acea vreme, că o altă înaintare ar putea să declanşeze o înfrângere gravă a sirienilor. A mărit de asemenea ritmul atacurilor aeriene, cu până la 25 de misiuni pe zi.

Ritmul atacurilor a rămas în continuare metodic – Dvornikov pur şi simplu nu simţea că poate să se bazeze pe sirieni pentru ceva mai îndrăzneţ. Atacurile aeriene aveau un impact semnificativ asupra Statului Islamic, mai ales mulţumită cercetaşilor KSSO, care erau nevoiţi să se pună în pericol. Unul, de exemplu, era lt.-major Aleksandr Prohorenko, un operator KSSO de 25 de ani. Pe 17 martie era separat de restul echipei sale, când s-a întâlnit cu nişte luptători ai Statului Islamic care se retrăgeau după contraatacul eşuat. Fără şansă de scăpare şi înconjurat, părea că nu mai are nici o speranţă, aşa că ultimul său ordin de foc a fost un atac aerian asupra propriei poziţii, asigurându-se că şi atacatorii vor avea aceeaşi soartă. A primit postum titlul onorific de Erou al Federaţiei Ruse.

În acest stadiu însă, tot ce puteau face artileria şi bombardierele ruseşti era să provoace perturbări – bătălia urma să fie câştigată sau pierdută la sol. Între timp au ajuns mai multe întăriri în tabăra guvernamentală: miliţii ale Forţei Naţionale de Apărare şi şiiţi susţinuţi de iranieni. Această campanie trebuia să se încheie cu o victorie, căci era nevoie ca forţele siriene să fie ajutate să-şi recâştige încrederea, iar Dvornikov şi Comandamentul Central doreau să facă tot ce trebuia pentru asta.

La 24 martie, atacatorii se aflau chiar lângă oraş şi în acea seară au început să-şi croiască drum în interior. Ofensiva a degenerat într-o serie de atacuri asupra obiectivelor strategice bine apărate, precum închisoarea din Palmira şi hotelul Semiramida, iar aici veteranii din Grupul Wagner au fost adesea decisivi în forţarea atacului. Luptele erau înverşunate, iar cum nici Damascul, nici Moscova nu voiau să fie acuzate că ameninţă

ruinele istorice din vestul oraşului, sprijinul artileriei şi cel aerian era limitat la alte zone. La 27 martie, oraşul era din nou în mâinile guvernului, cu excepţia unei „curăţenii“ finale. Era grav afectat, iar Statul Islamic a lăsat în urmă sute de mine terestre; pentru a le curăţa, geniştii ruşi şi sirieni au avut nevoie de mai bine de o lună.

În mod simbolic, la 5 mai, Orchestra Teatrului Mariinski şi violoncelistul (vechi prieten al lui Putin) Serghei Roldughin au susţinut în amfiteatrul roman din Palmira un concert dedicat memoriei lui Prohorenko. Statul Islamic a recucerit pentru scurt timp oraşul în decembrie 2016, dar numai pentru a-l pierde din nou în anul următor. Victoria guvernului din martie la Palmira le demonstrase ruşilor că nu pot să se bazeze în întregime pe puterea de foc proprie „noncontact“ atâta timp cât nu pot avea încredere în aliaţii lor pentru a exploata acest avantaj pe teren. Pe de altă parte însă, a confirmat convingerea lor că grupuri relativ mici de oameni potriviţi la locul potrivit pot înclina decisiv balanţa uneori. Mai bine de 7.000 de soldaţi au fost desfăşuraţi pentru atac, din care Grupul Wagner se pare că a furnizat probabil cam 300, însă prezenţa lor pe front în timpul asaltului a ajutat la menţinerea elanului necesar pentru a cuceri oraşul.

De asemenea, mai puţin de o sută de *Speţnaz* au fost prezenţi acolo, unii ca lunetişti, cei mai mulţi ca observatori avansaţi ai artileriei şi aviaţiei. Oricum, ei au permis ca atacurile aeriene ale ruşilor să fie mult mai precise şi mai eficiente decât ar fi fost altfel, şi să fie lansate suficient de sigur aproape de preţioasele ruine de la Palmira. Pe scurt, deşi exista deja o viziune generală atât la Moscova, cât şi la Hmeimim că doar forţa aeriană singură nu poate câştiga un asemenea război, nu trebuie uitat ce a spus un ofiţer rus în 2017: „Această bătălie a reuşit rapid să le demonstreze unora dintre cei mai mari susţinători ai «războiului noncontact» limitările unei astfel de abordări“. În mod paradoxal, conform opiniei sale, atât Forţele Terestre, cât şi Forţele Aeriene au generat rapid propria interpretare: „cârtiţele“ o foloseau pentru a-şi da mereu importanţă, în timp ce piloţii puteau să scuze orice greşeală făcută de ei dând vina pe insuficienta asistenţă în găsirea ţintei de către „cârtiţe“.

Mercenarii îşi au locul lor, dar trebuie să ştie asta

La 7 februarie 2018, o forţă de circa 500 de soldaţi sirieni din aşa-numita unitate de „Vânători ISIS“ din Corpul 5, miliţii instruite de iranieni şi mercenari din Grupul Wagner s-au apropiat de un post al Forţelor Democratice Siriene (FDS) de lângă oraşul Khasham, situat pe drumul de pe malul Eufratului spre Deir ez-Zor, pe care FDS îl cuceriseră de la Statul Islamic cu un an înainte. Au traversat fluviul şi au început să bombardeze postul. Americanii aveau însă o prezenţă semnificativă acolo şi legături strânse cu FDS locale. Într-adevăr, existau operatori ai forţelor speciale americane la acel post. Desigur, patrulele de recunoaştere SUA văzuseră cum forţa respectivă se adună şi începe să se deplaseze cu mai multe zile înainte şi, în timp ce se apropia de Khasham, au folosit aşa-numita *deconfliction line*[95] spre Hmeimim, dar au apelat şi la ofiţerul de legătură GVS din Deir ez-Zor, pe care l-au întrebat ce se întâmplă. Erau forţe ruseşti? Nu au nimic de-a face cu

noi, a fost răspunsul. Prin urmare, americanii au considerat că sunt liberi să procedeze cu o desfăşurare a puterii de foc aflate la dispoziţia lor. Ca răspuns la acest atac, forţa a fost ţintită cu tot ce aveau la îndemână, de la bombardiere B-52 şi avioane cu reacţie F-15E Strike Eagle la sisteme de rachete mobile şi rachete trase din elicoptere de luptă AH-64. Atacul a fost dispersat în patru ore infernale, cu mai bine de 200 de victime, inclusiv, se pare, peste douăzeci de mercenari Wagner. Un soldat FDS a fost lovit în atacul iniţial, dar nici un american nu a fost rănit.

A fost vorba despre o gafă a ruşilor? A fost Comandamentul din Hmeimim pur şi simplu prea jenat să admită prezenţa Grupului Wagner? De fapt, se pare că, deşi în 2015 şi 2016 GVS avea nevoie de mercenari, în 2017 a decis că misiunea lor se încheiase. Armata siriană era într-o formă mai bună, iar mercenarii prea bine plătiţi şi foarte aroganţi – aceştia erau probabil plătiţi de două sau chiar de trei ori mai bine decât soldaţii obişnuiţi şi erau ataşaţi GVS, şi nu se sfiau să o spună – nu mai erau necesari.

În perioada de vârf, Wagner menţinuse o forţă de circa 2.500 de mercenari în Siria, alcătuită din patru batalioane, trei unităţi de companii de linie, o companie de tancuri T-72, un batalion de artilerie, o companie de recunoaştere şi elemente de sprijin. Menţinerea tuturor acestora era scumpă, iar în 2017 plăţile de la Ministerul Apărării au încetat sau cel puţin au început să se rărească (relatările diferă). Kremlinul dorea însă ca Grupul Wagner să fie menţinut, în caz că era nevoie de el în altă parte, iar Evgheni Prigojin, omul de afaceri însărcinat cu această responsabilitate, a încercat deci să facă economii şi să găsească noi oportunităţi. După câte se spune, de la începutul anului 2017 calitatea noilor angajaţi Wagner şi a echipamentului a început să scadă, căci nu îşi mai puteau permite să plătească atât de bine. Mai important, în ianuarie 2018 a fost încheiat un acord între Ministerul Energiei din Siria şi EvroPolis, o altă companie a lui Prigojin, prin care se stipula că aceasta va primi un sfert din toate exploatările de petrol şi gaz din zonele recucerite de Wagner pentru guvern. Iar Deir ez-Zor are atât petrol, cât şi gaz. Acest război era ca o afacere, iar Prigojin încerca să echilibreze contabilitatea[96].

Nu avea nimic de-a face cu GVS, care părea foarte bucuros să-i lase pe americani să le dea aroganţilor mercenari o lecţie. După Deir ez-Zor, deşi Wagner a apărut mai târziu într-o serie de alte conflicte, din Libia în Venezuela, rolul său în Siria s-a micşorat dramatic. Armata rusă a învăţat că aceste companii militare private pot fi instrumente valoroase pentru operaţiunile care puteau fi negate şi pentru o sporire rapidă a capacităţii, şi va trece de fapt la crearea propriei companii. Totuşi, şi-au dat seama cât de important era să eviţi primejdia: mercenarii trebuie să ştie cine e şeful.

Brutalitatea poate da roade, dar contează şi inima, şi mintea

Din 2013, Alep, cel mai mare oraş din Siria, fusese efectiv împărţit; loialiştii deţineau vestul oraşului, iar ASL, estul. După ce a fost dezamorsată orice ameninţare imediată din partea Statului Islamic, în iulie 2016 impasul a fost depăşit când forţele guvernamentale au

reuşit să încercuiască partea oraşului deţinută de rebeli, întrerupând căile de aprovizionare. După ce au făcut faţă mai multor contraatacuri serioase, dar fără succes, în noiembrie au lansat propria ofensivă majoră asupra poziţiilor rebelilor, forţându-i să evacueze oraşul în luna următoare.

Cucerirea Alepului de est a fost un exerciţiu brutal de asediu modern pragmatic. Căile de aprovizionare au fost tăiate, iar asistenţa umanitară pentru cei 300.000 de localnici din zonele deţinute de rebeli, blocată. Nu a fost o sarcină uşoară, desigur, însă până în septembrie forţele guvernamentale încercuiseră strâns zonele respective. În pofida unei alte contraofensive a rebelilor, forţele guvernamentale au reuşit să-i împingă încet înapoi, iar până la sfârşitul lui octombrie controlau aproximativ jumătate din Alepul de est.

Au reuşit să facă asta în parte datorită unei campanii masive şi susţinute de bombardament care a combinat raiduri ţintite şi aleatorii. Forţele ruse VKS erau mai precise, dar există mari bănuieli că în mod deliberat ţinteau nu numai obiective militare, ci şi posturi de prim-ajutor şi spitale, pentru a face viaţa din Alepul asediat insuportabilă. Sirienii erau şi mai brutali. Pe lângă două cazuri raportate de utilizare a gazului muştar – interzis de legislaţia internaţională –, au folosit la scară largă „bombe-butoi“, muniţie brută şi improvizată, care nu erau altceva decât butoaie de petrol sau altele asemenea, umplute cu explozibil şi fragmente de metal. Aruncate din elicoptere, erau cele mai stupide bombe, dar şi cele mai rele, cele mai mari fiind pline cu aproape o tonă de TNT şi şrapnel. Erau arme ale terorii; fără vreo intenţie reală de a le arunca asupra unor ţinte militare, loveau case şi magazine, moschei şi spitale, şcoli şi adăposturi. În perioada de vârf, Alep era lovit de 1.500 de asemenea bombe pe lună. La 19 septembrie 2016, elicoptere siriene au lovit un convoi de ajutoare ONU/Semiluna Roşie care se îndrepta spre Alep, dar şi o clinică dintr-un oraş controlat de rebeli din apropiere de Alep, cu o combinaţie de bombe-butoi şi rachete. Cel mai adesea însă, erau pur şi simplu aruncate din elicoptere în vecinătatea unor obiective strategice, pe principiul că, deşi cea mai mare parte nu-şi vor atinge ţinta, vor lovi totuşi *ceva*, răspândind teroarea şi masacrul în spatele liniilor rebele. După cum spunea un supravieţuitor, Alep a devenit un „cerc al infernului“, ale cărui „străzi sunt pline de sânge“[97].

La jumătatea lunii decembrie, cea mai mare parte a oraşului se afla fie în mâinile guvernului, fie, de fapt, în mâinile nimănui, cu excepţia cartierului Şeic Maqsood, un district predominant kurd, controlat de propriile Unităţi de Apărare a Poporului (YPG). Deşi oficial conectaţi la mai marea ASL rebelă, în realitate kurzii îşi apăraseră propriul teritoriu şi, din când în când, luptaseră atât cu guvernul, cât şi cu rebelii. În orice caz, în acest punct, scopul forţelor ruseşti şi siriene era pur şi simplu să alunge restul rebelilor şi pe acei civili consideraţi a fi potenţialii lor simpatizanţi. După câteva încercări lipsite de succes, între perioade de intens bombardament, au fost create „coridoare umanitare“ care le-au permis atât luptătorilor, cât şi civililor să plece, în principal în provincia rebelă Idlib, unde se aflau încă în competiţie o mulţime de forţe de gherilă, de la ASL la jihadişti. La 22 decembrie 2016, evacuarea se încheiase, iar Damascul a pretins că are control complet asupra oraşului – sau cel puţin asupra a ceea ce mai rămăsese din el, pentru că pretutindeni puteai găsi rămăşiţele celor 31.000 de bărbaţi, femei şi copii care se estima că muriseră în

acest asediu de patru ani.

Trebuise ca Alepul să fie cucerit, şi cucerit cât mai repede posibil, de aici tacticile nemiloase folosite. Cu toate acestea, ruşii au demonstrat că ştiau foarte bine că, într-un război civil complex ca acela din Siria, operaţiunile de câştigare a bunăvoinţei populaţiei erau de asemenea vitale. Au furnizat pachete cu alimente, au deminat cartierele civile (într-adevăr, au instalat rapid posturi de prim-ajutor şi medicale în Alep) şi au făcut ordine în zonele care fuseseră terorizate de bandiţi şi jihadişti. Au fost aduşi genişti care au efectuat misiuni de deminare (şi, din 2017, care să-i formeze pe genistii sirieni în noile centre de instruire create la Alep şi Homs), au construit poduri peste râuri, au curăţat drumurile şi, în general, au contribuit la mobilitatea forţelor siriene şi aliate. În plus, pe măsură ce zonele aflate sub controlul guvernului s-au extins, nevoia de trupe apte să realizeze securitatea zonelor din spate şi a unor misiuni umanitare şi de dezescaladare a conflictului a crescut, mai ales că încetarea focului a început să fie negociată pe diferite fronturi.

Din decembrie 2016, aceasta a devenit o misiune principală a unui contingent considerabil al Poliţiei Militare Ruse (VP: *Voennaia Poliţia*), o forţă care a devenit complet operaţională abia în 2014. Cu beretele şi brasardele lor roşii uşor de recunoscut, au devenit faţa oficială a GVS pe teren, iar până în 2020, aproape toţi membrii Poliţiei Militare fuseseră trimişi prin rotaţie în Siria. În plus, pentru a mări abilitatea acestora de a se înţelege cu localnicii, două batalioane speciale VP au fost create în 2016, fiecare alcătuit din circa 600 de oameni recrutaţi din regiunile predominant musulmane Tatarstan şi Caucazul de Nord. Într-adevăr, potrivit unor zvonuri neconfirmate, cel puţin un batalion s-ar putea de fapt să fi fost *Kadîrovţî*, forţele personale ale autocratului cecen Ramzan Kadîrov. Oficial membri ai Gărzii Naţionale, aceştia erau, se spune, transferaţi temporar la VP ca parte a „penitenţei“ lui Kadîrov pentru că ordonase ori sancţionase asasinarea unei proeminente figuri a opoziţiei – şi critic neabătut al lui Kadîrov –, Boris Nemţov, la Moscova, în februarie 2015. Totuşi, în felul lor, ei au demonstrat o tot mai mare sofisticare în operaţiunile ruseşti de câştigare a bunăvoinţei populaţiei.

Prietenii-duşmani se pot găsi în bătălie

În 24 noiembrie 2015, două bombardiere ruseşti Su-24M se întorceau la Hmeimim după o misiune împotriva rebelilor din nordul Siriei. Aşa cum devenise ceva obişnuit pentru piloţii ruşi de pe acest traseu, scurtau drumul trecând prin spaţiul aerian al Turciei, peste o mică bucată de pământ care pătrundea în Siria de nord. Două avioane turceşti F-16, care patrulau în mod deliberat la joasă altitudine, le-au interceptat la 17 secunde după ce trecuseră frontiera. O rachetă AIM-120 AMRAAM a lovit un bombardier. Ambii membri ai echipajului s-au ejectat: pilotul a fost mitraliat de luptătorii din Brigada Turkmenă Siriană în timp ce cobora cu paraşuta, ofiţerul responsabil cu armamentul a fost recuperat de o misiune de cercetare şi salvare condusă sub foc inamic de Infanteria Marină cu două elicoptere Mi-8AMTSh, dar un infanterist marin a fost de asemenea ucis în acţiune.

Preşedintele turc, Recep Tayyip Erdoğan, fusese în mod clar iritat de repetatele incursiuni, deşi scurte, mai ales că avioanele ruseşti îi bombardau pe rebelii susţinuţi de turci, drept care fusese pregătită această ambuscadă aeriană. Vizibil furios, Putin a pus sancţiuni pe produsele turceşti, însă Erdoğan l-a sfidat pe Putin şi a refuzat să cedeze. Treptat, ruşii au dat înapoi în linişte. La urma urmei, în pofida intereselor lor divergente în Siria, una dintre cele mai interesante relaţii pe care Rusia le dezvoltase în ultimii ani este cea cu Turcia, membru NATO, dar unul care se simte cumva ca un intrus neglijat, mai ales că Uniunea Europeană ezită în mod clar să o accepte ca membru. (O observaţie comună printre turci este că europenii sunt „mulţumiţi că turcii luptă pentru ei, mulţumiţi că turcii muncesc pentru ei, dar nu suficient de mulţumiţi ca să-i lase pe turci să li se alăture“.)

Erdoğan are ambiţii clare pentru o sferă de influenţă în Balcani şi Orientul Mijlociu, ceea ce face din Turcia o rivală în regiune pentru Rusia, lucru care a devenit clar în timpul războiului din Nagorno-Karabah din 2020 (vezi Capitolul 28). E limpede de asemenea că Ankara şi Moscova au anumite interese comune şi, mai presus de toate, o abordare geopolitică oarecum similară. Un fost înalt funcţionar rus mi-a spus: „Cu turcii nu suntem întotdeauna de acord, dar putem discuta întotdeauna cu ei“.

Turcia sprijinise „propriile“ forţe rebele cel puţin din 2013, subordonând elemente din ASL precum Brigada Turkmenă Siriană, în special pentru că era îngrijorată de etnicii kurzi din nord-estul Siriei, care alcătuiesc aproximativ 10% din populaţia totală a ţării: dacă reuşeau să creeze propriile miliţii şi o naţiune *de facto*, urmau să fie aliaţi cu turbulenţii kurzi din Turcia şi o sursă de inspiraţie pentru aceştia. În consecinţă, Ankara era ostilă nu numai faţă de Damasc, ci şi în general faţă de Forţele Democratice Siriene (FDS), mai ales pentru că YPG era singurul element al FDS mai eficient. Ca şi Statul Islamic, FDS erau adesea în dezacord cu grupările rebele susţinute de turci şi uneori exista o relaţie complexă de tipul „duşmanul duşmanului meu este prietenul meu“ între Moscova, Damasc şi FDS – şi între Ankara şi Statul Islamic.

De asemenea, Ankara şi Moscova au reuşit să negocieze un fel de înţelegere atunci când acordul precedent de dezescaladare privind Idlib a fost încălcat în decembrie 2019, când aviaţia siriană şi cea rusă au lansat Operaţiunea *Zorii din Idlib 2*, o campanie de bombardament majoră a ceea ce era una dintre ultimele zone deţinute de rebeli. Turcii erau deja nemulţumiţi în legătură cu creşterea numărului de refugiaţi care le treceau graniţa, însă, în februarie 2020, 33 de soldaţi turci au fost ucişi când, în urma unui atac aerian sirian, a fost lovit unul dintre posturile militare de la graniţă. Ca răspuns, Operaţiunea *Scutul Primăverii* a Turciei a efectuat trageri coordonate cu artileria şi atacuri cu avioane şi drone împotriva forţelor guvernamentale. Se spune că mai bine de 300 de soldaţi ai guvernului şi ai Hezbollah au fost ucişi şi câteva avioane siriene doborâte; Turcia a pierdut mai bine de 40 de oameni şi patru drone. Pericolul era ca Rusia să fie atrasă în război, însă preşedinţii Erdoğan şi Putin s-au întâlnit la Moscova şi au încheiat un alt acord, mai serios, de dezescaladare, în urma căruia patrule comune ruseşti şi turceşti monitorizau o încetare a focului.

Într-un fel, te-ai aştepta ca doi autocraţi la fel de ambiţioşi şi agresivi să fie în stare să încheie acorduri pragmatice. Totuşi, pentru Moscova, cel puţin la fel de frapant era modul în care, aşa cum s-a exprimat un angajat al Ministerului de Externe rus, „am aflat că

americanii pot fi de asemenea sensibili“. Prin sensibil, el înţelegea pragmatic. Dat fiind că unul dintre scopurile intervenţiei fusese de a contesta diplomatic eforturile Washingtonului pentru a-l izola, nu este deloc surprinzător că Rusia şi SUA s-au aflat deseori în dezacord. Cu toate acestea, oricât ar fi fost de contradictorii scopurile lor – în 2016, preşedintele Obama a avertizat că „regimul Assad nu poate să-şi croiască prin măceluri drum către legitimitate“[98] –, ambele ţări au fost foarte atente să evite o implicare directă. După atacul brutal asupra Alepului, de exemplu, Washingtonul a abandonat discuţiile despre împărtăşirea informaţiilor împotriva Statului Islamic, dar au menţinut linii de comunicare oficiale şi neoficiale cu ruşii pentru a evita ciocniri accidentale. În 2017, în timp ce forţele sprijinite de SUA au atacat Statul Islamic la est de Eufrat, iar forţele sprijinite de Rusia s-au deplasat de la vest, Washingtonul şi Moscova au negociat acorduri puternice de dezescaladare. Singurul eşec aparent al acestui proces, incidentul de la Deir ez-Zor discutat mai sus, nu a fost de fapt un eşec: nu este vorba despre faptul că ruşii nu au fost implicaţi, ci că s-au spălat pe mâini în legătură cu implicarea Grupului Wagner.

Un război mic nu strică din când în când

Siria a oferit un spaţiu de prezentare pentru ultimele arme ruseşti, fără îndoială, în parte, cu scopul de a le creşte vânzările. Igor Kojin, asistent prezidenţial pentru cooperare tehnico-militară, a legat interesul sporit pentru armele ruseşti de acest conflict, observând că „ţările din Orientul Mijlociu vor să cumpere armele noastre, care şi-au dovedit eficienţa“ în Siria[99]. Este adevărat, nu orice exerciţiu de punere în scenă a funcţionat. Când portavionul *Kuzneţov* a fost trimis să intre în luptă şi să-i lovească pe rebeli, a făcut-o, dar în acelaşi timp a pierdut două avioane: un MiG-29K, prăbuşit în mare după ce a rămas fără combustibil, şi un Su-33, care s-a făcut praf când cablul de oprire care trebuia să-l încetinească la aterizare s-a rupt. În timp ce se făceau reparaţii, secţiunea aeriană a trebuit să se transfere la Hmeimim.

Cu toate acestea, războiul a fost mai degrabă util pentru soldaţii profesionişti. Deşi impactul practic al unor detaşări de patru luni în teatrul de război nu ar trebui exagerat, după cum, aşa cum spunea specialistul în securitate Pavel Baev, „un zbor de întoarcere [la Hmeimim] nu poate face din Su-57 un avion de vânătoare testat în luptă“[100], acestea au avut importanţa lor în curăţarea corpului de ofiţeri, eliminându-i pe cei care au dovedit că nu sunt capabili să facă faţă în acţiune reală, şi în sporirea spiritului de solidaritate. Cei mai buni au reuşit să se ridice mai repede, noi abordări ale comenzii şi controlului au fost testate şi, mai presus de toate, a fost demonstrată capacitatea Rusiei de a purta un război de intervenţie de succes într-un spaţiu de luptă complex, departe de graniţele sale. Toate acestea sunt mărturii ale unei reforme reuşite a tuturor armelor, aşa cum se va discuta în următoarele capitole.

---

94. Pentru analize utile, vezi Mason Clark, *The Russian Military’s Lessons Learned in Syria*, ISW, 2021; Robert Hamilton, Chris Miller, Aaron Stein (ed.), *Russia’s War in Syria*, FPRI, 2020.

95. Linie oficială de comunicaţii între părţi care sunt sau ar putea fi în conflict, creată pentru a se evita incidente neplăcute, accidente şi, în consecinţă, escaladarea ostilităţilor (n. red.).

96. Pentru o bună privire de ansamblu asupra operaţiilor financiare complexe, vezi „Russian mercenary army financier made an oil deal with Syria just before clash with U.S. troops“, *The Bell*, 21 februarie 2018, https://thebell.io/en/russian-mercenary-army-financier-made-oil-deal-syria-just-clash-u-s-troops/.

97. „The Circle of Hell: Barrel bombs in Aleppo, Syria“, *Amnesty International*, 18 mai 2020.

98. CNN, 16 decembrie 2016.

99. *Kommersant*, 2 iulie 2018.

100. Pavel Baev, „The Interplay of Bureaucratic, Warfighting, and Arms- Parading Traits in Russian Military-Strategic Culture“, *Marshall Center Security Insights*, aprilie 2019.

PARTEA A PATRA
REÎNARMAREA RUSIEI

19. ARME CONTRA RUBLE

Întrebarea pusă de publicul din sală a fost cea obişnuită: „Cum poate Rusia, cu un buget pentru apărare apropiat de cel al Regatului Unit, să-şi permită o armată de un milion de oameni?“ Eram la un eveniment de la Academia Militară Regală de la Sandhurst, dar am răspuns la variaţiuni pe aceeaşi întrebare de la Naval Station Norfolk din Virginia până la Führungsakademie der Bundeswehr din Hamburg. Şi mi se pare o întrebare foarte bună. Potrivit proiecţiilor oficiale din 2019 (înainte ca pandemia de COVID-19 să schimbe drastic planurile de cheltuieli ale tuturor), Rusia urma să aloce 3,1 trilioane de ruble (adică aproximativ 47,7 miliarde de dolari) în 2020, 3,24 trilioane de ruble (50 de miliarde de dolari) în 2021 şi 3,3 trilioane de ruble (51,3 miliarde de dolari) în 2022. În total, asta însemna că partea alocată Apărării Naţionale în bugetul de stat urma să fie echivalentă cu 2,4% din PIB în 2020, 2,7% în 2021 şi 2,6% în 2022.[101]

Până acum, destul de moderat. Potrivit cifrelor Trezoreriei, cheltuielile britanicilor pentru apărare în 2019–2020 au fost de 54,5 miliarde de lire sterline, în jur de 72,5 miliarde de dolari, ceea ce înseamnă mai mult de jumătate din cele ale Rusiei.[102] Totuşi, Rusia menţine o forţă armată care nu se ridică la un milion de oameni – mai aproape de 900.000 –, dar care nu se compară cu cei 153.000 de oameni din personalul activ al Regatului Unit. În plus, s-au modernizat masiv în toate domeniile, de la desfăşurarea noului submarin din clasa *Borei* cu rachete nucleare la înlocuirea, în fine, a pistolului standard Makarov, venerabil, dar de mică putere, din anii ’50. Lăsând la o parte „raportul calitate–preţ“, cum face Rusia să obţină atât de multe arme plătind cu ruble?

Când comparaţiile eşuează

Este un caz clasic în care comparaţiile directe pur şi simplu nu funcţionează. În termeni practici, adevăratul nivel al sumelor cheltuite de armata rusă este echivalent cu poate de trei sau chiar patru ori valoarea lor pe hârtie. În primul rând, mare parte a cheltuielilor legate de armată sunt de fapt îngropate în alte linii bugetare, de la educaţie la ştiinţă şi tehnologie. Este uşor de notat, greu de cuantificat cu acurateţe. Programul naţional „Pregătit pentru muncă şi apărare“, o iniţiativă din epoca sovietică concepută nu numai pentru a îmbunătăţi sănătatea naţională, ci şi pentru a se asigura că recruţii ajung în armată apţi pentru serviciul militar, a fost relansat în 2007 şi este plătit de Ministerul Sportului. Mare parte din cercetarea şi dezvoltarea din domeniul militar sunt efectuate sub auspiciile unor proiecte finanţate din bugetul civil. Anumite mişcări de trupe cu trenul sunt în realitate acoperite de subvenţii de la buget către RJD, căile ferate naţionale. În vreme de

război, Trupele Interne ale Gărzii Naţionale, puternic înarmate, ar fi total integrate în comandamentul de război. Deşi din punct de vedere tehnic este doar o forţă de securitate internă, atât timp cât toţi operatorii ei au fost deja folosiţi în Siria, se află într-o linie bugetară diferită. Aşa stau lucrurile: când statul este atât de devotat misiunii sale de apărare naţională – chiar dacă „apărare“ ar putea implica proiectarea puterii departe de graniţele sale –, atunci chiar şi fără dorinţa de a-i induce în eroare pe străini rolurile armatei sunt legate în foarte multe aspecte de activitatea guvernului.

Mult mai grav este impactul unei conversii grosier mecanice a rublei la cota pieţei. În primul rând, din punct de vedere istoric, rubla a fost adesea o monedă volatilă (îmi amintesc de unele călătorii în care primeam 65 de ruble pentru o liră la începutul vizitei şi peste 100 când plecam), iar comparaţia suferă adesea în funcţie de când este făcută în ciclurile de creştere şi scădere a valorii de piaţă. Mai exact, Rusia este în mod esenţial autosuficientă în termeni militari. Totul, de la cercetarea şi dezvoltarea pentru noile sisteme la procurarea echipamentului, chiar cumpărarea alimentelor pentru soldaţi şi a combustibilului pentru vehicule, se face pe plan intern, la nivel naţional – folosind rubla, nu dolarul, lira ori euro. Aşadar, o mult mai bună măsură este reprezentată de ratele de schimb, ceea ce se numeşte Paritatea Puterii de Cumpărare (PPC), care înglobează diferenţele de costuri între ţări. Aşa se explică, de exemplu, de ce ruşii doresc să se alăture forţelor armate ca profesionişti. Aceşti aşa-numiţi *kontraktniki* câştigă 62.000 de ruble pe lună, ceea ce, la vremea când scriu, ar fi în jur de 700 de lire sterline – cu mult mai puţin decât cele circa 1.700 de lire sterline de la care începe salariul unui soldat britanic. Costul mediu al vieţii în Rusia este însă în jur de 450 de lire pe lună (aproape două treimi din salariul unui *kontraktnik*), în comparaţie cu 1.250 de lire în Regatul Unit (aproape trei pătrimi din salariul soldatului). Deci, în timp ce soldatul rus arată mult mai rău, în termeni relativi, el o duce cel puţin la fel de bine ca omologul lui britanic.

Evident, economia naţională este ceva mai complexă, dar principiul de bază rămâne acelaşi. De fapt, dimpotrivă, Kremlinul are şi mai multe avantaje, cum ar fi capacitatea de a fi mai nemilos cu industria de apărare dacă aşa vrea, de a limita profiturile acesteia şi de a continua să utilizeze recruţi ieftini. În total, când se face o comparaţie pe baza PPC, cheltuielile armatei ruse sunt de fapt destul de stabile, aproximativ 110–130 de miliarde de lire sterline (150–180 de miliarde de dolari) anual, sau de două până la de două ori şi jumătate bugetul pentru apărare al Regatului Unit, iar asta se aplică doar la cifrele oficiale. Ţinând cont de cheltuielile ascunse, ar putea fi vorba mai degrabă de 145 de miliarde de lire sterline (200 de miliarde de dolari).[103] Pe această bază, Rusia a rămas în mod constant a patra mare putere din lume în ceea ce priveşte cheltuielile militare, în faţa lor situându-se doar Statele Unite ale Americii, China şi India. (Aceeaşi problemă, a încercării de a evalua adevăratele cheltuieli comparând cota de schimb de pe piaţă, conduce la o serioasă subestimare a reînarmării Chinei, ceva de care ar trebui să fim cu toţii conştienţi.)

În fiecare an, guvernul publică Ordinul de Apărare a Statului (GOZ: *Gosudarstvennîi Oboronnîi Zakaz*), un plan bugetat pentru achiziţii în cadrul Planului de Înarmare a Statului (GPV: *Gosudarstvennaia Programma Voorujenia*) plurianual, rezultat al unor dureroase şi adesea aspre dispute între arme, Ministerul Apărării şi Ministerul de Finanţe, dar şi cei care fac lobby pentru diferite regiuni şi industrii, totul prezidat de puternicul

Secretariat al Consiliului de Securitate. În acelaşi timp, în fiecare an există incriminări şi scuze pentru nerespectarea obiectivelor sau standardelor. Bineînţeles, acest lucru nu e adevărat numai în cazul Rusiei, dar subliniază limitele sistemului: chiar dacă ai bani şi voinţă politică, nu e întotdeauna suficient pentru a obţine rezultatele dorite de Kremlin.

La urma urmei, banii sunt în general disponibili. Bugetul apărării a fost destul de constant, cu unele vârfuri ocazionale reflectând mai degrabă nevoia de a şterge datoriile faţă de industria de armament decât creşterile reale, iar Kremlinul este în mod clar conştient de necesitatea de a evita genul de cheltuieli militare incontrolabile care au sfârşit prin a falimenta Uniunea Sovietică (deşi, ca să fim cinstiţi, economia greoaie, coruptă şi planificată care scârţâia a dus oricum la prăbuşirea acesteia). În orice caz, grosul achiziţiilor planificate în timpul programului de modernizare al lui Putin, care trebuiau să aducă forţele armate în secolul XXI, a fost finalizat. Deşi, aşa cum vom vedea mai departe, s-ar putea ca sarcina de a-l duce la bun sfârşit să fie un proces mai lent şi mai dificil, progresele au fost impresionante.

„Să murim de foame, dar să exportăm“

Nu auzim prea des consultanţi în management care să citeze miniştri de finanţe de la sfârşitul secolului al XIX-lea, dar, când am vizitat un târg de export de arme în 2012, cineva a introdus în discursul său un citat din ministrul Ivan Vîşnegradski. În 1891, acesta a declarat: „Să murim de foame, dar să exportăm“, susţinând modernizarea industriei Rusiei, chiar dacă foametea făcea ravagii în zonele rurale. Evident, lucrurile nu erau atât de serioase pe atunci, dar comparaţia cu ce se întâmplă în zilele noastre se referă la modul în care forţele armate ale Rusiei „mureau de foame“ – ceva exagerat, trebuie spus – pentru că toate companiile producătoare de arme erau dornice să exporte. Cu alte cuvinte, comenzile de export care aduceau valută aveau prioritate, iar cele interne erau amânate.

Desigur, nu este deloc surprinzător, date fiind marjele înguste pe care statul le impune companiilor de armament când vând pe plan local, iar capitalul de cercetare, dezvoltare şi de modernizare al uzinelor e bazat pe exporturi. Ruşii au trei avantaje – au o mulţime de produse bune, au o mulţime de produse ieftine şi în general vând (aproape) orice (aproape) oricui – pe care le-au exploatat la maximum. Astfel, din 2021, au ajuns pe locul doi, după Statele Unite ale Americii, în exporturile mondiale de arme. Potrivit Institutului Internaţional de Cercetare a Păcii din Stockholm, în perioada 2016–2020, ele reprezentau 20% din total, ca valoare (Statele Unite ale Americii erau la 37%), aproape echivalent cu următoarele patru mari puteri (Franţa, Regatul Unit, Germania, China) la un loc.[104]

Este cu atât mai impresionant dacă ne gândim la situaţia bazei industriale şi de apărare a Rusiei. Încă din primul an ca preşedinte, Putin a investit multe resurse şi capital politic în reformarea armatei sale şi a transformat-o dintr-o versiune redusă a Armatei Roşii într-o forţă modernă şi capabilă, în stare să proiecteze putere chiar departe de graniţele Rusiei. A făcut-o însă în anumite condiţii vitrege distincte.

Din 2014, de exemplu, a trebuit să facă faţă pierderii accesului la industria de apărare

din Ucraina (care producea unele componente cruciale, nu în ultimul rând motoare cu turbină cu gaz, destinate iniţial noilor fregate ale Rusiei), şi de asemenea la câteva tehnologii occidentale. Acestea sunt în mod esenţial provocări tehnice, iar industria Rusiei a reuşit în mare măsură să recupereze asemenea lipsuri, plătind însă un anumit preţ în timp şi bani. Să luăm în considerare, de exemplu, cazul Proiectului 22350, un model de importanţă capitală, menit să înlocuiască fregatele din clasele *Neustraşimîi* şi *Krivak* din epoca sovietică. Intenţia era ca ele să fie echipate cu turbomotoare pe motorină şi pe gaz (CODAG), motoare marine produse de întreprinderea Zoria-Maşproekt din Ucraina. Prima, *Amiral Gorşkov*, a primit într-adevăr aceste motoare înainte de conflict şi a intrat în funcţiune în 2018. Apoi însă au apărut problemele. A doua dintre cele minimum 15 nave planificate, *Amiral Kasatonov*, a fost prevăzută în schimb cu turbomotoare combinate pe gaz şi turbine pe gaz, şi doar în 2018 a reuşit Corporaţia Unită Producătoare de Motoare din Rusia să livreze Şantierului Naval Severnaia Verf din Sankt-Petersburg primul dintre cele două motoare M55R combinate pentru a treia navă, *Amiral Golovko*. A patra, *Amiral Isakov*, a primit motoarele abia în 2021. Ca să fim cinstiţi, pare aproape imposibil să găseşti în zilele noastre, oriunde în lume, un proiect de construcţie militar major care să se desfăşoare conform planului, dar, deşi au existat inevitabile probleme de început cu sistemele navelor, întârzierea în punerea în funcţiune a acestor nave performante relativ mici ridică, aşa cum vom discuta mai târziu, îndoieli în legătură cu orice planuri de construire a unor nave mai mari, inclusiv portavioane.

Consumatorii de metal

În orice caz, mai importantă este slăbiciunea structurală a sectorului pe care fostul lider sovietic Nikita Hruşciov îl numea „consumatorii de metal“. Exista o veche glumă că Uniunea Sovietică nu *avea* un complex militar-industrial – ea *era* un complex militar-industrial. „Consumatorii de metal“ aveau o putere nemăsurată, şi aproape toate aspectele economiei erau canalizate către producţia şi puterea militară, de la modul în care fiecare camion, mare sau mic, avea propria desemnare, aşa-numita *avtokolomka*, în aşa fel încât să poată fi mobilizat în timp de război, la felul în care companiile de apărare aveau primele dreptul să aleagă materiile prime şi componentele. Este greu de găsit acum ceva similar. În general cunoscut ca *oboronka*, după *oborona*, cuvântul rusesc pentru „apărare“, sectorul foloseşte în mod direct mai bine de 2,5 milioane de oameni, adică unul din cinci lucrători din sectorul de producţie din Rusia. Deşi există câteva sclipiri privind eficienţa şi inovaţia, aceste locuri de muncă sunt în cea mai mare parte celebre pentru lipsa de flexibilitate, corupţia şi legăturile strânse cu statul, obiceiuri rămase din epoca sovietică. Nu numai că depind de guvern pentru vânzări şi de agenţia de stat Rosoboronexport, pentru afacerile din străinătate, dar multe sunt în întregime sau parţial deţinute de Rostec, Rostehnologhii, a cărei denumire completă foarte complicată este Corporaţia de Stat pentru Asistenţă în Dezvoltarea, Producţia şi Exportul Produselor Industriale de Tehnologie Avansată Rostec. Aşa cum sugerează numele, este un holding deţinut de stat,

un conglomerat care investeşte în companii importante din punct de vedere strategic, mai ales în sectoarele de tehnologie de vârf şi de apărare. Întreprinderi uriaşe precum Uralvagonzavod (care construieşte tancurile T-80 şi T-14, alături de linii de material rulant feroviar), Corporaţia Aeronautică Unită (care include mărci precum MiG, Suhoi şi Tupolev), Elicoptere Ruseşti şi Kalaşnikov fac toate parte din firma Rostec – al cărei director general este Serghei Cemezov, un fost ofiţer KGB care a lucrat alături de Putin în Germania de Est în anii ’80 şi face încă parte din cercul său restrâns de apropiaţi.

Aşadar nu este de mirare că Kremlinul poate să-i stoarcă bine pe „consumatorii de metal“, cerând ca ei să accepte plata dorită de acesta. Vânzările, fie la export, fie pentru uz intern, au avut tendinţa de a fi încheiate pe baza unor preţuri joase. Un tanc T-80 poate că e mai puţin capabil decât un M1A1 american, dar costă aproximativ jumătate din preţ şi, în timp ce avionul american invizibil F-22 Raptor poate fi mult mai capabil decât avionul rusesc Su-35 Flanker-E, ele au un cost unitar de 150 de milioane de dolari, respectiv 85 de milioane de dolari. Problema cu un echipament vândut (mai) ieftin este că lasă mult mai puţină marjă pentru cercetare şi dezvoltare, care sunt fantastic de costisitoare în zilele noastre. Prin urmare depind de ajutorul de stat, ca şi de vânzările de stat, iar guvernul adesea plăteşte parţial sau târziu, şi cere un nou echipament, care „întinde“ la limită – şi dincolo de ea – proiectele de cercetare ale companiilor. Acestea însă cu greu pot să refuze.

Astfel s-a ajuns la creşterea datoriilor, căci fabricile sunt plătite târziu ori parţial de stat şi sunt nevoite să ia împrumuturi pentru a acoperi deficitul. În 2016, guvernul a plătit datorii în valoare de 800 de miliarde de ruble (10,5 miliarde de dolari) şi încă 200 de miliarde (2,6 miliarde de dolari) în anul următor. Apoi, în 2020, alte 750 de miliarde de ruble (9,8 miliarde de dolari) din datorie au fost acoperite sau restructurate. Chiar şi aşa, Iuri Borisov, viceprim-ministru pentru sectorul apărării, a recunoscut la sfârşitul acelui an că datoria totală era de 3 trilioane de ruble (39,5 miliarde de dolari).[105] Unele dintre aceste companii cheltuiesc aproximativ o zecime din datoria lor în fiecare an numai pentru a o întreţine, plătind dobânzi la împrumuturi care probabil că nu vor fi niciodată plătite. Într-adevăr, s-a sugerat că mai bine de una din zece întreprinderi din industria de apărare se află în pragul falimentului, fiind menţinute pe linia de plutire doar prin noi împrumuturi ori prin ştergerea periodică a datoriilor de către guvern. Deci statul salvează cu o mână – dar apoi trebuie să plătească pentru asta cu cealaltă.

Acest model ineficient împiedică de asemenea dezvoltarea viitoare. Întârzierile în livrarea noului avion invizibil Su-57, de exemplu, au rezultat în parte din dificultăţile cu care compania producătoare KnAAZ, Uzina de Avioane din Komsomolsk pe Amur, s-a confruntat în obţinerea tuturor componentelor necesare. Preţul pe care au trebuit să-l plătească pentru ele (căci furnizorii s-au gândit să acopere unele dintre datoriile lor) a sfârşit prin a fi plătit de armată, doar pentru a putea obţine avionul.[106] Sunt de asemenea şi alte probleme cu dezvoltarea unor planuri cu adevărat noi, în locul perfecţionării celor din epoca sovietică. Asta nu înseamnă că acestea din urmă nu sunt adesea sisteme excelente. Aviaţia, de exemplu, este în mod semnificativ mai eficientă mulţumită noilor avioane de vânătoare Su-30 şi Su-35 şi bombardierelor Su-34, independent de faptul că toate se bazează pe Su-27 Flanker, aeronavă care a zburat pentru prima oară în 1977 şi a intrat în exploatare în 1985. De asemenea, T-72B3 şi T-90 sunt versiuni modernizate ale unor

tancuri mai vechi, dar s-au dovedit capabile, în ciuda acestui lucru. Mult mai lente şi clar mai puţin reuşite au fost programele care îşi propuneau să producă şi să pună în funcţiune sisteme cu adevărat noi, indiferent că a fost vorba de tancul T-14 *Armata* (planul iniţial a fost să se cumpere 2.300 până în 2020; în schimb, primele 100 sunt aşteptate să fie livrate în 2022), avionul de vânătoare multirol Su-57 de a cincea generaţie (iniţial, 52 urmau să fie funcţionale în 2020 şi alte 150-160 în 2025; numai un avion netestat era în serviciu la sfârşitul lui 2021) sau de submarinul diesel-electric din clasa *Lada* de a patra generaţie (patru până la şase urmau să fie lansate în 2015; în 2022, numai prototipul este operaţional).

Parte a problemei este de asemenea obişnuita fascinaţie a Kremlinului faţă de gigantism, având câteva megacorporaţii ce pot fi controlate politic şi care domină sectorul. În anii 2000, un sector al apărării care, sincer, avea nevoie de o serioasă reformă a fost consolidat în mare măsură prin intermediul a mai puţin de 20 de asemenea companii naţionale. Aveau logouri strălucitoare şi reclame vii, dar în esenţă erau adesea încă foarte sovietice în modul lor de a face afaceri, din punct de vedere ierarhic şi birocratic. Nu mai era însă economia sovietică planificată, şi se luptau să opereze într-un mediu în care furnizorii de echipamente şi componente îşi permiteau să ceară cât putea suporta piaţa. Pe vremea URSS, de exemplu, televizoarele vândute consumatorilor obişnuiţi aveau o reputaţie foarte proastă în materie de fiabilitate, în parte din cauză că fabricile care produceau tuburile catodice erau obligate prin lege să trimită cele mai bune produse uzinelor de apărare pentru instalaţii radar. Fabricile civile primeau restul. Acum, dacă aceste companii din domeniul apărării doresc componente – şi dacă au cereri speciale –, trebuie să plătească pentru ele.

Cumpărătorule, fii cu băgare de seamă!

În loc să fie în stare să producă cel mai bun echipament ori să facă rost de cele mai bune componente, adesea ei sunt nevoiţi să se bazeze pe politică. La urma urmei, adeseori au de fapt mai multă putere politică decât generalii. Nu este ceva necunoscut în Occident că deciziile de dotare se iau pe baza faptului că o anumită fabrică sau un şantier naval face parte dintr-o anumită circumscripţie electorală, ori în funcţie de amploarea bugetului de lobbying al unui fabricant. Este cel puţin la fel de adevărat în Rusia. Într-adevăr, asta durează din epoca sovietică şi adesea înseamnă că armata a sfârşit prin a accepta linii paralele de armament – precum tancurile T-64 şi T-72 ori T-80 şi T-90 –, fie că dorea sau nu. Astăzi, duplicarea similară este de asemenea răspândită. Când armata a anunţat concursul Taifun de concepere a unui nou transportor blindat rezistent la mine, corporaţiile Ural şi Kamaz au propus propriile versiuni. Şi ambele modele, concepute pentru exact acelaşi scop, sunt acum în serviciu.

Un exemplu deosebit de bun poate fi foarte mediatizatul tanc nou T-14 *Armata*. În 2015, în timpul unui deosebit de plictisitor colocviu pe teme militare de la Moscova (la care ambii participanţi ruşi şi-au exprimat fără entuziasm dorinţa reciprocă de cooperare şi

prietenie cu Occidentul, în ciuda faptului că erau deja la cuţite în legătură cu Ucraina), am avut şansa de a bea un pahar cu câţiva ofiţeri din Divizia Kantemir. Numită oficial Divizia de tancuri 4 Kantemirovskaia Gardă, decorată cu Ordinul Lenin şi Steagul Roşu, având numele onorific „Iuri Andropov“, aceasta este una dintre unităţile de elită ale „gărzii palatului“ cu baza în jurul Moscovei. În 2009 a fost convertită pentru scurt timp în brigadă, dar la începutul anului 2015 a fost reconstituită ca divizie plină, ceea ce i-a liniştit pe toţi.

Conversaţia, în mod inevitabil, a ajuns la tancuri. Divizia 4 era echipată cu T-80U, dar în acel an s-a anunţat că va fi cea dintâi care va primi o parte dintre cele 2.000 de tancuri T-14 pe care Ministerul Apărării urma să le cumpere de la Uralvagonzavod. T-14 este primul tanc rusesc cu adevărat de nouă generaţie, o presupusă minune a electronicii moderne, cu o turelă fără personal, în care se află un tun complet automat, de mare putere, 2A82-1M de 125 mm, şi o capsulă blindată în spaţiul interior pentru cei trei membri ai echipajului. Cât de entuziasmaţi erau în legătură cu asta? Conversaţia a urmat ceea ce considerăm a fi cursul familiar, când un britanic curios a început să pună genul acesta de întrebări. Mai întâi, linia oficială: că era o onoare, că *Armata* era cel mai avansat tanc de acest gen, că era un simbol al nivelului înalt al tehnologiei militare a Rusiei. Dar apoi a apărut o perspectivă mult mai nuanţată. Era pur şi simplu prea scump? Era necesar? Mai presus de toate, era oare prea avansat, poate prea pretenţios pentru câmpul de luptă real?

Deşi într-o anumită măsură este vorba despre o rămăşiţă din zilele celui de-al Doilea Război Mondial, când vehiculele sovietice robuste – dar simple – erau adesea reparate în timpul luptei cu tot felul de expediente de teren şi graţie experienţei şoferului, care ştia să repare o combină a gospodăriei colective, există oarecare adevăr în afirmaţia că vehiculele sovietice se strică repede, dar tot atât de repede pot fi reparate. Dar ce se poate spune despre T-14 *Armata*, cu toate sistemele lui electronice sofisticate? Teama era că, atunci când va suferi ceva mai serios decât o şenilă ruptă ori un tun blocat, va trebui să fie dus la un atelier de reparaţii specializat. Nu era, au conchis ei, tancul de care avea nevoie armata, ci tancul pe care Uralvagonzavod dorea să-l vândă.

Deşi T-14 arată impresionant pe hârtie, Uralvagonzavod este un angajator important şi, în 2011, când Putin se confrunta cu proteste furioase împotriva realegerii sale, un maistru de la uzina de tancuri din Nijni Taghil s-a oferit să vină la Moscova „cu băieţii“ ca să se ocupe de proteste. A devenit un fel de senzaţie mediatică, nu în ultimul rând pentru că se alinia eforturilor făcute de Kremlin de a-i înfăţişa pe protestatari ca elitişti din clasa de mijloc, deconectaţi de „Rusia reală“. Maistrul, Igor Holmanski, a ajuns mai târziu reprezentant al preşedintelui, iar Uralvagonzavod a primit contractul *Armata*. Putin ştie cum să recompenseze loialitatea.

Ofiţerii din Divizia Kantemir aveau probabil dreptate. Deşi trebuiau să primească tancurile T-14 în 2018, acum, când scriu acestea – jumătatea anului 2022 –, încă folosesc T-80U. Pe lângă faptul că este în întârziere, proiectul începe să depăşească bugetul: preţul noilor tancuri a crescut de la 250 de milioane la 450 de milioane de ruble (2,5–4,4 milioane de lire sterline) per unitate. În parte, ca o consecinţă, aşa cum am menţionat anterior, comanda s-a micşorat de la 2.300 în 2020 la 100 la sfârşitul anului 2022. Şi, la puţin timp după acea întâlnire, la repetiţiile pentru defilarea anuală de Ziua Victoriei, unul

dintre cele opt T-14 care au apărut pentru prima dată s-a stricat în faţa camerelor. O încercare de tractare a eşuat, dar apoi a reuşit, după vreo 15 minute de improvizaţie frenetică, să plece cu mijloace proprii. Crainicul a încercat să-l prezinte ca parte a unui test planificat, dar nimeni nu s-a lăsat păcălit.

Modernizarea armatei

În pofida acestor lucruri, sistemul funcţionează, în felul lui. Începând din 2021, potrivit Ministerului Apărării, 71% din toate navele, submarinele şi aeronavele, 85% din elicoptere, 79% din piesele de artilerie, 82% din vehiculele blindate şi 100% din sistemele de rachete de la sol erau oficial clasate ca „moderne“. Asta nu se aplica pentru 85% din echipamentul Forţelor Terestre, 80% pentru aviaţie şi 85% pentru marină.[107] Se poate obiecta în legătură cu ce anume înseamnă asta – mare parte din echipamentul „modern“ este alcătuită pur şi simplu din versiuni actualizate ale modelelor din epoca sovietică –, cu toate acestea reprezintă un răspuns impresionant la criza prin care trece armata rusă.

Până la urmă, cea mai mare parte a forţelor armate se reînnoiesc tot timpul, reparând şi modernizând constant şi doar apoi înlocuind echipamentul care, în asemenea circumstanţe, poate continua să fie util timp de decenii. Avionul de vânătoare american F-15 a intrat în serviciu în 1976, dar, mulţumită îmbunătăţirilor permanente, este încă în formă. La sfârşitul anilor ’80 însă, complexul de cercetare şi dezvoltare sovietic era în criză, căci banii lipseau şi Gorbaciov se gândea la dezarmare. În anii ’90 nu au existat programe serioase de dotare şi de modernizare, nici fonduri sau interes pentru întreţinerea de bază. Chiar şi atunci când Putin a venit la putere în 2000, accentul iniţial a fost pus pe personal. Rezultatul: mai mulţi ani de neglijare, pentru ca în 2008, când Rusia cea puternică s-a confruntat cu mica Georgie, mai bine de un sfert din toate vehiculele blindate desfăşurate pur şi simplu să se defecteze înainte de a ajunge pe câmpul de luptă.

O mare parte din vechiul echipament nu putea fi doar reparată ori renovată, atât din punct de vedere practic, cât şi economic, încât nu e de mirare că modernizarea a devenit o prioritate pentru toţi miniştrii apărării. A însemnat nu numai diferenţa între a fi de ultimă generaţie şi a fi încă de folos, dar adesea a însemnat abisul între utilizabil şi inutilizabil. Desigur, există arme care au o durată de viaţă mai degrabă lungă. Deşi arma automată AK-74, introdusă – destul de previzibil – în 1974, este programată să fie înlocuită cu AK-12, în practică va rămâne în uz încă mulţi ani de acum înainte. Acesta nu e totuşi un mare inconvenient, căci AK-74M (apărută ulterior, în 1991) este încă o armă perfect eficientă. Progresele făcute în toate privinţele, de la muniţia de precizie la sistemele de ţintire şi senzori, au însemnat că înlocuirea celui mai venerabil şi vulnerabil echipament trebuia să fie o prioritate – şi, într-o mare măsură, ruşii au reuşit asta. Aşa cum vom vedea în capitolele următoare, mulţumită reformelor esenţiale la nivel de organizare, doctrină şi echipament, declaraţia lui Gherasimov, care s-a lăudat cu mândrie că „Forţele armate ajung acum la un nivel fundamental nou de pregătire pentru luptă“, nu a părut deplasată – asta până când armata a fost testată într-un război adevărat şi dezlănţuit, în Ucraina.[108]

101. TASS, 1 octombrie 2019.
102. UK National Statistics, *MOD Departmental Resources 2020*, 10 decembrie 2020.
103. Michael Kofman, Richard Connolly, „Why Russian Military Expenditure is Much Higher than Commonly Understood (As Is China's)“, *War On The Rocks*, 16 decembrie 2019.
104. „Trends in International Arms Transfers, 2020“, *SIPRI Fact Sheet*, martie 2021.

105. Riafan.ru, 21 decembrie 2020.
106. Alexander Golts, „Skol'ko stoit khvastovsko Shoigu“, Republic.ru, 19 iulie 2021.
107. „Osnashchenie sovremennymi obraztsami vooruzheniya, voennoi i spetsial'noi tekhniki“, Mil.ru, n/d.
108. *Voenno-Promîşlennîi Kurier*, 15 martie 2017.

20. *ARMIIA ROSSII*

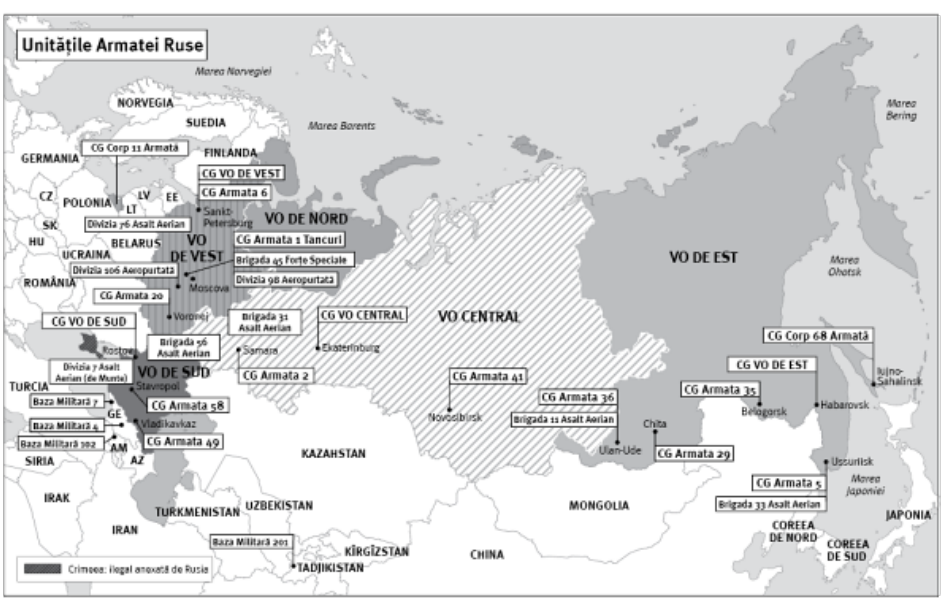
Aşa suprarealist cum ar putea să sune, vizavi de sediul Ambasadei SUA la Moscova, pe Bulevardul Novinskii, parte a aglomeratului Inel al Grădinii, se află un magazin în care se vând haine la modă – se numeşte *Armiia Rossii*, adică „Armata Rusiei“. Face parte din Voentorg, furnizorul oficial de haine şi alimente al armatei, şi vinde pantaloni de camuflaj şi tricouri cu chipul lui Serghei Şoigu, ministrul apărării, versiuni frumos împachetate ale raţiilor standard de campanie şi chiar jachete denim cu ecusoane „Echipa Putin“, toate la preţuri destul de ridicate. Asta face parte din încercarea lui Şoigu de a rebrandui armata şi cariera militară ca fiind ceva şic şi dezirabil, dar este de asemenea frapant că se numeşte „Armata Rusiei“, nu „armata rusă“ sau ceva asemănător. Cu toată dependenţa de descurajarea nucleară sau noile înzestrări ale Forţelor Aerospaţiale, Rusia a fost întotdeauna, în mod esenţial, o putere terestră, iar Forţele Terestre rămân nucleul necontestat al armatei sale. Poate că Marina Regală e „Senior Service“ în Regatul Unit, pentru că precedă orice armată terestră veritabilă (care în esenţă a început cu Oliver Cromwell în secolul al XVII-lea). Armata terestră din Rusia datează totuşi din vremea lui Ivan cel Groaznic: *streliţii* (muschetarii) de la jumătatea secolului al XVI-lea, cu mai bine de un secol înainte de a avea o marină, în urma reformelor lui Petru cel Mare din 1696.

Forţele Terestre ale Armatei Ruse (SV: *Suhoputnîe Voiska*) au propriul drapel, cu săbii aurii încrucişate şi o grenadă în flăcări pe fond roşu, propria sărbătoare profesională (31 mai, care marchează data de înfiinţare a *streliţilor*), propriul sfânt protector (Aleksandr Nevski, care i-a înfrânt pe cavalerii teutoni în secolul al XIII-lea) şi propriul motto: *Vpered pehota!*, „Înainte, infanterie!“ Sunt de asemenea cea mai mare armă în serviciu din armata rusă, numărând circa 280.000 de ofiţeri, bărbaţi şi (puţine) femei la începutul lui 2022.

Oficial, sunt cu toţii subordonaţi Comandamentului Principal al SV, dar acesta este în esenţă un element administrativ al Ministerului Apărării, responsabil pentru instruire, tactici şi management organizaţional, cu o comandă operaţională reală venind de la Statul-Major General prin Districtele Militare (sau Comandamentele Strategice Unite în timp de război). Într-adevăr, în 1997, Comandamentul Principal SV a fost de fapt desfiinţat şi înlocuit cu Direcţia Principală a Forţelor Terestre din Ministerul Apărării, Direcţia Rachete şi Artilerie, Direcţia Apărării Militare Aeriene şi Direcţia Armatei Aerului. S-a dovedit a fi o reformă inutilă, estompând graniţele dintre rolul ministerului şi structurile de comandă militare, aşa că în 2001 Putin a decretat recrearea Comandamentului Principal al SV. În timp ce scriu aceste rânduri, comandantul-şef al Forţelor Terestre este gen. Oleg Saliukov, ofiţer de tancuri de carieră, dar la 66 de ani se află aproape de vârsta la care se aşteaptă să predea poziţia unui succesor.

Grupul tactic de nivel batalion

Deşi, aşa cum se va discuta mai jos, divizia revine într-o anumită măsură, în general armata încă este esenţial structurată în jurul brigăzii mai mici, una dintre inovaţiile-cheie ale „Noului aspect“ propus de Serdiukov şi Makarov. Brigada însă e în continuare o formaţiune relativ mare, alcătuită în general dintr-un amestec de *kontraktniki* şi recruţi, iar cei din urmă, prin lege, nu pot fi obligaţi să servească în afara graniţelor Rusiei, cu excepţia cazului în care este vorba despre un război. În consecinţă, chiar înainte ca izbucnirea conflictului din Donbas să facă necesară solicitarea unor asemenea unităţi, Forţele Terestre au început să stabilească mijloacele prin care să creeze grupuri tactice de nivel batalion (GTNB) compozite, forţe modulare în general alcătuite din tot felul de voluntari din brigăzile existente. La început, în Donbas, adesea acestea trebuiau să se bazeze pe soldaţii din mai mult de o brigadă-mamă, având de răspuns unor provocări de interoperabilitate pe măsură ce soldaţii, neobişnuiţi să lupte împreună, se adaptau la noile structuri. Nevoia de a-i deplasa prin rotaţie în Donbas, pentru a acoperi pierderile, a reaproviziona şi a permite soldaţilor necesara odihnă şi recreere, a făcut ca la început menţinerea aprovizionării unor asemenea unităţi să fie o bătaie de cap pentru personal şi planificatorii logistici, care aduceau trupe din toată Rusia. Totuşi, ruşii puteau desfăşura astfel forţe combative de dimensiuni semnificative provenind exclusiv din trupe profesioniste. Curând fiecare brigadă a putut să genereze propriile GTNB şi, aşa cum am notat deja, GTNB vor lua în general partea leului din elementele de sprijin. Acesta a devenit un mijloc eficient de a face rost rapid de forţe uşor de desfăşurat, alcătuite din *kontraktniki* într-o armată pe timp de pace, dar, aşa cum a fost clar odată cu invazia Ucrainei, înseamnă că numai unul sau două batalioane din fiecare brigadă pot fi de fapt desfăşurate pe câmpul de luptă – şi asta numai prin canibalizarea restului forţei.



Detaliile grupurilor tactice de nivel batalion (GTNB) variază, structura lor reflectând atât nevoile operaţionale, cât şi personalul disponibil, dar în general sunt batalioane mecanizate de până la 900 de ofiţeri şi soldaţi, cu două până la patru companii de tancuri sau mecanizate şi artilerie ataşată, plutoane de recunoaştere, genişti, război electronic şi de sprijin al ariergărzii. De exemplu, un GTNB generat de Brigada 19 Infanterie Motorizată din Armata 58 de la Vladikavkaz, Osetia de Nord, era format dintr-o companie mecanizată cu maşini de luptă a infanteriei BMP-3, o alta cu BTR-82A, o companie de tancuri T-90, o baterie de TA (tunuri autopropulsate) Msta-S, o baterie de SRLM (sistem rachete cu lansare multiplă) Tornado-G, o companie de drone şi un pluton de lunetişti supradimensionat dintr-o altă brigadă. Este mai uşoară decât multe alte GTNB, dar reflectă terenul muntos în care operează. Structura actuală a GTNB şi nivelul de dotare variază foarte mult: în invazia din Ucraina, unele aveau doar 250 de oameni. Rezultă astfel o unitate de luptă terestră destul de autonomă cu sprijin de foc şi ariergardă disproporţionat, în anumite privinţe o versiune la scară redusă a brigăzii, care este piatra de temelie a armatei ruse.

Revenirea diviziei

Schimbarea către structura bazată pe brigadă din timpul lui Serdiukov s-a întemeiat în mod esenţial pe ideea că singurele războaie pe care Rusia urma să le poarte în realitate urmau să fie războaie la scară mică de intervenţie peste hotare – în esenţă, o idee foarte asemănătoare cu cea care a modelat mare parte a armatelor NATO în epoca de după Războiul Rece. Sub conducerea lui Şoigu, odată cu izbucnirea războiului nedeclarat din Ucraina şi cu înrăutăţirea relaţiilor cu Occidentul, armata rusă a început să ia în considerare posibilitatea unui război pe scară largă împotriva unui adversar egal sau aproape egal, la graniţele sale sau aproape de ele.

Asta necesită nu numai forţe importante, ci şi structuri de ordin superior care să poată încorpora batalioane din alte districte militare, pe care să le comande şi să le aprovizioneze în teren. Preocuparea era legată de coordonarea a ceea ce puteau fi zeci de noi brigăzi şi grupuri tactice de nivel batalion transferate din altă parte a Rusiei, şi care ar fi copleşit un comandant de armată ori VO. Aşadar, în acelaşi timp în care au fost create aceste forţe uşoare, de mare mobilitate, diviziile au cunoscut o revenire parţială. Când Şoigu a început procesul restaurând prestigioasele divizii de elită Taman şi Kantemir, nu doar le făcea pe plac generalilor, ci şi marca începerea acestui proces. La sfârşitul anului 2021, Rusia restaurase nouă divizii din Forţele Terestre: opt mecanizate şi una de tancuri. În plus, în 2014 Armata 1 Tancuri Gardă a fost reactivată. Aceste formaţiuni de anvergură sunt disproporţionat concentrate în vestul ţării, mai ales în jurul Ucrainei, nici una nefiind alocată în VO Central.

DIVIZII ALE ARMATEI, 2021

VO de Vest
Armata 1 Tancuri Gardă
Divizia 2 Infanterie Motorizată
Divizia 4 Tancuri
Armata 20 Arme Combinate Gardă
Divizia 3 Infanterie Motorizată
Divizia 144 Infanterie Motorizată

VO de Sud
Armata 20 Arme Combinate Gardă
Divizia 3 Infanterie Motorizată
Divizia 144 Infanterie Motorizată
Armata 58 Arme Combinate
Divizia 19 Infanterie Motorizată
Divizia 42 Infanterie Motorizată
VO de Est
Armata 5 Arme Combinate Gardă
Divizia 127 Infanterie Motorizată
Armata 68 Arme Combinate
Divizia 18 Mitraliere pentru sprijinul artileriei

Parţial, această schimbare reflectă o evoluţie a gândirii militare, dar şi lecţiile învăţate din operaţiunile Rusiei în Donbas. Acolo, armata a depins de adunarea ad-hoc a grupurilor tactice de nivel batalion din toate elementele voluntare ale brigăzilor din ţară. Asta a creat adesea serioase probleme de interoperabilitate, pe măsură ce soldaţii care nu fuseseră instruiţi împreună erau aruncaţi direct în bătălie. Deşi erau în general capabili să câştige lupte punctuale împotriva forţelor ucrainene, nu în ultimul rând datorită puterii de foc mai mari şi avansului tehnologic, adesea nu erau în stare să exploateze eficient victoriile. Aceste divizii reformate vor fi deci folosite nu doar ca elemente defensive cu reacţie rapidă, ci şi ca nucleu al unor formaţiuni de arme combinate capabile să livreze rapid lovituri distrugătoare, într-o reluare a blitzkriegului în viziune sovietică.

Asta nu înseamnă că Rusia a abandonat brigada. Mai degrabă are de gând să desfăşoare o combinaţie de brigăzi şi divizii, cu primele mai orientate spre proiectarea puterii în „războaie mici“, iar diviziile, în cele mai mari. Mai mult decât atât, aceste divizii variază în dimensiuni, de la echivalentul vechii structuri ruseşti de patru regimente până la cele mai mici, de două sau trei regimente, care sunt în anumite privinţe mai asemănătoare unor brigăzi mai mari, deşi cu o redundanţă sporită în capacitatea de comandă şi unităţile de sprijin. Majoritatea diviziilor vor avea, aşadar, un efectiv între 6.000 şi 7.000 de oameni (în comparaţie cu aproximativ 13.000 şi 10.000 în vechile divizii sovietice de infanterie motorizată, respectiv de tancuri).

Este mai uşor să anunţi crearea unei divizii şi să-i atribui un drapel propriu decât să o aduci în realitate la un statut deplin operaţional. În noiembrie 2014, de exemplu, s-a anunţat că o divizie de infanterie motorizată va fi restabilită la Elnia, la est de Smolensk,

pentru a utiliza baza a ceea ce fusese odată Divizia 144 Infanterie Motorizată, unitate retrasă din Germania de Est la începutul anilor ’90 şi apoi desfiinţată în 1998. În iulie 2015 s-a anunţat că va fi pusă pe picioare în doi ani, pe baza unei brigăzi existente, care s-a dovedit a fi Brigada 28 Independentă Infanterie Motorizată din Ekaterinburg. În practică, deşi Divizia 144 Infanterie Motorizată era într-adevăr operaţională la sfârşitul anului 2017, în locul celor patru regimente iniţiale de manevră pe care trebuia să le aibă, trei de infanterie motorizată şi unul de tancuri, chiar şi în 2020 avea numai trei, lipsindu-i un regiment de infanterie motorizată. Găsirea de soldaţi, remanierea conducerii şi repoziţionarea forţelor necesită timp.

Heavy metal

Fără îndoială, două clase de echipament caracterizează cu adevărat armata rusă: tancul şi artileria. Armatele occidentale şi mai ales europene au avut tendinţa de a-şi micşora numărul de tancuri, considerând că nu prea mai pot fi utilizate în genul de conflicte de contrainsurgenţă prăfuite, care, credeau ei, vor fi provocarea obişnuită în anii următori. Pe de altă parte, tancurile rămân cruciale în felul agresiv şi rapid în care abordează Rusia războiul. Tancul T-72, proiectat în anii ’60 şi aruncat în luptă pentru prima oară în 1970, rămâne un element de bază, actualizările permanente însemnând că cele aproximativ 2.000 de bucăţi ale T-72B3 aflate acum în uz sunt încă mijloace foarte demne de laudă pe câmpul de luptă modern. T-80, apărut ulterior, a avut o istorie mai pestriţă, dar la fel ca T-90 / T-90M – la rândul lui un T-72 modernizat –, va rămâne în serviciu în viitorul apropiat din cauza amânărilor şi reducerilor proiectului T-14 *Armata*.

Din punct de vedere istoric, artileria a fost „zeiţa războiului“ în Rusia şi, deşi toate armatele se bazează în primul rând pe puterea de foc cu rază lungă de acţiune – rolul celorlalte forţe de manevră este adesea de a găsi şi fixa inamicul astfel încât artileria să-l distrugă –, ruşii încă desfăşoară o mulţime pe câmpul de luptă. De exemplu, deşi un grup tactic rusesc tipic de nivel batalion are două sau trei baterii cu un amestec de tunuri autopropulsate de 122 mm şi de 152 mm şi sisteme de lansare a rachetelor, precum şi mai multe plutoane de mortiere, un batalion standard american are doar un pluton de mortiere. Nu este o comparaţie prea echitabilă – GTNB este o forţă specializată, care ia partea leului din elementele de sprijin ale brigăzii care îl generează, iar modelul SUA este să concentreze artileria la niveluri superioare de comandă, pentru a sprijini regimentele în teren. Totuşi, chiar dacă ne uităm la nivelul brigăzii, o brigadă mecanizată completă rusească va include de obicei două batalioane de artilerie şi un batalion de rachete, faţă de echivalentul american cu un singur batalion de artilerie.

Toate acestea ne dau o idee despre importanţa pe care ruşii o acordă artileriei şi explică de ce (dincolo de lobby-ul pentru arme proprii mai bune) preşedintele şefilor de Stat-Major Interarme din SUA, gen. Mark Milley, pe când era încă şeful Statului-Major al Armatei, a spus la o audiere în faţa Comitetului Forţelor Armate ale Senatului că, în cazul unei confruntări cu ruşii, „nu ne place, nu o dorim, dar, da, tehnic [suntem] depăşiţi ca rază de acţiune şi ca putere de foc pe teren“[109]. Punctul referitor la raza de acţiune este de asemenea important: tunul autopropulsat american standard M109 de 152 mm are o rază de acţiune de 21 de kilometri, ori 30 de kilometri cu muniţie cu propulsie-rachetă. Noul 2S35 Koaliţia-SV al ruşilor, care deja se află în serviciu, are o rază de acţiune raportată –

deşi neconfirmată – de 40 de kilometri, sau de 80 de kilometri cu muniţie cu propulsie-rachetă. Sistemele grele de rachete cu lansare multiplă ale Rusiei pot de asemenea să lovească ţinte la o depărtare de 90 de kilometri şi, de asemenea, deţin racheta balistică *Iskander* (SS-26), cu o rază de acţiune de 500 de kilometri, care poate fi echipată cu o gamă de ogive convenţionale, printre care bombe cu dispersie, explozibil termobaric carburant-aer şi chiar un dispozitiv cu puls electromagnetic care poate arde pe raza lui de acţiune sistemele electrice. Raza de acţiune nu este totul: totul, de la cadenţa tirului şi acurateţe la fiabilitate şi capacitatea de a supravieţui – totul contează. Totuşi, aceasta este o zonă în care ruşii au o forţă evidentă.

Forţe specializate pentru operaţiuni specializate

Adoptarea structurii de brigadă a oferit de asemenea Comandamentului Principal SV posibilitatea de a experimenta cu formaţiuni specializate adaptate la anumite medii de luptă. Războaiele din Cecenia antrenaseră reapariţia unităţilor instruite şi echipate în special pentru războiul în teren muntos, şi multă vreme s-a pus un accent deosebit pe operaţiunile pe vreme rece ale unităţilor din Nordul Îndepărtat, în Arctica. Totuşi, asta a devenit mult mai oficial şi complex pe măsură ce Putin a început să ia în considerare perspectiva unor operaţiuni în noi teatre de luptă.

Ultima unitate specializată sovietică, Brigada 68 Independentă Infanterie Motorizată (de Munte), a fost desfiinţată în 1991, iar absenţa unor asemenea forţe a fost o problemă clară în timpul războaielor din Cecenia. În consecinţă, în 2004, Putin a anunţat crearea a două brigăzi speciale montane în Caucazul de Nord, alcătuite din *kontraktniki*. Ministerul Apărării a promis iniţial că vor fi operaţionale în 2005, dar abia la sfârşitul lui 2007 brigăzile 33 şi 344 Independente Infanterie Motorizată au fost pregătite, cu baza la Botlih, în Daghestan (ulterior, Maikop), respectiv Zelenciukskaia, în Republica Karaciai-Cerchezia. Fiecare are aproximativ 2.000 de soldaţi, deşi este în continuare chestionabil dacă au cu adevărat aptitudinile şi condiţia fizică pentru misiune.

Dincolo de asta, Rusia s-a bazat multă vreme pe abilitatea sa de a lupta în condiţii de vreme rece ca avantaj atât defensiv, cât şi ofensiv, dar, pe măsură ce Moscova priveşte din ce în ce mai mult spre Nordul Îndepărtat ca teatru strategic, formează şi echipează forţe compatibile. În mare măsură, aceasta este responsabilitatea aviaţiei şi a marinei. Sunt create de asemenea noi instalaţii militare, precum inovatorul *Arkticeski Trilistnik* („Trifoiul Arctic“) de pe insula Zemlia Aleksandrî, din Arhipelagul Franz Josef, cea mai nordică bază a Rusiei. În consecinţă, sunt cu adevărat necesare forţe terestre care să poată opera în condiţiile extreme ale mediului polar. Brigada 200, încartiruită la Pecenga, şi Brigada 80 Independentă, la Alakurtti, sunt desemnate unităţi arctice, cu echipament modificat în mod special – şi de asemenea o revenire a soluţiilor *low-tech*, precum săniile trase de câini sau de reni, folositoare mai ales în misiunile de recunoaştere şi în raiduri, dat fiind că acţionează în relativă linişte. Desigur, nu este pur şi simplu ori în principal o chestiune de echipament. Aceste forţe se antrenează în condiţiile nemiloase din Nordul

Îndepărtat tot mai frecvent şi mai realist.

În anii ’20, lupta sovieticilor împotriva basmacilor, rebelii din Asia Centrală, a fost adesea condusă de Cavaleria Roşie. Astăzi, experienţele din Siria i-au încurajat pe ruşi să experimenteze cu forţe mecanizate uşoare, un echivalent modern. În 2009, Brigada 56 Independentă de Asalt Aeropurtată a încercat să monteze echipamente în jeepurile UAZ-31512 „Vânător“, dar, deşi au demonstrat potenţiala valoare a forţelor mecanizate „superuşoare“, vehiculele erau prea mici pentru a fi practice şi erau incapabile să transporte arme grele şi provizii suficiente, aşa că mai întâi au fost reechipate cu camioane GAZ-66 şi apoi s-au întors la convenţionalele transportoare blindate. Cu toate acestea, în 2016, ruşii au furnizat Armatei Arabe Siriene camionete înarmate UAZ Patriot menite a fi escorte foarte mobile ale convoaielor şi de asemenea o replică la numeroasele „tehnici“ înarmate – camioane înarmate improvizate, adesea bazate pe răspânditele Toyota Land Cruiser şi Toyota Hilux – folosite de diverse grupuri rebele. Asta a declanşat un mare interes pentru asemenea vehicule, şi în 2017 s-a decis că unul dintre cele patru batalioane ale Brigăzii 30 Infanterie Motorizată va fi echipat cu UAZ Patriot. Brigada 30 Infanterie Motorizată are baza la Samara, în Rusia centrală, care nu este deloc un deşert, ci o regiune de stepă, păduri şi munţi. Dat fiind că UAZ Patriot poate atinge o viteză de 150 de kilometri pe oră şi este mult mai eficient – consumă mai puţin combustibil – decât transportoarele blindate mai grele, ar fi important de văzut dacă o asemenea capacitate ar putea oferi forţe foarte mobile pentru raiduri şi reacţie într-o serie de medii dificile, de la deşert la teren împădurit, unde BTR-80 din restul brigăzii, mai mari, ar avea probleme ori ar fi forţate să se deplaseze mai încet.

Logistică

Cu toate acestea, vechea zicală că „amatorii vorbesc despre tactică, dar profesioniştii studiază logistica“ este perfect adevărată şi, din punct de vedere istoric, ruşii au avut tendinţa să-şi concentreze eforturile mai degrabă pe militarii combatanţi decât pe aparatul logistic. Nu trebuie să generalizăm, desigur, căci ei şi predecesorii lor sovietici au încercat şi au reuşit indiscutabil să depună multe eforturi pentru pregătire. Însă, aşa cum tancurile şi navele lor erau optimizate pentru viteză şi putere de foc mai mult decât pentru confort şi capacitatea de supravieţuire, mai ales în trecut, au acordat mai puţină prioritate preocupării pentru binele soldaţilor şi s-au aşteptat la mai multe defecţiuni şi deficienţe ale echipamentului.

Situaţia era pe punctul de a se schimba chiar la sfârşitul epocii sovietice, pe măsură ce Înaltul Comandament a ajuns să considere că războiul modern îi solicită pe soldaţi şi că această problemă trebuie analizată, precum şi că nişte combatanţi experimentaţi erau prea valoroşi pentru a fi pierduţi. Războiul din Afganistan a avut un aparat militaro-medical fără precedent la faţa locului, de la *Bissektrisa* („Bisectoare“) Mi-8MB, ambulanţa aeriană care evacuează răniţii de pe câmpul de luptă, la zborurile de transport medical dedicat cu

An-12 şi Il-18, care duceau cazurile serioase înapoi în Uniunea Sovietică şi la spitalul militar din Taşkent. În anii ’90, mare parte a acestei experienţe practice nu se pierduse încă, dar nu putea fi aplicată: un doctor militar care servise în Afganistan şi apoi în Cecenia mi-a descris cum a trebuit să folosească curele de ventilator luate dintr-un atelier de reparaţii auto în loc de garouri în cel din urmă conflict, pur şi simplu pentru că nu primea nimic pe căi oficiale. Totuşi, imediat ce au apărut banii, lecţiile învăţate au fost reanalizate, mai ales că noul accent pus pe soldaţii mai calificaţi, pe recrutarea şi pe fidelizarea voluntarilor necesita de asemenea o relaţie mai atentă cu trupele.

În ansamblu însă, logistica este încă un călcâi al lui Ahile pentru forţele ruseşti şi nu ajută deloc că Putin, cu experienţa lui militară relativ modestă, încă pare mai impresionat de militarii combatanţi decât de aparatul logistic, necreând nici o presiune politică pentru a rezolva această problemă. În Donbas, în 2014–2022 – unde, după cum se ştie, nevoia de a păstra o minimă autojustificare a limitat uneori operaţiunile –, operaţiunile GTNB de mare intensitate scădeau uneori după câteva zile pur şi simplu pentru că proviziile, în special muniţia, erau consumate mult mai repede decât puteau fi trimise. La urma urmei, o consecinţă a faptului de a avea brigăzi şi GTNB-uri cu o înzestrare mult mai amplă în materie de artilerie şi apărare aeriană decât omologii occidentali este că ele au de asemenea nevoi mai mari de aprovizionare – însă aparatul lor logistic nu este la fel de mare. Bineînţeles, după ce operaţiunile pe scară largă din Ucraina au început în 2022, provocările logistice de susţinere a unor operaţiuni majore de luptă au devenit foarte clare.

Fiecare armată trebuie să aibă propria brigadă de sprijin material şi tehnic, dar nu toate o au – sau este în mare măsură doar pe hârtie. În schimb, operaţiunile importante depind încă în bună măsură de reţeaua de cale ferată, de aceea armata Rusiei are şi Trupe Feroviare, zece brigăzi specializate însărcinate cu construirea, repararea, protejarea şi menţinerea şinelor şi instalaţiilor (actualul material rulant este în responsabilitatea RJD – Căile Ferate Ruse – şi a altor companii feroviare ale ţării). Rusia foloseşte însă un ecartament de cale ferată mai lat decât e norma în Europa Occidentală: mai există doar în Finlanda, Slovacia de est şi pe scurte porţiuni în Polonia şi Ungaria. Asta poate avea consecinţe extrem de serioase în cazul unei ipotetice invazii a Rusiei în afara fostei URSS, unde aceasta a rămas norma. Proviziile şi echipamentul care ar trece de la „ecartamentul rusesc“ de 1.520 mm la mai obişnuitul „ecartament Stephenson“ de 1.435 mm vor trebui să fie încărcate din nou în alte vagoane sau să rămână în aceleaşi vagoane, la care se pot ajusta roţile. Nu se poate face asta în cazul locomotivelor, aşa că vor fi necesare oricum altele. În orice caz, asta ar presupune un timp suplimentar şi o complexitate sporită în procesul de aprovizionare – într-o perioadă în care aceste panglici înguste de oţel se presupune că ar fi primele ţinte pentru artilerie, atacurile aeriene şi partizani. Trupele Feroviare poate că-şi cunosc meseria, dar faptul că ar trebui să repare tot timpul liniile ar încetini şi mai mult lucrurile.

Departe de capetele de linie şi când trenurile nu merg, ruşii ar trebui să se bazeze pe camioane, iar aici, chiar dacă rechiziţionează vehiculele şi şoferii din sectorul comercial, e îndoielnic că acestea sunt suficiente pentru a susţine operaţiunile importante. O estimare credibilă este că pur şi simplu nu ar putea susţine operaţiuni intense la mai mult de 150 de kilometri de depozitele lor, care la rândul lor sunt dificil de instalat adânc într-un teritoriu

ostil şi consumă mult timp. Iată un exemplu punctual:

> Deşi fiecare armată este diferită, există de obicei 56 până la 90 de sisteme de rachete cu lansare multiplă într-o armată. Realimentarea fiecărui lansator ocupă întregul camion. Dacă o armată cu arme combinate trage o singură salvă, aceasta ar necesita 56 până la 90 de camioane doar pentru a realimenta cu muniţie (rachete). Asta înseamnă aproximativ o jumătate din capacitatea camioanelor de transport din brigada de sprijin material şi tehnic doar pentru a înlocui o salvă de rachete.[110]

În plus, e vorba doar de rachetele armatei, fără a lua în considerare cele şase până la nouă batalioane de artilerie, şi toate mortierele, tunurile tancurilor, rachetele antiaeriene şi antitanc, grenadele şi gloanţele necesare, tot combustibilul, alimentele şi apa. Cu alte cuvinte, armata rusă probabil că nu ar putea lansa şi menţine operaţiuni de luptă la scară mare departe de graniţele sale şi de reţeaua sa de cale ferată.

Capacităţi

Cum se traduc toate acestea în capacitatea autentică de a proiecta forţă în afara graniţelor Rusiei? Un raport din 2020 întocmit de un grup de experţi ai *think tank*-ului american RAND a propus o serie de scenarii teoretice, mergând de la o escaladare a conflictului sau război convenţional în Ucraina până la o operaţiune de stabilitate pentru a proteja guvernul în Venezuela, în cealaltă parte a lumii.[111] Pentru fiecare au luat în considerare presiunea cu care se confruntă armata rusă în adunarea forţelor, deplasarea lor în teatrele de operaţiuni, pe uscat, pe mare ori prin aer, şi apoi aprovizionarea lor. Cu excepţia scenariului ucrainean – pe care chiar autorii l-au considerat un caz impredictibil –, doar unul *nu* ar declanşa „presiune în exces“ asupra uneia sau alteia dintre variabile. Acesta postula declanşarea unei insurgenţe a Statului Islamic în Tadjikistanul vecin şi desfăşurarea, cu aprobarea guvernului local, a unui batalion *Speţnaz* şi a şase GTNB obişnuite, plus elemente de sprijin. Chiar şi aşa, asta ar pune o presiune moderată asupra capacităţii de transport aerian a Rusiei; aşa cum vom discuta în următorul capitol, acesta este un factor limitator distinct asupra oricărei desfăşurări de forţe rapide ori la distanţă.

Toate celelalte cinci scenarii, de la trimiterea unei forţe de sprijin în Siria la confruntarea cu China legată de Kazahstan, au exercitat o presiune excesivă asupra unor aspecte privind potenţialul de transport feroviar, aerian sau maritim al Rusiei, în timp ce ultimul scenariu a depăşit de asemenea capacitatea prevăzută de a aduna contingentul (18 batalioane de manevră, numai o zecime din totalul forţelor) în perioada de timp necesară. În definitiv, chiar deplasările pe calea ferată în interiorul Rusiei şi în imediata vecinătate presupun uriaşe eforturi logistice. Transportul unei singure divizii necesită între 1.950 şi 2.600 de vagoane, de exemplu, ceea ce ar putea însemna până la 50 de trenuri întregi.

Concluzia este că Forţele Terestre ale Rusiei sunt puternice în teatre apropiate de infrastructura militară de vest şi sud-vest – aşa cum au aflat-o pe pielea lor georgienii şi ucrainenii –, dar nu se află în situaţia de a proiecta şi mai ales de a menţine forţe

numeroase la scară globală şi, chiar la graniţele de sud şi est, le va fi adesea greu să se deplaseze repede. Asta nu înseamnă că denigrăm armata rusă. Ea are un real potenţial, mai ales când este utilizată cum trebuie, şi asta îi oferă Moscovei o serie de opţiuni strategice, de la credibila „diplomaţie heavy metal“[112] – diplomaţie coercitivă – până la operaţiuni cinetice, după cum se va discuta mai jos.

Aceasta nu este însă Armata Roşie, iar ideea ca ea să treacă prin Europa Occidentală către Canalul Mânecii sau să înainteze rapid de-a lungul coastei Mării Baltice pur şi simplu nu e sprijinită de detaliile tehnice care ţin de structura forţei, logistică şi transport. Într-adevăr, modul în care invazia Ucrainei din 2022 s-a împotmolit rapid a fost dovada atât a provocărilor reprezentate de logistică, cât şi a gradului catastrofal în care Putin şi comandanţii lui nu le-au luat în considerare aşa cum trebuie. Toate evaluările, precum cele ale RAND, sunt în mod esenţial bazate pe potenţialul structural şi fizic – număr de tancuri, volumul conductelor de combustibil, raza de acţiune a aviaţiei de transport. Ele nu pot cuprinde toate variabilele referitoare la instruire, moral, disciplină şi comandă. După cum se va discuta mai târziu – şi cum a fost foarte evident în Ucraina – despre aceşti indicatori, progresul fusese în mod clar mult mai puţin impresionant decât i-a făcut pe toţi să creadă, chiar şi pe Putin, maşinăria de PR a lui Şoigu.

---

109. *Defense News*, 7 aprilie 2016.

110. Alex Vershinin, „Feeding the Bear: A Closer Look at Russian Army Logistics and the Fait Accompli“, *War On The Rocks*, 23 noiembrie 2021.

111. Beth Connable *et al*., *Russia's Limit of Advance*, RAND, 2020.

112. Mark Galeotti, „Heavy Metal Diplomacy: Russia's Political Use of its Military in Europe Since 2014“, *ECFR*, 19 decembrie 2016.

21. CERUL ESTE AL RUSIEI!

Trebuie să fi fost greu pentru aviatori. În timp ce Rusia devenea tot mai naţionalistă, au început să fie produse filme de acţiune extrem de entuziaste – unele destul de bune, altele fioros de proaste – în care apar genişti sau infanterişti eroici, marinari ori *Speţnaz*. Aviaţia nu a prea avut şansa unui blockbuster. Aviatorii au jucat un rol minimal, de sprijin, în Crimeea; au fost în mod vădit absenţi de pe cerul de deasupra Donbasului; şi bombardamentele intensive ale oraşelor cecene, pline de civili care erau cetăţeni ruşi, la urma urmei, nu prea aveau farmec. Siria a schimbat toate astea, iar în 2021 a avut loc o mare premieră, *Nebo* („Cer“), vag bazat pe doborârea unui bombardier Su-24M de avioane de vânătoare turceşti în 2015. Desigur, de data aceasta era clar cine erau băieţii buni, iar cei doi membri ai echipajul avionului doborât sunt salvaţi. Este poate cam prea pe placul sufletului slav pentru a fi considerat răspunsul Rusiei la *Top Gun*, dar e ingenios şi pirotehnic şi, mulţumită sprijinului activ al Ministerului Apărării (o parte a fost filmată chiar în Siria), foloseşte aeronave adevărate şi amplasamente de efect. Există chiar şi un personaj care seamănă cu Şoigu, care mormăie că „noi nu ne abandonăm oamenii“.

După un deceniu de declin, urmat de un deceniu oarecum în umbră, ultima perioadă a erei Putin şi mai ales intervenţia siriană a furnizat Forţelor Aerospaţiale (VKS: *Vozduşno-Kosmiceskie Silî*) din Rusia o şansă, ei bine, de a-şi întinde aripile. Cam 90% din toate echipajele de pe avioanele de atac la sol, de pe bombardiere, de pe interceptoare şi de pe avioanele de transport au servit până acum cel puţin o tură în Siria, iar unele au efectuat 150-200 de misiuni acolo, echivalentul orelor totale de zbor anual a mulţi omologi occidentali.[113] Între timp, se consideră că aproape trei sferturi din flota aeriană este modernă ori modernizată.

Întotdeauna în tranziţie

Rusia a avut o forţă aeriană din 1912; Aviaţia Militară Imperială a jucat un rol în Primul Război Mondial şi a fost urmată de Flota Aeriană Roşie a Muncitorilor şi Ţăranilor în 1918, ulterior Aviaţia Militară a Armatei Roşii. Mare parte a ceea ce era atunci Aviaţia Militară (VVS: *Voenno-Vozduşnîe Silî*) a fost distrusă în primele zile ale invaziei germane din 1941, adesea la sol, din cauza refuzului încăpăţânat al lui Stalin de a-i crede pe propriii spioni şi generali care îi vorbeau despre iminenţa războiului. Reconstruită în viteză pe parcursul acelei confruntări apocaliptice, şi-a continuat obişnuita reinventare şi, în timpul Războiului Rece, s-a dezvoltat şi extins. În 1980, era cea mai mare forţă de acest gen din lume, cu aproximativ 10.000 de aeronave de toate tipurile, în cadrul a trei elemente

distincte: bombardierele strategice din Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune (DA: *Dalnaia Aviaţiia*), interceptoarele şi avioanele de atac la sol din Aviaţia de Front (FA: *Frontovaia Aviaţiia*) şi Aviaţia pentru Transport Militar (VTA: *Voenno-Transportnaia Aviaţiia*).

Dincolo de asta, exista – şi încă există – şi o Aviaţie Navală (AV-MF: *Aviaţiia Voenno-Morskovo Flota*) separată. Fiind la început o divizie de artilerie şi apoi, în 1941, Direcţia Generală a Apărării Aeriene din Armata Roşie, după Marele Război pentru Apărarea Patriei, în 1954 a devenit o armă de sine stătătoare, Forţele de Apărare Antiaeriană (PVO: *Protivovozduşnoi Oboronî*), împărţită în Forţele de Rachete Antiaeriene, Aviaţia de Vânătoare şi Trupele Radiotehnice.

Când Uniunea Sovietică s-a destrămat, Rusia a păstrat aceeaşi structură şi partea leului din mijloacele aeriene sovietice: aproximativ 65% din personal şi 40% din aeronave. Cu toate acestea, forţele aeriene sunt în special vulnerabile în perioadele de inacţiune şi neglijenţă: piloţii care nu zboară suficiente ore văd cum îşi pierd exerciţiul; aeronavele care nu sunt întreţinute în mod regulat nu mai pot fi folosite sau devin nesigure; flotele aeriene nemodernizate devin repede demodate. Anii ’90 au fost, aşadar, foarte grei pentru VVS şi PVO. În 1995, Aviaţia de Front scăzuse de la peste 5.000 de avioane militare la mai puţin de jumătate, din care, de exemplu, două treimi erau deja considerate aproape demodate. Un model similar se întâlnea şi în cadrul celorlalte forţe aeriene.

În 1998, PVO au fost integrate în VVS, în timp ce anumite aspecte ale apărării strategice a patriei-mamă au căzut în sarcina noilor Forţe Spaţiale, înfiinţate în 2001. Acestea, la rândul lor, au devenit baza Forţelor de Apărare Aerospaţială (VVKO: *Voiska Vozduşno-Kosmiceskoe Oboronî*), formate ca o armă distinctă în 2011. Reorganizarea însă nu se sfârşise încă, iar în 2015 acestea s-au unit cu VVS pentru a forma noile Forţe Aerospaţiale atotcuprinzătoare, care includ totul, de la elicoptere de luptă la sisteme de rachete antibalistice.

Forţele Aerospaţiale

VKS au acum un efectiv de aproximativ 148.000 de oameni, din care circa trei sferturi sunt profesionişti. De la începutul lui 2021, VKS au operat aproximativ 1.709 aeronave de luptă şi 1.500 elicoptere. Printre acestea se numără 380 de avioane de vânătoare Su-27 şi 267 de avioane de vânătoare MiG-29, 131 interceptoare MiG-31 şi primele cinci noi avioane de vânătoare-bombardament avansate MiG-35. Mai sunt 274 de bombardiere Su-24 şi 125 de bombardiere Su-34, precum şi 193 de avioane de atac la sol Su-25. Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune a desfăşurat de asemenea 16 bombardiere Tu-160, 42 de bombardiere Tu-95 şi 66 de bombardiere Tu-22M. La acestea pot fi adăugate 91 de aeronave din Aviaţia Navală: 22 MiG-29, 43 Su-27/33, 22 Su-24 şi 4 Su-25. Mai sunt şi aeronavele de transport, de recunoaştere şi de comandă, inclusiv aeronava 16 Beriev A-50 de avertizare timpurie şi control din Regimentul 144 Aeropurtat Avertizare Timpurie, cu distinctul şi masivul radar în radom rotativ deasupra fuzelajului. Apoi sunt mai bine de

650 de elicoptere în flota aeriană operaţională, deşi acestea fac parte din flota totală oficială de mai bine de 850 de aparate de zbor. Se speră ca numărul de aeronave complet operaţionale să crească treptat, nu în ultimul rând pentru că elicopterele de moştenire sovietică sunt oficial dezmembrate sau abandonate pe măsură ce noi modele sunt puse în funcţiune.



Este o flotă aeriană substanţială, a doua ca mărime după cea a Statelor Unite ale Americii, deşi depinde încă de cadrele metalice din epoca sovietică. În ciuda faptului că unele dintre ele s-au dovedit maleabile la modernizarea extensivă, încercările de a crea proiecte cu totul noi, precum avionul de luptă invizibil Su-57, au reprezentat, aşa cum am observat deja, o adevărată provocare. Cu toate acestea, Moscova e serioasă când vine vorba despre construirea forţelor aeriene, atât pentru a apăra patria-mamă, cât şi pentru a sprijini Forţele Terestre în apărare şi ofensivă. Este un simbol al noului accent pus pe integrarea verticală a forţelor faptul că, în timp ce scriu aceste rânduri, comandantul-şef al VKS, gen. Serghei Surovikin, poartă uniforma albastră a forţelor aeriene, dar până în 2017 a fost ofiţer în Forţele Terestre. A avansat în cadrul infanteriei mecanizate, luptând în Afganistan, Tadjikistan şi în al Doilea Război din Cecenia (unde a fost rănit în luptă), iar în 2017 a comandat contingentul rus din Siria. Se bucură de o reputaţie nu numai de soldat dur şi intransigent – în 2004, unul dintre subordonaţii săi s-a împuşcat în biroul lui Surovikin în urma unui raport nefavorabil –, ci şi de om care rezolvă problemele şi e capabil să vină cu soluţii creative. A fost la comanda Direcţiei Principale de Operaţii din Statul-Major General, adesea dovada unui om destinat unor funcţii de vârf, şi şi-a demonstrat deja capacităţile inovatoare în 2012, când a fost însărcinat cu formarea noii Poliţii Militare. Cariera lui nu a fost lipsită de controverse, dar până acum a reuşit să le supravieţuiască, fie că a fost vorba de cele şapte luni pe care le-a petrecut în arest după lovitura de stat din august 1991 (trei bărbaţi au murit în timpul ciocnirilor pe când

Surovikin era la comanda unui batalion loial complotiştilor), fie de momentul când, în 1995, a fost condamnat pentru că furase şi vânduse o armă din dotare (acuzaţia a fost mai târziu retrasă). Cu toate acestea, este considerat omul ce poate combina cel mai bine fermitatea şi gândirea orientată spre viitoarele nevoi militare ale Rusiei, iar faptul, fără precedent, de a fi pentru a doua oară în fruntea forţelor din Siria, în 2019, a fost un alt semnal că e un bărbat care merită să fie urmărit – poate chiar un viitor şef al Statului-Major General.

Aviaţia Militară şi Forţele de Apărare Antiaeriană şi Antirachetă (PVO-PRO: *Voiska Protivovozduşnoi i Protivoraketnoi Oboronî*) sunt în general împărţite în patru armate tactice de aviaţie şi apărare aeriană, câte una pentru fiecare district militar principal: a 6-a pentru vest, a 4-a pentru sud, a 14-a pentru centru şi a 11-a pentru est. Acestea folosesc o combinaţie de interceptoare, bombardiere tactice, aeronave de recunoaştere şi sisteme de rachete sol-aer. Armata 6 Aviaţie şi Apărare Antiaeriană, de exemplu, are baza la Sankt-Petersburg şi include Divizia 105 Aviaţie Compozită Gardă, cu trei escadrile de interceptoare, una de avioane de vânătoare-bombardament şi una de avioane de recunoaştere, diviziile 2 şi 32 Apărare Aeriană cu şapte regimente de rachete sol-aer (RSA), precum şi active navale cu baza în enclava Kaliningrad: Regimentul 4 Independent de Atac Aviaţie Navală, Regimentul 689 Aviaţie Navală de Vânătoare Gardă şi Divizia 44 Apărare Aeriană. În total, e vorba despre 12 escadrile de avioane de luptă, nouă regimente RSA şi cinci regimente radiotehnice. Are de asemenea trei regimente de elicoptere şi unul de aeronave pentru transport. Bineînţeles, VO de Vest este un teatru prioritar şi este în orice caz suplimentat de Armata specială 1 Apărare Antiaeriană şi Antirachete, responsabilă pentru Moscova. Aceasta are două divizii (nouă regimente) de rachete sol-aer şi Divizia 9 Apărare Rachete Antibalistice. Aceasta din urmă întreţine marele radar Don-2N de detectare electronică a rachetelor de la Sofrino, la nord-est de capitală, şi cinci baze de lansare, cu un total de 68 de rachete de interceptare cu rază mică de acţiune 53T6 (ABM-3). Dat fiind faptul că ele încearcă să respingă rachetele inamice prin detonarea focosului termonuclear de 10 kilotone în stratosferă, deasupra Moscovei, la ele se apelează mai degrabă în ultimă instanţă. Cu toate acestea, chiar dacă VO de Vest este în mod special bine dotat (deşi al 6-lea lucrează sub unul dintre cele mai neinteresante mottouri: „Păstrează în siguranţă cerul Rusiei de nord-vest“), asta ne dă o idee despre amplitudinea activelor din cadrul uneia dintre aceste formaţiuni.

Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune rămâne separată, cu aproximativ 60 de avioane veterane cu turbopropulsoare cu rază lungă de acţiune TU-95MS (cod NATO Bear), 50 de avioane supersonice mai mici Tu-22M3 (cod NATO Blinder) şi 17 bombardiere supersonice mai noi Tu-160M2 (cod NATO Blackjack). Deşi subordonate comandantului-şef al VKS şi utilizate în misiuni de foc convenţionale, toate jucând un rol în campania din Siria, de exemplu, ele fac parte din triada nucleară a Rusiei, şi astfel despre DA (*Dalnaia Aviaţiia*, Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune) se va discuta mai jos, în Capitolul 25, laolaltă cu Trupele Spaţiale, care de asemenea sunt subordonate nu VO, ci Comandamentului Aerospaţial de la Moscova.

Apărarea patriei-mamă

Unii planificatori strategici occidentali (mai ales din SUA) au început să se alarmeze tot mai mult în legătură cu ceea ce ei numesc o problemă tot mai mare a strategiei Rusiei A2/AD – „Anti-Acces and Area Denial“ (controlul accesului spre o zonă de operaţii şi în interiorul ei). Ideea centrală este următoarea: cu o combinaţie de rachete cu rază lungă de acţiune antinavă şi antiaeronavă, ruşii ar putea să contracareze libertatea de manevră a Occidentului şi avantajul tehnologic şi de mobilitate al acestuia. La fel ca în cazul multora dintre aceste sperietori ale „noului mod de a face război“, este vorba atât de o exagerare, cât şi de o înţelegere greşită a doctrinei ruse. Iată ce spunea Michael Kofman:

> „Capacităţile A2/AD“ ale Rusiei au devenit de asemenea teribil de supradimensionate, adesea descrise ca un fel de bule defensive ori zone interzise pe o hartă bidimensională. Ilustraţii ale inelelor de apărare aeriană ruseşti sau ale inelelor de rachete, popularizate de mass-media, au redus uneori analiza militară a Rusiei la studierea unor cercuri roşii furioase pe o hartă.[114]

Sigur, Moscova a dezvoltat capacităţi antinavă şi în special antiaeronavă destul de complexe. Totuşi, ideea că ar sta în siguranţă în oricare dintre aceste bule înseamnă să înţelegem greşit impenetrabilitatea sistemelor moderne şi integrate de apărare aeriană (unele atacuri vor trece), precum şi stilul de război rusesc (care se bazează pe posibilitatea de a degrada activ inamicul şi de a contraataca).

În schimb, preocuparea deosebită a Moscovei este ameninţarea unui atac aerian masiv cu rachete (MRAU: *Massirovannîi Raketno-Aviaţionnîi Udar*), şi anume că NATO va folosi forţa numerică şi avantajul tehnologic în aer pentru a începe un conflict cu o lovitură devastatoare, având ca scop să zdrobească structurile de comandă şi control ale Rusiei, să-i deterioreze forţele de manevră şi, în general, să încerce să câştige un război din prima lovitură. Şi acest lucru a fost supradimensionat: pentru orice îngrijorare a Occidentului că ruşii au o nouă abordare conceptuală care le dă un avantaj redutabil, ruşii au, la rândul lor, tendinţa de a supraestima capacitatea tehnologiilor militare occidentale. În orice caz, asta a dat o mai mare importanţă misiunii de apărare aeriană a VKS, şi este semnificativ că recentele exerciţii militare masive *Zapad*, care se ţin la fiecare patru ani în vestul Rusiei şi în Bielorusia, au început cu un MRAU „albastru“ simulat, la care apărătorii „roşii“ trebuie să reziste, pe care trebuie să-l respingă ori, în cel mai rău caz, să-l îndure, înainte de a trece la un contraatac.

Unităţile Forţelor Terestre au propriile elemente integrale de apărare aeriană, în timp ce forţele PVO-PRO nu sunt un avantaj pe câmpul de luptă, ci unul strategic, desfăşurând atât interceptoare, cât şi sisteme de rachete cu rază lungă de acţiune lansate de la sol S-350, S-400 şi S-500, suplimentate de sisteme cu rază scurtă de acţiune, precum *Panţir*-S1 (SA-22), un vehicul mobil care are propriul radar, precum şi două tunuri de 30 mm şi 12 rachete. În MRAU iniţial, rolul lor e de a se asigura că structurile de comandă care pot aduna şi coordona forţele de pe câmpul de luptă supravieţuiesc suficient de mult pentru a întoarce conflictul în favoarea lor, mai ales dacă inamicul începe să ducă lipsă nu doar de rachete, avioane şi piloţi, ci şi de informaţiile necesare pentru a-şi lansa loviturile, de la

reţele de comunicaţii la radare.

În acest scop există o susţinută campanie de modernizare a flotei de avioane de vânătoare a Rusiei. Punctul principal vor fi agilele avioane de vânătoare Su-30SM2 şi Su-35S, dezvoltări ale avionului încercat în luptă Su-27 Flanker, suplimentat de mai uşorul MiG-35, deşi se pare că există mai puţin entuziasm pentru această versiune modernizată a lui MiG-29 Fulcrum, iar starea de fapt pare să fie păstrarea în activitate a biroului de proiectare Mikoian-Gurevici. Până la urmă, avionul de vânătoare invizibil Su-57 intră în folosinţă, fiind comandate deja 76 de bucăţi, deşi nu există un semn clar dacă va fi atins termenul-ţintă de desfăşurare până în 2025 a unui regiment întreg de 24.

Pumnul patriei-mamă

Recunoscând ameninţarea venită din partea mijloacelor aeriene occidentale, ruşii au depus mult efort în dezvoltarea propriilor capacităţi de atac. Într-o măsură considerabilă, modul lor de a gândi în legătură cu folosirea acestor forţe îşi are rădăcinile în strategia sovietică. Noţiunea de „luptă în adâncime“, lansată pentru prima dată de mareşalul Mihail Tuhacevski în anii ’20, considera că lupta pentru victorie nu se poartă doar în prima linie, ci şi prin lovirea şi ruperea forţelor inamicului în întreaga adâncime a câmpului de luptă, căutând în principal să-i distrugă capacitatea de a coordona şi a reacţiona, şi să întrerupă liniile de comandă şi aprovizionare. Aşa se explică, de exemplu, entuziasmul manifestat de sovietici pentru paraşutiştii care pot să aterizeze în spatele liniei de contact. Iniţial a fost ceva care se putea realiza în primul rând prin atacuri terestre majore adânc în teritoriul inamic, dar în anii ’70 un alt gânditor militar inovator, mareşalul Nikolai Ogarkov, a analizat modul în care rachetele cu rază lungă de acţiune, muniţiile de precizie şi atacurile aeriene pot fi folosite pentru a suplimenta Grupul Operaţional de Manevră, de nivel corp de armată, la sol.

Sovieticilor le lipsea capacitatea de a construi, atât calitativ, cât şi cantitativ, muniţii de precizie adecvate pentru ca aceasta să prindă cu adevărat rădăcini (într-o anumită măsură, Rusia încă duce lipsă), bazându-se în schimb pe o consistentă forţă aeriană tactică şi pe artilerie. Dar modul în care tehnologia Aliaţilor a oferit un avantaj decisiv în timpul campaniei *Furtună în deşert* din 1991 în Irak a arătat clar cât de importantă poate fi aceasta. În anii ’90, teoreticienii militari ruşi au scris despre puterea „războiului noncontact“ cu rază lungă de acţiune, dar forţelor armate le lipseau fondurile şi o conducere care să se ocupe de acest aspect. De atunci, ruşii au făcut eforturi pentru a recupera decalajul şi, deşi mare parte din asta are legătură cu sistemele cu rază lungă de acţiune precum rachetele tactice *Iskander* ori racheta de croazieră lansată din aer Kh-101, acest lucru ne demonstrează importanţa puterii aeriene pe câmpul de luptă.

Capacităţile de sprijin aerian apropiat pe câmpul de luptă ale VKS sunt bine reprezentate mai ales de demodatul, dar încă eficientul avion cu reacţie Su-25, precum şi de o gamă largă de tipuri de elicoptere. Su-25 *Grach* (Corb) e în folosinţă din 1981 şi, în pofida diverselor îmbunătăţiri, îşi arată vârsta. Totuşi, e un avion solid şi eficient, un demn

descendent al legendarului Il-2 *Sturmovik*, renumit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Deşi au existat discuţii să fie înlocuit cu un nou avion cu reacţie de atac la sol, în practică, pentru moment, elicopterele sunt cele care preiau controlul. Bătrânul ucigaş este Mi-24/35, tancul zburător (cod NATO Hind – Căprioara), un elicopter de asalt şi pentru transportarea trupelor. Cu toate astea, principalul rol de atac la sol este acum jucat de elicopterele de atac mai agile şi dedicate: Mi-24 (cod NATO Havoc) şi Ka-50/52, cu cele două rotoare cu contrarotaţie coaxială distinctive.

Despre bombardierele strategice vom discuta mai târziu, dar, în flota de bombardiere cu rază medie de acţiune, vechiul aparat standard din epoca sovietică, Su-24 (cod NATO Fencer – Duelist), este treptat înlocuit cu Su-34 (cod NATO Fullback – Fundaş), un avion de vânătoare-bombardament supersonic capabil să zboare pe orice vreme, dezvoltat pe baza avionului de vânătoare Su-27. Şi-a demonstrat capacităţile deasupra Siriei, cu o avionică mult mai bună decât cea a Su-24 şi posibilitatea de a transporta 8 tone de bombe, rachete şi proiectile. Su-24 va rămâne în folosinţă pentru câtva timp de acum înainte, însă, şi ca o soluţie paliativă, dată fiind continua penurie din Rusia de muniţii cu ghidaj de precizie şi de sisteme necesare pentru utilizarea eficientă a acestora, a fost echipat cu noul sistem de vizare SVP-24, care ţine cont de viteză, altitudine, vânt şi alte elemente care îi permit să arunce bombe „proaste“ şi ieftine aproape cu acurateţea celor „deştepte“, mai costisitoare.

Încărcătură grea

S-ar putea să nu fie la fel de pasionante ca interceptoarele de mare înălţime, avioanele care atacă la sol încărcate cu rachete şi bombardierele care scormonesc câmpul de luptă, dar cele aproximativ 225 de avioane de transport ale VTA nu sunt doar esenţiale pentru mobilitatea strategică deasupra acestei ţări imense, ci s-au dovedit de asemenea cruciale pentru o mai mare proiecţie de putere a Moscovei. În perioada de vârf, transportau 2.000 de tone de material pe zi spre Siria.[115] În plus, în ianuarie 2022, preşedintele Kazahstanului a solicitat intervenţia unui contingent de menţinere a păcii din partea OTSC (Organizaţia Tratatului de Securitate Colectivă, încercarea Moscovei de a crea un echivalent NATO eurasiatic) contra unor proteste ample care, pretindea el, mai degrabă neconvingător, erau mobilizate de terorişti străini. Faptul că paraşutiştii ruşi erau pe drum în câteva ore atestă nu numai rapiditatea lor, ci şi cea a VTA. Într-adevăr, avioanele de transport ruseşti au dus micile contingente bieloruse şi armene care au luat parte la acţiunea respectivă.

Cunoscută până în 2009 drept Armata 61 Aeriană a Comandamentului Suprem, VTA a încorporat de asemenea active de transport strategic aflate anterior în cadrul Marinei şi al Forţelor de Rachete Strategice, şi menţine o flotilă bazată pe patru tipuri de avioane. An-26 este un transportor tactic bimotor cu turbopropulsoare, care poate duce 40 de oameni sau o încărcătură sub 6 tone. Cvadrimotorul An-12, mai mare, poate transporta 100 de paraşutişti sau 20 de tone de marfă, şi a căpătat o infamă reputaţie în războiul sovieto–afgan, fiind numit „Laleaua Neagră“, căci aducea acasă şi trupurile soldaţilor

morţi. Il-76 este nava standard de transport greu, un avion cu reacţie robust de cursă lungă, capabil să deplaseze 126 de paraşutişti complet echipaţi, 145 de soldaţi sau 50 de tone de marfă, deşi este încă eclipsat de cele aproximativ 10 avioane transportoare de mari dimensiuni An-124 „Ruslan“ operaţionale în serviciu, fiecare putând transporta 880 de soldaţi sau 120 de tone.

Cu toate acestea, VTA, ca oricare dintre forţele aeriene ale Rusiei, îşi arată vârsta. Numărul de 225 de avioane se referă la cele care zboară încă – există probabil alte 100 trecute în registre, dar care nu mai zboară şi care probabil sunt folosite pentru piesele de schimb. Există poate încă 90 de Il-76 încă operaţionale, 40 de An-26 şi 56 de An-12, precum şi ultimele trei An-22 demodate, cu turbopropulsoare, pentru transport greu. Într-adevăr, mare parte din flota VTA îmbătrâneşte, şi este foarte greu să păstrezi aeronavele în stare de funcţionare, mai ales că avioanele Antonov au fost construite iniţial în Ucraina, aşa că obţinerea de noi componente este o provocare deosebită acum. În plus, calul de bătaie Il-76 este prost adaptat pentru o serioasă proiecţie a puterii. În timp ce An-124 poate încă să transporte trei tancuri în cala lui cavernoasă, orice este mai mare decât vehiculele deliberat discrete ale paraşutiştilor trebuie să fie demontat pentru a încăpea într-un Il-76. Deşi un nou Il-112V trebuie să-l înlocuiască pe tot mai demodatul An-26 ca navă standard de transport uşor, primul prototip s-a prăbuşit în august 2021, şi stadiul proiectului este neclar. Însă, în timp ce un Il-76MD-90A modernizat a fost dat în folosinţă din 2018, deşi s-ar putea să aibă o rază mai mare şi să fie puţin mai eficient, nu este mai mare. VTA va trebui să se bazeze foarte mult pe cele câteva An-124 în cazul unor viitoare operaţiuni de anvergură departe de Rusia şi de căile sale ferate.

Dronele

Poate că Rusia a realizat târziu care este deplinul potenţial al dronei, însă între timp a devenit un fan declarat, având mai bine de 500, de la micile drone de cercetare la aeronavele de luptă fără pilot, înarmate cu rachete. La început, dronele ruşilor au fost mediocre, ca să nu spunem mai mult, dar, după ce au observat cum a folosit Georgia în 2008 dronele israeliene Hermes 450, Moscova a optat să le cumpere pe cele israeliene. Mai întâi, în 2009 a cumpărat 14 drone Bird-Eye 400, I-View Mk 150 şi Searcher Mk II, iar în anul următor a încheiat un contract de 400 de milioane de dolari pentru licenţa de producere a Bird-Eye 400 şi Searcher Mk II sub denumirea de *Zastava*, respectiv *Forpost* (ambele, în mod derutant, se traduc cu „Avanpost“). A folosit asta pentru a galvaniza propria producţie internă. De atunci, dronele au direcţionat focul de artilerie asupra forţelor ucrainene din Donbas, au urmărit caravanele de aprovizionare ale rebelilor în Siria şi au apărut în mod regulat în transmisiunile peste măsură de entuziaste ale Zvezda („Steaua“), canalul TV deţinut de armată. Odată, în 2021, trei episoade succesive ale *Voennaia Priemka* („Acceptare militară“ – probabil mai bine tradus prin „Gradul militar“), pe care le-am urmărit, aveau segmente care exaltau capacităţile noilor drone ale Rusiei.

În urma scurtului război dintre Azerbaidjan şi Armenia din 2020, în care s-a discutat mult despre folosirea de către azeri a dronelor de fabricaţie turcească Bayraktar TB-2 pentru a lovi forţele armene aprovizionate de Moscova (deşi fără genul de sisteme integrate de apărare aeriană care protejează trupele ruseşti), s-a încercat în mod evident să se atingă o capacitate similară ori mai mare. Nu este vorba doar de a arăta dronele Rusiei,

precum cele de cercetare, *Forpost* şi *Orlan*-10, şi aeronavele de luptă fără pilot *Inohodeţ-RU* („Pacer“) şi Orion, care pot să arunce bombe sau să lanseze proiectile într-o ţintă. Este vorba şi despre noi capacităţi. Recent, un Orion a fost arătat doborând o altă dronă cu o rachetă aer-aer, deschizând o nouă eră a luptei între drone.

Acestea fiind zise, ruşii încearcă încă să-i prindă pe alţii din urmă, nu în ultimul rând din cauza lipsurilor şi deficienţelor în unele sisteme electronice şi avionice. Altius, drona lor de recunoaştere strategică cu rază lungă, este într-adevăr răspunsul Moscovei la drona americană RQ-4 Global Hawk, de exemplu. Totuşi, pe când RQ-4 este în uz din 2001, Altius este, în timp ce scriu, abia pe cale de a intra în folosinţă. La fel, deşi noul Suhoi S-70 *Ohotnik* („Vânător“), o aeronavă grea fără pilot invizibilă, arată impresionant în teorie, este încă în faza de prototip. Asta e în parte din cauza eternei probleme generate de asemenea proiecte constând în noi capacităţi şi trăsături, precum un nou ajutaj de motor mai puţin vizibil şi plat, adăugat în timpul procesului. Ideea e că va fi în stare să fie operabil cu Su-57 ori independent, dar nu este încă clar când va fi mai pregătit decât avioanele de vânătoare-bombardament invizibile Suhoi.

---

113. *Moskovskii Komsomoleţ*, 22 septembrie 2019.

114. Michael Kofman, „It’s Time to Talk About A2/AD: Rethinking the Russian Military Challenge“, *War On The Rocks*, 5 septembrie 2019.

115. *Moskovskii Komsomoleţ*, 22 septembrie 2019.

22. CONTESTAREA MĂRII

Amiral Kuzneţov este cea mai mare navă din marina Rusiei, singurul ei portavion şi o puternică unitate de luptă, care, pe lângă o escadrilă aeriană de 18 avioane Su-33 Flanker-D pentru superioritate aeriană, şase avioane multirol MiG-29K Fulcrum-D şi o combinaţie de elicoptere Kamov Ka-27 şi Ka-31, mai deţine 12 rachete balistice de croazieră antinave cu rază lungă de acţiune P-700 *Granit* (SS-N-19). Se pare că este de asemenea cea mai nenorocoasă navă din marina Rusiei.

A fost lansată în epoca sovietică, dar a devenit operaţională abia în 1995. Până şi numele ei este un ghid al schimbărilor politice din epocă. Mai întâi trebuia să fie numită *Riga*, după capitala Republicii Sovietice Socialiste Letone de atunci, apoi, după moartea liderului sovietic, *Leonid Brejnev*. Conducerea coruptă şi conservatoare a lui Brejnev a fost mult criticată în anii lui Gorbaciov, aşa că s-a decis ca nava să fie denumită *Tbilisi*, după capitala Georgiei. Cum dezmembrarea URSS era din ce în ce mai plauzibilă, părea că sfidezi soarta dacă numeşti nava după un oraş care peste puţin timp putea să nu mai fie sub controlul Moscovei, aşa că, în 1990, nava a fost redenumită *Admiral Flota Soveţkovo Soiuza N.G. Kuzneţov*, după amiralul flotei Nikolai Kuzneţov, apreciat comisar al poporului pentru Marină în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Kuzneţov are liniile agresive caracteristice ale unei nave de război sovietice şi a fost proiectat pentru o misiune diferită de cea a superportavioanelor SUA. În locul proiecţiei de putere „pe ape albastre“ în jurul lumii, a fost conceput în mare măsură spre a oferi sprijin aerian pentru apărarea apelor patriei-mamă – şi spre a scufunda omologii din NATO. Cu toate acestea, palmaresul său a fost mai degrabă puţin impresionant. În mod repetat, s-a stricat ori a suferit serioase avarii, de la defecţiuni ale motorului la evaporatoare stricate, aşa că în timpul misiunilor este întotdeauna însoţit de un remorcher, pentru orice eventualitate. Nu-l ajută nici faptul că turbinele cu aburi folosesc drept combustibil păcură de proastă calitate, cunoscută sub numele de *mazut*, care adesea scoate un fum dens, negru, aşa că pare în dificultate chiar când se deplasează cu viteză.

La doi ani după ce s-a alăturat flotei, *Kuzneţov* a ajuns înapoi în docuri pentru reparaţii majore, şi de atunci încoace a tot fost când în interiorul şantierelor navale, când în afara lor, deşi în unele cazuri pur şi simplu pentru îmbunătăţiri. În 2016–2017 a participat la Războiul din Siria şi, conform rapoartelor, aeronavele sale au efectuat 420 de misiuni de luptă, lovind 1.252 de ţinte ostile. Pe de altă parte, aşa cum am observat mai sus, a pierdut două avioane în accidente, şi o vreme acestea au zburat de fapt din Hmeimim. În 2017 totuşi, s-a întors în Flota Militară de Nord la Severomorsk. Avea nevoie de întreţinere şi modernizare suplimentare, dar problema pentru ruşi era că fusese construit în şantierul naval de la Nikolaev, de pe coasta ucraineană a Mării Negre, şi, cum Moscova şi Kievul erau în stare de război nedeclarat, nu putea să se întoarcă acolo. Rusia nu avea instalaţii de

reparaţii care să fie cu adevărat adecvate, şi putea oferi în cel mai bun caz docul uscat plutitor PD-50 de la Rosliakovo, lângă Murmansk.

La 30 octombrie 2018 însă, PD-50 s-a scufundat brusc, pe când *Kuzneţov* pleca de acolo. Una dintre macaralele docului a lovit puntea de comandă a portavionului şi a intrat prin ea. În 2019 a început lucrul pentru alăturarea a două docuri uscate, astfel încât să se creeze unul care să se poată potrivi cu cei 305 metri lungime ai navei. Apoi, în luna decembrie a acelui an, un incendiu serios a izbucnit pe navă: doi oameni au murit şi au fost provocate şi mai multe pagube care trebuiau reparate. Alte accidente, incidente nefericite şi cazuri de forţă majoră au făcut ca *Kuzneţov* să fie programat pentru a deveni din nou operaţional la sfârşitul anului 2023, cu o nouă avionică, o nouă centrală electrică şi, posibil, noi rachete. Putem bănui că o mulţime de amirali şi ingineri navali ţin pumnii strânşi.

La un anumit nivel, povestea aventurilor – sau mai degrabă a ghinioanelor – lui *Kuzneţov* ar putea fi considerată o dovadă că flota Rusiei este un tigru de hârtie (sau poate o orcă solubilă în apă), o forţă cu ambiţii care depăşesc cu mult capacităţile sale. Există un oarecare adevăr în asta, deşi, sincer, navele tuturor suferă avarii şi au nevoie de modernizări regulate, chiar dacă nu întotdeauna cu frecvenţa frapantă din cazul lui *Kuzneţov*. Totuşi, sunt foarte grăitoare designul şi rolul lui distinctiv, precum şi modul în care Moscova continuă să-l repare, în pofida unor sugestii că ar fi mai bine să reducă pierderile marinei şi să-l retragă sau să-l pună în vânzare. La urma urmei, asta s-a întâmplat cu nava-soră planificată, *Variag*, a cărei carenă a fost vândută până la urmă de ucraineni Chinei, care au pus-o în funcţiune cu numele *Liaoning*. Mai degrabă, în felul său, saga navei *Kuzneţov* ilustrează viziunea particulară a Rusiei privind flota ei, viziune cu rădăcini adânci în geografia sa, precum şi în istoria sa şi în ambiţiile sale curente.

Niciodată o putere maritimă

Aşa cum îi stă bine unei ţări care în cea mai mare parte a istoriei sale nu a avut porturi în ape calde, extinzându-se în schimb de-a lungul unei substanţiale fâşii din Eurasia, Rusia nu a fost niciodată cu adevărat o putere maritimă. În secolul al XVII-lea, Petru cel Mare a fost primul ţar care a făcut din asta în mod serios o prioritate, atât pentru că Rusia era din ce în ce mai mult o putere la Marea Baltică şi Marea Neagră, cât şi datorită propriei fascinaţii faţă de ambarcaţiuni. Acesta a fost, în parte, un proiect al vanităţii şi, odată cu moartea lui în 1725, a rămas la acest stadiu până la jumătatea secolului al XVIII-lea, când totul s-a schimbat nu în ultimul rând din cauza rivalităţii în creştere cu Imperiul Otoman. În timpul legendarului amiral Fiodor Uşakov, căruia i se spunea cu respect chiar şi printre turci „Uşak Paşa“, şi care nu a pierdut nici una dintre cele 43 de bătălii pe care le-a comandat ca amiral, puterea şi prestigiul Marinei Imperiale Ruse au crescut cu siguranţă. (În treacăt fie spus, Uşakov a fost canonizat în 2001 de Biserica Ortodoxă Rusă şi declarat sfântul protector al flotei de bombardiere strategice.)

La începutul secolului al XIX-lea, Marina Imperială avea Flota din Marea Baltică şi

Flota din Marea Neagră, precum şi flotilele din Marea Caspică, Marea Albă şi Marea Ohotsk. Navigatorii ei înconjurau globul pământesc. Totuşi, aşa cum Războiul Crimeii (1853–1856) a scos în evidenţă înapoierea armatei ruse în comparaţie cu armatele britanică şi franceză, acelaşi lucru era adevărat şi în legătură cu marina. Nu a făcut încercări serioase de a lupta pe mare, iar marinarii au fost în schimb mutaţi în infanterie. După acest război au existat tentative de modernizare, însă întotdeauna limitate de o lipsă de fonduri şi de tehnologie – dar şi de foarte reala întrebare: câtă prioritate ar trebui acordată marinei, în comparaţie cu armata?

În esenţă, marina Rusiei trebuia să fie în primul rând regională, nu globală, principalele ei misiuni fiind apărarea coastei şi proiecţia de putere în mările din imediata vecinătate a patriei-mamă. Asta a continuat şi în epoca sovietică, personalul naval fiind adesea înrolat în infanterie în primele zile disperate ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Într-adevăr, primul ordin de a trage asupra unui avion german care ataca a venit de la şeful Statului-Major al Flotei Mării Negre, contraamiralul Eliseev. După război, când URSS a dobândit noul statut de superputere mondială, s-au făcut noi eforturi pentru a extinde raza de acţiune a Flotei Roşii, dar asta a fost din nou o misiune secundară.

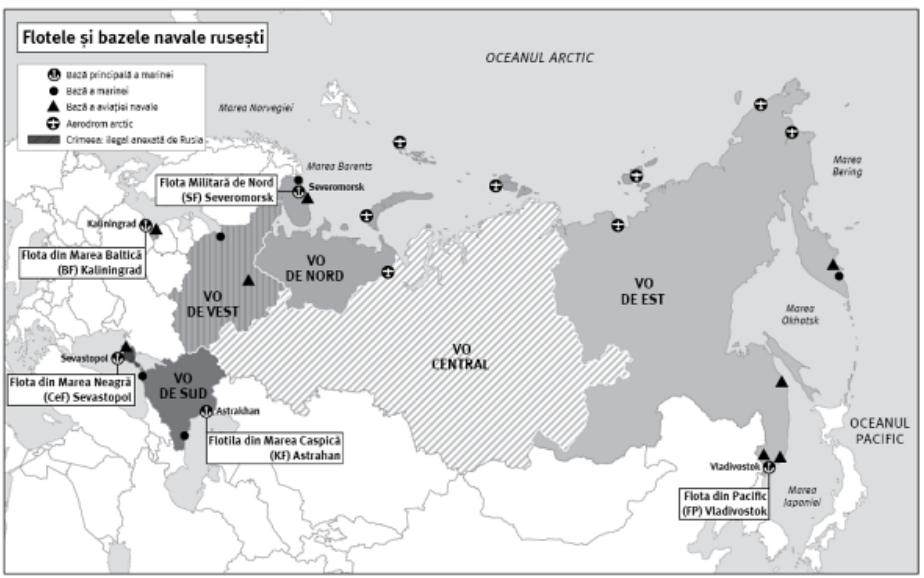
A fost grăitor, la urma urmei, că prima prioritate era construirea unei flote de submarine – scopul fiind mai ales să refuze accesul în apele sovietice şi apoi să perturbe operaţiunile navale ale inamicului şi liniile de aprovizionare ale acestuia. Puternicul şi grijuliul am. Serghei Gorşkov, comandantul suprem al flotei de război în cea mai mare parte a perioadei postbelice (1956–1985), a pledat constant pentru o flotă de submarine şi o flotă de suprafaţă lărgite, precum şi pentru o flotă de „ape albastre“, care să străbată oceanele. Liderul sovietic Nikita Hruşciov s-a opus însă adesea acestor proiecte, pe care le socotea grandioase şi scumpe, iar anii ’60 au fost martorii unor tăieri de buget. Cu toate acestea, Gorşkov a insistat şi, în timpul lui Leonid Brejnev, succesorul lui Hruşciov, planurile sale au coincis cu dorinţa tot mai mare a Kremlinului de a proiecta puterea sovietică peste tot în lume – şi mai ales de a intra în competiţie cu Marina SUA pentru controlul asupra oceanelor. Bineînţeles, asta nu a fost niciodată o propunere viabilă, dată fiind disproporţia dintre economiile Uniunii Sovietice şi SUA şi continua preeminenţă a puterii terestre în calculele Moscovei, însă, la retragerea lui Gorşkov în 1985, flota sovietică se afla în perioada de vârf, cu mai bine de 1.500 de nave, printre care crucişătoarele nucleare din clasa *Kirov* şi submarinele lansatoare de rachete balistice din clasa *Akula* („Rechinul“), ambele cele mai mari nave din clasa lor din lume.

Ruginit, reconstruit

Bineînţeles, sfârşitul anilor ’80 şi anii ’90 au reprezentat o perioadă de contracţii masive şi declin, ca rezultat al nefolosirii şi neglijenţei. O problemă anume, care s-a întors să bântuie atât Moscova, cât şi Kievul în 2014, a fost: ce să facă oare cu Flota Mării Negre (CeF: *Cernomorski Flot*)? La urma urmei, divizarea celei mai mari părţi a marinei sovietice în 1992 a fost relativ simplă. Înţelegerea era ca forţele să rămână noului stat pe solul căruia

îşi aveau baza (a existat o excepţie în legătură cu instalaţiile nucleare, despre care se discută mai jos), dar, cum statele baltice erau deja independente, cea mai mare parte a flotei s-a îndreptat spre porturile ruseşti. Excepţie a făcut Flota Mării Negre, una dintre cele mai importante, care îşi avea baza la Sevastopol, în Peninsula Crimeea. Majoritatea marinarilor însă voiau să fie ruşi – şi Moscova însăşi nu dorea să renunţe la partea leului din flotă în favoarea Ucrainei, care, să fim cinstiţi, nu îşi putea permite să o întreţină. Mai mult decât atât, pierderea tuturor posturilor CeF din Crimeea lăsa Rusia cu aproape nici un element în Marea Neagră. Tensiunile din cadrul flotei între cei care profesau loialitatea faţă de Moscova şi cei care doreau să se alăture noii marine ucrainene au crescut şi, anticipând evenimentele de mai târziu, au început să-i stârnească pe naţionaliştii proruşi din Crimeea.

După lungi negocieri, cu o scurtă şi inconfortabilă stabilire a unei flote comune (deşi sub un amiral rus), în 1997 s-a hotărât o separare adecvată, în urma căreia majoritatea CeF a trecut la Moscova, care a încheiat de asemenea un contract de închiriere a unor facilităţi portuare şi a unui teren auxiliar în Crimeea. La început, înţelegerea a fost până în 2017, apoi s-a extins până în 2042, cu opţiuni pentru extinderi viitoare. Totuşi, a fost întotdeauna o soluţie temporară foarte neplăcută. Naţionaliştii ucraineni, nu fără temei, nu erau mulţumiţi de ideea bazelor străine pe teritoriul lor. Ruşii, în egală măsură, nu erau mulţumiţi că trebuie să depindă de bunăvoinţa unui guvern cu care nu aveau relaţii întotdeauna bune. Neîndoielnic, seminţele lui 2014 au fost sădite în 1997 – şi chiar în 1991.



În orice caz, epoca Putin a fost o epocă a reconstrucţiei – până la un punct. Marina nu a reprezentat în mod clar o prioritate pentru el, în ciuda faptului că tatăl său servise la început pe un submarin sovietic. Într-adevăr, în anii 2000, majoritatea alocărilor de la buget pentru construcţiile navale erau menite să consolideze capacitatea nucleară a Rusiei,

fiind cheltuite pe dezvoltarea submarinului din clasa *Borei* şi a rachetei balistice R-30 *Bulava* („Ghioaga“), lansate de pe submarin. În următorul deceniu, o mai mare parte din bugetul de aprovizionare a mers la marină: 25% din total, în comparaţie cu 15% pentru Forţele Terestre. Deşi asta a avut fără îndoială un impact major asupra industriei, construirea de nave necesită timp, mai ales când industria însăşi s-a aflat în marasm timp de mai mulţi ani. Abia în ultimii ani ai deceniului a început să se simtă, şi probleme precum pierderea turbomotoarelor pe gaz făcute în Ucraina au încetinit de asemenea progresul unor proiecte mai mari.

În Programul de Înarmare a Statului pentru 2011–2020 erau planificate 54 de nave şi 24 de submarine care să fie livrate până în 2020. De fapt, au reuşit să fie gata mai puţin de jumătate, iar producţia a trecut la vase mai mici. La drept vorbind, asta s-a întâmplat în parte pentru că au fost construite primele nave cu design complet nou, ceea ce tinde să dureze mai mult decât reproducerea lor ulterioară, însă acest program ambiţios stagnează. Kremlinul este de asemenea prudent când vine vorba de planurile excesiv de grandioase ale amiralilor. În 2012, de exemplu, am. Viktor Cirkov, pe atunci comandant suprem al marinei, şi-a conturat scopurile până în 2050, incluzând nu doar unul, ci o serie de portavioane cu punte completă, ce urmau să fie inima forţelor operaţionale din ocean. În timp ce scriu aceste rânduri, este o idee despre care conducerea nu vorbeşte deloc.

Organizarea

Marina este împărţită în patru flote şi o flotilă, subordonate districtelor militare corespunzătoare, şi Flota de Nord, care în 2014 a devenit Comandament Strategic Unit de sine stătător, pentru a reflecta importanţa tot mai mare a Nordului Îndepărtat.

Flota Mării Baltice (BF: *Baltiiski Flot*), cu baza în exclava Kaliningrad, face parte din Districtul Militar de Vest. Este de asemenea cea mai mică flotă, reflectând poate faptul că ar fi dificil să operezi foarte încrezător în Marea Baltică în timp de război. Asta a determinat şi natura reconstrucţiei sale, care s-a concentrat asupra corvetelor mai mici şi a navelor lansatoare de rachete, inclusiv din noua clasă *Karakurt* semiinvizibilă, care au doar 67 de metri lungime, dar cu toate acestea poartă tuburi pentru opt rachete balistice supersonice antinave *Kalibr* sau *Oniks*, precum şi un suport de lansare pentru o dronă *Orlan*-10. Pe de altă parte, dat fiind că oraşul Kaliningrad a devenit o bază avansată pentru armata rusă, nu este surprinzător că BF are de asemenea o componentă puternică de apărare aeriană şi de coastă. Prima e bazată în jurul unei divizii de rachete sol-aer S-400 şi a Diviziei 34 Mixte Aviaţie Navală, care operează atât interceptoare, cât şi avioane de atac. Cea de-a doua include o brigadă rachete antinave, cu sisteme *Bal* şi *Bastion*, Brigada 336 Independentă Infanterie Marină şi o unitate navală *Speţnaz*, iar Kaliningrad adăposteşte şi Corpul 11 Armată, cu Divizia 18 Infanterie Motorizată Gardă, Regimentul 7 Independent Infanterie Motorizată Gardă şi două brigăzi de artilerie.

Flota Mării Negre (CeF: *Cernomorski Flot*), cu baza încă la Sevastopol, în Crimeea, face parte din Districtul Militar de Sud şi are sarcina de a proiecta putere nu numai în

Marea Neagră, ci şi în Marea Mediterană; în acest scop, din 2013 a inclus de asemenea Formaţiunea Operaţională Permanentă a Marinei Ruse din Marea Mediterană, care, probabil spre uşurarea tuturor, este în general cunoscută, simplu, ca Escadra Mediteraneeană. Aceasta este alcătuită în principal din vase ale CeF, dar în mod regulat include şi vase din alte flote, atât pentru a uşura povara asupra unei singure flote, cât şi pentru a le da celorlalte o şansă de a câştiga experienţă. Iniţial includea până la 15 nave – cel puţin şase combatante şi restul vase de sprijin –, dar a fluctuat în dimensiune de la 10 la 20, conflictul sirian oferind un motiv întemeiat de a se extinde şi a construi o bază la Tarsus, pe coasta siriană. De altfel, CeF a avut parte de multă acţiune, căci a trimis nave pe coasta Abhaziei şi a debarcat trupe în timpul Războiului din Georgia din 2008, a jucat un rol-cheie în anexarea Crimeii din 2014, a susţinut intervenţia siriană şi s-a angajat în războiul din Ucraina din 2022, unde şi-a văzut nava-amiral, crucişătorul purtător de rachete *Moskva*, scufundându-se în acţiune.

Flotila Mării Caspice (KF: *Kaspiiskaia Flotilia*), separată, e de asemenea subordonată VO de Sud. Deşi relativ mică, cu 9 corvete şi 15 canoniere şi dragoare de mine, este totuşi cea mai puternică formaţiune navală din Marea Caspică, ale cărei ape Rusia le împarte cu Azerbaidjan, Iran, Kazahstan şi Turkmenistan; corvetele sale au lansat chiar rachete de croazieră *Kalibr* până în Siria. Două divizii de rachete antinave sunt, se pare, suficiente şi esenţiale pentru controlul mării la orice oră. Ca parte a unei modernizări generale a flotilei, în 2020 baza acesteia a fost mutată de la Astrahan la Kaspiisk, iar regimentul ei de infanterie marină a primit tancuri noi T-72B3.

Flota din Pacific (TF: *Tihookeanski Flot*), cu baza la Vladivostok, face parte din Districtul Militar de Est. În anii ’90 a suferit cel mai mult din cauza lipsei de resurse şi de atenţie, căci se părea că are o importanţă strategică mai mică în acea vreme. Până în anii 2010 abia dacă a fost capabilă să opereze ca o flotă. De atunci a primit un număr de nave noi – culmea, chiar amploarea neglijării precedente a făcut să fie acum una dintre cele mai moderne formaţiuni, fiindcă multe dintre vechile nave pur şi simplu nu au putut fi modernizate. Totuşi, încă este relativ dependentă de vasele mai mici. Cea mai mare navă a ei este nava-amiral *Variag*, un crucişător purtător de rachete din clasa *Slava*, şi aceasta are doar un singur distrugător şi trei fregate, dar 16 corvete şi 32 de ambarcaţiuni lansatoare de rachete, nave de patrulare şi dragoare de mine, alături de nave de desant şi de sprijin. TF are de asemenea patru submarine cu propulsie nucleară lansatoare de rachete, alte cinci submarine cu propulsie nucleară şi opt submarine diesel. Dată fiind dimensiunea ariei sale de operare, ca şi necesitatea specifică de a patrula în apele din jurul Kamceatkăi şi al disputatelor Insule Kurile, TF a fost de asemenea una dintre primele care au utilizat dronele pentru recunoaştere maritimă, zburând de la baza Elizovo din Kamceatka.

Flota de Nord (SF: *Severnîi Flot*), după cum am menţionat, este componenta centrală a Districtului Militar de Nord. Cu baza la Severomorsk, la Marea Barents, are şi componente terestre şi aeriene (Corpul 14 Armată şi Armata 45 Aviaţie şi Apărare Antiaeriană) şi este responsabilă pentru regiunile Murmansk şi Arhanghelsk, ca şi pentru Republica Komi şi Districtul Autonom Neneţia. Cu toate acestea, misiunile sale principale sunt să susţină flota de submarine cu rachete nucleare a Rusiei din apele nordice – să ţină submarinele de vânătoare străine departe de „bastioanele“ propriilor submarine lansatoare

de rachete – şi, mai mult, să securizeze mările îngheţate, dar a căror gheaţă se mai şi topeşte, aflate de-a lungul graniţelor de nord ale ţării.

SF este de asemenea chemată, într-o manieră disproporţionată, să execute misiuni sub pavilion, nu în ultimul rând pentru că are trei dintre relativ puţinele nave cu propulsie nucleară de suprafaţă ale Rusiei, cele mai apte să execute misiuni la distanţe foarte mari: crucişătoarele din clasa *Kirov*, *Piotr Velikii* („Petru cel Mare“) şi *Amiral Nahimov*, precum şi portavionul *Kuzneţov*. Adevărata forţă de lovire a SF se află în contingentul submarin. Este vorba despre 28 de nave din patru divizii submarine (a 11-a, a 18-a, a 24-a şi a 31-a), şi alte opt în construcţie. Dintre acestea, nouă sunt submarine cu propulsie nucleară lansatoare de rachete strategice, inclusiv *Dmitri Donskoi*, prima navă din clasa *Akula* („Rechinul“) (cunoscută drept clasa *Taifun* în cod NATO), care a fost de asemenea un banc de încercări pentru noile rachete balistice RSM-56 *Bulava* („Ghioaga“). Încă patru sunt submarine cu propulsie nucleară lansatoare de rachete de croazieră, zece, submarine de atac cu propulsie nucleară şi cinci, submarine diesel de atac silenţioase, dar cu rază scurtă de acţiune. Împreună, ele reprezintă o puternică forţă de lovire, deşi trebuie observat că multe dintre navele purtătoare de rachete încep să fie demodate şi curând vor trebui să fie înlocuite.

Dar la ce serveşte?

Oricum, în ciuda tuturor acestor noi nave şi a activităţii în creştere, este important să fie recunoscute limitele marinei de azi a Rusiei. La urma urmei, misiunile oficiale sunt, în ordinea priorităţii:

– Să descurajeze utilizarea ori ameninţarea forţei militare împotriva Rusiei.

– Să afirme suveranitatea naţională în apele interne şi teritoriale, precum şi drepturile Rusiei la zona ei economică exclusivă şi libertatea apelor internaţionale.

– Să asigure securitatea activităţii economice maritime în Oceanul Planetar.

– Să menţină o prezenţă navală în Oceanul Planetar prin promovarea şi demonstrarea capacităţilor militare.

– Să participe la acţiuni militare, de păstrare a păcii şi umanitare, susţinute de comunitatea mondială, care răspund intereselor statului.

Este un impresionant – şi explicit – ansamblu defensiv de roluri. În timp ce, desigur, dispozitivul de securitate al Rusiei „ofensiv defensiv“ înseamnă că operaţiunile agresive pot fi lansate în numele descurajării ori protecţiei patriei-mamă, limbajul spune clar că nici noua marină a Rusiei nu îşi propune şi nici nu este în stare să joace genul de rol asumat de Marina SUA. Nu va deveni o serioasă forţă de „apă albastră“ (de larg) capabilă să intre în competiţie pentru Oceanul Planetar. Nu are reţeaua mondială de baze navale necesare: în prezent are numai Tartus în Siria, şi, deşi deţine drepturi de acostare şi aprovizionare în alte porturi, este discutabil dacă acestea se vor menţine în vreme de război. Dincolo de asta, îi lipsesc şi vasele de război moderne, cu rază lungă de acţiune, capabile să reprezinte forţe autonome credibile.

Într-adevăr, într-un conflict la scară mare, este mai probabil ca marina, cel puţin combatanţii de suprafaţă, să se sperie de ameninţarea NATO şi să fie forţată să se adune sub protecţia rachetelor forţelor terestre şi a aviaţiei. Îmi amintesc că odată am auzit un ofiţer de marină rus care era ataşat militar în străinătate recunoscând cu tristeţe că „dacă

nu am avea superioritate aeriană, marina Italiei“ – care, sincer, este suficient de mare şi de competentă – „ar putea să ne alunge din Mediterana“. În cel mai bun caz, pot spera să închidă anumite puncte maritime strategice, precum cele trei strâmtori daneze care fac legătura între Marea Baltică şi Marea Nordului, şi să ţină forţele NATO – în principal, SUA – departe de coastele Rusiei. Nu în ultimul rând pentru că în cadrul preocupării referitoare la ameninţarea unui atac aerian masiv cu rachete (MRAU) există o îngrijorare anume în legătură cu rachetele de atac terestru de pe nave, cum ar fi îndrăzneaţa Tomahawk americană. În cele mai negre scenarii îşi fac loc şi salvele lansate de pe submarinele americane, precum şi flotele care sunt protejate de scuturi antirachetă şi stau departe de sistemele de apărare integrate aeriene şi de suprafaţă din Rusia, lovind infrastructuri civile şi militare fără a putea fi atinse.

Asta ne ajută să explicăm unele priorităţi ale ruşilor. Au un arsenal masiv de mine, de exemplu, bine adaptate pentru a încerca să interzică anumite porţiuni de mare unui inamic prea încrezător în propriile forţe. Rachete supersonice cu rază lungă de acţiune şi chiar rachetele hipersonice, care au şansa de a scufunda nave de mare valoare şi care cel puţin pot sili inamicul să stea deoparte. Submarine, dintre care unele sunt bine echipate şi avansate şi care, din nou, reprezintă o ameninţare directă la adresa navelor inamice şi, prin prezenţa lor *potenţială*, influenţează totodată intenţiile şi deplasarea acestora.

În schimb, în vremea lui Putin, Rusia a construit ceea ce este în mod neoficial clasificat drept o marină de „apă verde“. Nu este doar una de „apă brună“, limitată la apele litorale puţin adânci; visurile la o flotă de „apă albastră“ (de larg), capabilă să proiecteze putere peste oceane, sunt însă nerealiste. În schimb, poate stăpâni apele de coastă şi opera în mările deschise din apropiere, dar nu prea departe şi nici în mod necesar prea încrezător. Poate să ia parte la operaţiunile multinaţionale antipiraterie din largul Cornului Africii, să arboreze pavilionul pe oceanele Pacific şi Atlantic şi să se poziţioneze ca putere maritimă mondială, dar acesta este un domeniu în care ruşii nu-şi ascund incapacitatea de a rivaliza cu NATO.

23. PROIECŢIA DE PUTERE: BERETELE ALBASTRE ŞI NEGRE

Cu siguranţă 2 august era ziua în care o mulţime de poliţişti din Rusia primeau multe ore suplimentare. Probabil încă mai este aşa. Acea zi este *Den Vozduşno-Desantnîh Voisk* – Ziua Trupelor Aeropurtate – şi, fie că te afli în Piaţa Palatului din Sankt-Petersburg, în Parcul Gorki din Moscova ori în pieţele şi la monumentele militare din toată Rusia (şi în multe state postsovietice, de altfel), vei vedea grupuri de paraşutişti în exerciţiul funcţiunii şi mai ales în retragere, cu beretele lor azurii şi tricourile *telniaşka* în dungi orizontale albe şi albastre, pălăvrăgind, cântând, bălăcindu-se în fântânile publice, depănând amintiri şi, desigur, bând. O şansă de a-i onora pe curajoşi, a-i plânge pe cei căzuţi şi a face curse prin oraş în maşini care arborează steaguri albastre şi verzi şi uneori chiar false turele.

Poate fi o petrecere destul de gălăgioasă, care se termină cu încăierări cu OMON, poliţia pentru prevenirea şi controlul revoltelor, dar a devenit mai calmă în ultimii ani, nu în ultimul rând pentru că statul a început să o recunoască şi deci s-o adopte. Acum poţi vedea la manifestare soţii şi prietene, adesea îmbrăcate în *telniaşki* asortate; poţi cumpăra chiar salopete cu aceleaşi dungi pentru bebeluşi şi hăinuţe potrivite pentru căţei. Pepenii verzi au devenit, din cine ştie ce motiv, obligatorii, fiind adesea oferiţi gratuit de autorităţile locale. Nimic nu îi face pe aceşti foşti paraşutişti musculoşi, gălăgioşi şi ameţiţi să arate mai puţin intimidanţi decât să-i vezi pe toţi ţinând în braţe nişte pepeni uriaşi.

Rusia are zile pentru tot felul de profesii şi arme din serviciul militar, şi acestea au o semnificaţie aparte, nu sunt doar stratageme de marketing pentru vânzarea unor felicitări banale. Chiar şi aşa, nu vei vedea conductori de tren (1 august) distrându-se în fântânile publice, asistenţi sociali (8 iunie) încăierându-se cu poliţia sau inspectori fiscali (21 noiembrie) aşteptând să primească fructe gratis. Într-adevăr, există zile speciale pentru fiecare element al armatei, de la submarine (19 martie) la operatori radio (15 aprilie). Dar Ziua Paraşutiştilor este deosebită, nu numai ca o expresie a cultului Rusiei pentru hipermasculinitate, ceva intensificat de politica suveranităţii şi naţionalismului dusă de Putin la bustul gol, nu pur şi simplu datorită spiritului macho de clan şi de corp al paraşutiştilor, ci şi tot mai mult datorită unui sentiment că ei – şi celelalte forţe de proiecţie a puterii capabile să opereze uneori mult dincolo de graniţele ţării – sunt adevărata expresie a statutului de mare putere.[116]

De fapt, când a venit la putere Putin, prioritatea era păstrarea a ceea ce avea Rusia şi apărarea patriei-mamă, fie de insurgenţii ceceni, fie de o altă ameninţare de dincolo de graniţă. Deşi armele nucleare erau garantul extrem, ele sunt nişte instrumente prea dure, prea periculoase pentru orice în afara unei ameninţări existenţiale, aşa că reformarea

armatei convenţionale era crucială. Putin a devenit însă tot mai ambiţios: nu era pur şi simplu o chestiune de a menţine graniţele, ci de a fi în stare să afirme şi să apere interesele Rusiei dincolo de acestea. De la Războiul din Georgia din 2008 şi operaţiunile antipiraterie din largul coastelor Cornului Africii, care au început în acelaşi an, la ocuparea Crimeii şi intervenţia din Donbas din 2014, desfăşurarea din Siria din 2015 şi invazia în Ucraina din 2022, Moscova a fost tot mai dornică să-şi proiecteze puterea peste hotare.

Pentru a stabili statutul Rusiei atât de putere mondială, cât şi de hegemon regional şi garant al securităţii în cea mai mare parte a Eurasiei postsovietice, ea menţine substanţiale forţe de intervenţie: Trupele de Asalt Aeropurtate (VDV: *Vozduşno-Desantnîie Voiska*), Infanteria Marină (MP: *Morskaia Pehota*) şi forţele speciale *Speţnaz* (precum şi tot mai multe Companii Militare Private neclare şi ambigue, pe jumătate private, pe jumătate statale). Fiind cel mai bine echipate şi profesioniste unităţi din cadrul armatei, compuse în principal din soldaţi voluntari, ele reprezintă elementele de vârf ale armatei Rusiei. Altădată, erau adesea trimise – şi în mod bizar prost folosite – ca infanterie uşoară în Cecenia şi în alte părţi, pur şi simplu pentru că instruirea şi spiritul combativ făceau din ele singurele unităţi pe care te puteai baza. Acum, că restul Forţelor Terestre sunt tot mai competente, ele pot fi folosite în misiunile pentru care au fost pregătite: proiecţie de putere, reacţie rapidă şi haos în spatele liniilor.

„Nimeni în afară de noi!“

Nikto krome nas, „Nimeni în afară de noi“, este sloganul VDV, şi încă unul grandilocvent, potrivit pentru un serviciu care poate pretinde că este unul dintre primele de felul său. Sovieticii au fost pionieri ai războiului paraşutiştilor. În timp ce *Fallschirmjäger* din Germania au fost creaţi în 1936, iar British Parachute Regiment în 1940, sovieticii au executat primele sărituri experimentale în 1930, au pus bazele unui Detaşament de Desant Motorizat al Aviaţiei de dimensiunile unei companii în anul următor, iar în 1932 aveau o întreagă brigadă aeropurtată. Operaţiunile acestora au fost probabil destul de primitive – la început trebuiau să se urce pe aripile avionului pentru a sări –, dar se potriveau bine cu stilul agresiv de „purtare a războiului în adâncime“ iniţiat de teoreticieni militari precum mareşalul Mihail Tuhacevski. Ideea era ca unităţile aeropurtate să lovească departe în spatele liniei de front a inamicului, să-i taie liniile de aprovizionare, să-i atace bazele şi să răspândească haos şi groază.

Această misiune a continuat în epoca postbelică, când VDV au devenit executanţii politici ai Kremlinului în străinătate. Ei au condus Operaţiunea *Vârtejul*, suprimarea revoluţiei antisovietice din 1956 din Ungaria, şi Operaţiunea *Dunărea*, invadarea Cehoslovaciei din 1968 pentru a pune capăt Primăverii de la Praga. Au jucat un rol crucial nu doar în invazia iniţială a Afganistanului în 1979, ci în întregul război, care a durat zece ani. Dintre cei 65 de militari sovietici care au primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice pentru felul în care s-au comportat în Afganistan, peste o treime proveneau din VDV.

În anii ’90, deşi ministrul apărării Graciov a fost unul dintre ei, au fost din nou forţaţi

să-şi asume o sarcină disproporţionată în Primul Război din Cecenia şi în desfăşurările din Balcani. Au suferit de asemenea reduceri, în ciuda faptului că ex-paraşutistul şi, pentru scurt timp, secretarul Consiliului de Securitate Aleksandr Lebed a fost aproape de a începe o rebeliune din această cauză. În scurta perioadă în care a fost ministru al apărării, gen. Igor Rodionov a încercat să raţionalizeze serviciile şi a propus o reorganizare, care de fapt ar fi dus la subordonarea paraşutiştilor Forţelor Terestre, însă Lebed şi-a făcut apariţia furios la Cartierul General al VDV, a denunţat planurile ca fiind „echivalente cu un act criminal“ şi a jurat că le va bloca. Ofiţerii VDV prezenţi s-au ridicat în picioare şi au strigat: „Glorie armatei! Glorie Rusiei!“ şi, o vreme, a existat o serioasă temere că Lebed ar putea încerca efectiv să se folosească de susţinerea armatei ca bază pentru o lovitură de stat.[117] Planurile lui au fost repede dejucate şi curând după aceea a fost demis, dar a fost o brutală aducere-aminte a spiritului de corp irascibil al paraşutiştilor. În orice caz, nici Rodionov nu a rămas multă vreme în funcţie şi, deşi paraşutiştii au suferit câteva reduceri, au rămas efectiv autonomi.

Au prosperat în timpul lui Putin, în pofida succesivelor reorganizări în cadrul cărora divizii precum Divizia 104 Asalt Aeropurtat Gardă au fost reduse la brigăzi şi apoi reformate din nou ca divizii. A existat, la urma urmei, o mare ambiguitate referitoare la rolul aşa-numitei „infanterii înaripate“ ca armă cu drepturi depline. Din punct de vedere istoric, diviziile VDV erau considerate forţe strategice la dispoziţia Statului-Major General, în timp ce unităţile de asalt aeropurtate la nivel de regiment ori brigadă erau forţe operaţionale care sprijineau comandamentele Districtelor Militare. Totuşi, au fost de fapt destinate războiului de masă, convenţional. În plus, nu numai noţiunea de paraşutişti lansaţi în masă e controversată, Aviaţiei pentru Transport Militar (VTA: *Voenno-Transportnaia Aviaţiia*) îi lipseşte capacitatea de a livra mai mult de – în cel mai bun caz – două regimente de paraşutişti odată. Toată flota VTA avea nevoie de două misiuni şi jumătate pentru a transporta o întreagă divizie. Între timp, necesitatea de a-i păstra capabili de desant cu paraşuta sau cel puţin cu elicopterul înseamnă că au nevoie de o întreagă suită de echipament specializat, de la familia BMD de vehicule blindate de luptă aeropurtate la propria versiune uşoară a armurii individuale standard.

Se spune că în 2009–2010 ministrul apărării, Serdiukov, şi şeful Statului-Major General, Makarov, se gândeau să desfiinţeze cu totul VDV ca armă separată şi să transfere armatei toate mijloacele existente. Trupele au fost salvate nu doar pentru că Serdiukov şi Makarov aveau alte priorităţi, mai presante, ci şi pentru că în acea vreme Kremlinul căuta să ducă o nouă politică externă, mai autoritară, pentru care era nevoie de o rezervă de proiecţie de putere naţională pentru intervenţia în conflictele regionale ori îndepărtate. Ideea s-a dovedit profetică: s-au aflat în avangarda ocupării Crimeii în 2014, au jucat un rol în conflictul din Donbas care a urmat, iar în 2021 au furnizat partea leului în forţa internaţională de menţinere a păcii desfăşurată în Kazahstan, care era la rândul ei condusă de comandantul-şef al VDV, gen.-col. Serdiukov. E de aşteptat ca aceste trupe să fie în continuare ocupate.

Serdiukov – nici o legătură cu fostul ministru al apărării – s-a dovedit a fi nu doar un comandant de teren dur şi exigent, ci şi un capabil susţinător al intereselor VDV şi al viitorului rol al acestora. Aşa cum spunea un fost subordonat, el „transpiră albastru“ –

referindu-se la beretele şi insignele distinctive albastre ale paraşutiştilor. A fost paraşutist de la început, înrolat cadet la şcoala de ofiţeri şi absolvent al Înaltei Şcoli de Comandanţi Trupe Aeropurtate de la Reazan în 1983. A fost numit repede la comanda unui pluton de recunoaştere, ceea ce sugerează că instructorii lui considerau că dă dovadă de o deosebită iniţiativă şi hotărâre. Aveau dreptate. A înaintat regulat în grad şi s-a distins în timpul Primului Război din Cecenia şi, în 1999, în batalionul VDV compozit ataşat forţei multinaţionale de păstrare a păcii în Iugoslavia care a participat la „Incidentul de la Priştina“ – încercarea de a ocupa aeroportul de la Kosovo înaintea trupelor NATO. În 2002, Serdiukov a trecut pentru o scurtă perioadă la Forţele Terestre, la comanda unei brigăzi în al Doilea Război din Cecenia, înainte de a prelua comanda Diviziei 106 Desant Gardă în 2004. A ocupat apoi posturi superioare de comandă în Armata 5 Arme Combinate şi apoi a fost şef de stat-major al întregului VO de Sud, jucând un rol semnificativ în anexarea Crimeii, iar ulterior ar fi comandat forţe ruse din Donbas sub numele de cod „Sedov“.

În 2016 a fost numit comandant suprem al VDV. În 2017 însă, Serdiukov a fost implicat într-un accident rutier în urma căruia a rămas cu răni grave la cap şi o fractură a coloanei vertebrale. Cu o hotărâre caracteristică, şi-a reluat îndatoririle active şi, deşi plănuita detaşare în postul de comandant al contingentului rus din Siria a fost amânată, a efectuat un tur de şase luni acolo în 2019, pentru care a primit titlul de Erou al Federaţiei Ruse. Ca participant la fiecare operaţiune majoră declarată şi nedeclarată a armatei ruse din 1991, are nu numai o bogată experienţă practică, ci şi o mare autoritate în cadrul VDV şi al corpului de ofiţeri în ansamblu.

Cu paraşuta, avionul sau tancheta

Prin urmare, VDV au fost salvate şi, de fapt, sunt în curs de a fi reformate şi, potrivit planurilor, extinse. Rămân un atu strategic şi, deşi câte o brigadă este ataşată fiecărui District Militar, comanda este de obicei exercitată în practică prin intermediul cartierului general VDV de la Moscova. Trupele lucrează de asemenea în strânsă colaborare cu serviciile de spionaj militar; acest lucru a fost mai ales evident începând din 2014 în Donbas, unde elemente ale tuturor diviziilor au fost identificate ca prezente de sursele guvernamentale ucrainene. Sunt folosite ca bază pentru noile forţe aeromobile, dar cu siguranţă nu abandonează paraşuta. Într-adevăr, ruşii rămân neobişnuit de devotaţi paraşutărilor pe scară largă. În timpul exerciţiilor *Vostok*-2018 din Orientul Îndepărtat rus, de exemplu, un întreg batalion cu 50 de vehicule a fost lansat pe timp de zi din 25 de aeronave de transport greu Il-76MD, în timp ce mai recentul exerciţiu *Zapad*-2021 din vestul Rusiei şi Bielorusia a fost martorul primei lansări pe timp de noapte a unui batalion din epoca postsovietică. În jur de 600 de soldaţi şi 30 de maşini de luptă ale infanteriei aeropurtate BMD-2K-AU şi BMD-4M din Regimentul 234 al Diviziei 76 au fost lansate în ariergarda inamicului simulat şi s-au deplasat apoi pentru a ocupa un aerodrom, permiţându-le unor întăriri mai grele să fie transportate într-un mod mai convenţional.

Forţele de paraşutişti nesprijinite – chiar cele mecanizate – sunt însă relativ fragile când sunt desfăşurate fără un asemenea sprijin prompt, şi astfel de operaţiuni sunt probabil rare pe câmpul de luptă de azi, plin de rachete sol-aer. În schimb, VDV sunt tot mai mult configurate ca forţă de intervenţie multirol, capabilă de infiltrare cu elicoptere, avioane ori la sol, şi în stare să efectueze misiuni strategice, de la operaţiuni speciale – este semnificativ că, din 1992, VDV au avut propria unitate de comando, Brigada 45 Independentă de Recunoaştere Gardă (regiment din 2015) – la ofensive majore. În esenţă, ideea este că VDV vor fi capabile să genereze forţe de proiecţie de putere pentru intervenţii fără a trebui să se bazeze pe sprijinul Forţelor Terestre. Un ofiţer paraşutist mi-a spus în 2019: „VDV vor fi echivalentul rusesc al US Marine Corps – o mică armată separată, gata să fie desfăşurată oriunde este nevoie de ea“. Sigur, aceasta era o paralelă defăimătoare şi livrată destul de ostentativ: chiar dacă VDV e menită să se extindă la un număr planificat de 60.000 de oameni, nu vor putea rivaliza în nici un caz cu forţa de 180.000 de oameni a USMC, lăsând deoparte faptul că nu pot avea acelaşi potenţial în aer şi pe mare.

Totuşi, cele de mai sus ne arată ambiţiile nemăsurate ale lui Putin. VDV se numără printre primii la rând pentru un nou echipament, de la puşca AK-12 la BMD-4M. Primesc noi vehicule de mare mobilitate, de la maşinile de teren *Sarmat*-2 şi ATV-uri AM-1 la vehiculul greu de transport trupe 4x4 Taifun-VDV.[118] Într-adevăr, puţine lucruri ne demonstrează mai mult importanţa pe care Moscova o acordă VDV decât gama de vehicule specializate concepute pentru aceste trupe, printre care BMD-4M *Sadovniţa* („Grădinarul“). Acesta este un vehicul pentru transportarea trupelor care poate fi încărcat cu destul armament încât să poată fi considerat un tanc de buzunar, chiar dacă are un blindaj prea uşor pentru a se descurca împotriva unui tanc adevărat. Precum VDV, este uşor, rapid, dur şi poate fi paraşutat, chiar cu echipajul în interior (lucru despre care se spune că poate fi terifiant sau amuzant, după gust) –, însă este şi foarte vulnerabil dacă e prins în lupta obişnuită. Considerând că în viitor VDV trebuie nu doar să cucerească teren, ci şi să-l păstreze, se achiziţionează de asemenea şi tancuri potrivite: T-72B3. Acestea nu vor fi paraşutate, ci desfăşurate în teren ori transportate cu avionul pe aerodromuri pentru a susţine dislocările VDV.

Între timp, unităţi aeromobile care vor fi deplasate cu elicopterul urmează să fie formate în toate brigăzile şi diviziile VDV, fiindcă obţin propria brigadă de aviaţie de patru escadroane de elicoptere, în loc să fie nevoite să depindă de mijloace externe. Aceasta va folosi 12 Mi-26T2 masive, pentru transportarea elementelor grele, 24 de transportoare de asalt Mi-8AMTSh şi 12 elicoptere de luptă zi/noapte Mi-35M.

În 2016, VDV erau compuse din 45.000 de paraşutişti, în patru divizii, patru brigăzi şi o brigadă de forţe speciale. Planul este ca, până în 2025, să ajungă la 60.000 de paraşutişti, în cinci divizii, două brigăzi şi o brigadă de forţe speciale. Noua divizie, probabil Divizia 104 Asalt Aerian Gardă, va fi formată având la bază Brigada 31 Independentă Asalt Aerian Gardă de la Ulianovsk, reactivând, aşadar, o formaţiune desfiinţată în anii ’90. Desigur, toate aceste planuri vor depinde de resurse, nu doar de bani cu care să fie cumpărat echipamentul, ci şi de bărbaţi (şi femei – VDV recrutează tot mai multe, deşi nu pentru misiuni de luptă pe front) pentru a ocupa aceste noi posturi. Paraşutiştii sunt în

prezent 70% *kontraktniki*, iar gen. Serdiukov şi-a exprimat dorinţa de a aduce această cifră la 80%, dacă nu mai mult. Cu toate acestea, se constată o lipsă de voluntari potriviţi şi doritori şi, atât timp cât el este totodată hotărât să păstreze anumite standarde în rândul beretelor lui albastre, nu e clar dacă poate atinge aceste ţinte în viitorul apropiat, într-o vreme în care toate celelalte arme caută de asemenea profesionişti.

ORDIN DE LUPTĂ VDV (ESTIMAT PENTRU 2025)

Brigada 38 (Comandament) Moscova
Brigada 7 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 58 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 108 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 247 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 1141 Artilerie Gardă
Divizia 76 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 104 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 234 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 237 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 1140 Artilerie Gardă
Divizia 98 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 217 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 331 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 1065 Artilerie Gardă
Divizia 104 Asalt Aerian Gardă
N/A
Divizia 106 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 51 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 137 Asalt Aerian Gardă
Regimentul 1182 Artilerie Gardă
Brigada 11 Independentă Asalt Aerian Gardă
Brigada 83 Independentă Asalt Aerian

Beretele negre

La sfârşitul anilor ’80, îmi amintesc că am întâlnit un aşa-numit *morpeh* de la *Morskaia Pehota* (MP), sau Infanteria Marină. Servise în Afganistan: Înaltul Comandament sovietic fusese atât de disperat să trimită soldaţi care erau mai bine motivaţi, mai instruiţi şi mai pregătiţi decât recrutul obişnuit, încât adunase infanterişti marini din toate flotele pentru a-i trimite într-o ţară fără ieşire la mare. Avea poveşti înspăimântătoare din vremea în care unitatea lui fusese trimisă să ocupe un „cuib de vulturi“ – un post de observaţie în vârf de munte – care a fost lovit de mortierele sau de lunetiştii rebeli în fiecare zi timp de o lună,

sau despre stresul escortării unui convoi de-a lungul Pasului Salang, neştiind niciodată dacă era o ambuscadă sau o mină dincolo de următoarea curbă. Cu toate acestea, era încă optimist în legătură cu timpul petrecut în armată, şi avea o mulţime de camarazi de arme peste tot în ţară cu care încă era în contact. „Tot felul: alţi soldaţi din marină, din armată, câţiva genişti, nişte grăniceri, chiar vreo doi piloţi de elicopter.“ „Paraşutişti?“ am întrebat eu, imprudent. S-a întunecat la faţă la gândul că ar putea fi prieten cu „nenorociţii ăia de *cestoliubţî*“ – „vânători de glorie“ este probabil cea mai bună traducere. Principala sa nemulţumire părea a fi că, deşi era de aşteptat ca paraşutiştii să lupte dur, ei erau în acelaşi timp trataţi în mod special, în timp ce MP erau trataţi la fel ca toţi ceilalţi soldaţi.

„Diavolii negri“

La urma urmei, Rusia are o altă forţă de intervenţie importantă: „beretele negre“, soldaţii din Infanteria Marină. Există din secolul al XVIII-lea, dar la fel de importante ca gloria trecută sunt faptele lor de vitejie din secolul XX. Mulţi marinari au fost susţinători entuziaşti ai bolşevicilor în timpul Revoluţiei din 1917, iar în Războiul Civil care a urmat, Divizia 1 Expediţionară de Puşcaşi Marini a jucat un rol în multe victorii ale Gărzii Roşii (mai târziu, Armata Roşie), în special împotriva „Albilor“ conduşi de gen. Piotr Vranghel în Ucraina. După sfârşitul Războiului Civil, cea mai mare parte a unităţilor de infanterie marină au fost desfiinţate. În iulie 1939 însă, în cadrul Flotei Mării Baltice a fost înfiinţată Brigada 1 Independentă Specială de Puşcaşi, care ulterior a devenit Brigada 1 Marină Specială. Unităţi adiţionale au fost formate în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, când marinarii erau transformaţi în infanterie în lupta disperată pentru a opri înaintarea Axei: în total au fost create zece divizii şi brigăzi, zece regimente şi 34 de batalioane, cu o forţă totală de mai bine de 120.000 de oameni, mulţi dintre rezerviştii flotei care nu aveau nave alocate. S-au dovedit a fi luptători tenace, câştigându-şi porecla de „Diavolii negri“ de la omologii lor germani.

După terminarea războiului, infanteria marină a fost din nou desfiinţată – Marina Roşie nu era o prioritate imediată şi era în esenţă o forţă de apărare a coastelor în acel moment. Totuşi, pe măsură ce au crescut capacităţile sovietice, şi ambiţiile odată cu ele, valoarea lor a început să fie din nou apreciată. În 1963 a fost înfiinţat un prim regiment de Infanterie Marină, din nou în cadrul Flotei Mării Baltice, şi multe i-au urmat. La fel ca VDV, MP a fost utilizată în bună parte pur şi simplu ca infanterie în al Doilea Război Mondial, dar soldaţii ei fuseseră de asemenea printre primii în operaţiuni speciale, iar pe măsură ce marina sovietică postbelică a început să opereze mai departe, ei au dobândit noi roluri. Cu toate acestea, Uniunea Sovietică – la fel ca Rusia astăzi – nu a fost niciodată o putere maritimă convingătoare de „apă albastră“, iar MP au dus lipsă de aceleaşi oportunităţi ca şi VDV pentru a se perfecţiona şi a-şi face un nume în timpul Războiului Rece.

Rămân cumva în umbra paraşutiştilor, care sunt deopotrivă mai numeroşi, mai prestigioşi şi mai uşor de trimis în genul de intervenţii cu care Rusia se afirmă acum. (Iar

acea distinctivă *telneaşka*, tricoul alb cu dungi albastre, din cauza căreia puşcaşii marini încă bombănesc, a fost copiată după tricoul lor cu dungi negre.) Ar fi nedrept să sugerez că MP ca întreg are vreo obiecţie legată de prestigiul de care se bucură VDV, dar cel puţin operaţiunea din Crimeea şi apoi intervenţia din Siria au servit la demonstrarea capacităţilor lor. Precedentul lor comandant suprem, gen.-lt. Aleksandr Kolpacenko, un fost paraşutist şi veteran al Războiului din Afganistan, s-a luptat pentru ca ei să câştige acelaşi nivel de recunoaştere. Succesorul lui, gen.-lt. Viktor Astapov, care s-a transferat de la VDV, a cules roadele. În 2021, MP a primit un nou steag şi o nouă emblemă; steagul are o grenadă aurie în flăcări pe fond negru, roşu şi alb, iar emblema are o ancoră înconjurată de un odgon pe fond roşu şi negru.

Deşi ar putea suna banal, asta reflectă un statut în creştere pentru MP, care, deşi încă face parte din Trupele de Coastă şi este subordonată, la rândul ei, Statului-Major al Marinei, este aproape de a fi tratată ca o armă cu drepturi depline. Mai precis, odată cu noul steag au venit şi bani, ca parte a unei reechipări ce include tancuri de rezervă şi TB, plus o nouă generaţie de nave de desant. Singura divizie MP care a supravieţuit în anii 2000, doar pentru a fi redusă la o brigadă în 2009 – Divizia 55 a Flotei Pacificului –, nu se va întoarce prea curând, dar forţa efectivă a brigăzilor creşte cu siguranţă. VDV se extind, şi la fel se va întâmpla poate cu MP, mai devreme sau mai târziu.

„Unde suntem noi, acolo este şi victoria!“

Tam gde mî, tam – pobeda!, „Unde suntem noi, acolo este şi victoria!“ spune sloganul lor, iar de la prăbuşirea URSS au fost mult mai activi decât în orice altă perioadă de la Marele Război pentru Apărarea Patriei. Au servit în Cecenia, în ambele războaie, şi au cucerit portul Oceamcire din sudul Abhaziei în 2008. Au servit în patrule antipiraterie în largul Somaliei din 2008, deşi nu fără controverse. Reputaţia Rusiei de a avea ceea ce ar putea fi descris în cel mai bun caz ca o abordare pragmatică a menţinerii ordinii a fost impulsionată puţin de conduita marinei sale şi a MP când, în mai 2010, distrugătorul *Marşal Şapoşnikov* a reacţionat după ce piraţii somalezi au urcat la bordul navei *Universitatea din Moscova*, un petrolier rusesc sub pavilion liberian, forţând echipajul să se baricadeze sub punte. Sprijinit de un elicopter înarmat Ka-27, care a răspuns cu foc atunci când piraţii au tras în el, omorându-l pe unul dintre ei, un grup de asalt al infanteriei marine în bărci a interceptat petrolierul, i-a învins pe piraţi şi a eliberat echipajul. Puşcaşii marini i-au dezarmat apoi pe cei zece piraţi care supravieţuiseră şi i-au lăsat să plutească în derivă la circa 300 de mile marine (560 de kilometri) de coastă, într-o barcă pneumatică, cu provizii, dar fără echipament de navigaţie. Deşi soarta lor este încă necunoscută, în general se presupune că au pierit pe mare.

De atunci, MP a preluat conducerea în ocuparea Crimeii în 2014 şi a jucat un rol în operaţiunile ulterioare din Donbas, inclusiv în invazia din 2022. A fost de asemenea desfăşurată în Siria în 2015 ca sprijin al campaniei aeriene a Rusiei pentru a preveni prăbuşirea regimului Assad. Într-adevăr, una dintre relativ puţinele victime recunoscute

ale Rusiei este un puşcaş marin care a murit în timpul operaţiunii de salvare a celor doi membri ai echipajului avionului Su-24 doborât de avioanele de vânătoare turceşti în 2015.

În total, sunt sub 13.000 de puşcaşi marini. Reflectând statutul lor, ei poartă ţinută de luptă în stilul armatei, dar uniformele negre de paradă ale marinei, iar soldaţii sunt numiţi *matrozi*, „oameni ai mării“. Cu toate acestea, organizarea majorităţii MP este similară celei din Forţele Terestre. Fiecare flotă are cel puţin o brigadă, care variază ca dimensiuni, dar care va avea de obicei două până la patru batalioane de infanterie, un batalion de tancuri şi un batalion de recunoaştere, o companie de lunetişti şi elemente de sprijin, incluzând acum o companie de drone. Multe au de asemenea un batalion de asalt aeropurtat instruit pentru infiltrarea cu paraşute.

ORDINEA DE LUPTĂ A INFANTERIEI MARINE

Flota Mării Baltice
Brigada 336 Independentă Gardă
Brigada 810 Independentă Gardă
Batalionul 382 Independent
Flotila Mării Caspice
Regimentul 177
Flota de Nord
Brigada 61 Independentă
Flota din Pacific
Brigada 155 Independentă
Regimentul 40 Independent

Santinele sub apă

MP, care fac parte din Forţele de Coastă ale Marinei, includ de asemenea echipe foarte specializate de antisabotori cu un nume mai degrabă nedigerabil: Detaşamente Independente cu Destinaţie Specială pentru Lupta împotriva Forţelor şi Mijloacelor Subversive Submarine (OSpN PDSS: *Otriad Speţialnovo Naznacenia Borbî s Podvodnîmi Diversionnîmi Silami i Sredstvami*). Acestea sunt echivalente cu scafandrii militari din *Speţnaz* despre care se va discuta în următorul capitol, trupe instruite mai degrabă să respingă eforturile inamicului de a sabota vasele şi instalaţiile de coastă. Sunt în mare parte recrutaţi din Infanteria Marină, selectaţi pe baza robusteţii, a abilităţilor de scufundare şi înot şi a stabilităţii emoţionale.

Există 12 companii OSpN PDSS, care variază foarte mult ca dimensiune, în funcţie de ameninţarea locală percepută. Flota Mării Negre, de exemplu, se teme în mod clar de sabotajul ucrainean (sau occidental) la baza ei din Sevastopol, aşa că Detaşamentul 102 OSpN PDSS al ei este cel mai mare din toate, cu două plutoane de înotători militari, un

pluton de scafandri (de asemenea instruiţi în neutralizarea explozibililor) şi un pluton radioelectronic (responsabil pentru detectarea şi bruierea comunicaţiilor şi semnalelor de detonare ale inamicului), având în total 120 de oameni. Altele pot fi mai mici, de numai 30 de oameni. Sunt înarmaţi atât cu mici arme convenţionale, cât şi cu gama distinctivă de arme submarine a Rusiei, incluzând pistolul subacvatic cu flechette şi patru ţevi SPP-1 şi „lansatorul de grenade antisabotaj“ DP-64 Nepriadva, o armă cu ţeavă dublă care în mod tipic este încărcată cu un cartuş pirotehnic pentru a arăta locul în care se află inamicul – pluteşte către suprafaţă şi arde cu o flacără roşie strălucitoare – şi cu un cartuş puternic exploziv pentru un răspuns mai energic. Se spune că un mincinos are impresia de multe ori că e minţit; faptul că ruşii au provizii atât de elaborate pentru a rezista sabotajului mărturiseşte că aceasta este o specialitate a *Speţnaz*.

---

116. Vezi şi David Campbell, *Soviet Airborne Forces 1930–91*, Osprey, 2020.

117. *Moskovskii Komsomoleţ*, 11 iulie 2021.

118. Vezi Mark Galeotti, *Combat Vehicles of Russia's Special Forces: Spetsnaz, Airborne, Arctic and Interior Troops*, Osprey, 2020.

24. *SPEŢNAZ*

Forţele speciale din majoritatea ţărilor pun accentul pe condiţia fizică, hotărâre şi agresiune.[119] *Speţnaz* din Rusia nu fac desigur excepţie, deşi aparent nu sunt în mod necesar la fel de dispuse să afişeze deschis machismul VDV, pentru care orice zi pare incompletă dacă paraşutiştii nu sparg cu capul bârne de lemn ori nu aruncă o *sapiorka* ascuţită – mica lopată cu mâner scurt a infanteriştilor ruşi, unealtă caracteristică – în timp ce sar printr-un inel de foc. Un veteran *Speţnaz* mi-a spus odată: „Precizia şi tăcerea bat oricând forţa şi curajul“. Când l-am întrebat de ce părea să denigreze curajul, a făcut o pauză şi a spus că *Speţnaz* sunt mai preocupaţi de hotărâre: „Curajul este disponibilitatea de a muri încercând să atingi obiectivul; hotărârea este dorinţa de a găsi o cale pentru a ajunge acolo fără să mori“.

S-au scris şi s-au afirmat multe despre *Speţnaz*. Se cunosc însă cu siguranţă destul de puţine despre aceste trupe cu destinaţie specială, în pofida a ceea ce este acum o adevărată industrie în cărţile în limba rusă despre ele, de la memorii la ghidurile de tehnici de supravieţuire. În afară de faptul că o mare parte este istorie, iar alta, pură fantezie, adesea se pierde din vedere ideea principală, şi anume cine sunt cei din *Speţnaz* şi, mai exact, ce ar trebui ei să facă.

Legendele din jurul *Speţnaz* sunt, aşadar, adesea atât înşelătoare, cât şi complexe. În Occident, multe dintre aceste date se bazează pe cărţile fugarului sovietic Vladimir Rezun, care a scris o serie de presupuse dezvăluiri sub pseudonimul „Viktor Suvorov“. În legătură cu *Speţnaz*, pe care le prezintă ca pe o ameninţare implacabilă, constantă şi letală la adresa NATO, a oferit o mulţime de detalii interesante: membrii lor îşi testau abilităţile în lupta cu mâinile goale pe infractori condamnaţi, pe care îi ucideau; aveau bocanci cu modelul de pe talpă inversat, pentru ca urmele lăsate să pară că duc în sens invers; foloseau un cuţit cu un arc puternic care arunca lama în inamic. Multe informaţii au fost demistificate între timp, fiind ori nu întru totul adevărate (de exemplu, foloseau, uneori NRS-2, un „cuţit de cercetaş cu foc“, care nu arunca lama, ci avea încorporată o armă cu un singur cartuş în mâner), ori de-a dreptul false, însă imaginea Terminatorilor sovietici lipsiţi de remuşcări s-a dovedit a avea un farmec teribil.

Oameni speciali pentru sarcini speciale

Evoluţia forţelor speciale din Rusia a fost modelată punându-se accentul pe războiul de masă şi pe întâietatea strategiei provenind din vârful sistemului în raport cu bravura individuală a bărbaţilor de la bază. Numele lor este o abreviere a *Speţialnovo Naznacenia*,

„cu destinaţie specială“ ori „cu scopuri speciale“. Acesta este un detaliu semnificativ: ei nu sunt „forţe speciale“ în sensul occidental, care pune accentul pe „caracterul special“ al operatorilor înşişi. Distinctiv este în schimb *rolul* special atribuit acestor trupe. La urma urmei, până recent, mulţi sau chiar cei mai mulţi *Speţnaz* erau recruţi şi, deşi „mai speciali“ decât soldaţii obişnuiţi, chiar paraşutişti şi alţii asemenea, cu greu te puteai referi la ei în aceiaşi termeni elevaţi care caracterizează forţele de elită occidentale cu care au fost adesea eronat comparaţi, cum ar fi SAS din Marea Britanie ori Seals şi Green Berets din SUA.

O altă sursă de confuzie este modul în care tot felul de alte unităţi sunt de asemenea oficial ori neoficial cunoscute ca *Speţnaz*, de la adevăratele comandouri antiteroriste de elită ale Centrului cu Destinaţie Specială (ŢSN: *Ţentr Speţialnovo Naznacenia*) din cadrul FSB la nu atât de formidabilele unităţi de reacţie rapidă ale Agenţiei Federale a Pădurilor. Dintre cele mai serioase, *Zaslon* („Ecranul“) al Serviciului de Informaţii Externe are în principal sarcina de a proteja VIP-uri şi clădiri diplomatice în medii cu risc ridicat, dar se ocupă şi de operaţiuni sub acoperire în străinătate. Apoi sunt forţele care au multe puncte comune cu militarii *Speţnaz*. Trupele Interne ale Gărzii Naţionale *Speţnaz* includ Detaşamentul 33 cu Scop Special „*Peresvet*“ cu baza la Moscova, ca şi o serie de Detaşamente Speciale de Reacţie Rapidă locale (SOBR: *Speţialnîi Otrîad Bîstrovo Reaghirovaniia*), care furnizează în mare măsură reacţie armată poliţiei, dar au fost, ca şi Trupele Interne, trimise în Cecenia şi Ucraina. În Siria, ştim că operatori din ŢSN-ul FSB au fost desfăşuraţi, pentru că patru bărbaţi ucişi de o mină în timpul unei ambuscade lângă Latakia în februarie 2020 s-au dovedit a fi din Direcţiile S (principala unitate antiteroristă) şi K (responsabilă cu operaţiunile din Caucazul de Nord). Ei cercetau o potenţială zonă de întâlnire a liderilor militari turci şi sirieni. Operatori din Garda Naţională şi *Zaslon* au servit de asemenea în Siria, iar în februarie 2020, guvernul ucrainean a difuzat secvenţe video cu operatori ŢSN în Donbas.

Rolul principal al *Speţnaz* este cel de cercetaşi şi sabotori, dar execută şi recunoaştere pe câmpul de luptă, ca şi operaţiuni în spatele liniilor împotriva lanţurilor de comandă ale inamicului şi a liniilor de aprovizionare şi, în particular, a armelor nucleare tactice ale NATO. La urma urmei, modernele *Speţnaz* sunt de fapt produse ale Războiului Rece, (re)create în 1957 în cadrul GRU ca unităţi de nivel batalion capabile să acţioneze în spatele liniilor NATO pentru a localiza şi, în mod ideal, pentru a distruge arme precum racheta balistică cu rază intermediară Matador. Matador avea o rază de acţiune maximă de cca 1.100 de kilometri, dar, cum au fost introduse noi sisteme, misiunea *Speţnaz* s-a extins, şi la fel şi distanţa la care puteau să pătrundă în Europa. În 1962 cele cinci batalioane au devenit şase brigăzi, iar în 1968 au început să obţină propriile centre specializate de instruire.

Pe măsură ce ambiţiile imperiale ale Moscovei au devenit tot mai extinse, avea nevoie de forţe capabile să proiecteze putere la nivel global şi de asemenea să reacţioneze cu „lovituri chirurgicale“ la tulburările din cadrul „imperiului“ existent. Trupele *Speţnaz* au instruit forţe de elită în Cuba, au protejat navele sovietice de sabotori din Africa de Sud în Angola şi au jucat roluri cruciale în suprimarea revoltelor împotriva regimului-marionetă din Ungaria în 1956 şi a liberalei Primăveri de la Praga din 1968. În Afganistan, în 1979,

nu numai că au condus atacul inițial care l-a înlăturat pe liderul Hafizullah Amin și a instalat un nou regim, dar ulterior au atacat caravanele de aprovizionare ale rebelilor, au vânat rachetele sol-aer Stinger trimise de SUA, au păzit VIP-urile aflate în vizită și uneori pur și simplu au sfârșit prin a fi folosiți în misiuni ca infanteriști.[120] Chiar și așa, faptul că erau mai buni decât cea mai mare parte a armatei sovietice alcătuite din recruți amărâți și recalcitranți nu i-a făcut pe cei mai mulți dintre ei cu adevărat speciali, forțe speciale. Tocmai nevoia de asemenea operatori de elită i-a forțat pe sovietici să înceapă să pună pe picioare unități ad-hoc alcătuite din specialiști KGB în sabotaj (care au format *Zenit*, unitatea ce a condus misiunea de asasinare a lui Amin), și apoi să creeze tot mai multe elemente neoficiale în cadrul *Spețnaz* cuprinzând numai subofițeri profesioniști și ofițeri cărora să li se poată încredința misiuni foarte dificile.

Așa s-a întâmplat și în anii ’90, când membrii *Spețnaz* au fost din nou (greșit) folosiți ca infanteriști în Cecenia. Pentru unele misiuni au fost create de la zero echipe de soldați profesioniști în vederea unor operațiuni deosebite. Cu toate acestea, era tot mai greu să recrutezi și să păstrezi soldați buni. Deși unele unități au reușit să mențină într-o anumită măsură fostul lor spirit de corp, alții au reacționat la anii de lefuri mici, promisiunile încălcate și ierarhiile corupte alunecând în criminalitate și indisciplină, așa cum a descoperit pe pielea lui jurnalistul Dmitri Holodov când a investigat afirmațiile că munceau la negru pentru mafie (vezi Capitolul 3). Și-au revenit însă relativ repede în timpul lui Putin și au beneficiat de asemenea mai ales de noile recrutări de *kontraktniki*. Începând din 2020, doar 20% erau recruți, iar această proporție nu numai că scade în continuare, dar acești recruți sunt absolut cei mai buni dintre cei buni, de obicei tineri atleți și absolvenți ai unor programe de formare a unor competențe militare la vârsta școlară (și jumătate se înrolează ca voluntari la sfârșitul termenului obligatoriu).

Vârful de lance

În mod tradițional, *Spețnaz* a umplut golul ce exista între forțele militare regulate de recunoaștere și de strângere de informații și agențiile de informații și de securitate. Misiunile lor de sabotaj însă s-au extins în lumea modernă a „măsurilor active“ și „războiului politic“ și au obținut un rol mult mai larg, de instrument politico-militar de predilecție al Kremlinului. Kremlinul vede în *Spețnaz* o armă flexibilă (și care uneori poate fi negată), pe care o poate folosi la fel de ușor pentru a lupta cu trupele de gherilă aici sau a susține o insurgență dincolo, vârful de lance în noile sale aventuri. Au luptat în Georgia; în Crimeea au condus operațiunea; în Donbas au furnizat importante capacități speciale insurgenților; în Siria, la fel, au ajutat aviația rusă să lovească țintele. În mediul de securitate fragmentar și dezordonat al secolului XXI, o sută de *Spețnaz* bine instruiți se pot dovedi mai folositori și eficienți decât o întreagă brigadă de blindate.

Există circa 17.000 de *Spețnaz*, care îndeplinesc, așadar, un rol similar, chiar dacă mai acoperit, ca aceia din VDV și MP (și merită să amintim că parașutiștii au propria unitate *Spețnaz*, Brigada 45 Independentă cu Scop Special Gardă, decorată cu Ordinul Kutuzov și

cu Ordinul Aleksandr Nevski). Aceasta nu este totuşi o forţă care poate fi considerată, în ansamblu, ca făcând parte din forţele speciale „Nivel Unu“, şi este poate mai bine înţeleasă ca infanterie uşoară expediţionară care e vârf de lance, mai mult sau mai puţin similară Regimentului 75 Rangers din SUA, Brigăzii 16 Asalt Aerian din Marea Britanie sau Legiunii Străine Franceze, deşi adevărul este că un nou Comandament al Forţelor pentru Operaţiuni Speciale (KSSO: *Komandovanie Sil Speţialnalnîh Operaţii*), care trebuie să fie considerat comparabil cu alţi „cei mai buni dintre cei mai buni“, a fost stabilit în 2012.

Exact din acest motiv s-au dovedit un măr al discordiei în genul de rivalitate interservicii care a reprezentat o problemă deosebită pentru ruşi. După Războiul din Georgia din 2008, GRU era slabă din punct de vedere politic, fiind blamată (în mare măsură pe nedrept) pentru performanţa lipsită de strălucire a Rusiei. Aşadar în 2011 armata a făcut o preluare reuşită şi, la 24 octombrie 2010 – chiar ziua în care *Speţnaz* celebrau a 60-a aniversare –, col. Vladimir Mardusin, adjunctul şefului Statului-Major al Forţelor Terestre pentru Recunoaştere, a anunţat că *Speţnaz* au fost transferate; din trupele strategice ale GRU (devenită GU), urmau să fie subordonate Districtelor Militare. Ideea era ca GU să se concentreze pe spionaj, iar *Speţnaz* să fie atuul de pe câmpul de luptă. Totuşi, „fantomele“ (spionii) nu aveau de gând să lase lucrurile aşa şi, când fostul şef al GU, bolnav, a fost înlocuit la începutul anului 2011 cu mai vigurosul şi mai diplomatul gen.-lt. Igor Sergun, au început să facă lobby pentru vechiul statu-quo. Între timp, GU a dus o acţiune birocratică de ariergardă, transferând nominal *Speţnaz* la Forţele Terestre, dar în practică amânând mişcarea din tot felul de motive practice şi procedurale. Numirile lui Şoigu şi Gherasimov s-au dovedit decisive, căci amândoi au văzut că este necesar ca aceste forţe, ca mijloace la nivel strategic, să fie folosite în acţiuni politico-militare. În 2013, s-au întors oficial la GU (dacă au plecat de acolo vreodată cu adevărat).

Putin şi *Speţnaz*

Speţnaz cuprinde şapte brigăzi obişnuite de diverse dimensiuni, în total constituind probabil 19 unităţi de nivel batalion, numite Detaşamente Independente cu Destinaţie Specială (OOSN: *Otdelnîi Otriad Speţialnovo Naznacenia*), fiecare cu un efectiv de aproximativ 500 de oameni. Relativ mica Brigadă 22 are doar două OOSN, al 173-lea şi al 411-lea, de exemplu, în timp ce marea Brigadă 14 – care este responsabilă pentru întregul VO de Est – are patru, al 282-lea, al 294-lea, al 306-lea şi al 314-lea. Fiecare OOSN este împărţit într-o companie de comandă şi stat-major şi trei unităţi de nivel companie cu aproximativ 140 de oameni, fiecare împărţită la rândul ei în patru unităţi de 14 oameni, o echipă de comandă şi numeroase elemente de sprijin, ce includ personalul medical şi tehnic. Cele patru Puncte Speciale Independente *Speţnaz* de Recunoaştere Navală (OMRPSN: *Otdelnîi Morskoi Razvedîvatelnîi Punkt Speţialnovo Naznacenia*), echivalentele din marină ale brigăzii, au nevoie de un sprijin tehnic mai mare, pentru că folosesc de toate, de la ambarcaţiuni uşoare la scutere subacvatice, şi sunt în schimb

construite în jurul a trei companii puţin mai mari (din nou, cu patru echipe de operare de câte 14 oameni), prima optimizată pentru misiunile terestre, a doua pentru recunoaşterea costieră, a treia de „scafandri militari“, special configurată pentru minarea vaselor inamice şi a instalaţiilor subacvatice.

Aceste brigăzi sunt responsabile în faţa Direcţiei Cinci GU – Direcţia Recunoaştere Operaţională –, deşi în teren se subordonează comandanţilor operaţionali. Dincolo de asta, există trei alte elemente *Speţnaz* separate. Una, Brigada 100 Independentă, este adesea folosită ca banc de încercare pentru ideile şi echipamentele noi. Alte două au fost create în 2011–2012 ca parte a pregătirilor de securitate pentru Jocurile Olimpice de Iarnă de la Soci, în sud-vestul Rusiei: Regimentul 25 Independent, special instruit şi echipat pentru operaţiunile din turbulentul Caucaz de Nord, şi Brigada 346, o adevărată forţă de elită apropiată ca dimensiuni de un OOSN, care a sfârşit prin a deveni principalul element operaţional al unui nou comandament al forţelor speciale.

SPEŢNAZ

Comandamentul Forţelor pentru Operaţiuni Speciale (KSSO):
- Brigada 346 (Kubinka-2)

Speţnaz din cadrul armatei:
- Brigada 2 (Pskov)
- Brigada 3 Gardă (Toliatti)
- Brigada 10 (Molkino)
- Brigada 14 (Ussuriisk)
- Brigada 16 (Moscova)
- Brigada 22 Gardă (Stepnoi)
- Brigada 24 (Irkutsk)
- Brigada 100 (Mozdok)
- Regimentul 25 Independent (Stavropol)

VDV:
- Brigada 45 Independentă cu Destinaţie Specială Gardă (Kubinka-2)

Marina:
- Punctul cu Destinaţie Specială 42 Recunoaştere Navală (Vladivostok; Flota din Pacific)
- Punctul cu Destinaţie Specială 420 Recunoaştere Navală (Severomorsk; Flota de Nord)
- Punctul cu Destinaţie Specială 431 Recunoaştere Navală (Sevastopol; Flota Mării Negre)
- Punctul cu Destinaţie Specială 561 Recunoaştere Navală (Kaliningrad; Flota Mării Baltice)

Recruţii trebuie în general să aibă o înălţime de cel puţin 160 centimetri şi o greutate în jur de 75-80 de kilograme, să fie în formă şi sănătoşi, cu o vedere ageră, auz şi echilibru bune. Cu toate acestea, principalele criterii sunt testate prin intermediul unei serii de încercări epuizante, inclusiv un marş forţat de 30 de kilometri cu o încărcătură de 30 de kilograme. Cei din unităţile navale *Speţnaz*, care se confruntă cu sarcini speciale, trebuie de asemenea să facă dovada că pot înota într-un spaţiu îngust, care simulează un tub lanstorpilă, dar şi să demonstreze că au curaj plonjând sub apă, scoţându-şi masca astfel încât apa să pătrundă înăuntru, apoi să înlocuiască masca şi să dea afară apa din cască

printr-o valvă specială înainte de a se întoarce la suprafaţă. Este foarte stresant, iar potenţialii recruţi pot să facă două încercări înainte de a renunţa.

Deşi s-ar putea să nu fie atât de obsedaţi de curajul fizic precum cei din VDV, *Speţnaz* sunt totuşi atenţi la menţinerea unui regim corporal acerb, cu obişnuitele marşuri în echipament complet şi exerciţii combinate cu şedinţe regulate de luptă corp la corp. În special se antrenează în *Sambo*, artă marţială rusească distinctivă, al cărei nume este o abreviere de la *Samozascita Bez Orujia*, „autoapărare fără arme“, dar care, în forma de luptă, s-a dezvoltat în ceva asemănător unei arte marţiale combinate, în care luptătorii pot utiliza nu numai mâinile şi picioarele, ci şi arme sau, de fapt, tot ce le cade în mână. Bineînţeles, se antrenează şi cu o gamă largă de arme, cu care trebuie să fie oarecum familiarizaţi, inclusiv acelea utilizate de potenţialii inamici, cum ar fi gama de puşti americane M-16.

Pe lângă faptul că au primii acces la noi arme şi echipament, *Speţnaz* au de asemenea o mare libertate atât în a-şi personaliza echipamentul şi ţinuta, cât şi în a experimenta noi idei şi vehicule. Ei folosesc de obicei transportoarele blindate (TB) şi maşinile de luptă (MLI) ale armatei regulate, deşi utilizează tot mai mult jeepurile UAZ Patriot şi alte vehicule uşoare. De exemplu, au adoptat cu entuziasm ATV-urile şi maşinile de teren, iar un zvon neconfirmat – dar persistent – spune că încearcă să capete platforme de luptă individuale descrise de o sursă drept un „ATV Segway“.

Nu toţi cei din *Speţnaz* sunt antrenaţi să sară cu paraşuta, doar aproximativ o treime, iar fiecare OOSN are cel puţin o companie care poate fi paraşutată. Sunt cu toţii instruiţi totuşi să acţioneze din elicoptere, inclusiv să coboare pe o frânghie din aparatele aflate în zbor. Cum unităţile navale *Speţnaz* trebuie să execute în principiu nu doar aceleaşi misiuni ca tovarăşii lor tereştri, inclusiv reperarea ţintelor pentru bombardamentele de artilerie navală şi identificarea ori sabotarea instalaţiilor de coastă inamice, ci şi unele operaţiuni de desant şi minare, ei sunt instruiţi suplimentar pentru asemenea misiuni.

Comandamentul forţelor pentru operaţiuni speciale

Pe măsură ce *Speţnaz* s-au profesionalizat, iar pretenţiile avute de la ei au devenit tot mai specializate, în cele din urmă s-a trecut la treabă pentru a se crea un comandament adecvat al forţelor speciale ca parte a programului „Noul aspect“ al lui Serdiukov/Makarov. GRU avea de multă vreme o bază de instruire numită *Senej* (de la numele lacului din apropiere, deşi adesea este cunoscută pur şi simplu cu numărul căsuţei poştale, V/ce sau Unitatea 92154) la Solnecinogorsk, la nord-vest de Moscova. În 2009 s-a decis că aceasta urma să devină baza unei noi unităţi a forţelor speciale, care – fiindcă agenţia trecea pe atunci printr-o perioadă de dizgraţie – să nu mai fie subordonată GRU, ci direct Statului-Major General. Primul comandant care a primit sarcina de a înfiinţa unitatea a fost gen.-mr. Igor Medoev, curând înlocuit cu gen.-lt. Aleksandr Miroşnicenko. În mod grăitor, amândoi erau veterani ai forţei *Alfa* de comando antiterorist care făcea parte din rivalul FSB.

Ideea era ca *Senej* să devină baza unui nou Comandament al Forţelor pentru

Operaţiuni Speciale (KSSO: *Komandovanie Sil Speţialnîh Operaţii*), construit în jurul OOSN, în afara structurii obişnuite de brigadă, şi dedicat aviaţiei. Misiunile lui urmau să varieze de la acţiuni antiteroriste în timp de pace – în special supravegherea apropiatelor Jocuri Olimpice de Iarnă de la Soci din 2014 – la sabotaj şi asasinate în timp de război. Când Şoigu şi Gherasimov şi-au asumat controlul armatei, nu era limpede dacă proiectul KSSO va continua ori dacă rolul veteranilor FSB însemna că forţa va fi transferată la ei. Nu era nevoie să se îngrijoreze. În martie 2013, Gherasimov a profitat de o întâlnire cu ataşaţii militari străini pentru a anunţa o accelerare a proiectului care intenţiona să se sprijine pe cele mai bune practici ale celorlalte ţări.[121]

Până la sfârşitul anului, KSSO fusese creat, pe bazele Brigăzii 346, în mod deliberat menţinut sub efectiv (doar un detaşament şi jumătate OOSN, de fapt) pentru a-i permite să fie echipat numai cu cei mai buni dintre soldaţii sub contract *Speţnaz*. *Senej* a devenit mai degrabă un centru de comandă operaţional, iar KSSO au primit facilităţi de instruire adiţionale la Kubinka-2, la vest de Moscova, unde se află şi baza Brigăzii 45 VDV. KSSO are prioritate când pretinde o escadrilă de aeronave de transport greu Il-76, precum şi o escadrilă mixtă de elicoptere de atac şi de transport la aerobaza Torjok, mulţi dintre piloţii săi fiind de fapt instructori la Centrul 344 de Instruire pentru Luptă al Aviaţiei Militare când nu zboară în misiuni pentru KSSO.

Prima lor utilizare operaţională a fost în Crimeea şi, începând de atunci, au apărut în Donbas, Siria şi Ucraina. Ele s-au extins, de asemenea, de la forţa originală de aproximativ 500 la 2.000-2.500 de oameni, deşi aceasta include instructorii şi aparatul logistic, şi poate doar 1.000 sunt de fapt activi. Unitatea de comandă (Unitatea 99450) este bazată la *Senej*, apoi mai sunt trei detaşamente operaţionale (Unităţile 01355, 43292, 92154), care operează în mare măsură de la Kubinka-2, şi încă unul naval, cu baza la Sevastopol (Unitatea 00317), sub comanda Centrului 561 pentru Situaţii de Urgenţă. Fiecare este alcătuit din 200-300 de operatori. KSSO este încă un atu strategic subordonat direct Statului-Major General mai degrabă decât GU, dar împarte cu obişnuitul *Speţnaz* o orientare atât către operaţiunile de pe câmpul de luptă, cât şi pentru „măsurile active“ politico-militare. Unii operatori KSSO, de exemplu, au transferat către Unitatea GU 29155 forţa dedicată asasinatului şi subversiunii. Această legătură – care oglindeşte modul în care alte agenţii de spionaj au propriile unităţi de forţe speciale, Centrul cu Destinaţie Specială pentru FSB şi unitatea mai degrabă mică *Zaslon* („Ecranul“) pentru SVR – subliniază rolul lor de forţă de subversiune sub acoperire şi de sabotaj. Deşi analogiile pot fi înşelătoare, asta sugerează că sunt oarecum comparabile cu Intelligence Support Activity a Armatei SUA, cu Special Operations Group al CIA sau cu E Squadron al Special Air Service din Marea Britanie. KSSO va juca, fără îndoială, un rol-cheie în războaiele de „zona gri“ ale viitorului.

---

119. Acest capitol se bazează pe Mark Galeotti, *Spetsnaz: Russia's Special Forces*, Osprey, 2015.

120. Vezi Mark Galeotti, *Storm-333: KGB and Spetsnaz Seize Kabul, Soviet–Afghan War 1979*, Osprey, 2021, şi Gregory Fremont-Barnes, *The Soviet–Afghan War 1979–89*, Osprey, 2014.

121. RIA Novosti, 6 martie 2013.

25. BARIERA NUCLEARĂ

În martie 2018, chiar înainte de a fi – din nou – reales, Putin a ţinut discursul anual privind starea naţiunii. Momentul ales explică de ce, la sfârşitul unui eveniment marcat de obicei de promisiuni dubioase şi o listă soporifică de fapte şi cifre, a venit o explozie de fraze bombastice ultrapatriotice şi tehno-militariste. Pe fundalul unei serii (uneori uşor vulgare) de prezentări video, a început să enumere şase noi sisteme de arme, care au devenit cunoscute sub numele de „cele şase magice“[122]. Unele trecuseră deja de planşa de desen, precum glisorul hipersonic *Avangard*, un focos nuclear care poate să facă manevre evazive pe măsură ce se apropie de ţintă pentru a evita apărarea antirachetă în timp ce „se îndreaptă spre ţintă ca un meteorit, ca o minge de foc“. Era racheta hipersonică aer-aer Kh-47M2 *Kinjal* („Pumnalul“), capabilă să străbată 2.000 de kilometri şi să manevreze la o viteză de zece ori mai mare ca viteza sunetului, cu un focos nuclear ori convenţional. Era sistemul laser antirachetă şi antiaeronavă *Peresvet*, montat pe un camion sau un vagon de tren. Era submarinul nuclear fără echipaj *Poseidon*, de fapt o dronă subacvatică, înarmată cu o bombă nucleară „murdară“, care poate să elimine un grup aeronaval sau să arunce în aer şi să iradieze un port. Era racheta de croazieră cu propulsie nucleară *Burevestnik* („Petrel“), care putea zbura în jurul lumii, lăsând în urmă pierderi de gaze radioactive, şi care, deşi Putin spunea că „este invincibilă împotriva tuturor scuturilor antirachetă şi a sistemelor antiaeronave existente şi viitoare“, probabil că nu va fi pusă niciodată de fapt în funcţiune, tocmai din acest motiv.

Apoi, pe cale de a face primul zbor de încercare în câţiva ani, era racheta balistică intercontinentală (RBI) supergrea SS-28 *Sarmat*, înarmată cu până la 15 focoase nucleare cu ţintă independentă, glisoare *Avangard* şi elemente de diversiune. Pe măsură ce Putin se lăuda cu aceste capacităţi, imaginile animate înfăţişau rachete lansate din stepa rusă, zburând în jurul lumii şi apoi descărcând un potop de ogive nucleare asupra a ceea ce semăna foarte mult cu Florida. Într-adevăr, arătau ca şi cum ar fi ţintit direct reşedinţa Mar-a-Lago a lui Donald Trump, preşedintele de atunci al SUA.

Poate era doar o coincidenţă – imagini care prezentau o lovitură asupra Floridei fuseseră arătate cu mulţi ani înainte. Dar puteau foarte bine să nu fie aşa, şi cu siguranţă au generat o furtună de comentarii în Occident şi, într-un fel, acesta era scopul prezentării sfidătoare a lui Putin. Arsenalul strategic al Rusiei nu este doar ultima barieră a apărării naţionale, ci e menit să fie o etalare a priceperii tehnologice şi industriale a ţării, precum şi ceva care să asigure pe toată lumea că Rusia este fără discuţie o putere mondială, ale cărei preocupări şi interese trebuie luate în serios. „Nimeni nu a reuşit să ţină în frâu Rusia“, a spus Putin. Şi a conchis: în trecut, „nimeni nu a dorit cu adevărat să vorbească cu noi […], şi nimeni nu a dorit să ne asculte. Aşa că ascultaţi-ne acum“.

Un Armagedon postsovietic

Rusia a moştenit o triadă nucleară completă – rachete lansate de la sol, de pe mare şi din aer – de la URSS. Deşi acum îmbătrânit, sovieticii aveau un arsenal care putea distruge lumea, de aproximativ 40.000 sau mai multe focoase nucleare individuale, de la rachete tactice până la cea mai recentă rachetă balistică intercontinentală RT-2PM *Topol* (SS-25) transportată pe camion. Proliferarea a fost o preocupare serioasă chiar înainte de destrămarea Uniunii Sovietice (deja armata deplasase în linişte, timp de un an, armele tactice şi unele sisteme de comandă înapoi pe teritoriul Rusiei), iar Bielorusia, Kazahstan şi Ucraina, singurele trei alte republici în care rămăseseră arme nucleare, doreau să le vadă plecând. La urma urmei, menţinerea unei capacităţi nucleare operaţionale este extrem de costisitoare în termeni de mentenanţă, securitate şi sisteme adecvate de ţintire şi comandă. În afară de asta, Occidentul dorea să plătească bine pentru a-i încuraja să scape de aceste arme nucleare nesigure.

În iulie 1991, Mihail Gorbaciov a semnat Tratatul pentru Reducerea Armelor Strategice (START) cu Statele Unite ale Americii, care prevedea ca ambele părţi să-şi reducă arsenalele la nu mai mult de 6.000 de focoase nucleare transportate de nu mai mult de 1.600 de bombardiere şi rachete balistice intercontinentale (RBI). În mai 1992, Rusia, Bielorusia, Kazahstan şi Ucraina au semnat o anexă cunoscută sub numele de Protocolul de la Lisabona, angajându-se să onoreze promisiunile URSS, ultimele trei renunţând la armele lor nucleare în favoarea Rusiei, care a promis să le distrugă pe cele care depăşeau prevederile START. În Bielorusia şi Ucraina a existat o oarecare rezistenţă, unii cerând menţinerea unei minime capacităţi nucleare de descurajare, dar până la urmă nici una nu a putut în mod realist să-şi permită aşa ceva şi, în orice caz, Moscova a reţinut codurile electronice necesare pentru a le lansa ori arma.

În schimb, amândouă doreau să fie compensate economic şi politic. Memorandumul de la Budapesta din 1994 prevedea garanţii de securitate pentru Bielorusia, Kazahstan şi Ucraina, referitoare la integritatea teritorială şi suveranitatea politică, din partea Statelor Unite ale Americii, Regatului Unit şi, destul de ironic în lumina ultimelor evenimente, Federaţiei Ruse. La sfârşitul lui 1996, toate armele nucleare sovietice erau în mâinile ruşilor.

În cursul anilor ’90, Statele Unite ale Americii şi – nu în ultimul rând graţie asistenţei SUA sub formă de bani şi cunoştinţe de specialitate – Rusia au realizat retragerea în securitate a stocurilor în exces, în conformitate cu START. Scenariile de coşmar referitoare la „armele nucleare incontrolabile“ şi la proliferarea de expertiză nu au devenit niciodată realitate (vezi Capitolul 3), chiar dacă au alimentat din plin thrillerele şi filmele de acţiune. START a încetat oficial în decembrie 2009, deşi atât Rusia, cât şi Statele Unite ale Americii au fost de acord să respecte în continuare termenii acestuia în timp ce se negocia un nou tratat. Unul dintre principalele puncte sensibile era hotărârea SUA de a înfiinţa baze de sisteme antirachetă în Europa Centrală, aparent (dar neverosimil) pentru a ţinti atacurile din Iran, nu din Rusia. Preşedintele Medvedev a ameninţat – şi asta avea să devină o stratagemă recurentă – că va plasa în replică rachete tactice *Iskander* – care pot livra un focos convenţional sau nuclear – în exclava Kaliningrad. Cu toate acestea,

negocierile au dus la acordul numit, cu multă imaginaţie, Noul START, care a redus plafonul focoaselor nucleare strategice desfăşurate la 1.550 (deşi în practică acest număr se poate „ajusta“ cu câteva sute mai sus, pentru că un bombardier este contorizat că transportă un focos, chiar dacă ar putea duce mai multe). În plus, limitează numărul total de bombardiere strategice şi de lansatoare terestre şi maritime la 800. Semnat la Praga în 2010, a intrat în vigoare în 2011 şi, fiind extins în 2021 – chiar într-o perioadă de enormă tensiune politică, nici Moscova, nici Washingtonul nu doresc să sfideze soarta –, va rămâne în vigoare până în 2026. Totuşi, chiar în 2009, ruşii precizau foarte clar un lucru: se puteau mulţumi cu mai puţine arme nucleare, dar doreau să cheltuiască tot ce era nevoie pentru a se asigura că le au pe cele mai bune.

Cale ferată, drum şi tunel

Rachetele terestre pot fi adesea mari, dar sunt inerent vulnerabile în comparaţie cu submarinele de mare adâncime şi bombardierele care zboară la mare înălţime. Din acest motiv, Rusia are o combinaţie de platforme, punând rachetele balistice în silozuri blindate subterane, precum şi în transportoare grele care se pot deplasa la noi staţii de lansare pe şosele. Ruşii obişnuiau chiar să monteze rachete balistice intercontinentale (RBI) pe vagoane speciale de cale ferată, până când au fost nevoiţi să le retragă conform prevederilor Tratatului START II de reducere a armelor nucleare, semnat de Rusia şi de SUA în 1993, deşi un înlocuitor, BJRK *Barguzin*, este actualmente în curs de proiectare. Sunt toate responsabilitatea Forţelor de Rachete Strategice (RVSN: *Raketnîie Voiska Strateghiceskovo Naznacenia*), o armă separată, în care servesc aproximativ 60.000 de persoane, subordonate direct Statului-Major General. Din centrul de comandă aflat într-un buncăr la adâncime, situat sub oraşul închis Vlasiha, la nord-vest de Moscova, controlează 320 de rachete declarate, care pot livra până la 1.181 de focoase.

FORŢELE DE RACHETE STRATEGICE

Post Central Comandă RVSN – Unitatea 95501 (Vlasiha)
Armata 27 Rachete Gardă (Vladimir)
  Divizia 7 Rachete Gardă (Ozernîi)
  Divizia 14 Rachete (Ioşkar-Ola)
  Divizia 28 Rachete Gardă (Kozelsk)
  Divizia 54 Rachete Gardă (Krasnîi Sosenki)
  Divizia 60 Rachete (Svetlîi)
Armata 31 Rachete (Orenburg)
  Divizia 8 Rachete (Pervomaiski)
  Divizia 13 Rachete (Iasnîi)
  Divizia 42 Rachete (Svobodnîi)
Armata 33 Rachete Gardă (Omsk)
  Divizia 29 Rachete Gardă (Irkutsk)

Divizia 35 Rachete (Sibirski)
Divizia 39 Rachete Gardă (Gvardeiski)
Divizia 62 Rachete (Solnecinîi)
Baze pentru lansare rachete şi cosmodromuri
Kapustin-Iar
Sari Şagan (Kazahstan)
Cosmodromul Iasnîi

Majoritatea sunt rachete balistice intercontinentale grele RS-24 *Yar* (SS-27 Mod 2), care pot duce până la patru focoase separate, încărcături multiple dirijabile independent pentru rachete balistice (MIRV), de 500 sau 150 de kilotone. Sunt 149: 14 în silozuri la Kozelsk, în Rusia europeană de centru-vest, şi 135 pe mijloace mobile. Apoi există 60 de rachete în silozuri şi 18 rachete pe mijloace mobile RT-2PM2 *Topol*-M (SS-27), relativ precise şi transportând un singur focos de 800 de kilotone, 45 de rachete mai vechi pe mijloace mobile RT-2PM *Topol* şi 46 de rachete balistice intercontinentale R-36M (SS-18) rămase în stoc, cu până la zece MIRV, deşi sunt programate să fie înlocuite cu noua *Sarmat*. Unele rapoarte sugerează că RVSN mai are încă două rachete balistice intercontinentale RS-18A (SS-19) în Divizia 13 Rachete, deşi acestea sunt, pare-se, utilizate doar pentru a testa *Avangard*.

Rusia nu mai are nici o rachetă balistică bazată la sol cu rază intermediară (IRBM), definită ca fiind racheta cu o rază de acţiune de 3.000–5.500 de kilometri, sau cu rază medie (MRBM), cu o rază de acţiune de 1.000–3.000 de kilometri, conform termenilor Tratatului privind forţele nucleare cu rază intermediară de acţiune (INF) din 1987. Statele Unite ale Americii s-au retras din tratat în 2018–2019, susţinând că Rusia testase rachete care au încălcat termenii acestuia, lucru pe care Moscova îl neagă, în timp ce afirmă că decizia Washingtonului de a desfăşura sisteme de apărare antirachetă în Europa a fost în sine o încălcare. Oricum, în prezent, Rusia nu desfăşoară asemenea rachete terestre, dar, aşa cum se va discuta mai jos, s-ar putea să o facă în viitor, fiind atentă nu la NATO, vechiul rival stabilit, ci la un rival potenţial care se arată la orizont: China.

Toate acestea sunt protejate de trupele specializate ale Direcţiei Principale 12 din Ministerul Apărării (12 GU MO). Este o instituţie de elită şi secretă, care controlează nu doar unităţile de pază ale bazelor nucleare RVSN, ci şi Grupurile Speciale Tactice însărcinate cu transportarea focoaselor nucleare în toată ţara şi protejarea rachetelor pe mijloace mobile. Soldaţii lor nu au însemne speciale proprii (poartă de obicei ecusoane de artilerie) şi sunt instruiţi să nu le spună nici măcar propriilor familii ce fac. Au însă vehicule distinctive în sprijinul rolului lor, precum vehiculul de luptă antisabotaj Taifun-M, cu o suită completă de senzori electrooptici, cu un dispozitiv de ascultare care îi permite unui operator instruit să distingă paşii unei persoane de cei ai unui animal, şi chiar o mică dronă *Eleron*-3SV.

Sub valuri

Prin contrast, forţa nucleară de submarine a Rusiei face parte din marină, deşi are propria comandă specială şi structuri de comunicaţii şi criterii stricte de recrutare. Dincolo de tradiţie, motivul este că navele lansatoare de rachete trebuie să fie protejate de submarinele de atac şi de navele de suprafaţă, ca să nu fie urmărite şi scufundate înainte de a putea lansa, aşa că au nevoie să poată munci în strânsă coordonare cu restul flotei respective. La urma urmei, avantajul-cheie al flotei de submarine strategice este cel al unei forţe contraofensive şi deci de descurajare: un inamic se poate simţi încrezător să elimine rachetele terestre, poate chiar flota de bombardiere, dar ar fi puţin probabil să reuşească să distrugă toate submarinele care se ascund adânc în apele oceanelor sau sub banchiza arctică, acestea putând să dea o contralovitură devastatoare.

În prezent, ruşii au zece submarine cu rachete nucleare, şapte în Flota de Nord şi trei în Flota din Pacific, capabile să transporte în total 144 de rachete armate cu până la 656 de focoase nucleare – asta în teorie, fiindcă în practică numărul este mai mic, pentru a se conforma prevederilor Noului START. De la baza militară întărită pentru submarine de la Gadjievo până la îngheţata Peninsulă Kola, Flota de Nord are şase nave din clasa *Delfin* (Delta IV) – deşi una, *Ekaterinburg*, a fost retrasă în 2022 – şi două din noua clasă *Borei*. Navele din clasa *Delfin* („Delfinul“) sunt construcţii solide, capabile să ducă rachete R-29RMU2.1 Lainer (versiuni modernizate ale SS-N-23A) cu până la patru focoase de 500 de kilotone sau 12 mai mici, cu focoase de 100 de kilotone fiecare. Noua navă din clasa *Borei* este o navă mai mare, mai rapidă, dar mai greu de detectat. Poate transporta 16 rachete RSM-56 *Bulava* („Ghioaga“) (SS-N-32), fiecare putând arunca şase până la zece MIRV de 100-150 de kilotone. Adevărul este că s-a dezvoltat în urma unui proces prelungit şi uneori dificil, care a implicat un număr considerabil de eşecuri adesea jenante, inclusiv testele eşuate care au dus la „Anomalia Spiralată Norvegiană“ din 2009, o rază albastră de lumină care se îngusta progresiv într-o spirală cenuşie, care a putut fi văzută pe cer în nordul Norvegiei şi Suediei. Divizia 25 Submarine din Flota din Pacific, cu baza în Golful Kraşeninnikov, adăposteşte un singur submarin mai vechi din clasa *Kalmar* (Delta III), care datează din 1980, cu 16 rachete R-29R (SS-N-18), precum şi trei nave din clasa *Borei*.

Aviaţia strategică

În altă variaţie pe aceeaşi temă, Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune (DA: *Dalnaia Aviaţiia*) este un comandament separat, dar în cadrul Forţelor Aerospaţiale. Are probabil 66 de bombardiere strategice în stare de zbor, deşi multe dintre mai vechile avioane Tu-95MS par a se apropia de sfârşitul duratei de viaţă operaţională, mai ales dat fiind recentul obicei al Moscovei de a provoca NATO, trimiţându-le să zboare aproape de (şi, din când în când, pentru scurtă vreme în) spaţiul aerian european şi forţând astfel decolarea ritualică a avioanelor de vânătoare ca să le escorteze în afara spaţiului respectiv. (Este un dans destul de inutil şi scump pentru ambele părţi: greu de crezut că bombardierele ar începe un război dacă nu ar fi interceptate.)

DA are două divizii operaţionale şi diferite unităţi de sprijin, între care escadrile de petroliere şi regimente de aviaţie combinate folosite în principal pentru a transporta personal şi piese de schimb de la o bază la alta. În total are 16 bombardiere supersonice Tu-160 (Blackjack) (şapte în noua configuraţie Tu-160M) şi 48 de avioane cu turbopropulsoare Tu-95MS (Bear-H). În plus, are 52 de bombardiere Tu-22M3 (Backfire-C), dar acestea sunt de fapt bombardiere de atac, capabile să transporte arme nucleare tactice, în general înarmate însă cu bombe sau rachete convenţionale, astfel că nu sunt considerate forţe strategice.

AVIAŢIA CU RAZĂ LUNGĂ DE ACŢIUNE

Comandamentul Aviaţiei cu Rază Lungă de Acţiune (Unitatea 44402) (Moscova)
Centrul Independent de Comunicaţii 63 Mitavski (Smolensk)
Divizia 22 Aviaţie Bombardiere Grele Gardă (Engels)
  Regimentul 121 Aviaţie Bombardiere Grele Gardă (Engels):
    7 Tu-160M, 9 Tu-160
  Regimentul 184 Aviaţie Bombardiere Grele (Engels): 18 Tu-95MS
  Regimentul 52 Aviaţie Bombardiere Grele Gardă (Şaikovka):
    23 Tu-22M3
  Regimentul 203 Independent Aeronave de Realimentare Gardă (Reazan): 12 Il-78M, 6 Il-78
  Regimentul 40 Aviaţie Mixtă (Vîsoki): 2 An-12, 3 Mi-26, 8 Mi-8MT
Divizia 326 Aviaţie Bombardiere Grele (Ukrainka)
  Regimentul 79 Aviaţie Bombardiere Grele (Ukrainka):
    14 Tu-95MS
  Regimentul 182 Aviaţie Bombardiere Grele Gardă (Ukrainka): 16 Tu-95MS
  Regimentul 200 Aviaţie Bombardiere Grele Gardă (Srednii):
    15 Tu-22M3
  Regimentul 444 Aviaţie Bombardiere Grele (Srednii): 14 Tu-22M3
  Regimentul 181 Independent Aviaţie Combinată (Sredni):
    2 An-12, 3 An-30, 2 An-26
Centrul 43 de Instruire pentru Luptă şi Reinstruire a Personalului de Zbor din Aviaţia cu Rază Lungă de Acţiune Gardă (Reazan)
  Regimentul 49 Instructor Aviaţie Bombardiere Grele (Reazan):
    6 Tu-95MS, 6 Tu-22M3, 1 Il-78, 1 Tu-134AK, 2 Mi-8MT
  Regimentul 27 Aviaţie Mixtă (Tambov): 2 An-12, 8 An-26,
    10 Tu-134UBL

Masivul Tu-95MS este o bestie cu o anvergură a aripii care poate să cuprindă patru autobuze din Londra, fiind depăşit doar de puternicul avion american B-52 Stratofortress. Încă mai era construit în 1991, cu toate acestea, proiectul datează de la începutul anilor ’50 şi e cunoscut pentru huruitul distinctiv asurzitor al vârfurilor celor patru turbopropulsoare contrarotative, cu dublă elice, care depăşesc cu adevărat bariera sunetului. Totuşi, într-un fel, vârsta lui nu are importanţă, căci este de fapt pur şi simplu o platformă pentru rachetele de croazieră cu rază lungă de acţiune. Poate transporta şase Kh-55, Kh-101 ori Kh-102 în magazia internă (iar unele pot duce până la încă zece sub aripi, deşi cu un cost

semnificativ pentru raza de acţiune şi performanţă). Kh-101 şi Kh-102 sunt versiuni invizibile şi modernizate ale lui Kh-55, primul cu un focos convenţional, al doilea cu unul nuclear şi o rază de acţiune de 4.500 de kilometri. Dat fiind că Tu-95MS are o rază de acţiune de 7.500 de kilometri, dacă nu are probleme, un avion din Regimentul 184 Aviaţie Bombardiere Grele cu baza la Engels, în sudul Rusiei, ar putea lovi cu uşurinţă Washington DC.

Elegantul (dar şi masivul) Tu-160 este un avion supersonic cu geometrie variabilă, similar cu avionul american comparabil B-1B, dar mai mare decât el. Poate transporta 12 rachete de croazieră Kh-55, Kh-101 sau Kh-102 în două magazii interne. În pofida faptului că a intrat în serviciu în 1987, a văzut prima acţiune de luptă doar deasupra Siriei, când a lansat rachete convenţionale Kh-555 şi Kh-101 împotriva unor ţinte ale Statului Islamic. După o pauză, acum este construită o versiune modernizată.

Forţele Spaţiale

O capacitate mondială nucleară de lovire necesită nu numai arme şi platforme, ci şi reţele de comandă, control şi comunicaţii capabile să le ghideze şi direcţioneze. Detectarea şi, cu noroc, înfrângerea atacurilor inamicului presupun de asemenea o infrastructură complexă, şi toate acestea se află în mare măsură în responsabilitatea Forţelor Spaţiale (KV: *Kosmiceskie Voiska*), din 2015 o altă ramură a Forţelor Aerospaţiale. KV sunt responsabile cu lansările militare în spaţiu, cu operarea pleiadei de sateliţi militari ai Rusiei şi cu detectarea ameninţărilor din spaţiu, de la rachetele balistice la tot felul de resturi care ar putea lovi un satelit.

Principalul său element operaţional este Armata 15 Aerospaţială cu Destinaţie Specială, încartiruită în oraşul închis Krasnoznamensk, aflat la sud-vest de Moscova. Oraşul închis – tehnic vorbind, Entitatea Administrativ-Teritorială Închisă (ZATO: *Zakrîtoe Administrativno-Territorialnoe Obrazovanie*) – este o reminiscenţă din vremurile sovietice, locul în care se află baze militare deosebit de sensibile, industrii de apărare şi centre de cercetare sau ceva asemănător. Altădată, multe nici nu apăreau pe hărţile oficiale sau nu aveau nume proprii, fiind pur şi simplu desemnate prin cel mai apropiat centru important, deşi cele 38 care au rămas sunt cunoscute de public şi au nume. Oziorsk, unde Uzina Chimică Maiak produce plutoniu, de exemplu, era numit simplu Celiabinsk-40, în timp ce Snejinsk, unde se află sediul Institutului Panrus de Cercetare Ştiinţifică în Fizica Tehnică „Zababahin“, care dezvoltă proiecte de arme nucleare, era numit Celiabinsk-70. Cartierul General al RVSN de la Vlasiha, de exemplu, şi bazele majorităţii diviziilor sale sunt ZATO. Unele dintre acestea, precum Krasnoznamensk, sunt înconjurate de garduri şi păzite, iar pentru a avea acces ai nevoie de un permis special. Chiar şi în cele care sunt mai deschise, poliţia poate să oprească pe oricine care nu pare de prin partea locului şi să-i ceară documentele.

Armata 15 comandă Centrul Principal de Testare „G.S. Titov“, care, în ciuda numelui, controlează de asemenea navele spaţiale fără pilot, Centrul Principal 820 de Avertizare

privind Atacurile cu Rachete, care monitorizează constant datele trimise de zece radare terestre de avertizare timpurie, ca şi de sateliţii care observă potenţialele lansări, precum şi Centrul Principal 821 de Recunoaştere a Situaţiei din Spaţiu, care urmăreşte şi scanează spaţiul orbital. KV are de asemenea propriul port spaţial, Cosmodromul de la Pleseţk, în regiunea Arhanghelsk din nord. Pe orbită, Rusia are o gamă largă de sateliţi, inclusiv platforme de avertizare timpurie, de comunicaţii şi de spionare optică şi electronică, dar şi grupul care susţine GLONASS, echivalentul rusesc al sistemului de navigaţie GPS. KV este aşadar crucial nu numai pentru capacităţile ofensive nucleare ruseşti, ci şi pentru sistemul său limitat de rachete antibalistice.

Modernizare şi magie

Aşa cum a demonstrat discursul lui Putin din 2018, el ţine să poziţioneze Rusia ca putere militară de vârf, chiar dacă unele proiecte au un aspect practic discutabil. Sistemul laser *Peresvet*, de exemplu, este foarte lăudat – şi se spune că a fost chiar testat pe teren în Siria –, totuşi există o lipsă suspectă de secvenţe video, pe care lumea le aştepta. Expertul în apărare Igor Korotcenko observa, mai degrabă sarcastic, că poate funcţionează împotriva dronelor, dar numai „atunci când nu este ceaţă, nici furtună de nisip, nici ploaie; adică în condiţii ideale“[123]. Probabil că i se potriveşte numele *Peresvet*, primit în urma unui concurs naţional, după un călugăr războinic medieval şi erou în bătălia decisivă de la Kulikovo împotriva tătarilor – şi care probabil că nici nu a existat cu adevărat. Aici este şi multă mitologie modernă.

Totuşi, e în curs o modernizare mai puţin impredictibilă, dar cu siguranţă semnificativă. Pavel Baev, de la Institutul de Cercetare a Păcii din Oslo, consideră că este vorba despre un proces „antrenat de interacţiunea dintre caracteristicile birocratice şi de defilare a armelor din cultura militaro-strategică“ – cu alte cuvinte, cheltuielile motivate atât de interesul personal departamental, cât şi de dorinţa Kremlinului de a face teatru –, care, cu toate acestea, a influenţat adevărata gândire strategică.[124] Ca să o spunem pe şleau, generalii şi-au dat seama că, dacă aşa de mult din bugetul pentru apărare urma oricum să fie cheltuit pe forţele nucleare, nu avea rost să-l irosească şi, prin urmare, au venit cu modalităţi de a utiliza aceste noi arme. (Chiar dacă fixaţia lui Putin pentru cele şase „arme magice“ ale sale a distorsionat serios planurile iniţiale ale Programului de Înarmare a Statului din 2027.)

Aşadar, programul referitor la submarinele din clasa *Borei* continuă, cu scopul de a produce 14 submarine care să le înlocuiască pe cele *Delfin* şi *Kalmar*, iar în timp ce fixaţia cu penetrarea apărării antirachetă americane, în esenţă inexistentă, ar putea fi determinată de o dorinţă de a câştiga uşor capital politic, racheta *Sarmat* răspunde unei necesităţi. Cât despre drona submarină nucleară *Poseidon*, ea este de fapt o armă apocaliptică la fel ca oricare alta, care nu se mulţumeşte să ofere o capacitate, ci o face într-o oarecare măsură teatral.

De ce sunt atât de importante armele nucleare

Într-adevăr, asta ar putea explica în parte motivul pentru care Putin se concentrează pe forţele strategice. Ele au un rol practic, desigur, ca garantul decisiv al securităţii naţionale – precum şi ca protecţie în caz de confruntare cu un şantaj nuclear. A fost destul de frapant când, în timpul unei lungi conversaţii pe care am avut-o odată cu un specialist rus în apărare cu vederi destul de naţionaliste, a avansat, dezinvolt, o situaţie teoretică în care o ţară fără capacităţi nucleare adecvate ar putea fi forţată, sub ameninţarea de a-şi vedea unul dintre oraşe distrus, să se demilitarizeze, chiar să predea o parte a teritoriului, indiferent de puterea forţelor sale convenţionale. Mi s-a părut o situaţie ridicol de improbabilă, nu în ultimul rând pentru că agresorul ar ajunge un paria internaţional, dar modul direct în care avansase ideea şi surpriza lui când l-am oprit spun multe despre acest fel de a gândi, cel puţin în cercul lui. Şi, merită amintit, era din când în când consultat de Administraţia Prezidenţială. Îngrijorarea tot mai mare a Ucrainei şi a Occidentului cu privire la întrebarea dacă Putin va recurge sau nu la armele nucleare pentru a ieşi dintr-un impas pe teren reflectă în mod evident acest gen de dezbatere de la Moscova.

În parte, la urma urmei, arsenalul nuclear al Rusiei este un instrument politic. El continuă să explice poziţia Moscovei pe lista membrilor permanenţi ai Consiliului de Securitate ONU; obligă singura superputere rămasă (deocamdată), Statele Unite ale Americii, să reacţioneze; garantează un anumit statut ca jucător mondial serios. Însă nu este numai asta – dacă ar fi aşa, de ce să cheltuiască atât de mult cu arsenalul nuclear, dat fiind faptul că forţe nucleare mult mai mici ar avea un efect similar?

Moscova continuă să fie devotată ideii de a considera asemenea arme ca un mijloc defensiv, care să fie totuşi ceva mai mult decât o reacţie la un atac nuclear. În schimb, doctrina rusă prevede şi folosirea lor în cazul unei „ameninţări la adresa existenţei“ patriei-mamă, chiar dacă aceasta ar fi cu arme convenţionale. Implicaţia este că această ameninţare ar putea veni de la NATO, şi cu siguranţă exerciţii precum *Zapad* sunt jocuri de război cu scenarii în care forţele „albastre“ din Occident sunt angajate în operaţiuni ofensive. Însă, cu toate că nu putem subestima niciodată paranoia şi resentimentele lui Putin şi ale anturajului său, mulţi veterani din aparatul de securitate sovietic, cu toţii marcaţi de trauma pierderii imperiului, cel puţin profesioniştii din armată se pare că înţeleg că, deşi NATO s-ar putea să nu fie tocmai o forţă pur defensivă, cum pretinde – se uită la Kosovo, Libia, Irak şi Afganistan –, nu va fi în măsură să lanseze o invazie în Rusia în viitorul apropiat. Concluzia trebuie să fie mai degrabă că singura ameninţare potenţială serioasă în viitor ar putea veni din China, aliata de azi atât de lăudată, dar care, aşa cum se va discuta în Capitolul 28, îi îngrijorează tot mai mult pe strategii ruşi.

---

122. Acesta şi următoarele citate sunt din „Presidential Address to the Federal Assembly“ („Discursul prezidenţial către Adunarea Federală“), 1 martie 2018, Kremlin.ru.

123. RIA Novosti, 19 octombrie 2018.

124. Pavel Baev, „The Interplay of Bureaucratic, Warfighting, and Arms-Parading Traits in

Russian Military-Strategic Culture“, *George Marshall Center Strategic Insights*, aprilie 2019.

PARTEA A CINCEA
VIITORUL

26. RĂZBOIUL POLITIC

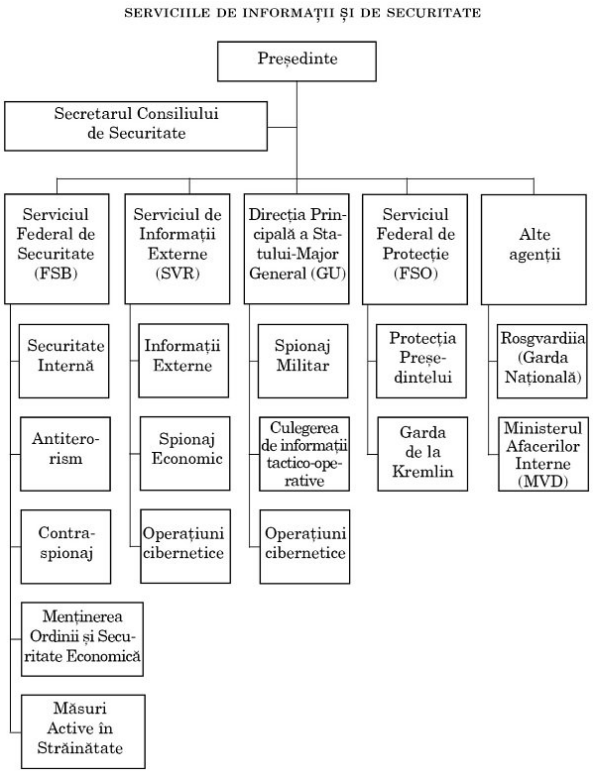
Atenţie la exprimare, căci s-ar putea să-ţi creeze probleme în viitor. În 2013, gen. Gherasimov a ţinut un discurs la o conferinţă militară, care a fost ulterior publicat într-un ziar mai degrabă de nişă, *Voenno-Promişlenni Kurier*, „Curierul militar-industrial“[125]. Nu era cine ştie ce eveniment; şeful Statului-Major General ţine un discurs acolo în fiecare an, probabil scris de cineva din cabinetul lui, oricum. A atins însă câteva puncte interesante, aşa că am publicat discursul, tradus de Robert Coulson, de la agenţia de ştiri Radio Europa Liberă/Radio Libertatea, pe blogul meu, „In Moscow's Shadows“, împreună cu gândurile şi adnotările mele. Pentru a o anima, am dat postării titlul ironic „«Doctrina Gherasimov» şi războiul neliniar dus de Rusia“[126].

Mare greşeală. Am dezlănţuit un monstru. Deşi în text am declarat explicit că nu era o doctrină şi nici măcar în mod necesar gândirea lui Gherasimov, titlul, o aluzie deliberată la superproducţiile cinematografice şi la cărţile de buzunar pe care le cumperi în aeroport, a căpătat o viaţă proprie, fiind citat peste tot şi chiar intrând în discursurile politicienilor şi în manualele militare din Occident. Problema era că totul se petrecea în vremea anexării Crimeii şi a conflictului din Donbas, iar oamenii erau înclinaţi să creadă că Rusia avea un abil „nou fel de război“. Culmea e că Gherasimov vorbise tocmai despre ceea ce el considera a fi „noul fel de război“ al Occidentului, în care „războaiele nu mai sunt declarate şi, după ce au început, se desfăşoară conform unui model necunoscut“, care începe cu „mijloace militare cu un caracter ascuns, incluzând atacuri cibernetice şi operaţiuni ale forţelor speciale“, în aşa fel încât „un stat perfect prosper poate fi transformat, în câteva luni şi chiar zile, în arenă pentru un conflict armat cumplit, poate deveni victima unei intervenţii străine, scufundându-se în haos, catastrofă umanitară şi război civil“. În Occident, s-a considerat că acesta este planul Rusiei pentru Donbas, dar Gherasimov vorbea despre Primăvara Arabă, despre războiul civil din Siria şi chiar despre „revoluţiile colorate“ din alte state postsovietice, pe care le-a prezentat ca fiind instigate de Occident.[127]

Ascensiunea spionilor

Războiul s-a schimbat; noile tehnologii au creat imense oportunităţi pentru operaţiuni informaţionale, interdependenţa economică a făcut ca sancţiunile să fie mai semnificative, iar preţul conflictului, în termeni de bani şi risc politic, a explodat. Deşi prezumţiile Kremlinului că aliaţii şi clienţii lui sunt răsturnaţi de la putere în urma comploturilor CIA (şi, pe bună dreptate, încă tind să presupună că şi Marea Britanie joacă un rol sinistru şi

subtil) ar putea în mare măsură să fie la fel de fanteziste ca „Doctrina Gherasimov“, acest nou context este convingător. Mai mult decât atât, Rusia, ca putere relativ mai slabă decât Statele Unite ale Americii, ca să nu vorbim despre întregul Occident, a avut toate motivele să adopte „geopolitica de gherilă“, să folosească mijloace neconvenţionale pentru a încerca să deplaseze conflictul în domenii în care simte că ar avea avantaje.



Un interes tot mai mare pentru utilizarea mijloacelor nemilitare precum subversiunea şi dezinformarea spre a completa operaţiunile militare propriu-zise reflectă de asemenea forţa crescândă a serviciilor de informaţii şi de securitate ale Rusiei. Vladimir Putin, desigur, a fost ofiţer al KGB-ului sovietic şi a condus o scurtă vreme Serviciul Federal de Securitate, FSB, în 1998–1999. Mulţi dintre cei mai apropiaţi aliaţi şi consilieri ai săi au de asemenea un trecut în agenţiile de securitate. Cel mai apropiat de un consilier de securitate naţională în sistemul rusesc este secretarul Consiliului de Securitate, şi din 2008 acesta este Nikolai Patruşev, un ofiţer KGB de carieră care i-a urmat lui Putin în funcţia de director al FSB. Patruşev a afirmat, după cum se ştie, că el crede că Statelor Unite ale Americii „le-ar plăcea mult ca Rusia să nu mai existe deloc ca ţară“[128], şi nu numai că a făcut presiuni în direcţia unei confruntări cu Occidentul, dar s-a asigurat totodată ca Putin să primească o mare parte din această imagine a lumii din afară de la serviciile de informaţii.

De fapt, la începutul zilei sale de lucru, înainte de orice altceva, Putin primeşte trei dosare cu informaţii. Unul este de la Serviciul de Informaţii Externe (SVR: *Slujba Vneşnei*

Razvedki), despre evenimentele din străinătate. Unul este despre situaţia internă, de la FSB. Unul, compilat de Serviciul Federal de Protecţie (FSO: *Federalnaia Slujba Ohranî*), îl ţine la curent cu ce se întâmplă în rândul propriei elite. Nu o dată i-am auzit pe diplomaţii ruşi bombănind că Putin pune mai mult preţ pe evaluările venite de la spioni decât pe cele de la propriul Minister de Externe. Agenţiile de securitate au aproape un acces neegalat la „Persoană“, aşa cum este cunoscut Putin de propriul personal. Directorii SVR şi FSB au săptămânal întâlniri între patru ochi (concluziile şefului GU sunt în schimb transmise prin Şoigu), şi este în general cunoscut că secretariatul Consiliului de Securitate – care are tendinţa de a gestiona fluxul de rapoarte şi documente legate de securitate spre biroul lui Putin – dă prioritate acestor documente care vin de la agenţii.

Bugetele lor s-au dovedit chiar mai sigure decât ale Ministerului Apărării şi, pe măsură ce confruntarea cu Occidentul s-a adâncit, au devenit tot mai mult, nu mai puţin, centrale pentru gândirea şi politica de la Kremlin. La urma urmei, spre deosebire de agenţiile occidentale, rolul lor nu a fost niciodată esenţial doar pentru adunarea de informaţii concrete. În schimb, sunt agenţii pentru vreme de război, nu doar ca să adune informaţii, ci şi să tragă propriile concluzii, să facă presiuni asupra guvernului în legătură cu politica şi să îndeplinească acţiuni directe. De exemplu, ca serviciu care se concentrează pe colectarea de informaţii de la oameni cu o capacitate de spionaj cibernetic în creştere, SVR este adesea comparat în linii mari cu CIA ori cu SIS (MI6). Cu toate acestea, agenţiile din Rusia seamănă mai curând cu instituţiile care au luptat în al Doilea Război Mondial, precum Office of Strategic Services (OSS) din SUA şi Special Operations Executive (SOE) din Marea Britanie, înfiinţate în 1940 cu mandatul specific de a „da foc Europei“.

Puţine elemente au demonstrat mai bine mentalitatea de război a agenţiilor de informaţii din Rusia decât Unitatea 29155 a GU. De la formarea ei ca *Registrupr* în 1918, serviciul de informaţii al armatei ruse a avut propriile unităţi însărcinate cu asasinate şi sabotaj, aşa-numita „muncă udă“ (din cauză că devine sângeroasă…), dar Unitatea 29155 a fost înfiinţată prin 2009-2010. A fost asociată cu o serie de operaţiuni. Membrii ei au plasat explozibili în arme care erau vândute Ucrainei la depozitul de arme de la Vrbětice, în Republica Cehă, în 2014, şi apoi au încercat să-l otrăvească pe traficantul de arme bulgar responsabil în 2015. Se pare că au fost implicaţi în încercarea de lovitură de stat din Muntenegru în 2016 şi în încercarea de asasinare a lui Serghei Skripal, fost ofiţer GRU trecut la MI6, cu agentul neurotoxic Noviciok la Salisbury, în Regatul Unit, în 2018. Se crede că unitatea numără doar în jur de 20 de operatori implicaţi în misiuni în străinătate, în principal din *Speţnaz*, precum şi 200 de oameni ca personal de sprijin, deşi poate solicita ajutor de la alte arme ale GU şi are baza în Centrul 161 de Formare a Specialiştilor în Scopuri Speciale din estul Moscovei. Evaluările operatorilor Unităţii 29155 tind către extreme, prezentându-i fie drept superspioni ruşi, fie drept criminali incompetenţi, dat fiind că multe dintre operaţiunile lor au dus la moartea unor victime inocente, oferind astfel dovezi ale implicării Rusiei. Totuşi, adevărul este că nu sunt nici una, nici alta, şi că relativ înaltul lor profil reflectă atât misiunea lor agresivă, cât şi cultura GU, unde publicitatea negativă şi dezvăluirile sunt mai puţin importante decât înaintarea spre ţintă, un succes parţial fiind mai bun decât nici unul.

Hibrid, ambiguu, neliniar, politic

Puternice, agresive şi cu o preferinţă instituţională pentru operaţiunile secrete şi politice, agenţiile de informaţii au ajutat de asemenea la modelarea noţiunii ruseşti de război modern. Li s-au pus tot felul de etichete în încercarea de a le rezuma, şi majoritatea au eşuat. „Război hibrid“, pentru că amestecă mijloace militare şi nemilitare – dar, în fond, nu asta face orice războiu? „Război ambiguu“, din cauza tacticilor secrete şi a obiceiului de a ocoli pragul neclar dintre război şi nerăzboi (oare un atac cibernetic a cărui sursă finală nu poate fi dovedită 100% este un act de război?), dar adesea ruşii sunt orice numai ambigui nu. „Război neliniar“, din cauza tendinţei spre mijloace şi scopuri asimetrice, dar, din nou, sunt adesea şi distinct liniare.

În parte, cauzele acestei probleme rezidă în faptul că la Moscova există două şcoli de gândire. Pentru soldaţi, noile forme de război „necinetic“ – care sabotează moralul, lanţul de comandă, coeziunea şi eficienţa inamicului – sunt pur şi simplu amplificatoare de forţă, aplicate în special în faza de dinainte să zboare gloanţele. Aceasta este într-adevăr ceea ce în Occident se numeşte adesea „operaţiune de modelare“, stabilind condiţii pentru acţiunea militară încununată de succes. Pe de altă parte, de la Patruşev încoace instituţiile civile de securitate naţională par de asemenea să vadă astfel de operaţiuni nu ca pe nişte simple preludii ale războiului, ci ca pe o posibilă alternativă, un mod de a impune voinţa Rusiei fără a recurge neapărat la lupta periculoasă şi scumpă. Dimpotrivă, s-ar zice că e cea mai apropiată de noţiunea de „război politic“ conturată de vechiul cercetător şi diplomat american George Kennan în 1948 ca fiind:

> aplicarea logică a doctrinei lui Clausewitz pe timp de pace. În sensul cel mai larg, războiul politic înseamnă folosirea tuturor mijloacelor aflate la dispoziţia unei naţiuni, cu excepţia războiului, pentru a-şi atinge obiectivele naţionale. Asemenea operaţiuni sunt şi deschise, şi secrete. Ele merg de la acţiunile manifeste, precum alianţele politice, măsurile economice […] şi propaganda „albă“, la operaţiunile secrete, precum sprijinirea clandestină a elementelor străine „prietenoase“, războiul psihologic „negru“ şi chiar încurajarea rezistenţei clandestine în statele ostile.[129]

Aşa cum vom vedea în următorul capitol, în timp ce spionii practică războiul politic, soldaţii Rusiei se antrenează, se echipează, fac sport şi planuri în primul rând pentru conflicte militare în mod esenţial convenţionale, de la intervenţiile locale la războiul total pe faţă. Serviciile de informaţii şi o gamă largă de alte instrumente ale războiului politic, de la mass-media de stat în limbi străine la agenţii politici sub acoperire, vor continua să ducă o campanie de subminare, dar acesta poate fi subiectul unei alte cărţi.[130] Totuşi, asta înseamnă că ei înţeleg foarte bine oportunităţile folosirii mijloacelor necinetice într-un conflict şi, dat fiind că Occidentul continuă să conducă din punct de vedere tehnologic în majoritatea sectoarelor, şi valoarea găsirii unor contramăsuri la aceste capacităţi.

Combatanţi sub contract

Agenţiile de informaţii angajează diferite persoane din exterior. Sunt de tot felul, de la gangsteri constrânşi sau angajaţi să genereze fonduri sau să comită asasinate (de exemplu, bărbatul care l-a împuşcat pe luptătorul cecen georgian antirus Zelimhan Hangoşvili în mijlocul Berlinului în 2019 s-a dovedit a fi un ucigaş sub contract angajat de FSB) la oameni de afaceri încurajaţi să-i susţină pe politicienii pro-Kremlin din străinătate. Adesea, subversiunea poate realiza ceea ce puterea militară nu poate. Totuşi, un exemplu particular al acestei fuziuni dintre afaceri, război şi geopolitică este faptul că Kremlinul foloseşte tot mai mult mercenari – sau mai degrabă un amestec straniu, foarte rusesc, de mercenar şi agent care poate fi negat.

Cel mai cunoscut (şi infam) exemplu este Wagner, o unitate care a început să acţioneze în Donbas, a servit în Siria şi apoi a apărut într-o gamă largă de alte conflicte, din ce în ce mai mult în Africa. Marea lui calitate, în opinia Kremlinului, este faptul că poate fi negat – nu atât în faţa Occidentului, deşi îl lasă să-şi facă o idee despre dimensiunea interesului sau angajamentului Rusiei în orice conflict, cât în faţa poporului rus. În ciuda anexării Crimeii, războaiele străine nu sunt populare în rândul populaţiei. Siria, de exemplu, a fost prezentată de guvern poporului ca un război tehnologic în care implicarea Rusiei a constat doar în avioanele care zburau sus pe cer ori în artileria poziţionată departe în spatele liniei frontului. Însă, în 2015–2016 cel puţin, a existat o evidentă nevoie de trupe de teren competente, care să iniţieze asalturi şi să le insufle curaj sirienilor. Trimiterea unor trupe regulate era inacceptabilă, fiindcă, odată ce un număr substanţial de soldaţi începeau să sosească acasă sub formă de „Cargo 200“, codul sub care sunt cunoscuţi cei morţi pe câmpul de luptă, atitudinea publicului urma să se schimbe rapid în rău.

Aşa că răspunsul a fost Wagner. În 2013, Moscova experimentase folosirea mercenarilor în Siria, înfiinţând Corpul Slav, o companie înregistrată în Hong Kong care făcea publicitate pentru veteranii ce doreau să păzească instalaţiile energetice din Siria contra unui salariu – princiar după standardele ruseşti – de 5.000 de dolari pe lună. Până în luna octombrie a acelui an, erau circa 267 de contractori în Siria, împărţiţi în două companii. Desfăşurarea s-a terminat ca o farsă. Promisiunea de echipament avansat s-a soldat cu un eşec; până la urmă nu au primit acele T-72 la care se aşteptau, ci nişte autobuze apărate cu plăci de metal improvizate. În drum spre rafinăriile Deir ez-Zor, au fost loviţi chiar de un elicopter sirian, care s-a prăbuşit în timp ce zbura la joasă altitudine deasupra convoiului. La sosire, în loc să fie puşi să păzească, li s-a ordonat să întărească garnizoana armatei siriene, dar au fost atacaţi de o forţă mult mai mare de rebeli islamişti. S-au retras, apăraţi de o furtună providenţială. Au avut noroc şi nu au pierdut nici un om – şase au fost răniţi –, dar au fost mai puţin norocoşi când, la întoarcerea lipsită de onoare în Rusia, au fost arestaţi pentru că, potrivit legilor ruseşti, este ilegal să lupţi ca mercenar. Chiar dacă guvernul se aflase în spatele formării Corpului Slav, nu voia să aibă de-a face cu aceste eşecuri.

Totuşi, Grupul Wagner era diferit. A apărut în războiul din Donbas, fiind o unitate de soldaţi profesionişti relativ competenţi comandată de fostul ofiţer *Spețnaz* lt.-col. Dmitri Utkin, luându-şi numele de la pseudonimul acestuia, Wagner. Utkin făcuse parte din Corpul Slav, dar a reuşit să scape de pedeapsă şi a apărut în Lugansk în 2014. În 2015

însă, s-a dus în Siria. Forţa era constituită mai clar ca o entitate comercială, din câte se pare înregistrată în Argentina, pentru a ocoli legile din Rusia şi, potrivit autorităţilor din SUA, Marea Britanie şi UE, este parte a Grupului Concord, deţinut şi condus de Evgheni Prigojin, un bărbat cunoscut ca „bucătarul lui Putin“ nu fiindcă este renumit pentru cum găteşte, ci mai degrabă fiindcă firmele lui au o serie de contracte de catering cu guvernul. Fiind o persoană a cărei avere depinde de Kremlin, Prigojin a apărut ca unul dintre interpuşii contestabili ai guvernului, făcând tot ce este nevoie, de la înfiinţarea „fermelor de troli“ de pe reţelele sociale la gestionarea mercenarilor.

Wagner a obţinut o bază pe terenurile de instruire ale Brigăzii 10 *Speţnaz* de la Molkino şi fondurile necesare pentru a recruta unii dintre cei mai buni soldaţi aflaţi în serviciu de la forţele speciale, paraşutişti şi infanteria marină. În octombrie 2015, grupul a fost transportat în Siria cu nave de război. Wagner i-a permis Moscovei să introducă soldaţi de elită fără să fie nevoie de o recunoaştere oficială a rolului lor. Atunci când unul dintre aceşti mercenari cădea în luptă, nu exista o declaraţie oficială, nici funeralii militare. Era doar un „contractor privat“ care, tehnic vorbind, lucra pentru Damasc. Este adevărat că, în decembrie 2016, Utkin a primit personal Ordinul Curajului de la Putin.

Eşecul de la Deir ez-Zor descris în Capitolul 18 a pus capăt proeminenţei Grupului Wagner în Siria, dar de atunci membrii săi au apărut în mai multe alte situaţii. În 2017 au început să instruiască trupele guvernamentale şi să păzească minele de aur în Sudan. În 2018 au ajuns în Republica Centrafricană, umplând golul lăsat de Franţa după ce în 2016 îşi retrăsese forţele din acea ţară, unde s-au implicat într-un război civil brutal, ca şi în Madagascar şi Libia. În 2019 s-au aflat pentru scurtă vreme în Venezuela, pentru a proteja întreprinderile ruseşti. În 2019–2020 au luptat în provincia Cabo Delgado din Mozambic, dar s-au retras după câteva înfrângeri şi tensiuni cu armata mozambicană, iar în 2021 s-au mutat în Mali, din nou pentru a susţine guvernul după retragerea trupelor franceze, care ajutaseră anterior în lupta împotriva islamiştilor.

Este acesta un exemplu al spiritului de aventură manifestat de statul rus sub un văl subţire de negare? Ori întreprinderile private ca a lui Prigojin îşi vând forţa militară? Şi una, şi alta. Rusia este un stat hibrid, în care graniţele între public şi privat sunt foarte permeabile, iar Wagner se pare că operează în ambele domenii. În Siria a început ca un braţ al armatei, apoi, după ce a fost dezavuată, s-a transformat într-o „adevărată“ organizaţie mercenară motivată de căutarea profitului. Deşi în aventurile sale de mai târziu este evident că nu a mers niciodată împotriva dorinţelor Kremlinului, doar în Libia şi Venezuela se pare că a lucrat în mod expres în numele guvernului. În altă parte, membrii săi sunt soldaţi de închiriat – adesea pentru o parte din aurul local sau alte afaceri –, dar sub rezerva că în orice moment Kremlinul le poate da o sarcină sau îi poate retrage. Cu noile companii militare private care au mai apărut, cu nume precum *Şcit* („Scutul“) şi *Patriot*, în general apropiate de Ministerul Apărării, acest gen de organizaţie hibridă mercenară va fi probabil o caracteristică a viitorului.

Războiul informaţional

În 2017, Şoigu anunţa că fuseseră înfiinţate Trupele pentru Operaţiuni Informaţionale (VIO: *Voiska Informaţionnîh Operaţii*), specializate.[131] Mulţi au bănuit că este vorba despre atacatori cibernetici şi alţii de acest gen, dar aceştia s-au dovedit a fi, în principal, şi specialişti în propagandă şi în războiul psihologic. În Siria au utilizat uneori metode tradiţionale, cum ar fi aruncarea de fluturaşi sau transmiterea unor mesaje prin difuzoare, însă au de asemenea capacitatea de a folosi interceptarea electronică pentru a-şi transmite mesajele, ca în cazul menţionat mai sus al soldaţilor ucraineni care au primit mesaje tulburătoare pe telefonul mobil (vezi Capitolul 16).

Toate acestea fuzionează într-o arie mai largă a interesului particular al Rusiei din prezent: bruierea sau falsificarea comunicaţiilor occidentale, ţintind şi semnalele de navigaţie (şi localizând sursele acestora, pentru a oferi artileriei ceva în care să tragă). Dat fiind gradul în care soldaţii occidentali se bazează pe GPS pentru navigaţie, comunicaţii avansate pentru a-şi coordona tirul şi drone pentru cercetare şi lovire, asta nu ar trebui să fie o surpriză. Comandantul forţelor pentru războiul electronic (RE) din Rusia spunea că aceste capacităţi sunt „măsuri asimetrice care neutralizează avantajele sistemelor foarte sofisticate şi mijloacelor de luptă armată ale adversarului“[132]. În practică totuşi, capacităţile Rusiei operează împotriva unor duşmani deopotrivă convenţionali şi neregulaţi. De exemplu, când rebelii din Siria au folosit drone comerciale înarmate pentru a ataca Hmeimimul, ruşii au desfăşurat nu doar mijloace antiaeriene, ci şi mijloace RE. În ianuarie 2018, 13 drone ale rebelilor au fost utilizate pentru a ataca bazele militare: şase au fost doborâte pur şi simplu de sistemele RE. La celălalt capăt al spectrului tehnologic, sistemele GPS folosite de rachetele de croazieră sunt şi ele aparent vulnerabile, un număr necunoscut de Tomahawk-uri americane lansate asupra Siriei ca pedeapsă pentru atacul cu arme chimice din 2017 – ruşii spun 36, dar e o cifră controversată şi greu de crezut – fiind doborâte de un sistem rusesc Krasuha-4 RE de la Hmeimim, aflat la mai bine de 100 de kilometri depărtare. Acum, fiecare brigadă de manevră are propria companie RE şi fiecare formaţiune majoră terestră, navală şi aeriană are mijloace RE, iar fiecare District Militar are propria brigadă RE (două pentru VO de Vest).

Dat fiind că oricine care se uită la harta de pe smartphone în timp ce se află lângă Kremlin poate descoperi că harta îi spune că se află de fapt la aeroportul Vnukovo, la vreo 25 de kilometri spre sud-vest, nu este deloc surprinzător că armata rusă a ridicat falsificarea semnalelor GPS şi a altor semnale de navigaţie la nivel de artă. Uneori asta se face pentru a înşela sau a contracara dronele sau rachetele, dar se foloseşte şi în scopuri de propagandă. De exemplu, când distrugătorul britanic HMS *Defender* şi fregata olandeză HNLMS *Evertsen* se aflau în Marea Neagră în iunie 2021, Rusia a falsificat semnalele Sistemului de Identificare Automată maritim pentru a arăta că vasele se îndreaptă direct spre baza navală de la Sevastopol, într-un aparent act de agresiune, chiar în timp ce camerele video le arătau live pe amândouă în docul din Odessa.

În multe privinţe, este vorba despre o simplă extensie a unei forţe ruseşti tradiţionale, *maskirovka*, care este tradusă în linii mari ca „înşelătorie“, „deghizare“ ori, uneori, simplu „camuflaj“. Evident, ruşii, ca şi alţi militari, folosesc camuflajul pe uniforme, vehicule şi instalaţii şi încearcă, de asemenea, să avanseze în domeniul tehnologiilor invizibilităţii. Totuşi, acesta este conceput mult mai general şi implică totodată utilizarea extinsă a

înşelătoriei, a îndrumării greşite şi a subterfugiului. Cel mai infam exemplu recent este evident modul în care „omuleţii verzi“ au ocupat Crimeea, în timp ce Moscova nega orice amestec, şi folosirea unor interpuşi uşor de negat acolo unde era posibil, de la miliţiile din Donbas la utilizarea tot mai frecventă a mercenarilor. Aceste trupe sunt adesea mai puţin eficiente pe câmpul de luptă, însă nu numai că oferă un grad de acoperire politică, ci îi lasă pe outsideri să ghicească adevăratele roluri şi scopuri. Totuşi, *maskirovka* se află în fiecare aspect al artei militare ruseşti, de la câmpul de luptă la strategia naţională. La urma urmei, forţa care a invadat Ucraina în 2022 a fost adunată timp de aproape un an, dar, în pofida rapoartelor serviciilor de informaţii occidentale despre intenţiile lui Putin, exista încă o nesiguranţă larg răspândită dacă nu cumva Kremlinul construia cu migală o uriaşă cacealma. Asta este esenţa înşelătoriei strategice.

---

125. „Tsennost Nauki v Predvidenii: Novyye vyzovy trebuyut pereosmyslit formy i sposoby vedeniya boyevykh deystviy“, *Voenno-Promîşlennîi Kurier*, no. 8 (2013).

126. „The «Gerasimov Doctrine» and Russian Non-Linear War“, *In Moscow's Shadows*, 6 iulie 2014, https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/.

127. Pentru alte surse despre problemele din acest capitol, vezi Mark Galeotti, *Russian Political War*, Routledge, 2019; Oscar Jonsson, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown, 2019; David Kilcullen, *The Dragon and the Snakes*, Hurst, 2020.

128. *Kommersant*, 22 iunie 2015.

129. George Kennan, „The Inauguration of Organized Political Warfare“, 4 mai 1948, în State Department Office of History online collection, https://historystate.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d269.

130. Cum ar fi Mark Galeotti, *The Weaponisation of Everything*, Yale, 2022; Seth Jones, *Three Dangerous Men*, WW Norton, 2021; Carl Miller, *The Death of the Gods*, Windmill, 2019.

131. Interfax, 22 februarie 2018.

132. *Krasnaia Zvezda*, 14 aprilie 2014.

27. RĂZBOIUL DE NOUĂ GENERAŢIE

În cei 30 de ani în care am interacţionat cu soldaţii – sovietici, ruşi, NATO etc. – m-a frapat adesea că au tendinţa de a fi practici şi realişti. Dacă sunt chemaţi să lupte, o vor face, orice li s-ar întâmpla, dar rareori arată bucuria entuziastă sau agresivitatea înflăcărată faţă de meseria lor pe care o întâlneşti uneori la politicienii civili care nu au servit în armată şi nici nu au luptat niciodată. Acum câţiva ani vorbeam cu doi căpitani ruşi, unul pilot de elicopter şi celălalt infanterist. După ce au trecut peste inevitabila prudenţă de a vorbi cu un occidental, a devenit clar că erau în acelaşi timp reverenţioşi şi dispreţuitori faţă de Putin.

Indiscutabil, îl considerau un lider naţional puternic şi capabil, bărbatul care salvase Rusia de la uitare şi irelevanţă. Dar nu erau la fel de încântaţi de imaginea lui ca om de acţiune. Da, la universitate Putin a urmat o instrucţie militară obligatorie ca ofiţer în rezervă, la artilerie, dar a fost destul de superficială, şi după ce a intrat în KGB nu a mai făcut această instrucţie ca rezervist. Nu apreciau deloc toate fotografiile oportuniste cu Putin aşezat într-o carlingă ori conducând un tanc, nu erau convinşi că pricepea realităţile lumii lor şi nu erau siguri că el, comandantul suprem, înţelegea cu adevărat războiul sau chiar Doctrina Militară a Rusiei.

Cu o metaforă colorată, cineva a spus: „Nu aş vrea ca o virgină să-mi spună ce să fac în noaptea nunţii“.

Cu siguranţă s-a dovedit a fi profetic, având în vedere cum s-a desfăşurat invadarea Ucrainei, aşa cum vom discuta în penultimul capitol, şi gradul în care imperativele militare au fost deturnate de instinctele lui Putin. Rusia are, la urma urmei, o abordare foarte intelectuală şi deliberată a artei militare, iar armata este categoric, în jargonul de azi, o „organizaţie de învăţare“. În consecinţă, gândirea militară este complexă şi evoluează.[133] Într-adevăr, Doctrina Militară a Rusiei prevede şase tipuri diferite de război sau conflict, fiecare cu propriile caracteristici. Pericolul militar şi apoi ameninţarea militară sunt în esenţă provocări aflate încă în formă potenţială, care ar putea să fie evitate sau neutralizate prin mijloace deopotrivă diplomatice şi militare. Apoi există un conflict armat, o ciocnire limitată între state sau între rivali într-un război civil. Un război local este cel dus pentru obiective militaro-politice specifice şi restrâns la statele beligerante. Dacă implică mai mult de două naţiuni, devine un război regional, în timp ce un război la scară mare este purtat între coaliţii de state sau puteri mondiale, cu „obiective militaro-politice radicale“ şi care, aşadar, necesită „mobilizarea tuturor resurselor fizice disponibile şi forţa morală a statelor participante“[134].

Războaie mici

Noţiunea rusă de război mic nu este măsurată pur şi simplu în termenii numărului de trupe implicate sau ai dimensiunii ţării. Mai degrabă este vorba despre pericole militare de nivel inferior şi ameninţări care ar putea să fie tratate prin disuasiune, coerciţie, „lovituri chirurgicale“ şi utilizarea interpuşilor. Chiar şi amorful „conflict armat“ şi unele războaie locale încă reprezintă operaţiuni la scară mai mică. Siria a furnizat un prim test real al felului în care ruşii vor reacţiona în asemenea circumstanţe prin ceea ce ei numesc „o strategie de acţiuni limitate“, evitând escaladarea şi păstrând utilizarea forţei şi amprenta Moscovei la un minimum posibil ori necesar. Iată ce afirmă Gherasimov:

> Cele mai importante condiţii pentru implementarea acestei strategii sunt câştigarea şi menţinerea superiorităţii informaţionale, anticiparea promptitudinii sistemelor de comandă şi control şi a sprijinului atotcuprinzător, ca şi desfăşurarea discretă a grupării necesare [de forţe].[135]

În mod ideal, ameninţările vor fi tratate prin intermediul unor demersuri diplomatice, chiar de genul celor coercitive, cu forţe mobilizate şi scenarii potenţial ofensive, repetate în mod deschis în contextul unor exerciţii rapide ca ameninţare. Dacă trebuie desfăşurate forţe, atunci aşa-numitul Grup de Conducere a Luptei (GBU: *Gruppa Boevovo Upravlenia*) va fi pus pe picioare în cadrul noului Centru de Gestionare a Apărării Naţionale (NŢUO: *Naţionalnîi Ţentr Upravlenia Oboronoi*). Când NŢUO a fost înfiinţat în 2014, a fost salutat pe drept cuvânt ca un important pas înainte în comanda şi controlul ruseşti. Ascuns în subsolul clădirii Ministerului Apărării de pe Cheiul Frunze, are mai bine de o mie de angajaţi, militari şi civili, care lucrează 24/7, utilizând unul dintre cele mai puternice supercomputere militare din lume. Comandanţii din Centru pot urmări atacurile cibernetice în desfăşurare sau imagini video de la un soldat aflat pe câmpul de luptă. NŢUO nu este doar un centru de comandă, deşi are atât o sală principală de criză, cât şi o suită de altele mai mici pentru a face faţă unor situaţii potenţiale mai puţin presante; este de asemenea un centru de fuziune ce adună date şi analize nu numai de la sursele militare şi de informaţii, ci şi de la guvern. Poate totodată coordona operaţiuni cu poliţia, Garda Naţională şi alte agenţii, în acord cu provocările eclectice ale „Războiului de Nouă Generaţie“ multidomeniu.

Acele GBU formate în cadrul Centrului sunt specifice misiunii, fiind funcţionale cât timp poate dura o criză, fie câteva zile, fie – ca în Siria – şapte ani. Conduse de ofiţeri din Direcţia Operaţională Principală a Statului-Major General, se sprijină pe personalul altor NŢUO şi pe oricine este necesar de la alte servicii ale armatei sau chiar structuri din afară. De exemplu, GBU care a coordonat desfăşurarea de forţe din 2022 în Kazahstan s-a bazat pe ofiţeri paraşutişti, pentru că VDV furnizau trupele, dar includeau şi ofiţeri de legătură atât de la Serviciul de Informaţii Externe, cât şi de la Ministerul Afacerilor Externe. În cadrul Direcţiei Operaţionale Principale se crede că până şi alegerea camerei atribuite poate da o idee despre amploarea probabilă şi prioritatea misiunii. Cele şapte săli principale ale NŢUO sunt denumite după faimoşi comandanţi ruşi, dar există multe alte

camere şi apartamente, perfect funcţionale, dar mai puţin impresionante. Se spune că, dacă unui GBU i se atribuie un acces exclusiv la una dintre cele mai întinse şi foarte căutate camere sau apartamente de criză, atunci Înaltul Comandament se aşteaptă să fie o misiune serioasă, în comparaţie cu cele obligate să rezerve camere în manieră competitivă.

Oricum, un GBU nu este o structură operaţională de comandă. Dimpotrivă, rolul său principal este să adune forţa de intervenţie necesară pentru orice misiune şi apoi să stabilească strategia, să monitorizeze evoluţia şi să se asigure că toţi comandanţii din teren au ce le trebuie pentru a-şi îndeplini misiunea, „colectând şi evaluând datele situaţiei, analizând deciziile luate de comanda grupului şi planificând alte acţiuni“[136]. Adevărata comandă operaţională pentru un efort care nu e la nivel naţional complet va fi conferită fie unui District Militar (Comandament Operaţional Unit), fie unui cartier general de armată pentru crize în interiorul sau în proximitatea graniţelor naţionale, fie Postului de Comandă al unui Grup de Forţe (KPGV: *Komandnîi Punkt Gruppirovki Voisk*) pentru desfăşurări în străinătate. De exemplu, desfăşurarea (negată oficial) în Donbas, Ucraina, până la invazie a fost gestionată prin VO de Sud, Armata 8 asigurând supervizarea operaţională, în timp ce contingentul sirian este un evident exemplu de KPGV.

Desfăşurări limitate

Uneori, desfăşurările armatei au pur şi simplu misiuni politice. În ianuarie 2022, de exemplu, în Kazahstan, ţară din Asia Centrală, au izbucnit revolte violente, creşterea preţului la carburanţi fiind scânteia care a aprins vechea nemulţumire referitoare la corupţie şi la domnia de 33 de ani a lui *Elbasi*, sau „părintele naţiunii“, Nursultan Nazarbaev. Aceasta pare că a fost ocazia pentru o lovitură de palat împotriva lui Nazarbaev dată de cel pe care îl alesese drept interpus al său, preşedintele Kasîm-Jomart Tokaev. Kazahstanul este membru al Organizaţiei Tratatului de Securitate Colectivă condusă de Rusia şi a cerut ajutor. Dat fiind că statutul OTSC prevede sprijin doar în caz de agresiune externă, Tokaev a pretins, bazându-se pe dovezi neconvingătoare, că protestele erau organizate de radicali islamişti străini. Nu avea cu adevărat nevoie de sprijin în plus: Kazahstanul are peste 100.000 de soldaţi şi aproape 50.000 de agenţi de securitate. Mai degrabă avea nevoie de un semnal de aprobare de la Moscova pentru alungarea lui Nazarbaev, în vârstă de 81 de ani, astfel încât să atragă loialitatea elitei – inclusiv generalii din poliţie şi din armată – de partea lui.

Moscova a fost de acord şi, într-o impresionantă demonstraţie a capacităţii de a-şi desfăşura forţele rapid, în 24 de ore aproape 2.000 de paraşutişti din Divizia 98 şi din Brigada 45 *Speţnaz* erau aeropurtaţi în Kazahstan. Acolo au fost suplimentaţi de contingente mai mici din statele membre OTSC Armenia, Bielorusia, Kîrgîzstan şi Tadjikistan, care au fost de asemenea transportate pe calea aerului de VTA rusă (deşi aceasta a luat cea mai mare parte din aeronavele de transport greu, mai ales An-124). Contingentul nu a trebuit să tragă nici un foc şi a fost retras o săptămână mai târziu, dar şi-a îndeplinit sarcina politică mai importantă, Nazarbaev „s-a retras voluntar“ din postul de

şef al puternicului Consiliu de Securitate, Tokaev şi-a consolidat poziţia, iar Moscova a demonstrat că, pentru aliaţii ei, încă dorea şi era capabilă să furnizeze asistenţă de securitate în orice moment.

În alte cazuri, noţiunea de „acţiuni limitate“ implică folosirea de interpuşi pentru a realiza sarcinile dificile, forţele ruseşti oferind strategie, comandă şi control, precum şi orice alte capacităţi militare specifice necesare pentru a-i ajuta pe interpuşi. Conflictele din Donbas şi Siria sunt, în felul lor, exemple ale acestei abordări. În ambele cazuri, Moscova a căutat să-şi limiteze implicarea directă, dar în schimb a exercitat comanda generală la nivel strategic. Interpuşii – miliţia din Donbas, mercenari, miliţii şi forţe guvernamentale în Siria – sunt adesea de calitate inferioară, dar şi, din perspectiva Moscovei, ieftini şi utili din punct de vedere politic. În Donbas, ruşii au furnizat un mecanism de protecţie care a limitat capacitatea Kievului de a-şi folosi superioritatea militară pentru a-i învinge pe rebeli, precum şi sprijin în materie de armament greu şi informaţii. În Siria, a folosit în mare măsură forţa aeriană, ca şi micile contingente ale Poliţiei Militare capabile să se infiltreze ca forţe neutre pentru a asigura încetarea focului şi aşa-numitele linii de armistiţiu.

Războaie mari

Atunci când vine vorba despre războaiele regionale sau pe scară largă, sau chiar despre războaiele locale mai serioase, avem de fapt o idee destul de bună despre felul în care ruşii intenţionează să le poarte. La urma urmei, au discutat despre ele în nenumărate articole tehnice, s-au jucat de-a războiul în exerciţii pe scară largă şi au codificat modul lor de a gândi în deciziile luate în legătură cu plasarea forţei, instruirea şi aprovizionarea ei. Exerciţiile, desigur, sunt întotdeauna formulate în termeni defensivi, dar şi aşa strategii din armata rusă lucrează pe o bază esenţial ofensivă. De la retragerea în luptă a ruşilor care au văzut cum Napoleon ajunge la Moscova în 1812 la răspunsul iniţial la Operaţiunea *Barbarossa*, invazia germanilor din 1941, au fost adesea nevoiţi să se bazeze pe adâncimea defensivei, dar nu asta intenţionează, şi nici nu au asemenea aşteptări în lumea de azi cu putere de foc cu rază lungă de acţiune şi desfăşurare rapidă. Într-adevăr, dacă este necesar şi posibil, scopul ar fi să dea prima lovitură, pe cât se poate în timp ce inamicul se mobilizează. Iată ce spune Gherasimov: „Baza reacţiei noastre este o strategie de apărare activă, care, dată fiind natura defensivă a Doctrinei Militare Ruse, oferă un set de măsuri pentru a neutraliza – anticipându-le – ameninţările la securitatea statului“[137].

Acestea nu înseamnă în mod necesar operaţiuni militare pe scară largă, ci ar putea fi iniţiative diplomatice, manevre de intimidare ori „lovituri chirurgicale“ destinate să semnaleze hotărârea ori să deterioreze capacitatea. Vor face parte dintr-o perioadă de preconflict care va fi totodată martora folosirii unor mijloace nemilitare pentru a încerca să slăbească inamicul, precum activităţile subversive şi războiul psihologic. Presupunând că această strategie eşuează totuşi, ipoteza de lucru în cazul înfruntării cu Occidentul, aşa cum s-a menţionat deja, este că la început ruşii se vor confrunta cu o ofensivă masivă cu

rachete şi avioane, pe care NATO se va baza puternic pentru a-i distruge şi perturba, şi care va fi decisivă. Scopul Rusiei, atunci, va fi să anticipeze, să reprime şi să suporte, în aşa fel încât speranţele SUA într-o victorie rapidă să fie năruite şi ea să poată prelua şi păstra iniţiativa.

Asta înseamnă operaţiuni strategice care, la rândul lor, vor antrena consecinţe la nivel strategic asupra inamicului, deteriorându-i capacitatea şi dorinţa de a continua lupta. Indiferent dacă scopul este gestionarea escaladării sau încetarea războiului, va fi întotdeauna un proces esenţial politic, urmărit cu mijloace militare. În acest scop, Înaltul Comandament rus a adaptat vechea noţiune sovietică de „luptă profundă“ la lumea modernă şi, indiferent dacă se desfăşoară într-un anumit teatru maritim, sau pe o orbită apropiată, sau în spectrul electromagnetic, scopul este ca prin operaţiuni coordonate să distrugă capacitatea inamicului de a funcţiona în ansamblu, nu numai în acel anumit teritoriu sau domeniu.

Însă ce înseamnă de fapt asta? La sol, ruşii cred că o mare parte din război va fi „noncontact“, cu unităţi care adesea nu văd direct inamicul. În schimb, artileria se va dovedi decisivă (aşa cum a fost întotdeauna, în special pentru ruşi). Combinaţiile de „lovituri de recunoaştere“ şi „focuri de recunoaştere“, sistemul integrat de informaţii, supraveghere şi recunoaştere, precum şi sistemele de comandă automată şi control vor domina câmpul de luptă, în timp ce diverşi senzori, de la drone la cercetaşi, direcţionează rapid şi exact arme devastatoare ghidate cu precizie asupra unei ţinte, în primul caz, respectiv asupra unor baraje masive de artilerie sau rachete, în al doilea. Ruşii, la urma urmei, au o mulţime de arme grele şi sisteme de rachete cu lansare multiplă; pentru a-i cita pe Les Grau şi pe Charles Bartles: „Armata rusă este o armată de artilerie cu multe tancuri“[138]. În plus, această artilerie este mobilă, deci, pe lângă faptul că este principala armă cu care zdrobeşte unităţile inamicului, restrânge în acelaşi timp libertatea de manevră a acestuia – deoarece creează spaţii în care ar fi periculos să te mişti –, favorizând-o astfel pe a ruşilor.

Acesta nu va fi un război de formaţiuni masate şi linii clare ale frontului, în stilul celui de-al Doilea Război Mondial, ci un câmp de luptă fluid şi rapid în deplasare (indiferent dacă e la sol, în aer, pe mare ori în spaţiu), care nu vizează atât cucerirea terenului, cât dezorganizarea şi neutralizarea inamicului, în timp ce îţi păstrezi forţele. La urma urmei, cei care fac planurile în Rusia nu pleacă de la premisa că vor avea o forţă copleşitoare numeric şi, în orice caz, armamentul ghidat cu precizie al occidentalilor pare a fi mai amplu şi mai exact, aşa că reprezintă o serioasă ameninţare pentru ruşi. Operaţiunea *Furtună în deşert* a avut loc acum 30 de ani, dar încă reprezintă un dureros studiu de caz pentru modul în care o forţă mecanizată, aparent puternică şi competentă, poate fi zdrobită de un inamic mult mai avansat din punct de vedere tehnologic, dacă nu înţelege natura războiului modern. În acest scop, operaţiunile „ofensive“ nu trebuie neapărat să însemne contraatacul în teritoriul unui inamic, cât folosirea atacurilor pentru a deteriora capacitatea de luptă a acestuia. Între timp, câmpul de luptă invizibil al spectrului electromagnetic şi ciberspaţiului va fi, în felul lui, tot atât de brutal contestat precum domeniile fizice.

Escaladare, dezescaladare şi apocalipse mai mici

Rusia poate să creadă că are o dorinţă de a continua lupta mai mare decât NATO, dar nu poate miza pe asta, şi pleacă de asemenea de la ipoteza că nu poate câştiga un război de uzură cu o alianţă cu mai multe popoare, mai mulţi soldaţi şi economii mai mari. Dacă subminarea voinţei Occidentului şi, în prealabil, a unităţii lui nu dă roade, neputând fi eliminată rapid cu un blitzkrieg aerian şi cu rachete, şi dacă o apărare activă, rapidă şi coordonată nu aduce rapid sfârşitul oricărui război major, atunci ce se întâmplă? Inevitabil, în acest caz chestiunea forţelor nucleare ajunge drept în centrul atenţiei.

Există un mit foarte răspândit că Moscova are o strategie agresivă de „escaladare pentru a dezescalada“, prin care va lansa un atac, va câştiga ceva şi apoi va iniţia sau va ameninţa cu o lovitură nucleară limitată pentru a descuraja orice contraatac şi pentru a îngheţa conflictul în mod eficient în avantajul ei. Nu există nici o bază reală pentru această părere; ruşii par a fi conştienţi de pericolele pe care le implică iniţierea unor represalii nucleare şi au clarificat că văd armele nucleare ca pe nişte instrumente în mod esenţial defensive.

Acestea fiind spuse, ei văd relevanţa armelor nucleare tactice drept unelte pentru gestionarea escaladării într-un război regional sau la scară mare, unde forţele convenţionale ale Rusiei se dovedesc incapabile să pună capăt conflictului sau să prevină înaintarea inamicului. Totuşi, cu mai multe arme de lovire cu rază lungă de acţiune precum racheta de croazieră *Kalibr*, racheta balistică aer-aer *Kinjal* şi racheta *Iskander*, capabile să livreze puternice încărcături explozive convenţionale, există totodată convingerea că folosirea lor, când sunt combinate cu atacurile cibernetice şi războiul electronic, ar putea să perturbe suficient comanda şi controlul inamicului, precum şi infrastructura naţională, astfel încât să aibă un efect echivalent fără a fi nevoie să se recurgă la opţiunile nucleare.

În ceea ce priveşte forţele nucleare strategice, rolul lor este să descurajeze un atac nuclear inamic, să răspundă unui atac, dacă acesta are loc în cele din urmă, sau să fie utilizate doar în cazul unei ameninţări care pune în pericol existenţa patriei-mamă. Cu toate acestea, ne putem întreba ce s-ar întâmpla dacă Rusia s-ar afla într-un război la scară mare nu cu NATO – un grup de state democratice, care se simt destul de liniştite în bunăstarea lor esenţială –, ci cu o viitoare putere aflată în ascensiune, China, autoritară şi imperativă. Acesta este unul dintre subiectele frustrante despre care nu am reuşit niciodată să aflu nimic de la vreun soldat rus care putea să ştie ceva. Există un plan de urgenţă pentru un război cu China – lucru normal, fiindcă este rolul planificatorilor militari să aibă pregătite opţiuni pentru orice situaţie (rezonabilă) cu care s-ar putea confrunta. Sau probabil cel puţin ceea ce în limbajul occidental se numeşte un CONPLAN, un concept de plan în caz că are loc o invazie străină sau secesiunea Siberiei, la urma urmei. Totuşi, realist vorbind, cum ar putea Rusia de la est de Urali să fie apărată convenţional, având în vedere că există relativ puţine forţe acolo, dependente de două linii de cale ferată – Transsiberianul şi Magistrala Baikal-Amur – care ar putea să fie blocate rapid şi uşor? Putem bănui că va fi un conflict care va escalada foarte repede către opţiunile nucleare tactice şi apoi strategice.

133. Pentru studii bune, vezi Lester Grau, Charles Bartles, *The Russian Way of War*, FMSO, 2017; Michael Kofman *et al*., *Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts*, CNA, 2021.

134. *Russian Military Doctrine* (2014), paragraf 8.

135. *Voenno-Promîşlennîi Kurier*, 11 martie 2019.

136. „Na forume «Armiya-2017» obsudili itogi operatsii Vooruzhennykh Sil Rossii v Siriiskoi Arabskoi Respublike“, Mil.ru, 25 august 2017.

137. *Krasnaia Zvezda*, 4 martie 2019.

138. Lester W. Grau, Charles K. Bartles, „The Russian Reconnaissance Fire Complex Comes of Age“, *Oxford Changing Character of War Centre*, mai 2018.

28. PROVOCĂRILE VIITORULUI

Este un viitor război cu China plauzibil, având în vedere că în prezent Vladimir Putin şi Xi Jinping salută prietenia dintre naţiunile lor şi solidaritatea împotriva pretinselor tentative ale Americii de a menţine „unipolara“ sa putere hegemonică în lume? Pentru moment, se pare că nu, dar cei ce fac planuri de apărare trebuie să se gândească nu la ziua de mâine, şi nici la poimâine, ci la ce se va întâmpla în următoarele decenii, mai ales ţinând seama de timpul de care au nevoie noile sisteme de arme, de la concept la implementare, şi de necesitatea de a lua în considerare totul, de la tendinţele demografice la succesiunea la conducere.

În 1991, îmi finalizam cercetările pentru teza mea de doctorat la Moscova, iar zvonurile despre loviturile de stat circulau peste tot în oraş. Întâmplarea face că am zburat înapoi la Londra în vinerea care a precedat „lovitura de stat din august“ pusă la cale de conservatori. Încă mai regret că am ratat-o şi, absolut nerezonabil, simt că Rusia „îmi este datoare“ cu o lovitură de stat. În orice caz însă, chiar în acea zi de luni, aveam o întâlnire stabilită de mult cu o persoană din Ministerul Apărării britanic, aşadar, cel puţin, am simţit că, în fine, voi obţine o părere din interior despre ce se întâmpla. Dar, când am întrebat, persoana respectivă a părut încurcată: „Interceptările comunicaţiilor nu au sosit încă de la Cheltenham“ – sediul GCHQ (Government Communications Headquarters – Cartierul General al Comunicaţiilor Guvernului), agenţia de spionaj electronic a Regatului Unit –, „aşa că ne uităm la CNN“.

A fost deopotrivă reconfortant şi deprimant să descopăr că, pe moment, chiar şi guvernele ştiau doar cu puţin mai mult decât noi, ceilalţi. (Desigur, destul de curând au ajuns să ştie mult mai mult.) Asta a pus de asemenea în evidenţă măsura în care cei care planifică apărarea sunt prinşi între tărâmul olimpian al tendinţelor geopolitice pe termen lung şi insistenta tiranie a evenimentelor de zi cu zi. Se spune adesea că Putin a jucat bine o mână slabă şi că Rusia se află într-o poziţie puternică în lume. În multe privinţe, asta e adevărat, dar există provocări sociale, politice, economice şi chiar demografice pe termen lung la care Kremlinul trebuie să facă faţă. Riscurile potenţiale de-a lungul propriilor graniţe sunt de asemenea serioase şi fără îndoială în creştere. În plus, ca în 1991, ele vin adesea din direcţii neaşteptate ori în moduri neaşteptate. În acest context, sarcina rusului care face planuri de apărare nu este uşoară, cu siguranţă.

Flancul vestic

Nu sunt vremuri prea fericite pentru Ucraina, Bielorusia şi Moldova, prinse între Rusia şi

Occident. Toate cele trei ţări simt, fiecare în felul ei, greutatea aspiraţiilor Moscovei către statutul de mare putere – şi, prin urmare, convingerea ei că are nevoie de state-tampon şi că merită o sferă de influenţă –, creând, în acelaşi timp, diverse provocări pentru Rusia.

Sub conducerea de lungă durată a lui Aleksandr Lukaşenko, Bielorusia şi-a menţinut multă vreme independenţa opunând Rusia Occidentului. Deşi din 1997 face parte oficial din Uniunea Statală Rusia–Bielorusia, asta nu a însemnat aproape nimic în afară de comerţ şi acordarea de vize, precum şi de prezenţa unor mijloace de apărare aeriană ruseşti în Bielorusia: o staţie radar la Ganţevici, centrul de comunicaţii navale Vileika şi centrul unit de instruire al aviaţiei şi apărării aeriene de la Baranovici. În august 2020, ca răspuns la falsificarea flagrantă a alegerilor generale, un val masiv de proteste paşnice a izbucnit în ţară. Forţele de securitate au răspuns cu violenţă şi, cum Occidentul a protestat, Lukaşenko a fost obligat tot mai mult să se întoarcă spre Putin pentru asistenţă politică, economică şi militară. Deşi este un escroc viclean şi a menţinut un anumit grad de autonomie, Lukaşenko este acum în mod esenţial un client rus, un rezultat fiind prezenţa tot mai mare a armatei ruse în Bielorusia, incluzând forţe care au fost utilizate pentru a deschide un front separat împotriva Ucrainei învecinate în 2022.

Totuşi, această relaţie vine cu propriile provocări pentru Rusia. Deşi protestele sunt, în linii mari, sub control pentru moment, regimul şi-a pierdut legitimitatea. Chiar şi unii membri ai aparatului de securitate sunt nemulţumiţi de situaţie. Totuşi, alţii îi sunt încă loiali lui Lukaşenko şi, dacă Moscova va simţi într-o bună zi nevoia de a încerca să impună în locul lui un lider mai puţin toxic şi mai maleabil, s-ar putea ca ei să opună rezistenţă. Invers, dacă protestele – potenţial violente – explodează din nou, atunci Moscova va simţi probabil că nu are altă alternativă decât să ofere orice fel de asistenţă de care va avea nevoie regimul pentru a supravieţui, inclusiv trupe, de teamă ca o nouă opoziţie, prooccidentală, să nu ia puterea, aşa cum a făcut-o în Ucraina.

Cât despre Ucraina, este greu să nu vezi cum cruciada personală a lui Putin, care încearcă să o păstreze în zona de influenţă a Rusiei, este dinainte pierdută. Aventura din Donbas a fost o greşeală costisitoare, iar ameninţarea Rusiei din 2014 a determinat Kievul să-şi reformeze armata cu o viteză şi o eficienţă impresionante. A unit de asemenea comunităţi ucrainene altădată disparate şi a adus mai multă asistenţă occidentală. Până în 2022 construise o armată de ceva mai puţin de 150.000 de soldaţi, mulţi dintre ei veterani care au înfruntat în prima linie forţele ruseşti, experienţă pe care nici un omolog NATO nu o poate pretinde, chiar dacă mare parte din echipamentul lor este vechi. Pe lângă cei 45.000 de oameni din Garda Naţională a Ministerului de Interne, exista o mare forţă de rezervă care putea fi mobilizată pentru a forma 150 de batalioane de Apărare Teritorială. Nu este de mirare că războinicii din Kiev visau că într-o bună zi vor reuşi să aibă propria soluţie „croată“ în Donbas, după modelul Croaţiei, care mai întâi a pierdut controlul autodeclaratei „Republica Sârbă Kraina“ în 1992, în parte din cauza implicării Serbiei, dar s-a regrupat şi, în 1995, a recucerit-o. În februarie 2022, Putin a decis să încerce să impună propria soluţie militară la impas, presupunând, pare-se, că guvernul era la fel de slab cum fusese în 2014 şi la fel de uşor de dat jos. Aşa cum vom discuta în următorul capitol, s-a înşelat în mod dureros şi periculos.

În sfârşit, să ne gândim la Moldova, prea adesea uitată, situată între Ucraina şi

România. Ţara cea mai săracă a Europei, nu numai că trebuie să îndure continua prezenţă, la graniţa de est, a pseudostatului Transnistria, nerecunoscut, dar susţinut de Moscova, ci se confruntă periodic şi cu presiuni din partea Moscovei, mai ales că este dependentă de gazul rusesc. După alegerea în 2020 a Maiei Sandu, fost economist la Banca Mondială, care favorizează reforma şi o apropiere mai strânsă de Uniunea Europeană, Rusia a recurs la „arma energiei“, tăind aprovizionarea cu o treime şi refuzând să prelungească contractul existent. Deşi a fost încheiat un nou acord, hotărârea Moscovei de a dejuca tentativele oricărei ţări din regiune de a se îndrepta spre UE continuă să fie un factor evident de conflict – şi, în acest caz, un motiv pentru a continua să menţină o prezenţă militară în Transnistria ca o pârghie în viitor.

Turbulentul Caucaz de Nord…

Nu toate provocările vin din afara graniţelor Rusiei. Cecenia este oficial pacificată – dar numai pentru că a acceptat o autonomie virtuală sub conducerea unui lider imprevizibil şi brutal, care nu numai că are pretenţii teritoriale asupra republicilor învecinate din Caucazul de Nord, dar se aşteaptă ca Moscova să plătească pentru armata lui personală, grandioasele lui proiecte costisitoare şi stilul de viaţă extravagant al lui şi al amicilor lui. (Kadîrov însuşi are un palat mai mare decât fostul Palat de Iarnă al ţarilor ruşi şi o flotă de maşini incluzând unul dintre cele 20 de Lamborghini Reventon produse vreodată.) Periodic, numeroşii lui duşmani de la Moscova îi spun lui Putin că trebuie să se întreprindă ceva pentru a-i mai tăia din aripi sau chiar să-l dea jos, după vreuna dintre păţaniile sale, dar preşedintele – pe care Kadîrov îl asigură în mod regulat de loialitatea personală – fie nu vrea să acţioneze, fie simte că nu poate s-o facă.

La urma urmei, există o reală temere că fără Kadîrov în Cecenia ar putea să explodeze din nou violenţele, şi nimeni nu are chef de un al treilea război în Cecenia. Chiar şi sub mâna lui de fier, încă există din când în când acte de teroare în Cecenia. Poate mult mai serioasă este ameninţarea că elita cecenă ar putea să se întoarcă împotriva lui, căci diferiţi oameni puternici şi comandanţi militari se întrec să-i ia locul lui Kadîrov şi să controleze uriaşele venituri de la Moscova.

Însă acest gen de victorie în Cecenia nu a pacificat întreaga regiune. Există o sporadică, dar continuă problemă cu terorismul şi insurgenţa în Caucazul de Nord, în mare măsură creată de grupurile jihadiste care se folosesc de cumplita sărăcie a populaţiei locale, precum şi de furia faţă de administraţiile locale corupte sau indiferente. Violenţa de nivel scăzut este o problemă constantă, precum e pericolul ca asta să ducă la mai multe *jamaat* (grupuri militante islamice) insurgente ori teroriste. Toate acestea explică de ce Moscova este nevoită să păstreze în continuare importante forţe militare şi de menţinere a păcii în regiune. Armata 58 din VO de Sud are baza la Vladikavkaz, în Osetia de Nord, şi numeroasele sale elemente de manevră sunt Divizia 19 Infanterie Motorizată (Vladikavkaz), Divizia 42 Infanterie Motorizată Gardă (Hankala, Cecenia), Brigada 136 Independentă Infanterie Motorizată (Buinaksk, Daghestan) şi Brigada 100 *Speţnaz*

(Mozdok, Osetia de Nord). În afară de asta, Trupele Gărzii Naţionale din Districtul Caucazului de Nord includ Divizia 2 Independentă de Trupe Interne cu Destinaţie Specială din Krasnodar, alături de alte şapte brigăzi ale Trupelor Interne, cinci regimente, opt batalioane, opt batalioane de poliţie motorizată şi patru unităţi ale forţelor speciale. Până la recentele relocări în jurul graniţei ucrainene, aceasta însemna că în Caucazul de Nord exista cea mai mare densitate de forţe din ţară.

…Dar şi la fel de turbulentul Caucaz de Sud

În urma Războiului din Georgia din 2008, Caucazul de Sud a părut mult timp relativ liniştit din perspectiva Moscovei. Georgia a fost în mod clar nemulţumită de statu-quoul postbelic, dar în practică nu putea să facă nimic, de teama represaliilor manifeste sau secrete ale Rusiei. În 2019, de exemplu, în urma protestelor din timpul vizitei unui politician rus, Moscova a suspendat zborurile directe între ţări, invocând probleme de securitate, şi a impus noi obligaţii reglementare pentru importurile de vin şi de apă minerală din Georgia – două elemente esenţiale ale comerţului său.

La fel, deşi relaţiile dintre Armenia şi Azerbaidjan au rămas ostile, din perspectiva Moscovei acesta nu a fost un lucru rău, oferindu-i un anumit avantaj asupra ambelor naţiuni. Când protestele paşnice au dus la căderea guvernului liderului armean Serj Sargsyan, aflat la putere de multă vreme, şi a deschis calea noului prim-ministru centrist Nikol Paşinian, Rusia a fost neutră. Deşi funcţionase perfect cu Sargsyan, Paşinian a arătat clar că, deşi plănuia reforme în politica internă, nu va schimba orientarea Armeniei către Rusia.

Cu toate acestea, în septembrie 2020, rivalitatea înverşunată şi de lungă durată dintre Azerbaidjan şi Armenia, care are rădăcini mai adânci şi mai întinse, dar s-a concentrat pe teritoriul disputat al Nagorno-Karabah, s-a transformat din nou în război. Azerbaidjanul este o ţară mai mare şi mai bogată şi cheltuise foarte mult pentru armata sa de la ultimul război din 2016. În plus, era susţinut de Turcia, care nu numai că i-a vândut drone de luptă Bayraktar TB-2, dar i-a furnizat consilieri şi chiar mercenari angajaţi din Siria. Deşi războiul a durat doar până la o implementare a acordului de încetare a focului la 9 noiembrie, forţele armene au fost distruse una câte una de artilerie (cu dronele care le reperau), drone cu muniţie pasivă (drone sinucigaşe sau kamikaze) şi rachete trase din drone. Afirmaţiile conformă cărora se demonstra astfel că drona era acum regina câmpului de luptă erau totuşi premature: Armenia nu reuşise să se pregătească în mod adecvat, nu în ultimul rând pentru că nu fusese capabilă să dezvolte un sistem de apărare aeriană integrat, ceea ce a permis aeronavelor fără pilot din Azerbaidjan să acţioneze destul de liber.

Asta a reprezentat o intruziune fără precedent a turcilor în ceea ce Moscova consideră a fi sfera ei de influenţă, însă Kremlinul nu a dorit să intervină de partea Armeniei. Ar fi însemnat o substanţială angajare militară, l-ar fi îndepărtat pe Ilhan Aliev, liderul Azerbaidjanului, şi ar fi creat riscul unei confruntări directe cu Turcia. În schimb, a mijlocit o încetare a focului, prin care Azerbaidjanul şi-a consolidat câştigurile teritoriale,

însă o forţă rusă de menţinere a păcii, de circa 2.000 de soldaţi, iniţial din Brigada 31 Independentă Asalt Aerian Gardă, şi aproximativ la fel de mulţi grăniceri, a fost desfăşurată pentru a păstra separate părţile beligerante în Nagorno-Karabah şi de-a lungul unui coridor de tranzit agreat.

Kremlinul consideră de multă vreme Caucazul de Sud ca parte a sferei de influenţă din „străinătatea apropiată“. Nu un imperiu în sine, ci o regiune în care era hegemon. Inabilitatea şi aparenta ezitare de a controla acest război de şase săptămâni şi forţata acceptare a Turciei ca jucător local activ au reprezentat o schimbare importantă. Aliev, în cuvântarea ţinută pentru a saluta încetarea focului, l-a menţionat pe Putin, dar i-a mulţumit din inimă „dragului meu frate Recep Tayyip Erdoğan“. Mai mult, în 2022, compania turcă Bayraktar, care furnizase Azerbaidjanului dronele TB-2, a anunţat că urma să deschidă o fabrică în Ucraina, care începuse şi ea să le cumpere. În cel mai bun caz, implicându-se ca mediatoare, Moscova a recuperat o parte dintre legăturile şi autoritatea pierdute în Caucazul de Sud, dar a plătit un preţ ridicat.

Faptul că Moscova a fost nevoită să escaladeze angajamentul de a-şi păstra poziţia ne face să înţelegem în ce măsură, pe flancul de sud, este angajată mai mult în gestionarea declinului decât în menţinerea controlului. Într-un tipar ce aminteşte de schimbarea orientării în Asia Centrală – unde Moscova conservă semnele manifeste ale hegemoniei, în timp ce în culise puterea economică a Beijingului este tot mai dominantă – şi în Caucazul de Sud, Rusia trebuie să accepte noi jucători în ceea ce era odată domeniul său necontestat.

Asia Centrală: instabilitate şi jihad

Continuând să analizăm graniţele Rusiei, Asia Centrală postsovietică este încă solid ancorată efectiv în sfera de influenţă a Rusiei, dar şi aici există atât riscul instabilităţii, cât şi pericolul unor rivalităţi în creştere. Experienţa imperiului – ţarist şi sovietic – este încă foarte prezentă, toate cele cinci naţiuni, în grad mai mare sau mai mic, fiind amestecuri de grupuri etnice şi lingvistice, cu graniţe destul de arbitrare. Deşi cea mai mare parte a celor circa 75 de milioane de locuitori ai regiunii sunt, cel puţin teoretic, musulmani, guvernele lor sunt în mare măsură laice. Există o teamă constantă că islamul ar putea fi mobilizat împotriva lor, iar asta, în combinaţie cu inevitabilele tensiuni generate de sărăcia şi corupţia larg răspândite, a dus adesea la revolte pornite de jos – şi la guvernare autoritară venită de sus.

Cu excepţia Kîrgîzstanului, care a reuşit să menţină un fel de democraţie şubredă, în pofida revoltelor periodice şi a valurilor de protest, regiunea este caracterizată de autoritarism personal corupt. Aşa cum am menţionat mai sus, în Kazahstan, preşedintele Tokaev a uzurpat recent puterea de la Nursultan Nazarbaev, care conducea de multă vreme (redenumind capitala în onoarea lui), şi va trebui să vedem dacă este capabil să-şi consolideze această poziţie. În Turkmenistan, preşedintele pe viaţă Saparmurat Niiazov a condus totalitar, cu toane (a redenumit luna aprilie după mama lui şi a ridicat o statuie din

aur masiv care îl reprezintă şi care se roteşte pentru a sta tot timpul cu faţa la Soare), până la moartea sa în 2006. A fost urmat de adjunctul său, Gurbangulî Berdimuhamedov, care prezintă toate semnele că este un demn succesor, care a interzis maşinile negre în capitala Aşgabat, pentru că aduceau „ghinion“, şi a ridicat o statuie de aur reprezentându-l pe el călare. Uzbekistanul, precum Kazahstanul, a fost condus de o relicvă a epocii sovietice, Islam Karimov, până la moartea sa în 2016. Succesorul lui, Şavkat Mirziyoyev, a făcut unele încercări de reformă, dar ţara este în continuare coruptă şi lipsită de libertate. În fine, sub preşedintele Emomali Rahmon, Tadjikistanul rămâne poate cea mai instabilă dintre ţările din regiune, sărăcită şi vulnerabilă atât la traficul de droguri, cât şi la influenţele jihadiste din Afganistanul vecin.

Asta reprezintă o problemă deosebită pentru Moscova. Din punct de vedere istoric, la urma urmei, aparatul de securitate al Rusiei s-a concentrat asupra militanţilor islamişti din Caucazul de Nord, care au fost sursa principală a atacurilor teroriste serioase, între care luarea de ostatici de la teatrul Dubrovka din Moscova în 2002 şi atentatele sinucigaşe din metroul moscovit în 2010 şi de la aeroportul Domodedovo în 2011. Multe dintre acestea sunt vag asociate cu Statul Islamic sau Al-Qaeda, dar s-au confruntat de asemenea cu serioasa suprimare de către forţele de securitate. Kremlinul este însă tot mai îngrijorat în legătură cu implicarea jihadismului în Asia Centrală şi potenţiala răspândire a acestuia în rândul celor mai bine de 400.000 de migranţi şi muncitori temporari din Asia Centrală, după estimările Rusiei (cel puţin jumătate dintre aceştia nu sunt înregistraţi). În 2017, de exemplu, un etnic uzbek din Kîrgîzstan s-a aruncat în aer în metroul din Sankt-Petersburg, omorând 14 persoane.

Revendicarea de către Moscova a unui anumit grad de autoritate în regiune nu se bazează în întregime pe legăturile istorice şi pe propriile pretenţii. Rămâne un semnificativ partener economic – Tadjikistanul este în mod special dependent de banii trimişi de către tadjicii care se duc la muncă în Rusia –, dar mai presus de toate este un garant al securităţii. La graniţele sale vestice, Rusia este în general privită ca un tiran şi un intrus, dar în Asia Centrală, deşi acolo există inevitabile nemulţumiri în legătură cu ruşii despotici (cu toate că sondajele îi arată ca fiind mai populari decât americanii sau chinezii), Moscova este o bine-venită protectoare. Atunci când Afganistanul a căzut în mâinile talibanilor, Tadjikistanul a solicitat mai mult sprijin, iar Rusia a întărit Baza 201 de acolo, trimiţând mai multe tancuri T-72B3M modernizate şi rachete sol-aer S-300, apoi a iniţiat exerciţii comune cu armata locală ca un simbol al angajamentului faţă de securitatea tadjică. În acelaşi timp, parlamentul din Kîrgîzstan a ratificat un acord care i-a permis Rusiei să desfăşoare drone la baza ei din Kant, care a început să primească drone *Orlan*-10 şi de asemenea a fost dotată cu noi elicoptere şi apărare antiaeriană.

Până la urmă, Moscova era puterea care domnea în Kazahstan, iar retragerea lipsită de demnitate şi destabilizatoare a SUA din Afganistan în august 2021 nu a părut decât să sprijine ideea răspândită că ruşii sunt singurii garanţi ai securităţii pe care te poţi baza în regiune. În mod clar a fost în avantajul Moscovei, acordându-i genul de autoritate pe care o mare putere ar trebui să o poată exercita în vecinătatea ei strategică. Totuşi, asta aduce cu sine potenţiale provocări punctuale.

Mai întâi, instabilitatea din regiune nu poate fi subestimată, divizată cum este de

rivalităţi etnice, istorice, de clan şi facţionale. Tragica ironie este că autoritarismul brutal are tendinţa de a fi sigur, dar, dacă personaje precum Tokaev şi Mirziyoyev caută o reformă semnificativă, aceasta va genera probabil instabilitate, cel puţin pe termen scurt. Combinat cu riscul jihadist care se revarsă din Afganistan, indiferent dacă este sub forma unor incursiuni fizice reale (aşa cum s-a întâmplat în trecut) ori pur şi simplu sub forma răspândirii de idei radicale, atunci Moscova şi-ar putea vedea cecurile de securitate în alb încasate mai des decât ar dori. (Deşi ar fi nevoie de o extraordinară ameninţare pentru a duce Moscova înapoi în Afganistan.)

Există şi o puternică dimensiune chinezească. Până acum, China a dorit să-i lase pe ruşi să joace rolul de hegemon strategic şi garant al securităţii, în timp ce se ţinea de programul ei economic, făcând propriile investiţii şi, mai presus de toate, dezvoltând proiectele de infrastructură „Centura şi drumul“, menite să construiască un „Nou Drum al Mătăsii“ care s-o conecteze la economiile din Europa, Africa şi Orientul Mijlociu. Asta înseamnă că se aşteaptă ca şi Moscova să fie la înălţimea promisiunilor sale şi, dacă instabilitatea regională începe să devină o problemă, Beijingul fie îi va presa pe ruşi să acţioneze, fie poate – chiar mai periculos pentru stabilitatea regională – se va decide să acţioneze chiar el.

La urma urmei, China devine tot mai puternică pe toate fronturile. Ar putea considera că trebuie să-şi protejeze interesele singură sau chiar să opteze pentru a folosi Asia Centrală ca o oportunitate de a-şi încorda muşchii. Are deja o mică bază militară în Tadjikistan, lângă graniţa afgană, şi în 2020 a fost de acord să finanţeze o bază pentru Grupul de Reacţie Rapidă din Tadjikistan – forţele speciale ale Ministerului de Interne –, în îndepărtata Provincie Autonomă Gorno-Badahşan. Deşi iniţial s-a spus că nici un militar chinez nu va staţiona acolo, mai mulţi observatori pun asta sub semnul întrebării. Până la urmă, Duşanbe trebuie să arate prudenţă în relaţiile cu Beijingul. În 2011 a ratificat o înţelegere din 1999 prin care ceda Chinei teritorii din Munţii Pamir, pentru a pune capăt unei dispute de 130 de ani. China a renunţat oficial la pretenţiile asupra altor teritorii, dar în 2020 în presă au început să apară relatări ce susţineau redeschiderea acestei probleme. Moscova şi Duşanbe au protestat, iar Beijingul a afirmat că erau doar speculaţii neoficiale şi neautorizate, dar, dată fiind măsura în care mass-media este controlată de stat, rămâne teama că China ar putea pune presiuni din nou în acest caz, dacă ar dori vreodată să forţeze Tadjikistanul.

China, marele prieten-duşman

Când ultima lege antiterorism din China a inclus o clauză ce îi permitea să-şi desfăşoare forţele în afara graniţelor, acest lucru a fost interpretat de toată lumea ca un semnal că Beijingul ar putea căuta să-şi proiecteze influenţa militară în străinătate, iar mişcările recente mai agresive în legătură cu Taiwanul şi Marea Chinei de Sud sugerează şi ele acest lucru. S-ar putea ca Asia Centrală să fie locul în care va începe să-şi pună în practică noile forţe.

Liderii occidentali sunt în mod evident îngrijoraţi de ceea ce ei văd drept o alianţă militară în faşă între „dragon şi urs“, China şi Rusia. În octombrie 2021, de exemplu, secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, a avertizat: „China se apropie de noi“, şi a criticat „toată această idee că noi ne uităm fie la Rusia, fie la China […]. Pentru că ele merg împreună“[139]. Ideea nu e pur şi simplu că NATO trebuie să opereze într-un singur context de securitate global, ci şi, mai precis, că Rusia şi China cooperează şi îşi coordonează acţiunile. Este cu siguranţă adevărat că atât Putin, cât şi Xi Jinping au fost încântaţi să vorbească despre un front unit, atât pentru că împărtăşesc o neîncredere în Occident, cât şi pentru că ştiu că un asemenea limbaj atrage atenţia Occidentului.

Totuşi, în contrast frapant cu ideea că există o axă China–Rusia, îmi amintesc o conversaţie pe care am avut-o în 2013 cu un ofiţer în retragere din armata rusă, care fusese planificator la Direcţia Operaţională Principală a Statului-Major General. Părerea lui era categorică: „În 20 de ani, Rusia va deveni fie un aliat al Occidentului într-un fel sau altul, fie un vasal al Chinei“. Nu era singurul care avea această opinie pe atunci şi, deşi e greu de explicat ce fel de aliat ar putea fi Rusia cu Occidentul în contextul actual, nici acum nu e singurul care crede asta.

Există în mod evident o apropiere în creştere, antrenată de suspiciunea şi resentimentul reciproce la adresa Occidentului şi de unele interese economice comune. Totuşi, chiar şi aşa, relaţia este clar asimetrică: Moscova are nevoie de Beijing mai mult decât are nevoie Beijingul de Moscova şi, în ceea ce-i priveşte pe chinezi, indiferent cât petrol, gaze, arme şi alte asemenea au nevoie din Rusia, le pot cumpăra pur şi simplu. Chiar şi atunci, sunt necruţător de pragmatici: de exemplu, când au încheiat, în 2014, un acord privind gazul rusesc, în valoare de 400 de miliarde de dolari, chinezii ştiau că Rusia avea nevoie de acord din motive politice şi economice şi au exploatat asta fără milă – aşa cum a admis cu regret însuşi Putin la vremea respectivă, „prietenii noştri chinezi sunt negociatori dificili şi duri“[140].

Să luăm în considerare şi exerciţiile militare *Vostok*-2018 (Est-2018). Acestea au fost masive, implicând oficial în total 300.000 de soldaţi, 36.000 de tancuri şi alte vehicule, 80 de nave şi 1.000 de aeronave, operând chiar deasupra jumătăţii de est a Rusiei. Pentru a pune asta în context, este echivalent cu aproximativ o treime din întreaga armată rusă (deşi numărul de 300.000 a fost, se pare, umflat) sau dublul forţelor armate britanice. A fost de asemenea dublul exerciţiilor anterioare, *Vostok*-2014. Însă cea mai mare parte a atenţiei străinilor s-a concentrat pe prezenţa unui contingent chinez în cadrul exerciţiilor, presa afirmând, înfierbântată, că acesta era începutul unei noi alianţe militare.

Nu contează că forţa Chinei a fost de doar 3.200 de soldaţi şi 30 de aeronave. Ori că au fost excluşi din elementele postului de comandă strategic superior al exerciţiului. Ori că nu au fost implicaţi în partea navală – aşa că au trimis o navă-spion din clasa *Dongdiao* neinvitată, care urmărea şi supraveghea totul. Deşi, pentru a păstra aparenţele, Putin şi Xi Jinping au organizat un summit la Vladivostok, promiţând o cooperare mai apropiată în afaceri şi politică, a fost mult mai puţină cooperare militară decât sugerau titlurile.

În mare măsură, acesta este un gambit geopolitic deliberat, o operaţie informativă, o tentativă a celor două ţări de a pune în evidenţă relaţia lor pentru a îngrijora Occidentul şi a-şi lăuda acţiunile. Cu toate acestea, sunt motive întemeiate pentru a crede că, pe termen

lung, lucrurile s-ar putea foarte bine să fie mai puţin amicale. În primul rând, există revendicări foarte vechi ale Chinei referitoare la anumite teritorii din Orientul Îndepărtat rus, acaparate în perioadele expansiunii Imperiului Rus. Deşi ultimele dispute referitoare la frontiere au fost oficial rezolvate în 2008, chestiuni mai importante referitoare la Tratatul de la Aigun din 1858 şi Tratatul de la Pekin din 1860, care au transferat zone mari către Rusia, ar putea să fie redeschise. Forţele din Orientul Îndepărtat rus nu sunt însă deloc de elită şi sunt adesea relativ statice. De-a lungul celor mai bine de 4.000 de kilometri de graniţă cu China, Moscova desfăşoară unităţi esenţialmente defensive, al căror scop este atât de avangardă care să detecteze şi să descurajeze orice incursiune, cât şi de forţă de întârziere, pentru a câştiga timp ca întăririle să fie trimise la faţa locului.

Divizia 18 Mitraliere pentru sprijinul artileriei, de exemplu, este unitatea principală desemnată să apere Insulele Kurile, un arhipelag care se întinde din Peninsula Kamceatka (Rusia) până în nordul Japoniei. Au fost anexate la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, iar Japonia încă mai revendică patru insule, cele mai sudice, printre care Iturup şi Kunaşir, două dintre cele mai mari. Deşi este în esenţă o dispută politică, înseamnă că securitatea Insulelor Kurile are o prioritate disproporţionată, chiar dacă reprezintă provocări specifice. Aceasta se reflectă în compoziţia diviziei, care este încartiruită pe Insula Iturup, dar are o bază şi pe Kunaşir. Are două batalioane de mitraliere pentru sprijinul artileriei, un batalion antitanc, un batalion antiaerian cu rachete şi tunuri, un batalion rachete antiaeriene, o baterie de rachete cu lansare multiplă şi, pentru apărarea mobilă, un singur batalion de infanterie motorizată, cu transportoare MT-LB foarte mobile, şi o companie de tancuri T-72B. Chiar dacă la toate acestea s-au adăugat rachetele de apărare a coastei K-300P *Bastion*-P (sol-mare), e de aşteptat ca divizia să poată păstra insulele doar patru zile în cazul improbabil al unui atac japonez la scară mare. Se crede însă că va fi suficient timp pentru a primi întăriri sau ca presiunea să fie îndepărtată prin mijloace diplomatice sau cu o ameninţare alternativă la adresa Japoniei.

De asemenea, Brigada 69 Independentă Protecţie (cuvântul din limba rusă *prikritia* poate fi la fel de bine tradus prin „acoperire“ sau, mai expresiv, „fortificaţie“) aparţine de Armata 35 din VO de Est. Încartiruită la Babstovo, în Regiunea Autonomă Evreiască, un sat constituit iniţial ca o comunitate cazacă fortificată la graniţa cu China, cuprinde trei batalioane de mitraliere, câte un batalion cu tunuri autopropulsate 2S19 Msta-S de 152 mm, tunuri antiaeriene şi rachete antiaeriene, precum şi un singur element mobil, un batalion de tancuri T-80BV. Nu ar putea face prea mult în cazul unei incursiuni serioase a chinezilor – ar fi distrusă în luptă.

În orice caz, ascensiunea Chinei distorsionează în mod inevitabil relaţia. Unul dintre numeroasele motive pentru care ultranaţionalistul Partid Liberal Democrat din Rusia se descurcă bine în Orientul Îndepărtat rus este acela că există acolo un sentiment că investiţiile Chinei încep să vină cu anumite condiţii politice şi economice ataşate. Există de asemenea o îngrijorare tot mai mare în cadrul aparatului de securitate. FSB, deşi cooperează cu omologii chinezi, devine mai vocal în legătură cu spionajul Beijingului, ce include spionajul cibernetic, şi judecarea publică a unor cazuri care mai înainte erau tratate cu discreţie. Ce se va întâmpla când Beijingul va decide să constrângă Moscova să vândă tehnologie pe care ar prefera să nu o vândă ori să acorde Chinei contracte pe care ar

prefera să le dea în altă parte? Teama nu este de o ruptură bruscă şi cataclismică, ci de o acumulare de mici probleme iritante precum cea că un Beijing din ce în ce mai încrezător începe să trateze Rusia ca pe un partener inferior – ce se va întâmpla atunci?

Problema din viitorul imediat este ce se va întâmpla dacă una sau alta dintre aceste ţări se va găsi în război cu Occidentul. Beijingul a indicat că, deşi susţine preocupările mai largi ale Moscovei legate de expansiunea NATO şi simpatizează cu poziţia acesteia faţă de Crimeea, nu plănuieşte să se implice în nici un conflict legat de Ucraina (nu în ultimul rând, se poate bănui, pentru că investeşte în această ţară, care este principalul ei furnizor de cereale). Într-adevăr, nu a recunoscut niciodată anexarea Crimeii din 2014. Nu este surprinzător că, neoficial, Moscova a fost în mod clar puţin impresionată de reacţia Beijingului faţă de războiul dus de ea în Ucraina. Pe de altă parte, dacă China şi Statele Unite ale Americii s-ar înfrunta pentru Taiwan, atunci Beijingul s-ar putea aştepta ca Moscova să ofere cel puţin sprijin politic şi informaţii secrete, dacă nu chiar ceva mai substanţial. Asta ar pune Kremlinul într-o situaţie dificilă şi, dacă nu va reuşi să furnizeze chinezilor ceea ce vor – lucru care nu ar face decât să înrăutăţească inevitabil relaţiile cu Occidentul –, va crea o nouă şi serioasă fisură de-a lungul graniţei de 4.000 de kilometri cu un vecin puternic şi care se înarmează rapid. Nu sunt nişte gânduri foarte confortabile pentru planificatorii strategici ruşi.

---

139. *Financial Times*, 18 octombrie 2021.
140. Reuters, 21 mai 2014.

29. UCRAINA 2022: ULTIMUL RĂZBOI AL LUI PUTIN?

În 2018 eram la Kiev, unde am vorbit la un eveniment dedicat problemelor din industria de apărare, şi am folosit ocazia pentru a avea câteva întâlniri cu persoane din armată şi securitate. La un moment dat am fost abordat de un ofiţer ucrainean din forţele speciale, îmbrăcat într-o uniformă împodobită cu medalii. Era cu aproximativ 15 centimetri mai înalt decât mine şi cu 15 centimetri mai lat şi, fără îndoială, cunoştea 15 feluri diferite de a mă ucide cu mâinile goale, aşa că nu aveam de gând să plec nicăieri în timp ce continua să-mi facă morală, căci eram cel mai apropiat reprezentant al Occidentului. De ce eram atât de negativişti, aşa de defetişti? Nu ne dădeam seama că la timpul potrivit Ucraina îşi va lua înapoi ceea ce i se furase şi îi va alunga pe ruşi? Nu am văzut ce se întâmplase în Croaţia în 1995, când în mai puţin de patru zile croaţii recuceriseră acea cincime din pământul lor pe care sârbii o ocupaseră, după patru ani de pregătire? Asta nu era nimic pe lângă ce urma să facă Ucraina, foarte curând.

Sincer, m-am gândit că era o nebunie. Mai mult, că era periculos, că oameni precum acest militar de comando riscau să se bage într-o bătălie cu o ţară care era în mod clar mai puternică decât Serbia şi cu un lider care nu uită niciodată o insultă şi simte o plăcere evidentă să se răzbune. Acceptam pe deplin pretenţia Kievului de a lua înapoi pământurile pe care le pierduse, dar atunci, pur şi simplu, nu reuşeam să văd cum putea în mod serios să se aştepte să realizeze asta prin acţiune militară unilaterală.

Şi, într-un fel, aveam dreptate. Ucraina nu era capabilă s-o facă singură. Avea nevoie de foarte mult ajutor din Occident, dar şi de la o altă persoană. În 2022, a devenit clar care este arma secretă a Kievului: Vladimir Putin.

Să visezi la o „operaţiune militară specială“

În primăvara anului 2021, Rusia a început să maseze trupe de-a lungul graniţei ucrainene. Iniţial, răspunsul Occidentului a fost relativ relaxat, considerând asta drept o „diplomaţie heavy metal“[141], o încercare de a intimida mai degrabă decât un preludiu la invazie. În iarnă însă, lucrurile au început să arate mai puţin încurajator. Fuseseră adunaţi circa 140.000 de soldaţi. Mai exact, elementele din aparatul logistic, care-i completează pe combatanţi şi care sunt necesare pentru orice intervenţie militară serioasă, începeau de asemenea să fie desfăşurate, de la cisternele de combustibil la podurile plutitoare. Luând în considerare rapoartele serviciilor de informaţii, Londra şi Washingtonul au început să avertizeze că războiul era o reală posibilitate, chiar dacă majoritatea guvernelor europene

încă se îndoiau că Moscova va fi atât de imprudentă.

La urma urmei, bunul-simţ spunea nu invaziei. Putin câştiga în realitate un război fără vărsare de sânge în acea perioadă. Prezenţa ameninţătoare a trupelor ruseşti îi alunga pe investitori din Ucraina, care pierduse accesul la pieţele financiare internaţionale. Strâmtoarea Kerci, dintre Crimeea şi Rusia continentală, unde navele Trupelor de Grăniceri FSB interceptaseră şi confiscaseră trei nave ale marinei ucrainene în noiembrie 2018, era şi ea centrul unui război economic nedeclarat. În aprilie 2021, ruşii au început să impună o „blocadă uşoară“ porturilor Mariupol şi Berdiansk din Marea Azov, întârziind şi sechestrând vasele comerciale care încercau să treacă prin strâmtoare pentru a pune o şi mai mare presiune pe economia ucraineană.

Între timp, un val de demnitari străini s-au îndreptat spre Moscova pentru a se întâlni cu Putin şi a încerca să reducă tensiunile. Toate acestea îl plasau exact unde dorea să fie, în centrul lumii geopolitice. Într-adevăr, în culise, unele guverne europene îi recomandau chiar preşedintelui Ucrainei, Volodimir Zelenski, să-i facă unele concesii lui Putin, în numele păcii. În decembrie, el a cerut „garanţii de securitate“ care nu numai că ar fi impus neutralitatea şi vulnerabilitatea Ucrainei, ci ar fi forţat NATO să facă unele concesii substanţiale, întorcându-l practic la situaţia de dinainte de expansiunea spre est din 1997. Acestea erau nişte ambiţii ridicole şi probabil anume imaginate ca începutul unui proces de negociere – mai precis, strategia de negociere nemilos de eficientă a Moscovei este de obicei următoarea: să ceară toată prăjitura de la cealaltă parte şi să accepte să mănânce jumătate din ea. Cu toate acestea, deşi Occidentul a respins cererile în principiu, deja erau unii care discutau liniştiţi cât de mare ar trebui să fie felia ca să potolească foamea lui Putin.

Putin câştiga. Dacă ar fi fost cu adevărat maestrul viclean al şahului geopolitic tridimensional, cum pretindeau atât de mulţi altădată, ar fi exploatat situaţia aşa cum trebuia. În pofida avertizărilor – ce-i drept, întotdeauna uşor ambigue – ale Statelor Unite ale Americii şi ale Regatului Unit, s-ar fi zis că nu există un motiv pentru care Putin să renunţe la obişnuita abordare prudentă şi să obţină o serie de succese. Ca să fiu cinstit, trebuie să mărturisesc că până la începutul lunii februarie 2022 consideram şansele unui război ca fiind nu mai mari de 30-40%.

Problema era că ceea ce părea de bun-simţ pentru cei din afară în mod clar nu era astfel pentru Putin. Ani la rând a trăit în interiorul unei bule informaţionale din ce în ce mai mici. Aşa cum se discută în Capitolul 26, el se bazează tot mai mult pe ceea ce îi spun secretarul Consiliului de Securitate, Nikolai Patruşev, şi şefii serviciilor de informaţii. Aceştia, la rândul lor, au învăţat că pentru a intra în graţiile preşedintelui trebuie să-i spună ce vrea să audă, nu ce trebuie să audă.

Nu putem decât să speculăm în legătură cu starea de spirit a lui Putin în timpul pandemiei şi al izolării, într-un extraordinar regim de biosecuritate – probabil din cauza problemelor de sănătate subiacente, care, potrivit diverselor relatări, ar putea fi orice, de la Parkinson la cancer –, astfel încât cei mai mulţi oameni care voiau să-l întâlnească erau nevoiţi să petreacă două săptămâni într-un centru păzit al guvernului, apoi să treacă printr-un coridor cu dezinfectant pulverizat şi raze ultraviolete care ucid microbii. În opulenta lui izolare, a meditat la Ucraina şi la viitor şi chiar a scris un eseu ciudat, aberant din punct de

vedere istoric, încercând să dovedească faptul că aceasta făcea cu adevărat parte din Rusia.[142] Declara cu vehemenţă că ţara urma să devină un avanpost militar al unui NATO ostil, deşi prietenii şi ofiţerii de securitate docili l-au asigurat că ucrainenii erau nemulţumiţi de un guvern dominat de americani şi vor primi favorabil eliberarea. Poate că a simţit că sfârşitul era mai aproape decât credea, că starea de sănătate îi dădea mai puţin timp în care să-şi realizeze ţelul suprem, de a se aşeza în panteonul marilor eroi constructori de stat ai Rusiei. Oricare a fost motivul, a decis să acţioneze.

Nu e războiul generalilor

Culmea este că aceiaşi analişti occidentali care erau siguri că Rusia urma într-adevăr să invadeze erau la fel de siguri că va câştiga, şi anume va câştiga repede. Consensul părea a fi că după două săptămâni – deşi se putea foarte bine ca trupele de gherilă să continue rezistenţa, armata ucraineană va fi distrusă şi ţara va fi în mâinile Moscovei. Nu a fost chiar aşa.

În parte, asta s-a întâmplat datorită abilităţii şi voinţei ucrainenilor înşişi. De opt ani anticipau ceva de acest fel, aşa că s-au gândit, au plănuit şi s-au instruit cum să se opună ruşilor, cu apărarea în profunzime oferită de trupele de Apărare Teritorială, în timp ce grupuri mici şi mobile de soldaţi loveau liniile lungi de aprovizionare ale invadatorilor, pentru a-i priva de alimentele, carburantul şi muniţia de care aveau nevoie ca să lupte. De la instalatori la profesori, ucrainenii au pus mâna pe arme, iar preşedintele Zelenski, pe care mulţi naţionalişti îl etichetaseră „clovn“ şi „mediocru“, s-a dovedit a fi la înălţime, primind provocarea cu umor şi aplomb, mobilizând în jurul lui poporul şi devenind un puternic susţinător al sprijinului pe care avea să-l primească din Occident.

În nici un caz nu trebuie subestimate eforturile ucrainenilor, totuşi, atunci când observăm cât de ciudată a părut strategia ruşilor încă de la început. Aşa cum am discutat în Capitolul 27, există o procedură distinctă pe care o adoptă armata în mod tipic şi o idee clară a felului în care va purta un război terestru serios, cum ar fi invadarea unei ţări cu o populaţie de peste 44 de milioane de locuitori şi mai bine de 200.000 de soldaţi (înaintea mobilizării naţionale). Un Grup de Gestionare a Luptei (GBU: *Gruppa Boevovo Upravlenia*) urma să fie înfiinţat cu mult timp înainte pentru a superviza pregătirile. O forţă capabilă în mod ideal să concentreze un avantaj militar local de trei la unu faţă de apărători urma să fie constituită sub un singur comandant operaţional. Războiul urma să înceapă cu un atac aerian masiv cu rachete (MRAU: *Massirovannîi Raketno-Aviaţionnîi Udar*) ca să distrugă pistele aeroporturilor ucrainene, să suprime apărarea aeriană, să întrerupă liniile de comunicaţii şi să dezorganizeze şi să demoralizeze trupele, totul combinat cu atacuri cibernetice devastatoare. Apoi urma o operaţiune atent coordonată a armelor combinate, care treceau graniţa.

Ce s-a întâmplat însă la 24 februarie? Bombardamentul pregătitor a fost limitat şi lipsit de entuziasm şi a lăsat Ucraina cu o forţă aeriană şi cu un sistem de apărare aeriană care au putut să se opună inamicului şi care chiar au luptat. A fost urmat de asalturi la

scară mică, inclusiv un desant la aeroportul Hostomel (cunoscut şi ca aeroportul Antonov), în afara Kievului, a câteva sute de paraşutişti ruşi care au cucerit aeroportul, în pofida unei puternice rezistenţe. Însă, chiar dacă au primit întăriri, au fost curând încercuiţi şi forţaţi să se retragă. Deşi ruşii au recucerit mai târziu aeroportul pentru un timp, întreaga operaţiune se pare că s-a bazat pe bizara presupunere că ucrainenii nu vor opune rezistenţă şi că două companii de paraşutişti vor merge pur şi simplu la Kiev şi vor aresta guvernul.

Au existat nenumărate alte semne că acesta nu era un război aşa cum l-ar fi condus Statul-Major General. Au fost, după diferite estimări, trei sau poate chiar cinci comandanţi operaţionali separaţi responsabili pentru fronturi diferite în primele şase săptămâni de război. Fără nici o mobilizare, ruşii aliniau unităţi la dimensiuni de timp de pace şi mai ales dispuneau de un număr prea mic de infanterişti, aşa că imaginea unor tancuri lipsite de sprijin prinse în ambuscade de către ucraineni a devenit aproape ceva banal. Nicăieri nu existau suficiente provizii pentru o luptă prelungită – iar GBU, a cărui sarcină era să se asigure că totul este în regulă, nu fusese constituit cu câteva luni în prealabil, potrivit practicii normale a Statului-Major General, ci doar cu o zi înainte de invazie. Când întăririle sau proviziile erau aduse în zona de război, diferiţii comandanţi din teren se certau cine să le primească, fără nici o idee clară a priorităţilor operaţionale generale.

O acţiune poliţienească, nu un război

Pare clar că strategia iniţială a fost gândită de Putin şi de cercul său de apropiaţi, care nu aveau o experienţă militară reală, şi toţi credeau – sau nu îndrăzneau să o contrazică – în ipoteza fundamental şi fatal eronată că ucrainenilor le lipsea curajul de a lupta. Putin a numit invazia „operaţiune militară specială“, nu război, nu doar din motive de interpretare, ci şi pentru că aşa o considera. Mai degrabă ca o acţiune a poliţiei: să-l aresteze pe Zelenski, precum şi guvernul său „neonazist“, să impună un regim-marionetă şi să petreacă o săptămână sau două eliminând micile opoziţii şi dispersând câteva manifestaţii de protest. Poate că partea de vest a ţării, dincolo de fluviul Nipru, nu era dornică să accepte noua ordine, dar cea mai mare parte a Ucrainei, în viziunea sa, urma să cadă repede.

Cu o Bielorusie deja dependentă esenţialmente de sprijinul rusesc de când dictatorul Aleksandr Lukaşenko suprimase brutal rezistenţa faţă de regimul său, asta însemna că toate cele trei mari popoare pe care Putin le consideră ca făcând parte din „lumea rusă“ ar fi fost adunate din nou laolaltă. Sigur, ucrainenii şi chiar bieloruşii se văd pe sine mai degrabă diferit, dar unui naţionalist rus precum Putin totul i se părea a fi un punct culminant potrivit pentru cariera sa.

Deşi în mod clar se gândea la invazie de mai multe luni, Putin a luat decizia finală foarte târziu. Într-adevăr, mulţi comandanţi au aflat despre asta doar cu câteva zile înainte de invazie. Deosebit de revelator a fost un mesaj vocal interceptat dintre liderul cecen, Ramzan Kadîrov, şi unul dintre acoliţii lui, Daniil Martînov, care comanda acolo un contingent al Gărzii Naţionale Cecene. Martînov era neîndoielnic la curent cu secretul şi

povestea cu satisfacţie consternarea – şi groaza – celorlalţi comandanţi când au fost adunaţi în săptămâna dinaintea invaziei pentru a afla („cu uimire“) ce urma să se întâmple.[143] Aveau motive să fie îngrijoraţi – multe dintre unităţile Gărzii Naţionale au avut pierderi serioase când au fost desfăşurate să lupte nu cu protestatari ucraineni, ci cu trupe pregătite de război. Mai târziu, unul dintre ei a scris mânios pe reţelele sociale folosite de cei din Garda Naţională, activi şi în retragere: „Am fost pur şi simplu aruncaţi în maşina de tocat pe post de carne de tun“. Unitatea lui, OMON, iniţial instruită pentru controlarea mulţimilor şi operaţiuni urbane la scară mică, a fost dusă lângă Harkov în camioane uşoare. A devenit ţinta artileriei ucrainene de 122 mm şi apoi a atacurilor la distanţă extremă a tancurilor ucrainene, când tot ce avea erau nişte lansatoare de rachete RPG-29 *Vampir*, cu rază de 800 de metri, care pur şi simplu nu puteau ajunge la duşman. Nu e de mirare că era furios – mulţi soldaţi şi membri ai trupelor de securitate şi-au exprimat astfel mânia.

De la Kiev la Donbas

La început, ruşii s-au aşteptat fără îndoială să avanseze rapid pe toate fronturile. De pe teritoriul Rusiei şi Bielorusiei, unele forţe s-au deplasat spre Kiev, în nord. Din „republicile populare“ din Donbas şi din Rusia, alte coloane s-au deplasat către al doilea oraş ca mărime al Ucrainei, Harkov, în nord-est, dar şi de-a lungul coastei Mării Azov, în sud-est. Ţintele lor păreau a fi încercuirea ucrainenilor din Operaţiunea Forţe Unite, care aveau poziţii defensive de-a lungul frontului din Donbas, şi joncţiunea cu batalioanele care veneau din Crimeea şi care se îndreptau atât spre est, către Mariupol, cât şi spre vest, ţintind să cucerească importantul port Odessa. Între timp, forţele navale blocau coasta Mării Negre şi se poziţionau pentru a sprijini un potenţial asalt asupra Odessei.

În loc să se concentreze, s-au răspândit prea mult, în operaţiuni insuficient pregătite şi puse în practică de soldaţi care nu se aşteptau să participe la un război. Înaintarea spre Kiev s-a blocat, cu un convoi de 65 de kilometri lungime, de aproximativ 15.000 de soldaţi, oprit la aproximativ 20 de kilometri de marginea oraşului, împotmolit nu doar din cauza atacurilor de gherilă ale ucrainenilor cu drone Bayraktar TB2 şi a echipelor care foloseau puternicele rachete antitanc Javelin şi NLAW furnizate de Statele Unite ale Americii şi, respectiv, Marea Britanie, ci şi din pricina dezorganizării şi lipsei de combustibil. La jumătatea lui martie, convoiul era dispersat, şi curând a devenit limpede că Moscova abandonase speranţa de a cuceri capitala tot mai bine apărată. La sfârşitul lunii, toate forţele ruseşti plecaseră din regiunea Kiev. În timp ce se retrăgeau, au lăsat dovezi ale atrocităţilor cu adevărat oribile asupra populaţiei civile, mai cunoscute fiind cele din oraşul Bucea, unde se presupune că mai bine de 400 de oameni – inclusiv copii – au fost executaţi.[144]

După ce au abandonat Kievul, forţele ruseşti s-au consolidat în est, sperând, după câte se pare, cel puţin să apere regiunea Donbas şi „podul terestru“ spre Crimeea. Deşi bătălia pentru Harkov a fost o situaţie critică, până la sfârşitul lunii mai oraşul părea că se află

înapoi în mâinile guvernului şi, cu toate că ruşii au obţinut câştiguri în regiunile Doneţk şi Lugansk, rezistenţa înverşunată a încetinit înaintarea. În cel mai bun caz, ruşii fac un pas înapoi pentru fiecare doi paşi înainte. La jumătatea lui mai, ofensiva lor înregistra progrese lente, dar reale, chiar dacă de numai unul sau doi kilometri pe zi, dar părea puţin probabil ca înaintarea să poată fi menţinută până vara. Deja, până în acel moment, stocurile de muniţie de precizie păreau să se epuizeze – ruşii au folosit chiar rachete antinavă pentru a lovi ţinte terestre – şi, în pofida eforturilor disperate de a recruta noi *kontraktniki*, nu în ultimul rând oferind recruţilor bonusuri substanţiale pentru a-şi oferi serviciile ca voluntari la sfârşitul termenului, şi-au completat cu mare greutate unităţile decimate în timpul luptelor.

Singurul progres real a fost obţinut în sud. Deşi o mişcare iniţială către Odessa a fost contracarată, forţele din Crimeea au reuşit să cucerească rapid Hersonul şi Canalul Crimeii de Nord, redeschizând aprovizionarea cu apă pentru peninsulă – blocate din 2014 –, şi s-au deplasat spre est, făcând joncţiunea cu forţele din Donbas în oraşul-port Mariupol. Acesta a devenit locul unui asediu apocaliptic, care a lăsat oraşul în ruine, un grup relativ mic de apărători adăpostindu-se în buncărul din Uzina Metalurgică Azovstal, un complex industrial construit pentru a fi în acelaşi timp adăpost nuclear. Au reuşit să reziste acolo câteva săptămâni, înainte de a fi nevoiţi să se predea, în mai. Totuşi, asta a însemnat că Rusia a obţinut în fine „Coridorul spre Crimeea“ de-a lungul coastei nordice a Mării Azov, legând peninsula de Rusia continentală.

La 8 aprilie s-a anunţat că gen.-col. Aleksandr Dvornikov, comandantul VO de Sud şi primul şef al intervenţiei din Siria, a fost numit în fruntea operaţiunilor militare ale invaziei (lucru care, după practica standard din Rusia, ar fi trebuit să se facă înainte ca operaţiunea să înceapă). Cu siguranţă, existau tot mai multe dovezi că generalilor li se dădea mai multă autoritate pentru a purta războiul în felul lor. Însă deja în acel moment forţele lor erau decimate şi epuizate, în Ucraina veneau multe arme din Occident, care pornise totodată un război economic fără precedent contra Rusiei, iar invadatorii încă încercau să lupte pe un front de 500 de kilometri împotriva unei forţe care, odată cu mobilizarea, era acum egală sau chiar mai mare din punct de vedere numeric decât a lor. Cu toate acestea, exista sentimentul clar al unui mai mare realism şi profesionalism pe teren, chiar dacă pornea de la o bază destul de joasă. Războiul a devenit tot mai mult unul al artileriei, o zonă în care ruşii continuă să aibă un avantaj – cel puţin până când vor putea fi desfăşurate suficiente tunuri şi sisteme contrabaterie occidentale – şi al progresului lent şi metodic, în loc să se apeleze la strategeme excesiv de ambiţioase.

Şi, mai important poate, scopul pare a fi securizarea unei linii a frontului care să poată fi apărată înainte ca ofensiva să devină „culminantă“, în jargon militar – cu alte cuvinte, să rămână fără suflu. Apoi, Dvornikov spera, pare-se, să se poziţioneze în apărare şi să-i lase pe ucraineni să încerce să-i respingă, dând ruşilor avantajul de a fi cei ce se apără. Asta pare, în momentul în care scriu aceste rânduri, o strategie plauzibilă, chiar dacă reuşita nu este garantată. Totuşi, era în mod clar diferită de viziunea originală a lui Putin de a cuceri toată sau aproape toată Ucraina, şi încă în două săptămâni, iar în plus constituia o reţetă pentru un război neconcludent, care putea să dureze mult timp.

Cum orgoliul a distrus armata

Evident, existau profunde probleme subiacente în cadrul maşinăriei armatei ruse, de la indisciplină şi corupţie la o continuă neglijare a mentenanţei de bază. Unităţile cu efectiv redus nu puteau furniza un sprijin corespunzător infanteriei pentru tancuri, care erau deci vulnerabile la proiectilele ucrainene. Era evident că soldaţii nu fuseseră instruiţi adecvat pentru războiul urban şi, în mod repetat, au căzut pradă ambuscadelor. Cauciucurile chinezeşti ieftine, aparent cumpărate în locul celor solide, militare, ca parte a unei achiziţii frauduloase, s-au rupt şi s-au spart. Bombele prost făcute sau vechi pur şi simplu nu au explodat la impact. Pentru că raţiile erau expirate, soldaţii au jefuit casele şi magazinele, fapt care a încurajat o cultură mai vastă a banditismului. Noua Poliţie Militară, care avea tocmai sarcina de a introduce o oarecare disciplină şi supraveghere într-o armată căreia îi lipseau adesea ambele, îşi făcea rareori apariţia, fie pentru a preveni masacrele de la Bucea, fie pentru a opri jaful larg răspândit în rândul armatei ruse.

Totuşi, generalii cunoşteau multe dintre aceste probleme fundamentale şi au creat structuri şi strategii pentru a le contracara – dar numai când aveau timpul şi autoritatea de a le pune în aplicare. Obligându-i pe generali să lupte cu un inamic puternic fără o pregătire potrivită, fără logistică adecvată şi cu o strategie bazată pe prejudecăţi politice, şi nu pe fapte din teren, Putin s-a asigurat că nici una dintre aceste strategii nu va putea fi aplicată. În plus, Statul-Major General presupusese că orice război important în teren, aşa cum era acesta, va fi dus cu forţe susţinute cel puţin de o mobilizare parţială, nu, ca aici, de o forţă la dimensiuni de timp de pace.

Este imposibil de subliniat cât de devastator a fost impactul. Probabil că 20 de ani de reformă militară cu mari cheltuieli au fost irosiţi în 20 de zile. La începutul lui iunie, deşi cifrele exacte sunt neclare, era incontestabil că ruşii avuseseră mai bine de 15.000 de „Cargo 200“ [morţi pe câmpul de luptă] – cu alte cuvinte, mai mulţi oameni decât pierduseră sovieticii în zece ani de luptă în Afganistan. Dacă se aplică proporţiile obişnuite ale războiului, asta sugerează cel puţin 45.000 de răniţi. Mulţi dintre aceştia au fost şi cei mai buni: invazia a fost în mare parte dusă de *kontraktniki*, şi anume de cei din VDV şi *Speţnaz*. Armata a pierdut, de asemenea, cantităţi uriaşe din cel mai modern (şi scump) echipament, inclusiv mai bine de 800 de tancuri în două luni şi jumătate de lupte, mai ales ultimul T-90M *Prorîv* („Breşa“). Merită observat că legendarul T-14 *Armata* încă nu a fost văzut acolo – nu numai pentru că erau încă destul de puţine în funcţiune, ci poate şi pentru că Moscova a vrut să evite ruşinea ca unul dintre ele să fie lovit. Totuşi, dintre tancurile pierdute, aproape jumătate au fost abandonate ori capturate, iar spectacolul fermierilor ucraineni tractând tancurile ruseşti cu tractoarele lor a devenit chiar un fel de memă a războiului. Vehiculele abandonate reflectau modul în care morala şi disciplina se prăbuşiseră; la acestea s-au adăugat cazurile de dezertare, refuzul pe faţă de a merge în Ucraina şi rezistenţa ascunsă, unii soldaţi golind rezervoarele de combustibil ale vehiculelor pentru a avea o scuză că nu se îndreaptă spre front.

În aer, un inexplicabil eşec de a viza apărarea aeriană a Ucrainei a însemnat că ruşii trebuiau să fie prudenţi cu folosirea superiorităţii numerice şi că erau şi ei atacaţi de sus. În primele trei luni, au pierdut, conform estimărilor, 200 de aeronave. Pe mare, excesul de

încredere a făcut ca *Moskva*, nava-amiral a Flotei Mării Negre, să fie scufundată de rachete antinavă – o lovitură deosebit de umilitoare. În schimb, ruşii au fost nevoiţi să se bazeze pe rachetele cu rază lungă de acţiune precum *Iskander* şi *Kalibr* pentru a pedepsi şi lovi Ucraina, în special vestul ţării – au fost reticenţi să trimită aeronave prea aproape de graniţele NATO –, însă şi stocurile acelea păreau să scadă deja. Mulţumită sancţiunilor occidentale, care au afectat accesul la electronica de vârf, va fi mai greu decât oricând să se înlocuiască aceste sisteme ghidate cu precizie, menite să fie viitorul „războiului noncontact".

Există, ce-i drept, o tradiţie rusească a „generalilor pe linia frontului", însă, chiar şi aşa, faptul că generalii au fost obligaţi să plece din cartierele lor generale din spatele frontului pentru a-şi forma o idee despre situaţia de pe teren ori a rezolva personal problemele i-a făcut vulnerabili. Nu în ultimul rând mulţumită interceptării electronice – *Era*, noul lor sistem securizat de comunicaţii, se pare că nu funcţionează în absenţa semnalelor 3G şi 4G, obligându-i să utilizeze mijloace nesigure –, ucrainenii şi-au făcut un obicei din a ucide generali ruşi – probabil vreo zece în trei luni. Au existat chiar zvonuri că Gherasimov, şeful Statului-Major General, a fost rănit pe când vizita Izium din regiunea Harkov la sfârşitul lunii aprilie, pentru a vedea cu ochii lui situaţia din teren.

Impasul

În timp ce scriu aceste rânduri, la începutul lunii iunie 2022, chiar dacă Putin recunoaşte că „operaţiunea militară specială" este într-adevăr un război şi ordonă o mobilizare parţială sau totală a rezerviştilor, pare greu de crezut că va reuşi să cucerească şi să păstreze tot Donbasul, fără a mai vorbi de altceva. Această mişcare ar fi periculoasă din punct de vedere politic, generând în ţară o inevitabilă reacţie violentă din partea unei populaţii căreia încă i se spune că este un conflict limitat. Deja, zeci de mii de ruşi au fost arestaţi pentru că au protestat împotriva războiului şi au existat numeroase atacuri cu bombe incendiare împotriva birourilor locale de recrutare. Mai mult decât atât, deşi în teorie există mai bine de un milion de ruşi pe listele de rezervişti, armata se pare că ar avea probleme serioase cu adunarea, instruirea, înarmarea şi desfăşurarea a mai mult de 100.000–150.000 de oameni, iar pentru asta i-ar trebui cam trei luni după luarea unei decizii. Deşi soldaţii ar fi în mare măsură nemulţumiţi, inapţi de luptă, prost instruiţi şi prost echipaţi – în mai, tancuri T-62 vechi, din anii '60, erau deja scoase din depozite şi trimise la război –, nu există nici o îndoială că aceste numeroase trupe proaspete ar schimba lucrurile pe câmpul de luptă. Totuşi, ar aduce şi pierderi grele, aşa că Putin continuă, în momentul scrierii acestor rânduri, să tergiverseze.

Este chiar posibil, aşa cum visa acel ofiţer ucrainean din forţele speciale, ca Ucraina să reuşească să-şi ia înapoi teritoriile pierdute. Până acum, problemele curente ale armatei ruse cu efectivele decurg din faptul că încă desfăşoară o armată cu efective de pace împotriva unei Ucraine complet mobilizate. În timp ce Kievul este esenţialmente la capacitate maximă, Moscova încă are opţiuni, căci Rusia are o populaţie de trei ori mai

mare şi resurse încă neexploatate. Deşi este dificil să recâştigi elanul pierdut la pornire, ar fi o greşeală să-i consideri pe ruşi înfrânţi prea curând. Se pare mai degrabă că rezultatul va fi un impas lung şi urât: nici una din părţi nu este suficient de puternică pentru a învinge, nici una din părţi nu este suficient de slabă pentru a pierde. Predicţia este întotdeauna periculoasă, poate chiar imprudentă, dar presupunând că ucrainenii vor dori în continuare să lupte (ceea ce pare sigur), iar Occidentul să ajute Kievul (ceea ce este mai neclar, dar pare probabil în ansamblu), atunci adevărata întrebare este cât de mult şi cu ce preţ va vrea Moscova să continue această campanie inutilă şi autodistructivă.

S-ar putea ca Putin să nu-şi recunoască niciodată înfrângerea, de teamă că acesta va fi ultimul său act decisiv în calitate de lider. A încercat să blameze NATO pentru eşecul planului iniţial şi l-a reformulat în discursul său de la 9 mai, de Ziua Victoriei, ca fiind un „atac preventiv împotriva agresiunii“, un răspuns la încercarea Occidentului de a folosi Ucraina ca pe o forţă interpusă împotriva Rusiei.[145] Îl foloseşte ca pe o oportunitate de a suprima şi ultimele rămăşiţe ale opoziţiei active şi ale mass-mediei independente – poţi fi trimis la închisoare, teoretic până la 15 ani, fie şi doar dacă numeşti „război“ această „operaţiune militară specială“ – şi caută orice ar putea fi prezentat ca victorie. Republica Populară Doneţk şi Republica Populară Lugansk ar putea fi anexate la Rusia, şi poate chiar Osetia de Sud şi Abhazia din Georgia. O nouă „Republică Populară Herson“ ar putea fi înfiinţată în sudul cucerit al Ucrainei, şi toate acestea proclamate ca dovezi ale succesului Moscovei şi ale dorinţei arzătoare a locuitorilor acestor regiuni de a se alătura patriei-mamă.

Totuşi, în afară de faptul că sunt ilegale la nivel internaţional, până şi aceste „triumfuri“ vor avea un preţ enorm. Cu cât ruşii vor avea un teritoriu mai mare de gestionat – în unele cazuri, împotriva rezistenţei de gherilă în creştere –, cu atât forţelor deja supraîncărcate li se va cere mai mult. De asemenea, nu numai că aceste regiuni vor trebui încorporate în sistemul administrativ rusesc, dar oraşele distruse de război vor trebui reconstruite cu bani dintr-o vistierie care deja se confruntă cu costurile războiului şi sancţiunilor. Deşi nimeni nu poate de fapt să anticipeze cu acurateţe, economia Rusiei ar putea să scadă cu un sfert doar în 2022, deci orice s-a cheltuit pentru Mariupol ori Herson nu poate fi cheltuit pentru Moscova ori Kaliningrad sau pentru susţinerea ruşilor care se confruntă acum cu şomajul, creşterea preţurilor la alimente şi izolarea internaţională.

După ce s-a comparat cu figuri istorice precum Petru cel Mare, Putin riscă de fapt să arate mai degrabă ca Nicolae II, ultimul ţar, care a crezut că Primul Război Mondial era o şansă de relegitimare pentru el şi regimul lui, şi s-a trezit că implică ţara într-un război pe care nu putea să-l câştige. În acest proces s-a condamnat pe sine şi a condamnat şi dinastia. Poate că deciziile dificile pentru a pune capăt acestui război vor fi luate până la urmă de succesorul lui, oricine ar fi el şi oricând s-ar întâmpla asta.

---

141. Vezi Mark Galeotti, „Heavy Metal Diplomacy: Russia’s Political Use of its Military in Europe since 2014“, *ECFR Policy Brief*, 19 decembrie 2016.

142. „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians“ („Despre unitatea istorică a ruşilor şi ucrainenilor“), Kremlin.ru, 12 iulie 2021.

143. BBC Russian, 26 februarie 2022.

144. Aceasta este, desigur, contestată de ruşi, care pretind o mulţime de lucruri: de la faptul că ucrainenii sunt cei care au comis omoruri în timp ce au recucerit oraşul la faptul că „morţii“ erau de fapt actori. Cu toate acestea, cum investigatorii internaţionali cercetează se s-a întâmplat acolo, aceste pretenţii par tot mai neplauzibile. Vezi, de exemplu, „Bucha Killings: Satellite Image of Bodies Site Contradicts Russian Claims“, BBC, 11 aprilie 2022; şi „Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha“, *Human Rights Watch*, 21 aprilie 2022.

145. „Victory Parade on Red Square“ („Parada victoriei în Piaţa Roşie“), 9 mai 2022, Kremlin.ru.

30. CONCLUZII: SPARTA EURASIATICĂ?

Parcul Patriot a fost deschis în 2016 la Kubinka, la vest de Moscova, lângă principalul poligon de testare a tancurilor din ţară (unde se ţin finalele Jocurilor Militare despre care am discutat în Capitolul 1). Tehnic vorbind, Parcul Patriotic Militar de Cultură şi Odihnă al Forţelor Armate ale Federaţiei Ruse se întinde pe 19 kilometri pătraţi şi e un fel de Disneyland militar. Este un exemplu cu adevărat uimitor al campaniei duse de Serghei Şoigu pentru a conecta forţele armate la societate în general. Acolo sunt rânduri după rânduri de tancuri, aeronave şi vehicule militare de tot felul, mai bine de 600, inclusiv rachete balistice intercontinentale şi un submarin. Acolo se află Satul Partizanilor, unde este recreată rezistenţa din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Acolo se află Centrul de Jocuri Militare Tactice, unde întreaga familie îşi poate pune ochelari şi se poate duce să joace laser tag – curând va exista chiar o replică a asaltului asupra clădirii Reichstagului, ca în Berlinul din 1945. Există standuri de tir adevărate, simulatoare de tancuri şi de nave, o cantină ce serveşte raţii militare, ecrane imense dedicate intervenţiei în Siria şi, din 2020, chiar Catedrala Principală a Forţelor Armate Ruse. Cupolele aurii, turnurile de culoare kaki şi mozaicurile din vitralii redau decoraţiile din Armata Roşie şi arată îngeri care privesc în jos către soldaţii ruşi, alături de o listă a faptelor lor, inclusiv „pacificarea Georgiei“ din 2008 şi „lupta împotriva terorismului internaţional“ din Siria. Pardoseala este din metal, făcută din arme şi tancuri germane topite, trofee din Marele Război pentru Apărarea Patriei. Şi aş putea continua.

Până la Războiul din Ucraina, era uşor să accepţi imaginea Rusiei ca societate militarizată susţinând războinicul global, încrezător şi neînduplecat al unei naţiuni. Există ritualul organizat, dar fără îndoială popular, de Ziua Victoriei, cu maşini cu autocolante pe care scrie „Spre Berlin!“, şi undeva la jumătatea drumului, în capcana pentru turişti care este strada Arbat din Moscova, se află o frescă uriaşă, care acoperă toată latura unei clădiri, cu mareşalul Jukov, eroul din Marele Război pentru Apărarea Patriei. Grupurile serioase de membri ai *Ionarmiia* – „Armata Tineretului“ –, adolescenţi în uniforme bej şi cu berete roşii strălucitoare, sunt nelipsite de la evenimentele patriotice. Societatea Voluntară pentru Cooperare cu Armata, Aviaţia şi Flota (DOSAAF: *Dobrovolnoe Obşcestvo Sodeistviia Armii, Aviaţii i Floti*), un vestigiu din epoca sovietică readus la viaţă, oferă o gamă largă de cursuri şi instruire considerate utile serviciului militar pentru tinerii bărbaţi şi tinerele femei, de la tir la orientare, de la saltul cu paraşuta la radioelectronică. Zeci de mii de tineri ruşi intră, aşadar, în armată având deja o instruire de bază. Chiar dacă nu urmăreşti postul TV Zvezda al Ministerului Apărării, există un bogat program de filme de război, poveşti mai moderne despre curaj, război sau spionaj, reportaje care laudă noile arme sau ultimele exerciţii, precum şi un gen tipic rusesc de talk-show geopolitic transmis seara, mai apropiat de divertismentul cu gladiatori decât de

analiza serioasă, unde comentatori certăreţi se întrec să inventeze teorii ale conspiraţiei referitoare la Occident, una mai alambicată şi mai paranoică decât alta.

Uneori însă, conţinutul este un produs al insecurităţii interne, nu al încrederii. Chiar înainte de reprezentaţia lipsită de strălucire din Ucraina, te puteai întreba în mod serios dacă Rusia nu era de fapt o nouă Sparta din secolul XXI, şi până unde era dispusă să meargă pentru a revendica o pretenţie – întemeiată, de altfel – la statutul de mare putere pe baza unei aparente capacităţi militare şi a evidentei sale dorinţe de a o folosi. Dimpotrivă, Kremlinul s-a lăsat sedus de tot acest teatru, şi nu numai că şi-a supraevaluat capacităţile în cazul Ucrainei, dar nu a reuşit să priceapă că vechile etaloane ale puterii – numărul de oameni, tancuri şi aeronave, cât de bine mărşăluiau prin Piaţa Roşie – vor însemna din ce în ce mai puţin într-o nouă epocă a muniţiei de precizie, a forţelor spaţiale, a „războiului-mozaic“, a calculatoarelor cuantice şi a inteligenţei artificiale.

O naţiune sub arme?

Războiul împotriva Ucrainei a demonstrat cu siguranţă că exista un dezechilibru între ambiţiile militare ale Kremlinului şi forţele pe timp de pace pe care le-ar putea aduna repede. Există o opinie conform căreia situaţia se va înrăutăţi şi Rusia şi armata ei se vor confrunta curând cu o serioasă provocare demografică – pur şi simplu, nu vor mai fi suficienţi tineri. Încă înainte de dezmembrarea URSS, Rusia trecea printr-o criză demografică, cu o rată a mortalităţii ridicată (în special din cauza serviciilor medicale inadecvate şi a serioaselor probleme generate de alcool), care nu a făcut decât să se înrăutăţească în anii ’90 şi, deşi situaţia s-a îmbunătăţit de atunci, consecinţele vor fi de durată. De exemplu, un raport al Organizaţiei Naţiunilor Unite a constatat că, deşi se estima că vor fi 14,25 milioane de bărbaţi în vârstă de 20–34 de ani în Rusia în 2020, numărul acesta va scădea la 11,55 în 2025 şi va continua să scadă până în anii 2030, când va creşte din nou. Consecinţele: o scădere cu 20% a numărului de bărbaţi tineri eligibili, la vârsta recrutării în anii 2020, chiar înainte de apariţia COVID-19. Ca şi cum asta nu ar fi fost de ajuns, etnicii ruşi au relativ mai puţini copii, şi în proporţie tot mai mare aceşti bărbaţi tineri provin din sudul musulman, Caucazul de Nord – care e şi sursa celor mai grave potenţiale probleme interne.

Dat fiind că Kremlinul este încă devotat atât menţinerii forţelor armate la dimensiunile curente – ceea ce necesită recrutare –, cât şi atragerii şi angajării de *kontraktniki*, aceasta ridică tot felul de dileme politice dificile. Să mărească mai mult salariile pentru a face o carieră în armată mai atractivă? Posibil, dar costisitor. Să extindă din nou serviciul militar naţional la doi ani? Asta ar avea sens din punct de vedere militar, dar ar fi foarte nepopular din punct de vedere politic. Au existat şi alte iniţiative, de la recrutarea mai multor femei (sunt în prezent aproximativ 45.000 de femei în armată, toate voluntare) la „curăţarea“ *voenkomatî*, comisariatele militare, cunoscute ca fiind corupte, permiţând oamenilor să dea mită pentru a scăpa de serviciul militar – dar acestea nu reprezintă decât o parte a problemei.

Se exagerează totuşi. Evitarea recrutării a scăzut (cu toate că perspectiva luptei în Ucraina s-ar putea să o facă din nou să crească) şi, deşi armata încă se luptă să obţină atâţia *kontraktniki* câţi ar vrea, în multe privinţe s-a descurcat surprinzător de bine. (În plus, dacă Rusia chiar anexează Donbasul, asta va încuraja populaţia.) Mai mult decât atât, sistemul rezerviştilor, de multă vreme neglijat, care permite foştilor recruţi şi voluntari să fie rechemaţi sub arme – şi se asigură că sunt chemaţi în mod regulat la instruire pentru a se menţine într-o anumită formă, pregătiţi de luptă –, face obiectul unei atenţii considerabile. Se estima că până în 2022 cel puţin 100.000 de rezervişti ar putea fi convocaţi prin intermediul noului sistem Rezerva de Luptă a Armatei Naţionale (BARS: *Boevoi Armeiskii Rezerv Stranî*), înfiinţat cu doar un an mai înainte, care oferă mici stipendii în schimbul participării. Chiar fără o mobilizare naţională oficială, sistemul BARS a fost deja activat în primăvara anului 2022 pentru a încerca refacerea grupurilor tactice de nivel batalion epuizate din Ucraina; eficacitatea sa va putea fi studiată, deşi au apărut curând poveşti despre refuzuri directe de a servi în armată.

Mitul militar?

Dorinţa tinerilor bărbaţi (şi femei) din Rusia de a servi în armată depinde de dorinţa autorităţilor de a-i urmări în justiţie pe cei care nu se supun – ceea ce şi fac – şi de salariile şi beneficiile aflate la dispoziţia *kontraktnikilor*, dar şi de gradul în care aceştia privesc serviciul în forţele armate ca pe o vocaţie preţioasă şi onorabilă. În ultima parte a epocii sovietice, aceasta a fost o provocare tot mai mare; cei care puteau să scape de recrutare prin corupţie sau cunoştinţe o făceau. Poveştile despre ororile şi încercările grele din Afganistan au exacerbat o aversiune deja existentă, la fel ca relatările din ce în ce mai numeroase despre indisciplina, abuzurile şi brutalitatea din armată.

Serviciul militar din vremea lui Putin a păstrat latura întunecată şi dificultăţile inutile. Această formă specific rusească de umilire violentă şi abuzivă, *dedovşcina*, rămâne larg răspândită; potrivit ziarului *Novaia Gazeta*, au existat aproape 4.000 de urmăriri judiciare militare în perioada 2016–2020.[146] Se înregistrează de asemenea periodic cazuri de indisciplină în ceea ce priveşte consumul de alcool, de exemplu soldatul care, beat fiind, a crezut că poate împrumuta un vehicul de luptă de infanterie BMP-2 pentru a se duce să-şi cumpere ţigări. A reuşit în schimb să ajungă într-un şanţ şi s-a întors pe terenul de instrucţie pentru a lua un alt BMP-2 ca să-l remorcheze pe primul. Uitase însă să oprească primul vehicul, aşa că între timp acesta a luat foc. A sfârşit prin a provoca daune de mai bine de 1,8 milioane de ruble.[147]

A existat o campanie, mai ales sub Şoigu, de a da din nou strălucire armatei şi de a mări atracţia pentru viaţa militară. Oficial, există un sfert de milion de persoane înscrise în mişcarea de tineret *Ionarmiia*, şi mai bine de 100.000 iau parte anual la o activitate sau alta, de la garda de onoare plasată la monumentele închinate Marelui Război pentru Apărarea Patriei la evenimente sportive. Şi mai frapantă a fost alianţa dintre Ministerul Apărării şi Biserica Ortodoxă Rusă. Cum Marele Război pentru Apărarea Patriei devine

tot mai mult un eveniment aproape religios, central pentru identitatea noului stat rus, şi statul, biserica şi armata sunt interconectate. Unele figuri religioase nu sunt de acord, dar patriarhul Kiril şi restul ierarhiei superioare fie susţin cu adevărat această alianţă, fie o acceptă ca politic inevitabilă. Preoţii militari au fost reactivaţi în 2009 (nu toţi sunt ortodocşi: există şi câţiva rabini şi imami), deşi Biserica fixează limitele pentru sutanele camuflate. Preoţii binecuvântează tancurile şi rachetele şi, cu toate că în 2020 Kiril i-a instruit să nu mai sfinţească armele nucleare, submarinele cu rachete balistice clasa *Borei* au o capelă mică (şi o mică *bania*, ori saună, dar asta e altă poveste).

Toate acestea au avut consecinţe. Serghei Şoigu a fost în mod constant depăşit doar de Putin în ce priveşte recunoaşterea şi încrederea publicului, iar atitudinea publică împotriva armatei ca întreg s-a schimbat categoric în bine: ca instituţie, s-a clasat a doua după preşedinţie, deasupra Bisericii.[148] Şoigu era însă popular şi respectat chiar înainte de a deveni ministru al apărării, iar atitudinea faţă de armată s-a îmbunătăţit, poate, dar era la un nivel foarte scăzut. Numai 18,4% dintre studenţii din Moscova care au fost chestionaţi în 2020 credeau că serviciul militar era un domeniu „promiţător“, cu mult sub noua tehnologie (49,7%) şi drept (29%) – cu toate acestea se afla la mijloc, deasupra asistenţei medicale (12,8%), de exemplu, şi mult deasupra artelor (8,9%).[149] În orice caz, asta era înainte de invadarea Ucrainei. Deşi reacţia imediată a fost impulsul predictibil de a se aduna sub drapel, încurajat de o stridentă propagandă a statului, pe măsură ce realităţile războiului şi ştirile despre abuzurile soldaţilor ruşi încep să devină mai cunoscute, se pare că reputaţia armatei se va confrunta cu o criză similară celei trăite de sovietici după Războiul din Afganistan. Aşa-numiţii „Cargo 200“ [morţi pe câmpul de luptă] au tendinţa de a schimba rapid dispoziţia publică.

Statul securităţii?

În plus, respectul pentru armată nu se traduce neapărat în sprijin pentru regim, fără a mai vorbi despre politica externă militarizată a acestuia. O tot mai mare dezamăgire şi chiar protestele active de când Putin s-a întors la preşedinţie în 2012, în pofida creşterii temporare în sondaje în urma anexării Crimeii, au dus la o dependenţă proporţională de represiune şi de aparatul de securitate. La fel ca utilizarea crescândă a FSB şi a Comitetului de Investigaţii (SK: *Sledstvennîi Komitet*) separat, care încearcă tot mai mult să monitorizeze nu numai ce fac ruşii, ci şi ce spun şi ce gândesc, asta a avut ca rezultat un accent tot mai mare pus pe forţele de securitate interne paramilitare, care ar putea de asemenea să joace un rol în afara graniţelor Rusiei.

Înainte de orice, asta înseamnă Garda Naţională, numită şi *Rosgvardiia*, o prescurtare a numelui complet, Serviciul Federal al Trupelor Gărzii Naţionale a Federaţiei Ruse (FSVNG RF: *Federalnaia Slujba Voisk Naţionalnoi Gvardii Rossiiskoi Federaţii*). Nu este o forţă militară de rezervă, precum echivalentul său american, ci o forţă militarizată de securitate internă şi de ordine publică. Deşi ideea înfiinţării unei asemenea forţe a apărut în anii 1990 şi 2000, ea a fost creată abia în 2016, fiind esenţialmente o manevră

birocratică şi politică. Forţele existente, care până atunci fuseseră subordonate Ministerului Afacerilor Interne (MVD: *Ministerstvo Vnutrennîh Del*), au fost transferate la o agenţie nouă-nouţă, condusă de gen. Viktor Zolotov, fostul şef al unităţii de protecţie personală a lui Putin şi un loialist reputat pentru zelul brutal. Forţele care alcătuiesc *Rosgvardiia* sunt Trupele Interne, poliţia antirevoltă OMON şi Detaşamentele Speciale de Reacţie Rapidă (SOBR: *Speţialnîi Otrîad Bîstrovo Reaghirovaniia*) ale poliţiei, precum şi corporaţia de stat FGUP Ohrana, cel mai mare furnizor de securitate privată din ţară. Motivul pentru resubordonarea lor faţă de o nouă agenţie pare să fi fost acela că poliţiştii obişnuiţi care conduceau MVD erau tot mai nemulţumiţi să joace rolul de batalioane de asalt ale statului. Putin voia să fie sigur că, dacă va fi nevoit să apeleze la represiunea în masă, forţele relevante se vor afla în mâinile unui bărbat care va asculta ordinele fără să pună întrebări (sau fără să se împiedice de subtilităţile legii şi constituţiei).

Trupele Interne (VV: *Vnutrennie Voiska*) numără în jur de 170.000 de oameni, dintre care poate jumătate sunt în esenţă personal static de securitate, păzind totul, de la închisori la oraşe închise, dar cealaltă jumătate, aşa-numitele Unităţi cu Destinaţie Operaţională, sunt forţe de securitate mobile mecanizate uşoare. Majoritatea sunt organizate în brigăzi ori elemente mai mici, însă forţa reprezentativă este Divizia 1 Independentă cu Destinaţie Operaţională, de elită, cu baza la Moscova, cunoscută peste tot ca „Divizia Dzerjinski“ încă din epoca sovietică. Are un efectiv de 15.000 de oameni, cu trei regimente mecanizate echipate cu tancuri şi artilerie, şi Centrul 604 cu Scop Special, o unitate de forţe speciale formată în 2008 prin combinarea a două echipe de comando existente, *Vitiaz* şi *Rus*. Prin urmare, alături de cei aproximativ 32.000 de membri ai poliţiei antirevoltă OMON, mai sunt circa 6.000 de ofiţeri SOBR.

În Cecenia, VV au jucat un rol important în securitate şi pe linia frontului, iar în Siria se pare că mulţi din „Poliţia Militară“ prezenţi acolo s-ar putea să fie de fapt din Trupele Interne, provenind în mod disproporţionat din Cecenia şi din alte naţionalităţi din Caucazul de Nord. Nu sunt însă instruiţi sau echipaţi pentru războiul mecanizat la scară largă, de genul celui în care s-au trezit aruncaţi în Ucraina. Au suferit pierderi teribile acolo, iar discuţiile de pe reţelele sociale sugerează o furie din ce în ce mai mare pentru că sunt folosiţi, aşa cum spun ei, drept „carne de tun“. Într-un caz celebru, 12 soldaţi din Garda Naţională de la Krasnodar au refuzat categoric să meargă în Ucraina şi au fost daţi afară – iar apoi i-au dat în judecată pe comandanţii lor. Cine ştie câte cazuri mai puţin publice sunt, câţi ofiţeri îşi dau demisia pur şi simplu ca să nu devină carne de tun? Faptul că Kremlinul a permis ca Garda sa Pretoriană să fie atât de înstrăinată s-ar putea dovedi o eroare politică.

O mână slabă jucată bine?

Controlul personal atât de strâns asupra aparatului de securitate este doar unul dintre motivele importante pentru care Putin deţine puterea în mod continuu şi aparent incontestabil. Foarte multă vreme, truismul convenţional a fost că „joacă bine o mână

slabă“. Rusia nici măcar nu poate să se gândească să egaleze SUA în vechile jocuri ale statutului mondial. Puterea navală, cea aeriană, aşa-numita *soft power* şi puterea economică ale Statelor Unite îşi pierd poate hiperdominaţia, în special în faţa Chinei în ascensiune, dar ele încă sunt cu mult peste capacitatea Rusiei, care nu se poate ridica la nivelul lor – încercând să continue chiar falimentar fosta Uniune Sovietică. Cu toate acestea, ca buni „luptători de gherilă geopolitici“, ruşii au căutat în schimb să mute competiţia în noi domenii şi să dezvolte noi instrumente. Acest stil de „război politic“ poate că nu i-a permis lui Putin să definească noua ordine mondială, dar i-a oferit o influenţă disproporţionată asupra vecinilor şi a forţat Occidentul să abordeze problemele pe care voia el să le discute.

Dar Putin se pare că nu a înţeles că asta nu era din cauza puterii Rusiei, ci produsul unui moment anume. La sfârşitul anilor 2010 şi începutul anilor 2020 existau tensiuni transatlantice şi intraeuropene, criza COVID a creat noi presiuni economice şi sociale, iar Statele Unite ale Americii încă mai căutau să pivoteze spre Asia. Invazia din Ucraina a reuşit cât ai clipi să unească Occidentul (cel puţin pentru un timp), a însufleţit NATO (care a cucerit noi membri, Suedia şi Finlanda), a reamintit Washingtonului de ce este importantă Europa şi a subminat libertatea de manevră pe care se bazau jocurile de „război politic“ ale lui Putin.

În plus, în timp ce Rusia reuşise să câştige un avantaj temporar în anumite tehnologii, cum ar fi armele hipersonice, avantajele tehnologice tind să se micşoreze pe măsură ce rivalii îi ajung din urmă ori noi invenţii le iau locul. Inteligenţa artificială, care ar putea scurta radical „lanţul de lovire“ (*kill chain*), de la detectarea unei ţinte la distrugerea ei, şi ar putea gestiona roiuri de drone mult mai complexe. Calculatoarele cuantice, care le pot depăşi pe cele obişnuite în aşa fel încât orice criptare poate fi spartă şi orice comunicare interceptată. Sistemele de manufacturare aditive, care pot crea muniţie şi echipament tridimensionale oriunde şi oricând este nevoie pe câmpul de luptă. Tot felul de descoperiri ştiinţifico-fantastice sunt aşteptate şi, chiar înainte de sancţiuni, era greu de imaginat că Rusia ar fi capabilă să le ajungă din urmă, ca să nu mai vorbim de a ţine pasul cu ele. Deşi apreciază acum dronele şi lucrează la tot felul de noi proiecte, de la exoschelete individuale, care să le permită soldaţilor să transporte încărcături grele cu mare viteză, la roboţi tereştri autonomi pentru aprovizionarea liniei frontului, misiuni de pază şi luptă, acestea nu reprezintă genul de descoperiri fundamentale care ar putea să influenţeze războiul.

În plus, are oare Rusia flexibilitatea, redundanţa, comanda şi controlul omogene necesare pentru a răspunde unor potenţiale ameninţări viitoare precum „războiul-mozaic“? Acesta este o abordare a războiului care se discută în cercurile militare din SUA şi care caută să copleşească şi să dezorganizeze inamicul confruntându-l cu o gamă largă, asimetrică şi variată de ameninţări, fiecare funcţionând în mod distinct, ca nişte bucăţele separate într-un mozaic. În locul unor sisteme extraordinar de capabile, se concentrează din nou pe cele mici, agile, fluide şi flexibile: platforme multe şi inovative, care au, toate, propriile avantaje. De exemplu, pentru fiecare avion cu reacţie F-35 ridicol de scump, poate că Statele Unite vor desfăşura de asemenea o jumătate de duzină de drone cu diferite caracteristici şi arme, creând un mediu de luptă de o complexitate derutantă. Va reuşi oare

Înaltul Comandament rus al viitorului să facă faţă acestui gen de război foarte diferit şi se va simţi în elementul său fiind de cealaltă parte a inovaţiei teoretice?

Forţele armate ale Rusiei nu vor fi capabile nici să păstreze ceea ce pare a fi avantajul lor în Europa după Ucraina. Au beneficiat de angajamentul lui Putin de a cheltui masiv pe reînarmare şi de refuzul Înaltului Comandament de a renunţa la accentul pus pe „războaiele mari“. Cu războiul din Ucraina şi stagnarea economică subsecventă, nu va reuşi să cheltuiască în acelaşi mod, iar Occidentul a redescoperit la rândul lui „războiul mare“. Conducătorii occidentali au fost reticenţi când s-a pus problema să renunţe la „dividendul păcii“ adus de sfârşitul Războiului Rece – chiar în 2021, 19 dintre cei 29 de membri NATO nu atinseseră nivelul minim comun al cheltuielilor pentru apărare, 2% din PIB – şi atenţia militarilor s-a mutat la „micile războaie“, operaţiuni de intervenţie în Orientul Mijlociu ori Africa, unde mobilitatea, flexibilitatea şi operaţiunile de câştigare a bunăvoinţei populaţiei erau mai importante decât masa, şi unde inamicul nu avea puterea aeriană, blindajul sau restul panopliei unui adversar egal.

Asta a început să se schimbe însă chiar înainte de Ucraina. În 2011, de exemplu, armata olandeză a redus cheltuielile şi a retras toate tancurile. Ulterior şi-a dat seama de greşeală şi a încheiat un acord cu Germania, care cel puţin i-a permis să formeze un escadron de 18 tancuri Leopard 2A7 moderne, cu echipaj mixt, olandez şi german. Cât despre Regatul Unit, după o dezbatere în cursul căreia se părea că va abandona la rândul său tancul – mult prea greu şi temperamental pentru „micile războaie“, dar de nepreţuit în cele mari –, în 2021 a decis să modernizeze 148 dintre bătrânele tancuri Challenger 2 şi să le aducă la standardul Challenger 3. Este uşor de spus că e prea puţin; cu toate acestea, revenirea în modă a metalului greu a fost un semn de schimbare a atitudinii faţă de ameninţările cu care s-ar putea confrunta NATO.

Ce va fi după Putin?

În multe feluri, Rusia a fost prima care a folosit, pe lângă cele obişnuite, forme asimetrice şi contestabile de purtare a războiului, dar se confruntă cu o problemă reală, şi anume până în ce punct poate să gestioneze ameninţări mai neconvenţionale. Ucraina o înfrânge în războiul informatic, şi chiar forţele ei de securitate internă nu pot opri o campanie internă împotriva războiului. Războiul înseamnă tot mai multe victime care se întorc acasă şi, deşi Kremlinul a eliminat acum ultimele ziare independente, nu poate să ascundă pentru totdeauna asta, mai ales în epoca reţelelor sociale. Înseamnă totodată inflaţie, şomaj şi lipsuri din cauza sancţiunilor occidentale. Aceste două surse de nemulţumire se pot combina în moduri impredictibile şi periculoase.

Când va apărea această carte, Putin va avea 70 de ani. Deşi din punct de vedere constituţional poate să conducă până în 2036, când va împlini 84 de ani, există motive să credem că au început să-l obosească postul şi exigenţele acestuia şi că, într-adevăr, s-ar putea să fie foarte bolnav. De altfel, întreaga elită a securităţii începe să-şi arate vârsta. Secretarul Consiliului de Securitate, Nikolai Patruşev, va împlini 71 de ani, ca şi directorul

FSB, Aleksandr Bortnikov. Directorul Serviciului de Informaţii Externe, Serghei Narîşkin, va avea 68 de ani. Deşi atât Şoigu, cât şi Gherasimov vor avea doar 67 de ani, nici unul nu pare deosebit de mulţumit de ceea ce se petrece în Ucraina.

Într-un fel sau altul, va avea loc până la urmă o tranziţie politică şi se va ridica o nouă generaţie de lideri politici şi militari. Aceştia, deşi nu vor fi neapărat mai puţin naţionalişti, spre deosebire de cei mai în vârstă, nu sunt influenţaţi de trauma prăbuşirii puterii sovietice şi de dramatica schimbare a sorţii patriei lor. Par a fi mai pragmatici, mai puţin sentimentali în atitudinea lor faţă de Occident şi mai conştienţi de potenţiala provocare a ascensiunii Chinei. De asemenea, vor avea un exemplu practic cu privire la ceea ce se întâmplă dacă Kremlinul se întinde prea mult, şi vor vedea mai puţine avantaje în confruntare. În afară de asta, chiar dacă Rusia nu este o democraţie adevărată, ei vor trebui să ia în considerare opiniile şi toleranţa publicului lor.

Din 2014, Putin face eforturi pentru a impune o poveste de legitimare fondată pe necesitatea de a obliga restul lumii să accepte statutul Rusiei de mare putere, indiferent de costul în sânge şi bani. Totuşi, sondajele făcute de Centrul Levada, cea mai respectată organizaţie independentă de cercetări sociologice şi sondaje din Rusia, au scos la iveală că, întrebaţi fiind în 2021 ce fel de ţară ar trebui să fie Rusia, 66% dintre respondenţi au spus: „O ţară cu un înalt nivel de trai, chiar dacă nu una dintre cele mai puternice ţări din lume“. Numai 32% au răspuns: „O mare putere pe care celelalte ţări o respectă şi de care se tem“. În plus, procentul celor pentru care calitatea vieţii este mai importantă decât statutul naţional a crescut din 2015.[150]

Desigur, contextul imediat al războiului din Ucraina a tulburat apele. Unii simt că trebuie să-şi apere ţara. Alţii se tem să spună ceva, ca să nu dea de necazuri. Cu toate acestea, chiar în timp ce scriu aceste rânduri, la jumătatea anului 2022, nu prea există sentimentul unei veritabile dorinţe naţionale de a sacrifica orice este nevoie pentru a construi un imperiu bazat pe sânge şi baionete. Putin poate că a crezut că fondează o Spartă eurasiatică, şi fără îndoială a construit o maşinărie militară capabilă şi dornică să-şi proiecteze puterea atât în vecinătatea strategică a Rusiei, cât şi dincolo de ea. Totuşi, chiar în momentul în care această maşinărie a eşuat în 2022, prinsă între nicovala rezistenţei ucrainene şi ciocanul propriului orgoliu, s-ar putea să constate că visurile sale pentru Rusia sunt frânte de realitate. Va reuşi Rusia să-şi păstreze forţa expediţionară în Siria? Va rămâne garantul securităţii în Asia Centrală? Îşi va permite să înlocuiască tot echipamentul irosit în Ucraina? La momentul oportun, coloneii şi generalii, poate chiar spionii şi cei din poliţia secretă, se vor întoarce oare împotriva lui Putin, nu pentru că a căutat să supună Kievul, ci pentru că a făcut-o atât de prost?

Povestea preşedinţiei lui Putin a fost una alcătuită din două părţi. Primele două mandate prezidenţiale din anii 2000 au fost remarcabil de reuşite, dar foarte multe câştiguri au fost irosite sau deturnate în anii 2010 şi după. La fel s-a întâmplat cu dosarul lui militar şi de securitate. Armata rusă a fost salvată de la prăbuşire; Cecenia pacificată, oricât au fost de urâte mijloacele; şi Moscova a devenit din nou o putere pe plan mondial. Dacă s-ar fi mulţumit să construiască o naţiune puternică între hotarele proprii în loc să umble după fantasme imperiale, Putin ar fi putut să rămână în memorie ca un constructor de stat plin de succes. În schimb, timp de ani şi poate decenii, chiar sub viitorul lui

succesor, Rusia încă se va reface după distrugerile provocate de faptul că s-a întins prea mult. Armata, desigur, dar şi economia şi societatea vor purta multă vreme cicatricile adânci şi dureroase ale războaielor lui Putin.

---

146. *Novaia Gazeta*, 12 octombrie 2021.

147. RIA Novosti, 13 decembrie 2013.

148. „Institutional Trust“, *Levada*, 10 noiembrie 2016, https://www.levada.ru/en/2016/11/10/institutional-trust-2/.

149. Tatiana Litvinova, Olga Vershinina & Gennady Moskvitin, „Social and Political Attitudes of Moscow Students on the Background of the All-Russia and Regional Youth Studies“, *Social Sciences*, vol. 9, no. 152 (2020).

150. „Kakoi dolzhna byt Rossiya v predstavlenii rossiyan“, *Levada*, 9 octombrie 2021, https://www.levada.ru/2021/09/10/kakoj-dolzhna-byt-rossiya-v-predstavlenii-rossiyan/.

Bibliografie selectivă în limba engleză

Arutunyan, Anna, *Hybrid Warriors: Proxies, Freelancers and Moscow's Struggle for Ukraine*, Hurst, 2022.

Cooper, Tom, *Moscow's Game of Poker: Russian Military Intervention in Syria, 2015–2017*, Helion, 2018.

Fridman, Ofer (ed.), *Strategiya: The Foundations of the Russian Art of Strategy*, Hurst, 2021.

Galeotti, Mark, *Russian Security and Paramilitary Forces Since 1991*, Osprey, 2013.

Galeotti, Mark, *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, Osprey, 2014.

Galeotti, Mark, *Spetsnaz: Russia's Special Forces*, Osprey, 2015.

Galeotti, Mark, *The Modern Russian Army, 1992–2016*, Osprey, 2017.

Galeotti, Mark, *Armies of Russia's War in Ukraine*, Osprey, 2019.

Hamilton, Robert, Chris Miller, Aaron Stein (ed.), *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, FPRI, 2020.

Harvey, Neil, *The Modern Russian Navy*, 2nd edition, Neil Harvey, 2018.

Herd, Graeme, *Understanding Russian Strategic Behavior*, Routledge, 2022.

Herspring, Dale, *The Kremlin and the High Command: Presidential Impact on the Russian Military from Gorbachev to Putin*, University Press of Kansas, 2006.

Howard, Colby, Ruslan Pukhov (ed.), *Brothers Armed: Military Aspects of the Crisis in Ukraine*, 2nd edition, EastView, 2015.

Jonsson, Oscar, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown UP, 2019.

Kanet, Roger (ed.), *Routledge Handbook of Russian Security*, Routledge, 2021.

Kofman, Michael *et al*., *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, RAND, 2017.

Kofman, Michael *et al*., *Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts*, CNA, 2021.

McNab, Chris, *The Great Bear at War: The Russian and Soviet Army, 1917–Present*, Osprey, 2019.

Pukhov, Ruslan (ed.), *The Tanks of August*, CAST, 2010.

Renz, Bettina, *Russia's Military Revival*, Polity, 2017.

Sutyagin, Igor, Justin Bronk, *Russia's New Ground Forces*, Routledge, 2017.

COLIŢĂ FOTO



Fig. 1. Finala Biatlonului de Tancuri din cadrul Jocurilor Armatei din 2018; pe tancul T-72B3 din prim-plan se vede sigla producătorului Uralvagonzavod. (Mark Galeotti)



Fig. 2. Soldați loiali lui Boris Elțin se adăpostesc lângă „Casa Albă“ în timpul „Crizei constituționale“ din octombrie 1993. (HECTOR MATA / AFP via Getty Images)



Fig. 3. Unul dintre ultimele ekranoplane sovietice A-90 Orlionok („Pui de Vultur“), o aeronavă inovatoare cu „efect la sol“ care zbura puțin deasupra valurilor. (Mark Galeotti)



Fig. 4. Un elicopter Mi-24 lansează o salvă de rachete neghidate. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 5. Un membru al Gărzii Naționale Cecene – un așa-numit „kadîrovit“ – într-un TB decorat cu portretul fostului președinte cecen Ahmad Kadîrov. (ALEXANDER NEMENOV / AFP via Getty Images)



Fig. 6. Elicopter de asalt Mi-24P Hind-F echipat cu lansatoare de rachete și tunuri automate GSh-20-2K montate lateral. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 7. Soldați ruși trec în Osetia de Sud, 2008. (DMITRI KOSTIUKOV / AFP via Getty Images)



Fig. 8. Soldați echipați cu schiuri sunt tractați de un BMP-2 în Siberia. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 9. Genist în echipament complet pentru dezamorsarea bombelor. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 10. „Omuleț Verde“ – sau, pentru ruși, „Persoană Politicoasă“ – în echipament Ratnik, alături de un susținător, la aeroportul Simferopol. (Ilia Varlamov, CC BY-SA 4.0, https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en)



Fig. 11. Pilotul unui Suhoi Su-25 staționat în Siria se pregătește să se întoarcă acasă în Rusia. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 12. La mijloc: Ministrul apărării, Serghei Șoigu, la Hmeimim, în Siria, la începutul lui 2022. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 13. Tanc T-14 Armata defilează la Moscova, în 2019. (Mark Galeotti)



Fig. 14. O dronă Orlan-10 gata de lansare, în timp ce soldatul din prim-plan ține o pușcă antidronă REX-1, care le bruiază semnalele de control. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 15. Obuzier autopropulsat Msta de 152 mm. (Mark Galeotti)



Fig. 16. Două elicoptere de asalt Mi-28 din Districtul Militar de Vest. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 17. Dornică să aibă mai mulți kontraktniki, soldați angajați pe bază de contract, armata recrutează tot mai multe femei, ca acest locotenent din Trupele de Asalt Aeropurtate, Brigada 38, care pregătește sistemele de comunicații într-un jeep GAZ Tigr. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 18. Sistem RSA S-300V în poziție de lansare. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 19. Un avion Su-34 lansează bombe KAB-500S asupra Siriei. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 20. Portavionul Amiral Kutuzov în timpul unui exercițiu. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 21. Crucișătorul purtător de rachete, clasa Slava, Mareșal Ustinov, cu tuburile de lansare uriașe pentru rachetele antinavă P-500 Bazalt (SS-N-12 Sandbox) clar vizibile. (Marina Regală Britanică, OGL v1.0, https://nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/1)



Fig. 22. Fregatele clasa Krivak IV Amiral Essen și Amiral Grigorovici, în Marea Mediterană, își lansează rachetele de croazieră Kalibr către ținte ale Statului Islamic din Siria în 2017. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 23. Crucișătorul purtător de rachete ghidate Moskva, nava-amiral a Flotei din Marea Neagră, pleacă din Sevastopol. Nava a fost ulterior scufundată de rachete ucrainene în aprilie 2022. (ZUMA / Alamy Stock Photo)



Fig. 24. Barcă de patrulă clasa Raptor deplasându-se în viteză. (Nikolai Vinokurov / Alamy Stock Photo)



Fig. 25. Rachetă balistică intercontinentală mobilă RS-24 Iars a Diviziei 54 Rachete de Gardă. (TASS / Alamy Stock Photo)

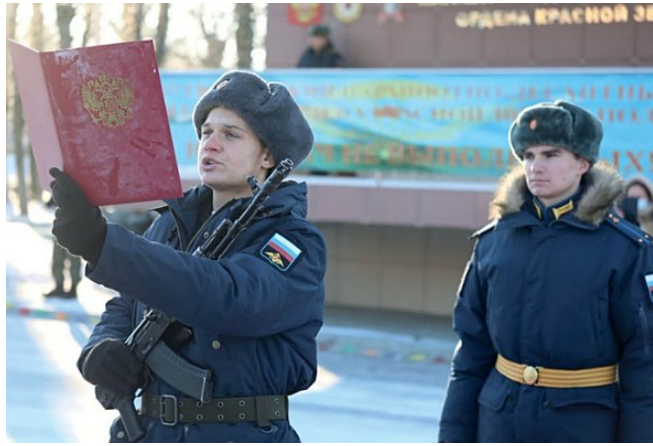


Fig. 26. Noi recruți ai Diviziei 106 Gărzi Aeropurtate depun jurământul. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 27. O mașină de luptă BMD-2 a infanteriei aeropurtate e ridicată într-un Il-76 înainte să se îndrepte spre Kazahstan în 2002. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 28. Aeroglisorul clasa Zubr Mordovia se îndreaptă spre plajă ca să debarce soldații din Infanteria Navală. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 29. Soldat din Spețnaz cu pușcă VVS Vintorez cu lunetă și amortizor. (Ministerul Apărării din

Rusia)



Fig. 30. Membri ai Poliţiei Militare din Hmeimim, cu noua uniformă rusească de deşert. (Kremlin.ru)



Fig. 31. O coloană de tancuri noi T-72B3 soseşte la Baza 201 din Tadjikistan. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 32. Litera Z a devenit un fel de simbol al invaziei ruseşti în Ucraina, iar aceste tancuri care ies din Mariupol sunt decorate din belşug cu Z-uri. (SOPA Images / Alamy Stock Photo)



Fig. 33. Soldaţi din Brigada 1 Genişti în timpul unui antrenament de luptă urbană. (Ministerul Apărării din Rusia)



Fig. 34. Puterea spirituală o întâlnește pe cea nucleară: un preot binecuvântează o RBI Iars la Teikovo, în regiunea Ivanovo. (TASS / Alamy Stock Photo)



Fig. 35. Stema Forțelor Armate pe gardul care înconjoară clădirea Statului Major de pe strada Znamenka din Moscova, adoptată în 1997 drept omagiu adus celei țariste din 1800. (Mark Galeotti)